

JOH. HULSEMANNI,

Doctoris Theologi in Academia
Wittebergensi;

METHODUS CONCIONANDI,
auctior edita,

Cui accesserunt Ejusdem Autoris

METHODUS STUDII THEOLOGICI, IN
privatum quorundam usum conscripta;

NEC NON

Doctoris JOHANNIS FORSTERI,
Methodus ac formulæ concionandi,
Ejusdemq; &

D. D. LEONHARTI HUTTERI, ac
BALTHASARIS MEISNERI

Celeberrimorum quondam in eadem Academia

Doctorum & Professorum

CONSILIA

De studio Theologico, & lectione Biblicâ recte
instituendis,

Ob argumenti similitudinem in unum volumen
collecta; & impressa.

Editio Tertia;

Cum Gratia & Privilegio Sereniss. Elect. Saxon.

WITTEBERGÆ,

Impensis JOHANNIS BERGERI, Bibliop.
Typis JOHANNIS RÖHNERI, Acad. Typogr.

ANNO M DC XLVIII.

1266

SPEI PATRIÆ,

&

FUTURO ECCLESIAE ORNA-
MENTO: COETUI

OCTOGENORUM

ALUMNORUM,

ELECTORALI MUNIFICENTIA,

In Universitate Wittebergenſi,

Veritati, quæ ſecundum pietatem eſt,
operam danti,

FACULTATIS PHILOSOPHICÆ

Adjunctis, Magiſtris, & Studioſis

cæteris

JOHANNES HULSEMANNUS D.

& cæteris illius Inſpector,

ORATORIAM HANC

Sacram,

Cum proluxa ſalutarium profectum ap-
preccatione nuncupat.

SPES PATRIÆ,

Amici dilecti,

Quanta ſit Eccleſiaſti-
cæ Rhetoricæ vis, quanta
ad perſvadendam fidem u-
tilitas, in commovendis animis fe-

);(2

licitas

PRÆFATIO

---

licitas in rectè secando veritatis verbo, (2. *Timoth.* 2. v. 15.) dexteritas, quanta ad docilitatem, præcipuum Doctoris requisitum, (*ibid.* v. 24. 1. *Timoth.* 3. v. 2.) necessitas, iis persequi solenne est, quibus absque suspensâ hederâ non venire vinum metus est. Tot clarissima Ecclesiæ lumina, quæ consequentibus invicem seculis, eloquentiæ suæ radios ex mystico candelabro projece-
runt; isti irrefragibili sermonis vi intonantes tonitruorum filii (*Marc.* 3. v. 17.) ille stupendo verborum pondere penetrans Gentium Apostolus (*Actor.* 9. v. 21. 22.) Hic præstanti eloquentiæ semine ferax Apollo (*Act.* 18. v. 24. 1. *Corinth.* 3. v. 6.) is, disertâ orationis effigie politus Basilius, sententiarum acumine pungens Nazianzenus Gregorius, aureo verborum flumine exundans Chrysostomus, omnes eloquentiæ numeros superans Hieronymus, dicendi artificio

AD STUDIOSOS.

---

ficio facillimus omnium Cyprianus, gravi sermonis armaturâ incensens Ambrosius, tam sacræ, quam profanæ Rhetoricæ princeps Augustinus, tot eloquio uberes Gregorii, tot admirandi persuasionibus Bernhardi, tot incomparabiles facundiâ Lutheri, & quotquot unquam rugitu Leonis nostri bestias agri terruerunt; possunt, debent quemcumvis, etiam illum, qui ad divinos ignes planè obrigit, inflammare, ut, quam exæquare sermonis excellentiam desperat, eam proximè tamen imitari contendat.

Quanquam enim de primis Evangelicæ facis Daduchis. negari nequeat, quin hi, post habito humanæ eloquentiæ artificio, superveniente Spiritus Sancti gratiâ, protinus in lingvas igneas exarserint, nec unquam conductis Rhetorum sufflaminibus, mortalium mentes ad divina succenderint; Nemo etiam Chri-

P R Æ F A T I O

---

stianus in controversiam venire patiatur, quin Spiritus Sanctus orationis sacrae potissimus sit efformator; Compertum tamen est, quod Apostolorum successores, sive faciles sermone, seu oratione graves fuerint, imploratâ cum primis Spiritus Sancti gratia, præceptorum dicendi artificio naturam juverint, promoverint, perfecerint; Nec quisquam unquam ex dicendi felicitate nomen sibi perperisse legatur, qui non ante Rhetorum alveolos mirâ sagacitate excussisse commemoretur. Quemadmodum de *Magno illo Basilio*, ejusq; *Germano*. *Nysseno Gregorio*, de *Cypriano*, de *Chrysostomo*, de *Ambrosio*, vitæ illorum Scriptores, & *Tripartia (Socrates lib. 4. hist. cap. 26. Eudagrius lib. 4. c. 16. &c.)* contestantur. De *Tertulliano*, *Victorino*, *Augustino* palam est, quòd antequam inter Orthodoxos nomina sua profesși sunt, profanâ dicendi arte, victum & honores

AD STUDIOŒOS.

nones quæſiverint (*Euseb. lib. 2. histor. cap. 2. Augustinus Confess. lib. 8. cap. 2. lib. 5. cap. 12. &c.*) B. quoque Hieronymum in quadam ad Ruffinum Epistola, quiritantem meminimus, quod ob positum in tersiore eloquentiâ studium, non Christianus sed Ciceronianus à balbutientib9 appellaretur. Horum sanè, tantâ in Ecclesiâ laude decantatorum Virorum solertia, quam Rhetorum artificiis, tanquam Ægypti spoliis, ad structuram sacri tabernaculi impendebant, nil quicquam eorum animos à concitatio- re Spiritus Sancti impetu remorata est, (quomodo nonnulli, artis ignari, fervorem Spiritûs hac ratione in se sisti metuunt;) Sed, re maturè deliberatâ, id animum induxerunt, se hujus artis subsidio, sensus à Spiritu Sancto ingestos, composito magis & evidenti sermone, auditorum animis instillare posse; nec ideo unquam sanctitate, quàm eloquentiâ

PRÆFATIO

inferiores audiverunt, Ista vero ex-
 Antiquitate lumina, quantum ad
 iuscitandum in animis nostris simi-
 lem ardorem valere debeant, stu-
 dium mihi foret, vos commonefa-
 cere, si putarem, insigne illud Apo-
 stoli monitum, cuius iam vestrum vel
 non lectum, vel neglectum esse: *Si
 qua virtus, si qua laus disciplina. Hac
 cogitate, hæc agite, Philip. 4. v. 8.*

Accedit adhæc, Adversariorum
 nostrorum in hac dicendi peritiâ
 non segne, quanquam infelix stu-
 dium, & intolerabilis jactantia: Ac si
 nostri homines vix vultum ipsorum,
 nedum verborum pondus sustinere
 audeant: Quod probri gen9 veracu-
 tos generosis mentibus infigere so-
 let stimulos, Jactat *Lud. Granatensis*
(Concione 1. Dominic. 6. post Trinitat.
suam quendam in Galliis Amboni
tribam, quem mancipia ejus, aureâ
catenâ ex linguâ pendente depinxerint,
quod videlicet tam suavi eloquio, audi-
tores

AD STUDIOŒS.

tores suos, quo vellet, quasi vinctos tra-
beret. Gloriatur identidem de quo-
dam suo complice *Vincentio* (*Domin.*
4. ibid. conc. 2.) quòd profligatissimo-
rum orbe hominum, septuaginta tria
millia (*Bellarminus* veritati diffusus,
numerum hunc contrahit, ad vigin-
ti quinque millia, *4. de notis Eccles. notã*
9. §. perult.) sermonis vehementia eò
adegerit, ut publicè terga flagellis ceci-
derint, & non rarò velut verborum e-
jus fulmine ièti, adeo fuerint stupefa-
cti, ut in medio auditorio sublato cla-
more gravissima etiam peccata confite-
rentur. *Cornelium Mussum*, *Episco-*
pum Bitontinum, *Sixtus Senensis* (*l.*
4. Biblioth. lit. C.) & *Bernardinus To-*
mitanus (*in panegyrico*) perquàm ma-
gnificis verbis evehunt, quòd duode-
cimo etatis anno, publicum sacrarum
declamationum munus aggressus sit,
tantà omnium *Italie* urbium admira-
tione, applausu, & audiendi desiderio,
ut ad pueri conciones, velut ad insueta

PRÆFATIO.

miraculorum spectacula, innumerabiles populorum fierent concursus. Cujus etiam eloquentiæ viribus, tantum non planè tribuunt, quod ad declamationem hujus Rabulæ, in Conciliabulo Tridentino, de persecutionibus & victoriis Ecclesiæ habitam, Imperator Carolus Quintus Lutheranos hereticos, admirabili, ut isti censent. Ad albam prælio fuderit, ac prostraverit. Quomodo & passim suos Stentoras, quos ludorum vocant Apostolos, nostris hominibus infinitis numeris disertiores faciunt, utpote, qui velut ex glebâ pede percussâ, tot verborum fulmina in nostros concitare possint, quot glebâ atomos excusserint. Cujusmodi jactantiæ apud Ribadeneiram in vita Lojolæ (lib. 2. cap. 18, 19. lib. 4. cap. 7, 8. seq.) Trigaultium, passim in Epistolis Indicis, Bonarschium, in Amphitheatro lib. 2. cap. 13. & alios, nullus modus aut metus est.

Quam

AD STUDIOŒOS.

Quam tamen insolentiam Monachorum, ad Φιλονεικίαν factorum, perferre, utcunque aut veluti mulorum invicem scabentium ruditus, præterire possemus, nisi extrema illa impudentia, in extenuandis Orthodoxorum virorum, hac parte feliciter exantlatis laboribus, Sectæ istius insaniam porro deregendam urgeret. Videlicet, quicquid dictum salubriter, aut scriptum nervosè, ad efformandos Christianorum mores, à nostris hominibus unquam prodiit, id τοῖς ἐξ ἐναντίας vile, id abjectum, id insipidum, rude, distortum, exsuccum atque exsangve proclamatur. *Nihil acuminis, nihil ingenii, nihil solertia vastis adversariorum codicibus reperiri affirmo, scribit ad Chamerum, Jesuita Armandus epist. p. 8. Apud hæreticos, cum scribendorum librorum nullus sit finis, nihil tamen prodire, quod ad pietatem morumq; faciat reformationem, ait: præfatio in Ducem*
pecca-

PRÆFATIO

peccatorum Ludovici Granat, & paulo post: si qui inter illos sunt, inquit, qui de novâ obedientiâ quid tradunt, & verbis peregrinis atq; inflatis vite novitatem prædicent, faciunt id quam frigidissimè. Persuadeo mihi planè, scripsit superciliosus Jesuita, Gregorius de Valentia; Herbrandum ejusque socios Theologos esse simplicissimos, simplicitate non columbinâ, sed illa pecorinâ, quam Apostolorum princeps Petrus 2. Epist. c. 2. ejusdem farine hominibus jure tribuit: lib. 2. Apolog. pro Idololatria cap. 1. §. Quod igitur, Lutherum satis loquacitatis, nihil solide doctrinæ attulisse, ait Bellarminus lib. 1. de Christo cap. 9. Quibus dictariis longè atrociora ex Scioppii Ecclesiastico cap. 51. seqq. Gretseri Satyrâ, in Aratorem, ut vocitat, Wittebergensem scripta, & similibus passim famosissimis Papistarum libellis, innumera excerpere est.

Quòd si Davidem, etsi non satis firma-

matâ ætate esset, Gloriosi istius militis insultatio sic exstimulavit, quam didicerat fundâ jaciendi artem eam, in salutem aciei Dei viventis, & perniciem infrunitæ frontis ut exerceret; Quem non animum, paullô supra vulgi inertiam assurgentem, adversariorum ista insolentia ad justam excandescentiam provocabit, ut sudet, quantum potest, quô probè exculsâ orationis fundâ, ferreas adversariorum frontes conflat: eamque, cujus se vibrandæ Magistris jactant, divini sermonis romphæam pertinacium cervicibus infigat, adeoq; & nostra tela cuspides habere demonstrat.

Distentas inani sono buccas, & vocum novitates, sacrâ concione omninò ex esse volumus; nec Rhetoricas, quasi pro Rostris, concertationes designamus; Ista enim omnia hominem Dei vel maximè dedecere, scimus (ex I. Cor. 4. v. 19. I. Timoth.

PRÆFATIO

moth. 6. v. 20. 2. Timoth. 2. v. 16.) Saltem hoc operæ precium deducim⁹, quia rerum ac verborum illa sylvæ in cōmuni posita, & idem jus nostræ securi est, ne ramos illos spermologos quāpiam in re, quæ honesta sit, palmam nobis præripere patiamur.

Atque hæc potissimum ratio me movit, ut Vobis, fidei meæ (utinam firmæ satis!) commissis, oratoriam hanc sacram nuncuparem. Cum, quòd peculiari quodam nexu studiis Vestris adstrictus sim; tum, quòd plerique Vestri cœtis, qui praxeos, hac *συναρξια* designatæ, periculum subiiistis hæctenus, & subire porrò desideratis, ista qualicumque meletemata mea, typis in publicum procudi postulaveritis; tum verò, quod vos mihi inprimis, in adversariæ gentis piam æmulationem animandi videamini, quos Electoralis munificentia in hoc ipsum educat ac nutrit, non solùm, ut prudentes ac
fidi

AD STUDIOſOS.

fidi Diſpenſatores familiae Domini-
cae, doctrinae ac conſolationis ſacrae
demenſum, ſuo cuique tempore de-
tis (*Luc. 12. verſ. 42.*) ſed ut adverſus
ἀντιχρῆſτος quoque מלחמות יהוה
(*bella Domini*) feliciter depugnetis.
Cui militiae quantum conferat, non
validis ſolum; ſed & perpolitis ac
coruſcantibus armis in hoſtem pro-
dire, praefertim ad expugnandos du-
rae plebis animos, unumquemque
noſtrum docet experientia, ac me
demonſtrandi negotio ſublevat.

Utimini feliciter hanc qualicumque
meam induſtriã, in quam affectu ma-
gis quam iudicio ferri Vos opinor.
Nec enim adeo non undecunque,
ex ſat multis Noſtratium, de hoc
argumento editis libris, id fructus
colligi poſſe credo, quod uterque
ex his paginis nobis promittimus;
ut veniam mihi exorandi ſitis,
ſecus ſi ſentiam. Veruntamen,
quem-

P R Æ F A T I O .

---

quemadmodum pro affectu, vestium ac librorum Consectoribus laudem tribuitis, eorumque operâ felicitatis vos uti posse arbitramini, quos diligitis; tametsi *Neuter id efficiat, quod non effecerit alter*; Ita, si vester saltem vos affectus juverit, tametsi libelli gratia aut utilitas parùm promoveat, solo illo affectu vestro justum tot paginulis precium solutum esse, omninò sum gravifurus. Et hæc una est, quam, post pietatem in Deum; & Serenissimum Evergetam vestrum, Vos depono gratitudinem. Valete ac proficite!

Scribebam die Profesto Michaelis
Archangelii,
Anno,
Cui Deus Epocham liberatæ
Ecclesiæ assignet.
M. DC. XXXII.

ORATORIÆ EC-
CLESIASTICÆ,

Seu

Methodi Concionandi

Προλεγόμενον.

I.

O Ratio Sacra est textus cujusdam Bi-
bliici artificiosa, & ad instituendum
& arguendum in doctrinâ, ad informan-
dum & corrigendum in moribus, ad con-
solandum denique apta dispositio, & e-
nunciatio.

Oratio Sa-
cra quid.

2. Concio dicitur, vel *proprie* quivis
cætus, concitatus & coactus ad audien-
dum, à *Conciendo*: Vel *Memlepticè*, sermo de
rebus divinis ad cætum convocatum ha-
bitus. Isque *Indefinitus*, de pluribus vel
paucioribus capitibus fidei & morum:
Quo sensu idem notat, quod quævis in-
structio in doctrina & moribus, atq; idem
est: quod Catechesis: quomodo Prophetæ
& Apostoli ad suos auditores conciones
habuere, vel quomodo nos homini Eth-
nico & infideli concionamur, antequam
ad

A

ad

ad religionem Christianam adducatur; vel *finitus*, & adæquatus certis quibusdam verbis è sacro codice prælectis. Quo sensu textus cujusdam Biblici enarrationem significat.

*Concionis
causæ.*

3. Concionis, causam *Efficientem principalem*, quæ est Spiritus S. & *proximam*, quæ ordinariè est vocatus Ecclesiæ pastor, *materialem*, quæ est verbum Dei authenticum, *finalem*, quæ non una est; *Subiectum*, & ejus dispositionem seu qualitates; *objectum* & varietatem ejus, compedium facturi præterimus, dicturi solum *de materia concionis adæquatæ rectæ informatione*.

*Materia
concionis,
quomodo
rectè in-
formetur.*

4. Est autem materiæ informatio, ejus non solum recta, & sensui Spiritus S. congruens intelligentia, sed præcipuè sensus rectè percepti, ad docendum accommodata partitio, digestio, & ad unius, vel plurium conclusionum deductionem applicatio.

*Materia
concionis
quæ, qua-
lis, & quo-
tuplex.*

5. Circa quam præsupponimus primò, eam, secundum *Concilii Laodicensi Canonem 20.* non nisi textum quendam Biblicum fore, *vel statum* certis diebus, ut Dominicis, vel festis ordinariis; quales sunt pericopæ Evangeliorum & Epistolarum; *vel electum*, i. pro *ratione diversi temporis*,
quo

quo peculiaris quædam festivitas indicitur, quales sunt pro diversitate locorum, cōciones Eucharisticæ, vel supplicatoriæ, conciones electitiæ pro tempore messis, vindemiæ, pestis, belli, famis, tonitruorum &c. cōciones valedictoriæ, initiales, aut gratulatoriæ; vel 2. pro *ratione singularum personarum*, ut sunt conciones inaugurales Principum, Doctorum, Pastorum, Conjugum, recens baptisatorum, & funebres defunctorum; vel 3. pro *ratione singularis loci*, ut in encaniis templi, scholæ, novarum ædium, & cōciones similes. Quales verò sint illi textus singulatibus personis, tempori, & loco convenientes, designavit B. Balduinus Ideæ part. 2. cap. 14. 15. & seqq. & pendet à cujusq; industriâ.

6. *Secundò præsupponimus, fore materiam concioni adæquatam, v. gr. historiam unam, aut ad summum duas, sententiam unam, periodum aut vocem, de quâ sermo instituendus sit; Librum enim integrum Biblicum disponere, quæ ejus summa sit, quæ partes, ad quam partem libri hoc caput, ad quam partem capitis, materia concionis pertineat; in præcognitis cujusque dispositionis Biblicæ tra-*

*Materia
concionis
quanta?*

ditur, quam in futuro concionatore hinc prærequirimus. Videri potest de hoc negotio *Sixtus Senensis* Bibliothec. lib. 3. titulo: *de usu & utilitate historie*: tit. *de partitione*, & tit. *de Scholasticâ methodo*. *Bald.* *Idea* part. 1. cap. 3. part. 2. cap. 2. & seqq. *Polanus* meth. conc. cap. 4. *Bucanus* in *Ecclesiast.* pag. 24.

*Materia
cognitio
literalis.*

7. *Tertiò*, præsupponimus cognitionem textûs Grammaticam in utraque originali linguâ, vel saltem cohæsiõnem & scopum ejus in linguâ vernaculâ; Hâc enim non procedente, quia intellectus concionatoris de rei ipsius naturâ informatus non est, fieri non potest, ut secundas notionés, quales sunt in concione *Genera Causarum*, connexiones, & doctrinæ, è textu elicere, & auditori proponere rectè possit.

8. His igitur positis, de cujuscunque dicti *Biblici*, juxta leges *Ecclesiasticæ Rhetoricæ*, efformatione, & ad persuadendum auditorem idoneâ dispositione, digessione, & pronunciatione pauca prælibabimus, dicturi primò de concionis *Saceræ* formâ informante, deinceps de ejusdem forma assistente.

1.

Forma Informans concionis, est ejusdem secundum omnes partes essentialis, vel absolutus in mente cōceptus, vel coniecta in chartam, aut impressa memoriæ, vel dicta coram populo dispositio. *Forma Informans concionis.*

2.

Eaque est vel *Communis* omnibus concionum materiis, vel adæquata diversis dicendi generibus.

3.

Communis est, quæ dat esse omni concioni, ut sit sermo sacer ad persuadendum auditorem sufficiens, & ordinatus. *Communis.*

4.

Forma adæquata, est materiæ dicendæ, secundum certum genus causæ, vel unum, vel aliquot simul, accommodata dispositio.

5.

Forma communis, quia cuilibet formæ adæquatæ inservire potest & debet, quod vice versâ non fit, ideoq; inquirenda nobis primùm est efformatio concionis ad communem formam, deinceps ad certum genus Causæ adæptatio. *Forma adæquata.*

CAPUT I.

De Forma informante concionis communi.

Media informande concionis communi.

1. Constituitur forma concionis communis, tripliciter: scil. ex *analysis textus*, *Grammatica*, *Logica* & *Rhetoricâ*.

Analysis Grammatica.

2. *Analysis textus Grammatica* est singularum vocum expositio, unde argumenta definitiva & distributiva sumuntur.

Rhetorica.

3. *Analysis Logica* est de vocum singularum & periodorum connexionione aut disjunctione iudicium, argumentatio & conclusio.

4. *Analysis Rhetorica* est sensus ex textu percepti deductio seu amplificatio.

5. *Analysis Grammaticæ*, ut & *Logicæ* cognitionem in futuro Cõcionatore præsupponimus; ex præsuppositis verò quam plurima argumẽta pro informanda concione derivari possunt, non minùs, quàm pro informandâ oratione quavis vulgari, deproxi exinde solent.

Ufus Analysis Logicæ & Grammaticæ.

6. Sive enim res sit, sive persona, de quâ instituenda concio est, argumenta tam probantis, quàm amplificantiã accersere

fere licebit, 1. ab *Etymologia*, seu notatione nominis, quam comitantur *Synonyma* & *equivocatio* vocabuli; vel 2. à *definitione*, genere, *specie*, *differentia*, *proprio*, *accidente*, quod est vel precedens rem aut personam, vel concomitans, vel consequens, idque necessarium, vel contingens. 3. à *distributione* rei in totum & partem, & enumeratione partium, distributione in *Causam* & *Effectum*, quibus & quotuplicibus causis constet, quales & quotuplices effectus habeat? à *Subiecto*, cui insit, ab *Objecto*, circa quod agat; à *sine*, cur egerit, à *modo*, quo quid evenerit, vel quispiam quid egerit. 4. à *Comparatis* vel affirmativis, ut; à pari, à simili, ab exemplo. Vel à comparatis negativis; ut ab Impari, à dissimili, majori, minori &c. 5. ab *Opposito*, deductione factâ per species Oppositorum, Disparata, Contraria, Contradictoria & Privativa. 6. à *testimonio*, vel divino, ut sunt vel dicta scripturæ, vel apparitiones divinæ in scripturis consignatæ, Aut humano, ut sunt dicta Patrum, exempla sanctorum, vel experientia ipsa.

7. Hæc argumenta ad informatio-
nem cujuscunq; thematis quocunq; tem-

*Argumenta
in analysi:*

Grammatica & Logica quomodo ac commodari possint.

pore inservire possunt; sive enim simplex thema sit, poterit deduci per singulos hos Inventionis locos, sive compositum sit, dispesci potest in Subjectum & Prædicatum & horum utrumque primò per dictos locos deduci; deinde, si thema affirmativum fuerit, ex iisdem probari, si negativum, ex iisdem negari.

Declamatur exemplo, passionis Dominice.

8. Exemplo sit thema simplex v. grat. *Christi passio*: Antequam hanc quis accommodet ad certum genus Causæ, id est, antequam eam usurpet, vel ad docendum tantum, vel ad arguendos hereticos, vel ad informandos mores, vel ad castiganda vitia, vel ad consolandum afflictos, potest dicturus in genere, de passione Christi, eam primo describere *à notatione neminis*, quid sit passio? sc. illata vel ab aliis injuria, vel subtractum à patiente ipso beneficium; ita enim Christus passus est, ut & ab aliis injurias perferret; & sibi ipsi delicias carnis in esu & potu, somno & vigiliis, appetendis honoribus & declinandis opprobriis subtraheret. 2. *à Synonymiâ*; quod aliàs passio Christi, vocetur exaltatio à terra Joh. 3. v. 14. cap. 12, 3. abitus ad patrem Joh. 23, 1. & c. 3. *ab equivocatione*; passionem

nem sc. aliquâdo significare inordinatio-
nem & vehementiam affectuum, talem
verò in Christo non fuisse, sed illatam ab
aliis injuriam. 4. à *definitione*, quòd sit
promptissima & voluntaria subitio legis,
& toleratio iræ ac pœnæ divinæ peccatis
nostris debitæ. 5. à *genere*; passio enim est
receptio motûs ab alio, ita quoque Chri-
stus passus est se moveri, seu exerceri à Deo
patre per impositionem nostrorû delicto-
rum; à Diabolo per tentationem; ab ho-
minibus per quasvis afflictiones in histo-
ria Evangelica designatas. 6. à *specie*; pas-
sionis Christi multiplices esse species; re-
censendo totam Christi vitam, paupercu-
lam nativitatem, periculum in prima in-
fanzia, fugam in Ægyptum, inopem edu-
cationem, abjectam sortem, & reliqua,
quæ Christus vel nostri causâ egit, vel tu-
lit, percurrendo. 7. à *differentia specifica*;
hoc peculiare inesse passioni Christi, quod
sit meritoria, quod ratione subjecti, sit
 ἁγία , Deiq; incarnati passio: quod
nullius hominis cuicumque, perpassioni
inest. 8. à *proprio*; quòd fuit voluntaria,
quòd perfecta, & sine peccato, quòd pro
inimicis suscepta. 9. à *accidente*; eoq; vel

precedente; quod passio hæc jam olim in
 Paradiso fuerit prædicta, Patribus sæpe
 repetita; typis & sacrificiis præfigurata;
 vel *concomitante*, quòd fuerit quoad exter-
 nam speciem in gloria, in trigessimum
 quintum ætatis annum dilata, discipulis
 incredibilis, hostibus exorata, &c. Vel
consequente; quod dolorem amicis incus-
 sit, scandalum hostibus, admirationem
 gentibus, stuporem spectatoribus, litem
 Christianis &c. 10. à *distributione* in totum
 & partes; tota Christi vita fuit passio, sin-
 gule ferè actiones volutariæ fuerunt par-
 tes passionis Christi pro nobis, quod de-
 duci potest ex dictis & factis Christi. 11. à
distributione in causas; *Causa suprema* amor
 Dei erga nos, quo ductus, secundam ado-
 randæ Trinitatis personam incarnari &
 pro nobis pati voluit; *Causa occasionalis*
 fuit hominum miseria, *causæ ministeriales*
 fuerunt Diabolus, Judas & Judæi crucifi-
 gentes. 12. à *distributione in Effectus*; proxi-
 mus & necessarius est redemptio ex pote-
 state & jure peccati, mortis, Satanae, quod
 merito transgressionum in nos obtinue-
 rant, & impetratio favoris seu benevolen-
 tiæ divinæ; Consequens, est jus & accessus
 noster

noſter ad beneficia Dei, ſpiritualia & æ-
 terna, de quibus circa reſpectum ad Chri-
 ſti paſſionē nihil nobis ſpei reliquū erat.
Secūdus, legis divinæ ſatisfactio pro nobis
 præſtita, ut nemo hominum nunc ampli-
 teneatur per legem pro peccatis Deo ſatis-
 facere, Eph. 2. v. 15. *Tertius*, vocatio ad gra-
 tiam Dei per verbum & Sacramenta, Lu-
 cæ 24, 47. *Quartus*, actualis reſtitutio in
 gratiam Dei, & quæ beneficia hanc reſti-
 tutionem ſequuntur, 2. Cor. 5, 19. *Quintus*,
 abrogatio typorū & ceremoniarum V. T.
 velum n. Chriſto paſſo ſciſſū eſt, Matt. 27.
 v. 51. *Sextus*, adunatio Judæorū & gentium
 in unum corpus myſticū, & diruptio ma-
 teriæ, Eph. 2 v. 14, 16. *Septimus*, Sanctifica-
 tio noſtrarum paſſionū, ut faciliores no-
 bis & proficua ſint, Ebr. 4, 15. 2. Cor. 4, 17.
Octavus, obligatio noſtra ad ſerviendū ſoli
 Redemptori noſtro, Rom. 14, 9. *Nonus*, glo-
 rificatio noſtra &c: Rom. 8, 34. ſeqq. & plu-
 res alii. 13tium *argumentum à ſubjecto*, quod
 patitur: non Angelus, non Patriarcha, nō
 Propheta, non Apoſtolus, Vel recensendo
 perſonas; non Abraham, cui Deus aliàs
 multum tribuebat, Gen. 12. v. 3. Non Moſes
 aut Samuel, non Noah, Job aut Daniel,
 qui

qui aliàs multum apud Deum poterant. *Jer. 15. v. 1. Ezech. 14. 14. & 20.* non Petrus vel Paulus *1. Corint. 1. v. 13. & c.* Vel typos; non hircus aut vitulus, qui olim solebant medium esse expiationis; Sed DEUS ipse; non Pater, non Spiritus Sanctus, sed unigenitus Dei Filius, secundum carnem, in unitate personæ passus est, *1. Pet. 1. vers. 19. Ebr. 9. v. 14.* 14° tum *ab objecto*, in quod passio Christi tendit, quoad satisfactionem, in Deum; quoad redemptionem, in homines, quoad terrorem, in Diabolum, quoad dominium, in mortem. 15° tum *à fine*, cur Christus passus sit? ubi primò recurrit intentio omnium illorum effectuum, de quibus parag. 12. dictum est; secundò, ut hoc ordine servato ad dextram Patris cõsideret, *Luc. 24. v. 26. Phil. 2. v. 9. & 10. 3.* ut nobis exemplum patientiæ relinqueret, *1. Pet. 2. v. 21. cap. 3. v. 18. cap. 4. v. 1.* 16° tum *à modo*, quomodo passus est, sc. 1. subjiciendo se legi, præstando mandata, & omittendo interdicta. 2. subjiciendo se tribulationibus, paupertati, fami, ignominia, plagis &c. 3. subjiciendo se tentationibus Diaboli. 4. subjiciendo se morti ipsi, *Phil. 2. v. 8 & c. 17° tum à Comparatis Affirmativis; à typis passionis Christi.*

Christi, Isaaco, Josepho, hirco emissario &c. 2. Similibus, ut serpente æneo, & aliis. 3. ab exemplis Davidis, Jeremiæ, Danielis, & aliorum præfiguratum suâ afflictione Christi passionem. 18vum à *comparatis negativis*; resumendo hæc eadem exempla, quomodo non æquiparétur Christi passioni, neque ob personæ dignitatem, neque ob valorem, neq; ob intentionem, neq; ob vehementiam, & quocunque tertio à passione Christi differunt; à *Disimili*, non, sicut Sacerdos & Levita præteribant hominem faucium; ita Samaritanus quoque, Luc. X. sed &c. à *Minori* extenuando omnium piorum tribulationes omnium sacrificiorum virtutes ad hanc passionem: 19num ab *Oppositis Disparatis*; Christi passio non constitit in voluntaria flagellatione sibi à se ipso illatâ, non in peregrinatione ad loca Sacra, non in discrimine ciborum, non in voto monastico &c. à *Contrariis*, Christus non ociando, non superbiendo, nõ lasciviendo salutem nobis meruit, sed patiando & sufferendo injurias, crucem, mortem denique ipsam. à *Contradictibus*: ubi sunt ii, qui Christum non verè, sed juxta apparentiam passum esse clamitant hæc-

hæretici? ubi, qui non nobis sed sibi passum esse somniant? à *Privantibus*, Christi passio non fuit occultatio solum, latenter à se usurpatæ majestatis, nam quâ patiebatur, non simul sedebat ad dextram Patris, sed verè exinanitus, renunciabat ad tempus majestati suæ, *Philip. 2. v. 7.* Vigessimum à *testim. divino Externo*, ut vaticiniis de futuro, de quibus *1. Petr. 1. v. 9. Esa. 53. & 63. &c.* testimoniis de præsentibus; qualia sunt Evangelistarum & Apostolorum: Testimoniis de præterito, qualia sunt Lucæ, & Pauli, qui non fuerunt spectatores, sed de re præteritâ testificantes; vel etiam à *testimonio Spir. Sancti interno*, quo cõvincit quemlibet fidelè, Christum verè pro nobis mortuum esse, *Johan. 3. v. 33. 2. Cor. 5. v. 14.* vigesimum primum à *testim. humano*, eoquæ vel Ecclesiastico, quale est antiquorum patrum Ecclesiæ; vel profano, quale erat Cænturionis *Matth. 27, 54. Agrippæ Act. 26, 28. Josephi historici, Senecæ, Svetonii & aliorum*, qui de mortuo Christo testantur. 22dum à *experientiâ*; consensus universi orbis testatur, conscientia cuique sua dicitur, non posse esse falsum, quod Christus mortuus sit. Agnoverunt Turcæ, confitentur Judæi,

non negant gentes, ut, humanitus dicen-
do, nullum porrò subesse possit dubium.

9. Eâdem ratione, quælibet vox & quodlibet thema simplex, & multò magis thema, quod dici solet compositum, juxta Subjectum & Prædicatum deduci potest per analysin Grammaticam & Logicam, ac prolixè ita tractari, ut soli voci explicandæ vix una concio sufficiat, quæ naturam solùm thematis edoceat, adeoque simpliciter didascalica sit. Experiatur unusque in deducenda Definitione *Peccati Originalis*, per loca jam commemora-
ta, industriam suam: sentiet, scio, usum hujus analyseos.

10. Est enim hæc analysis commune armamentarium, ex quo argumenta omnia tam probantia, quàm amplificantia produci solent, adedò, ut si cuiquam media amplificandi defint, fieri nequeat quin sufficiëntia surgant ex hac institutâ analysi, præsertim natura non vocum saltem singularum, sed & inter se connexarum affirmatio vel negatio spectetur; Quæcunque enim de se invicem prædicantur, ea vel affirmativè, ut causam de effecto, & vicissim; Subjectum de qualitate, & vicissim, genus de

Usus amplissimus analyseos Logicæ.

de specie, & vicissim, prædicari necessum est; Vel negativè, ut oppositum de opposito, Diversum de Diverso, Privationem de habitu &c. quâ *ἕως* animadversâ, non subjecti solum, sed & prædicati naturâ per utramque analysin copiosè deduci & amplificari potest.

Declamatur exemplo alio, in antitbesi.

ii. Ut, exempli causâ: si thema cõcionis sit; *Spiritum Sanctum non inhabitare hominem peccatis deditum*; quia prædicatum de suo subjecto negativè enunciatur, etymologia Spir. Sancti opponetur etymologiæ hominis peccatis dediti. Æquivocatio vocis *Spiritus*, & hominis peccatoris enucleabitur, sc. quòd per Spiritum non angelus, non ventus, non motio naturalis, sed tertia persona SS. Trinitatis secundum gratiam præsens, per peccatorem, non solum is qui natus in peccatis, nec qui imprudenter in peccata lapsus, sed liberè & scienter peccatis deditus intelligatur. Atque ita deinceps, quæ per locos inventionis Logicæ de Spiritu Sancto prædicari possunt, ea singula homini peccatis dedito opponentur, & fiet accommodatio hoc modo: quòd ob hanc utriusque incõvenientiam, Spiritus S. in homi-

homine peccatis dedito habitare nec possit nec soleat.

12. Vicissim, si thema Affirmativum *Et thes.* sit, v. g. *Spiritus S. inhabitare hominem pietati deditum*: Etymologia Spiritus S. & hominis pietati dediti conferantur; ut Spiritus vocatur Sanctus per essentiam, *Act. 5, 3.* & homo per gratiam, *1. Cor 1, 30.* *1. Petr. 2, 5.* æquivocatio utriusque nominis tollatur, & vera significatio invicem conferatur analogicè, ut: Spiritum S. non dici sanctam quandam hominis cogitationem, ut, *Rom 8, 27: Deus cognoscit desideria Spiritus nostri &c.* Sed Sanctum Sanctorum, &c. Nec hominem pium dici opinione talem, *Proverb. 20, 6;* sed qui in Spiritu & veritate talis sit, *Johan. 4, 23.* &c. Atque sic per locos Inventionis deinceps. Quæ verò Spiritui S. non conveniunt, ut: Genus, Species, Totum, Patres, Causa, &c. in comparatione vel omittantur, vel per diversitatis rationem de homine pietati dedito prædicentur, & fiat accommodatio h. m. ob similes effectus, similia attributa; similia utrique opposita, Spiritum Sanctum homines pios inhabitare solere.

B

13. Atque

*Themata
simplicia
rarò pro
concione
tractan-
tur.*

13. Atque hæc quidem est ratio tractandi thematis simplicis; Cum verò in Ecclesiis nostris rarò fiat, ut de voce unâ, aut themate simplici conciones habendæ sint; sed textibus, quæ materiam concionandi præbent, thematis plerumque causæ, & affectiones, vel simile quid insint; hoc solùm à concionatore requiritur, ut secundum regulas Logicas nôrit, quæ si thematis in textu propositi conclusio, qui huic conclusioni deserviat, sive tanquam illustratio à causis, sive à genere, seu à proprio, seu ab oppositis, seu à simili, aut quocunque Inventionis Logicæ loco; Quà Dispositione facta, singuli locorum huic argumento servantium, dictis, exemplis, & similibus ex scriptura petitis, rarò Philosophicis rationibus, aut gentilium exemplis, in nostris quidem Ecclesiis illustrari solent, quanquam Papisticis Homiliariis nihil frequentius sit.

*Rhetorica
quatenus
Concionis
formæ cõ-
muni de-
serviat.*

14. Ad formam *Concionis informantem*; eamque omnibus concionibus communem, ex analysi Rhetoricâ extruendam nihil porrò requiritur, quàm ut juxta vulgarem dicendi modum, quæcunque

que invicem connectenda, vel neganda, vel separanda sunt, vulgaribus formulis connectantur, negentur, separentur; quâ vulgari dicendi formâ ad vulgi captum accommodatâ Apostolos in suis concionibus usos esse constat ex 1. Cor. 1. v. 17. cap. 2. v. 4. & 13. Atque hac fini linguarum donum in primitiva Ecclesia à Deo distributum esse, ut quælibet gens res Sacras τῆ ἰδίᾳ ἀγαλέκτω καὶ οἰκείαις γλώσσαις perciperet, Lucas Testis est, Act. 2. v. 8. & 11. Quapropter si quid nunquam ex peregrinis floribus Rhetoricis, troporum aut figurarum insperferunt, id non ad formam concionis informantem, ceu sine qua concio esse non potuerit, sed ad formam assistentem pertinuit, de qua deinceps nobis cura erit.

CAPUT II.

De Forma Informante concionis, singulis dicendi generibus adæquatâ.

*Forma
concionis
adæquata.*

*Diversa
causarum
genera in
Rhetorica
Ecclesia-
stica.*

1. Uti in prophana dicendi arte, pro diversâ dicentis intentione, quæ est, vel demonstrare quidpiam, vel consultare de re agenda, aut non agenda, vel persuadere, laudare, vituperare quenquam, aut quidpiâ, diversa à Rhetoribus Causarum genera constituta sunt; Ita pro tractanda methodicè Ecclesiastica quoque Rhetorica, quinq; diversa Causarum genera constitui possunt: 1. *Didascalicum* seu demonstrativum, 2. *Elencticum* seu Refutatorium, 3. *Paidenticum* seu Instructorium, 4. *Epanorthoticum* seu Correctorium, & denique 5. *Consolatorium*; Quæ genera Apostolus, quatuor priora quidem 2. *Tim. 3. v. 16: Omnis Scriptura Θεωρευ-
5* *© utilis est ad Didascaliam, Elenchum, Pædian, & Epanorthosin, ut perfectus sit homo Dei, &c: Postremum, Rom. 15. v. 4. Quæcunque scripta sunt, ad consolationem nostram scripta sunt &c: futuro Concionatori tradidisse videtur.*

*Qualia
ea sint?*

2. *Genus Didascalicum* est articuli cuiusdam fidei, aut historiæ sacræ, in thesi facta tractatio. *Elencticum* est ejusdem articuli ἀνασκειασική seu confutatoria in antithesi vindicatio. *Paidenticum* & auditorium ad mores Christianè infor-
man-

mandos instructio. *Epanorthoticum* est auditorum à peccatis, in Deum, sese, & proximum commissis, ad regulam divinæ justitiæ revocatio. *Consolatorium* est auditoris adversus quævis mala pœnæ, culpæ, & probationis erectio. *Duo priora* genera pro objecto habent *τὰ πρῶτα* seu credenda; *dua posteriora τὰ ὑστερὰ* seu facienda, circa quod objectum & Consolatorium dicendi genus versatur. Videatur Alstedius in Oratore perfecto, methodo sexti, pag. 260. Item Theol. Prophet. part. 1. cap. 5. regulâ 4.

Eorum diversitas.

3. *Pontificis* Concionum generaliter partiri solent, ut aliud sit *expositorium*, quod rem gestam aut gerendam simpliciter narrat; aliud *argumentativum*, quod rei dubiæ fidem facit; aliud *amplificatorium*, quod amplo orationis genere rem ita describit, ut auditoris affectus moveat magis, quàm confirmet intelligentiam. Sic *Ludovic. Granatensis* de ratione concionandi *lib 2. cap. 3.* Verùm quia 1. & 2. genus nimis latum est, & singulis, quæ recitavimus, causæ generibus applicari potest; tertium verò ad ornatum orationis, adeoque ad ejus formam externam

Genera dicendi apud Papistas.

pertinet, non sufficit ista distributio intellectui concionatoris, in genere causarum informandi.

Alia distributio generum dicendi pro concionibus.

4. Alii dicendi genera ex quatuor sensibus scripturarum, quos fingunt, metiuntur, ut aliud genus dicendi sit *Literalē*, aliud *Morale*, aliud *Allegoricum*, aliud *Anagogicum*. Sic *Stella de modo concionandi, cap. 3. 4. seq.* Sed quia dicendi genera, non variant rerum seu causarum genera, de quibus quæstio hîc est; ideò ista per allegorias & anagogias textûs tractandi ratio ad formam concionis externam pertinet, nec in partitione rerum adhiberi potest; literalis autem & moralis sensûs expositio in quolibet dicendi genere applicabilis est.

5. Optima igitur materias concionum dignoscendi ratio videtur, quæ sit secundum aliquod dictorum à nobis generum, nec fieri potest, quin textus quisque Biblicus ad aliquod horum generum, vel prout prolixus est, ad duo, tria, aut plura illorum aptè referri possit.

6. Continent verò singula dicendi genera, uti in quâvis profanâ, sic in Ecclesiasticâ quoque Rhetoricâ suas quasdam

Genera causarum Ecclesiasticarum

dam species, propria, objecta, & formas proprias, juxta quas & dignosci concionum genera, & amplificari possunt.

7. *Species Generis Didascalici* sunt historica narratio, asseveratio, demonstratio, testificatio, de personæ aut rei cujusdam natura & qualitate, Dei promissiones, comminationes, aut quicquid rem gestam narrat, personam aut factum describit. Ejus *objectum* sunt articuli fidei Christianæ in genere, tum justificantis in specie, ut: historia, mandatum, exemplum, promissum, & quicquid in scripturis docetur, quid sit & quale sit?

8. *Species Generis Elenctici* sunt textus Scripturæ accusantes, defendentes, exprobrantes errorem fidei, expostulantes, refutantes, negantes, maledicentes, excommunicantes, &c. Ejus *objectum* idem est, quod est Generis Didascalici; Versatur enim utrumque circa credenda vel historicè, vel fiducialiter; ideoque utriusque officium est, vel definire, vel defendere, an res sit, quid sit, & qualis sit? idque vel *positivè* in genere Didascalico, vel *privativè*, & per remotionem diversi aut oppositi, in genere Elenctico.

sticarum habent suas species.

Species generis didascalici & ejus objecta.

Species generis Elenctici, & ejus objecta.

Species generis Paideutici, & ejus objecta. 9. *Species Generis Paideutici sunt,* textus præcipientes de moribus, laudantes, svadentes, adhortantes, commendantes, petentes & promittentes. *Ejus objectum* sunt mores hominis Christiani, virtutes morales erga Deum, seipsum, & quemvis hominum ordinem.

Species generis Epanorthotici & ejus objecta. 10. *Species Generis Epanorthotici sunt* textus vituperantes, prohibentes, dissuadentes, comminantes, punientes, impreccantes, devoventes; *objectum* idem, quod generis paideutici. Ubi advertendum est, *Species generis Epanorthotici à speciebus Generis Elenctici non multum* disfidere; utreque enim ad corrigendum inventæ sunt, objectis verò differunt. *Elencticum* enim circa defectus fidei, infidelitatem, idololatriam, hæresin, & errorem versatur; Hoc circa vitia morum, adversus præcepta Decalogi, & honestatem civilem commissa.

Species generis paracletici & ejus objecta. 11. *Species Generis Paracletici seu Consolatorii sunt* textus, continentes Sympathiam, querelam, promissionem & exemplum auxilii, & erectionem in adversis, quocunq; modo id fieri solet. *Ejus objectum* est homo afflicto, spiritualiter qui-

quidem, tentationibus & diffidentiâ; corporaliter, quavis à quovis illatâ calamitate.

12. Obvio itaque facto textu quovis Biblico, dispiciendum porrò est futuro Concionatori, ad quod Genus Causæ textus pertineat atque id quidem triplici de causâ. 1. ut scopum textûs assequatur, eumque in concione, quasi futuram conclusionem, præfixum habeat. 2. ut sciat, ex quibus locis cognatis probationum genera, quæ cuique Causarum generi conveniunt, eruere, quomodo ea collocare & digerere possit. Tertia, ut methodum in informandis auditoribus, & juvandâ ipsorum memoriâ servare possit.

*Genus
causæ cur
sit inquir-
endum.*

CAPUT III.

De Argumentis cuique dicendi generi propriis.

1. Argumenta Generi Didascalico propria, sumuntur 1. à persona, cujus, secundum formam communem Rhetoricam, describuntur patria, sexus, natales, ingenium, educatio, disciplina, doctrina, res

*Argumenta
generi
didascalico
propria.*

gestæ, harum præmia, mors, fama post mortem &c. 2. *à rebus*, quarum affectiones per singula argumenta topica, vel aliqua eorum, quæ proposito maximè conveniunt, deducendæ sunt. Quod fieri potest, sive considerentur secundum Theologicas, sive Ethicas, seu Physicas, aut quascunq; qualitates; singulas enim ad locum quendam topicum revocari oportet. 3. *à mediis agendi*, seu quibus subfidiis v. gr. Virtus, divitiæ, aut quæcunque res acquirantur, quæri solet, de harum mediis, fuerintné hæc media naturalia aut supernaturalia, licita, an illicita, utilia vel inutilia. 4. *à modo*, quo aliquid actum sit, vel agi deceat diligentiam, negligentiam, intercessionibus, dolis, largitionibus &c. 5. *à fine*, cur aliquid agendum vel actum sit, eoq; vel proximo, vel remoto. 6. *à tempore*, quando aliquid factum sit. 7. *à loco*, ubi res acta sit, ubi agi quid oporteat, & similibus; quæcunque ad describendam rem excogitari possunt attributis; v. gr. an sit res necessaria vel contingens, utilis vel inutilis, levis an ardua &c.

2, Argu-

2. *Argumenta Generi Elenctico propria* sumuntur, 1. à dicto Scripturæ contrario. 2. à negatione rei, vel totali, quòd non sit, vel quoad speciem, quòd hæc vel illa non sit, vel quoad qualitatem, quòd talis non sit, vel quoad ad quantitatem, quod tantum sit, ut: *perfectio humanorum operum &c.* 3. ab ejus inconsequentia. 4. ab absurdo sive impossibili. 5. à blasphemio in Deum & Christum. 6. à Contradictione, aut Confessione adversarii, quæ est vel directa, vel hypothetica, id est, quæ ex concessâ ab adversario hypothetici colligitur. Et summatim dicendo: ex omnibus locis Dialecticis, ex quibus argumenta affirmativa sumi possunt pro asserendo aliquo dogmate; & iisdem possunt etiam sumi argumenta negantia, pro negando aliquo dogmate.

3. *Argumenta Generi Paideutico propria* sumuntur 1. à mandato divino. 2. ab æquitate naturali. 3. à necessitate. 4. ab honesto seu decenti Christianorum officio. 5. à jucunditate seu gaudio, quod deduci potest per diversa subjecta, Dei, angelorum; hominum gaudia. 6. ab utilitate, seu præmio, eoq; temporali, vel æterno.

Argumenta generi Paideutico propria.

7. à facilitate, siue presentibus adminiculis. 8. ab incommodo, si omittatur. 9. ab exemplo piorum. 10. ab afflictione eorum, qui nobis aduersantur.

Argumenta generi Epanorthotico propria.

4. Argumenta Generis Epanorthotici sumuntur ex locis generi Paideutico contrariis, sc. 1. ab interdicto divino. 2. à repugnantiâ equitatis naturalis. 3. à non necessario. 4. à repugnantia equitatis moralis seu indecoro. 5. ab injucundo, respectu Dei, angelorum, hominum. 6. ab inutili. 7. à difficili, seu pluribus obstaculis, ut periculo. 8. à damno temporali & æterno. 9. à contrariis piorum exemplis. 10. à gaudio Diaboli & malorum angelorum. 11. à severitate vindictis. 12. ab æternitate pœnæ, seu incessabilibus inferni tormentis, quæ describi possunt non solum ab æternitate, sed etiam à vehementia, & reliquis circumstantiis, quæ hominem abstertere possunt.

Argumenta generi consolatorio propria.

5. Argumenta Generis Consolatorii sumuntur 1. à Dei misericordiâ. 2. à Christi merito & intercessione. 3. ab assistentiâ Spiritus sancti. 4. à Dei providentiâ. 5. à communi sorte omnium piorum. 6. ab exemplo Christi & Apostolorum, idque per comparationem.

ationem Majoris ad Minus. 7. ab utilitate afflictionis. 8. ab ejus brevitate. 9. à bonitate cause seu puritate conscientia. 10. ab excellentia future glorie.

6. Circa hæc omnia advertendum, *Argumenta hæc sunt*
 1. dicta singulorum generum argumen- *ta hæc sunt*
 ta, esse vel insita textui futurae concio- *vel conna-*
 nis, adcoque per diligentem textûs con- *ta vel sol-*
 siderationem inde erui posse, vel esse ali- *lata.*
 unde & ex locis parallelis vel analogis
 ad textum assumpta. 2. Quia concionis
 unius spatium non admittit, ut concio-
 nator singula argumenta persequatur,
 præsertim quando thema compositum,
 seu integra quæstio, aut plures etiam
 quæstiones textui in sunt; convenientiâs
 eum facturum, qui loca argumentorum
 textui insita, tantum concione deduxe-
 rit, & singula argumenta dictis scriptu-
 ra, exemplis & similibus confirmaverit.
 Tertio, ut penes arbitrium concionato- *Quo ordi-*
 nis sit, in pertractatione argumentorum *ne tra-*
 cujuscunque generis, ordinem, qui à no- *ctanda?*
 bis positus est, sive sequi, sive venustatis,
 & occultandæ methodi causâ, nostrum
 ordinem immutare, v. gr. si quis in Ge-
 nere Paidæutico nolit argumentum i. su-
 mere

mere à mandato divino, sed vel à facilitate, vel à jucunditate, aut quocunque alio argumento, quod generi Paudenti-
 eo deservit. Similiter, si quis in genere
 Consolatorio, variandi methodi causâ
 nolit argumenta pro concione propo-
 nere eo, quò à nobis proposita sunt, or-
 dine, ei licebit i. argumentum accersere
 ab afflictionis brevitate, alterum à com-
 muni sorte piorum, atque ita deinceps
 pro lubitu cætera etiam usurpare. In-
 terest enim Concionatoris, non solùm,
 ut in Concione genera dicendi nonnun-
 quam mutet, id est: nunc consolatio-
 nem, nunc increpationem, nunc doctri-
 nam præponat aut postponat, sed, ut ar-
 gumenta etiam exhortationi, consola-
 tioni, increpationi propria nōnunquam
 immutet, ne vulgo eâdem semper chor-
 dâ oberrare videatur.

*Genera
 Causarum
 conjuncta,
 quomodo
 simul tra-
 ctanda
 sint.*

CAPUT IV.

De Forma tractationis, duo-
 bus vel pluribus Causarum ge-
 neribus simul accom-
 modatâ.

i. Quia

1. Quia non semper occurrit, ut habendæ concionis textus unius solùm generis sit, id est, ut tantùm vel doceat, vel hortetur, vel increpet &c. rarius autem eveniat, ut uni textui omnia dicendi genera infint, & tamen usus obtinuerit, & sæculi depravatio vel maximè requirat, ut nō solùm doceamus pro singulis concionibus, sed arguamus etiam sæcūs sentientes, hortemur, corrigamus, consolemur; ideò concionatoris partes erunt, indagare, quomodo unà concione sive omnia Causarum genera simul; sive aliqua eorum tractare oporteat, & quomodo unum genus ex altero deduci possit?

2. Quod fiet, si præsupponatur: materiam concionis non posse, nisi genere disciplinæ unam esse, id est, Theologicam; formam verò sive Logicam, sive Rhetoricam.

3. Forma Logica est quasi Paideutica, distribuens textum in certa Causarum genera, ut percepto integri textus sensu, concionator noverit discernere, non solùm antecedens à consequente, Subjectum à Prædicato, definitionem à definito &c. Sed genera quoque Causarum ab

*Usus dispositionis
Logica.*

invicem, quæ nempe verba textûs *didascaliam*, quæ elenchum, quæ informationem in moribus, atque ita deinceps, quæ argumenta singula Causarum generi propria contineant.

Quomodo instituendus.

4. In quo iudicio rursus observandum est: Analysin hanc textûs, non procedere juxta seriem versuum aut verborum, qualis in textu posita est; sed quæ ad didascaliam pertinent, illa esse in tractatione didascalicâ recensenda, sive in medio, sive ultimo versu, aut voce textûs posita sint; quæ ad Elenchum pertinent, quemcumque etiam locum in textu prælecto obtineant, ea in tractatione Elenchi esse pertractanda: atque ita in singulis generibus universam textûs structuram expendendam, & sine discrimine verborum, aut versuum, cuilibet generi dicendi sua argumenta propria adscribenda esse.

Analysis Grammatica quomodo instituenda.

5. Textu *int* distributo, ut quælibet pars certo dicendi generi adscripta sit, emphasis etiam deinde singulorum verborum attendenda est, ac primò quidem declarandum, quis sensus cujusque vocis literalis sit? quo exposito, sensus deinde

inde moralis & allegoricus tutò adhiberi potest. Ut, e. g. postquam præteritâ Dominicæ Evangelium, *Luc. 15.* concionator ita dispelcuerit, ut ex universo textu argumenta ad docendum apta generi Didascalico deputaverit, argumenta ad arguendum apta, generi Elenctico &c. deinceps singulæ voces ei examinandæ sunt, & quantum fieri potest, ex unâ voce quinque dicendi genera extruenda. V. g. quando scopum proximi Evangelii, qui est: *Deum velle peccatores vocare & admittere ad pœnitentiam*, antè declaravit, argumenta etiam singulis dicendi generibus convenientia partitus est, poterit unius vel alterius vocis emphasisin considerare, v. g. quid in textu Evangelico significet, vox (*peccatoris*) vox (*telonarii*) vox (*OVIS*) vox (*drachmæ*) &c. Et declarare per singula dicendi genera, i. per Didascalicum, quid v. gr. *peccator* sit? nempe, qui in peccatis natus, peccata actualia, tum præter, tum contra conscientiam perpetravit *ex Psalm. 51. v. 6. Rom. 3. v. 23. 1. Reg. 12. v. 26. seqq.* ejusque rei exempla à notoriis peccatoribus mutuari. Quid notet vox *OVIS*? sc. Metaphoricè

ricè significans hominem errori obnoxium, atque ita deinceps, per reliquas voces, ut doceat circa vocem *peccatoris*: hanc omnes homines communiter concernere, circa vocem *OVIS*: quomodo hoc animal stupidum, imbelles, & fragile est: ita homines omnes naturâ in spiritualibus esse stultos, adversus Sathana & carnis tentationes imbelles, ad errorem pronos, &c.

In *Genere Elenctico* poterit Concionator ex voce *OVIS*, doctrinam de amissione gratiæ: ex voce *drachma*, doctrinam de peccato Originis eruere, hoc modo: Quomodo nemo negat, oviculæ à caulibus aberrationem facilem esse; Ita nemo cum ratione negare potest quin Christi quoque oviculæ aberrare possint à communione Ecclesiæ. Vicissim, quomodo numisma monetæ impressum, voluntate hominum deleri potest, ita imaginem Dei, quæ primo homini velut *votivum* quoddam insculpta erat, perdi potuisse, & perditam esse.

In *Genere Paideutico* ex iisdem vocibus doctrinæ morum erui possunt, h. m: Quomodo ovis pastori suo non relucta-

luctatur, quomodo drachmæ materia tractabilis est, ad recipiendas omnes formas; ita Christianos, qui sunt oves & drachmæ Dei, oportere, ut sint obsequentes, ut characterem gratiæ, in prima creatione sibi impressum, instaurari petant & curent, &c.

In *Genere Epanorthotico*, ex iisdem vocibus hoc modo: *Oves* pastoribus suis obsequentes; *animantia irrationalia*; *drachmæ*, res inanimatæ, recipientes à monetariis quascunq; formas, confundent in novissimo iudicio Christianos; non solum ratione præditos, sed noticiæ etiam divini voluntatis instructos; quod totidem exhortationibus divinis noluerint obsequi, qualis increpatio ab animalibus irrationalibus sumpta, usurpatur *Esa. 1. v. 3. Jerem. 8. v. 7. seqq.*

Denique in *Genere Consolatorio* h. m. Nulli peccatori desperandum esse; Dei enim hanc esse clementiam, ut ovem errantem, drachmam perditam, etiamsi neutra se ipsam in caulam, vel cistam recipere possit, solertissimè requirat, nec nisi repugnantem deserat. Eadem facilitas est, deducendi vocem quamecun-

que per singula dicendi Genera, modo hoc advertatur, ne talis deductio fiat contra scopum concionis, aut textus propositi, v. gr. Si quis occasione vocis *drachmæ*, velit prolixus esse in recensendis speciebus numismatum Hebræorum, Græcorum, Latinorum, Germanorum, aliarumque Gentium: aut increpandis nummorum falsariis, vel taxandâ avaritiâ, &c. is præter scopum Evangelii verheretur.

6. Quandoquidem enim neque scopus concionis id semper patitur, neque textus etiam ea perpetua natura est, ut præcisè tantum unum dicendi genus tractet, prudentia Concionatori adhibenda est, ne vel textui vim inferat, deducendo, v. g. Consolationem ex eo textu, qui merè objurgatorius est; Vel in scopum impingat, ut v. g. quando lugentes consolari proposuit, ne per Genus Elencticum in eos invehatur. Facilis enim hic excessus est, quando locos omnes *rerum & personarum*, & quicquid accersi horum potest prosequimur, ut à scopo textus propositi aberremus, & negligamus interea id, quod ratio textus, Audi-

Auditorii, vel etiam temporis exigit. A quibus circuitionibus & evagationibus etiam Pontificii scriptores suos concionatores frequenter coercent, & quasi manu injectâ ad scopum revocant. Lego *Carolus Regium Orat. lib. VI. cap. 29. Granatensem lib. III. cap. 1. seqq.*

7. Communis etiam ratio tractandi duo vel plura dicendi genera solet adhiberi hæc, ut jungantur commedatio rei vel personæ, & oppositi vituperatio, primo per testimonia scripturarum. (2) Per exempla laudata vel reprobata. (3) Per rationes & similitudines: ita, ut nonnunquam invertatur hic processus, id est; exempla primo, testimonia scripturarum secundo loco adferantur, ut exempli causa: sit commendanda *Tolerantia* & *Perseverantia in afflictionibus*, atque contra dissuadenda impatientia; poterunt primo loco adduci exempla Jacobi Patriarchæ perferentis iniquam servitutem, *Gen. 31.* claudi 38. annis projecti ad colymbethram, *Job. 5.* hæmorrhousæ annis 12, expectantis opem, *Matth. 15.* & quantum commodi exinde retulerunt; Evestigio autem Exempla impatientiæ

in fame aut siti, ut Israelitarum, *Exod. 16. Num. 12. &c.* Bethulientium in obsidione, *Judith. 6.* Saulis in expectando Samuele & abdicandis hostium spoliis, *1. Sam. 15.* aliisque exemplis contrariis. Postea provocare ad Testimonia & præcepta divina; hæc jubentia, illa promittentia vel comminantia: ut *Habac. 2: Si tardaverit expecta.* *Psal. 27: Expecta Dominum.* *Ebr. 10: Si quis recesserit, in eo non habebit beneplacitum anima mea.* *Jacobi 1. & 5. Patientia dulces affert fructus &c.* *Agricola expectat fructum &c.* Denique rationes morales & similia, ab æquo, ab utili, & oppositâ iniquitate & inutilitate impatientiæ: similitudinibus agrotantis, captivi, luctantis &c. Cujusmodi variationes & digressiones observare est apud *Basilium homil. 2. in Hexaemeron.* *Cyprianum in Serm: ad Fratres in metallo constitutos.* *Chrysostomum homil. 2. ad populum Antioche.* aliosque passim.

Modus deducendi unum genus eausse ex alio.

8. De cætero, si cui placuerit ex textu unius generis, reliqua 4. genera deducere, poterit hac uti methodo: Si textus propositus tantum sit Generis Didascalici,

lici, Elencticum sumitur necessario ab oppositis; Paideuticum à præstantiâ rei, sive ab utilitate, sive à necessitate, sive à Precepto. Epanorthoticum à detestatione oppositi, periculo, damno, interdicto. Consolatorium ab utilitate, seu quovis commodo alterius oppositorum. Ut e. g. si quis docere velit, mundum non esse à se ipso, sed à Deo conditum, genus *Elencticum* desumet à Contrariis, & increpabit Manichæos ac gentiles, qui mundum à se ipso conditum existimabant. *Paideuticum* à præstantia Conditoris, quia is universum hoc ex nihilo creavit & potenter conservat; ideò sub ejus præsidio nos posse esse tutos: obligatos ad colendum illum, parendum ei &c: ut *Act. 14. & 17.* infertur. *Epanorthoticum* à detestatione alterius oppositi, h. m. quia cælum terra & elementa omnia creatori suo obsequuntur, ordinemq; sibi injunctum servant; inexcusabiles esse homines, qui soli ab hoc omnium creaturarum obsequio deflectunt. *Consolatorium* ab utilitate creationis; Deum, qui omne, quicquid est, ad ministerium hominis creavit, non deserturum eum, cujus gratiâ

*Ex genere
Didascalico
& Elenctico.*

ranta fecit. Aut, si textus sit Generis Elenctici tantum; vi contrariorum eadem erit methodus, ut nempe *Didascalicum* sumatur ab opposito vel diverso etiam. *Paideuticum* à necessitate, jucunditate, aut honestate rei oppositæ. *Epanorthoticum* à turpitudine, damno & periculo ejus thematis, quod tractamus. *Consolatorium* ab utilitate & constantia rei oppositæ e. g. si quis refutet Pontificiorum sententiam *de merito operum*, thema est Generis Elenctici; Genus itaque *Didascalicum* deducitur ab Opposito, idque verbo Dei confirmatur; *nos nihil mereri*. *Paideuticum* ab utilitate rei oppositæ, nempe, si consistet, ex mandato quidem Dei, oportere Christianos benè operari, nec tamen salutem per sua opera possint aut debeant mereri, tum Dei clementiæ eos tutius posse confidere, quam si de perfectione & merito suorum operum semper dubitandum sit. *Epanorthoticum* à turpitudine, iniquitate & damno hujus dogmatis: Turpe esse in hac vita Angelicam sibi imaginari innocentiam: iniquum, verbis Dei tam claris repugnare: impossibile, præstare ex asse id, quod requi-

requiritur: Damnosum, arundineo operum nostrorum baculo inniti. Consolatorium à commendatione alterius operi, quod est Dei clementia. Hanc esse turrim fortissimam, ad quam recipere se quisque tentatus possit, merita autem esse texturam aranearum, per quam quisque corruat, *Jes. 59. v. 6. 7. Proverb. 18. v. 10. &c.*

9. Porro, si thema solùm sit Generis *Paideutici*, Epanorthoticum deducendum erit ex loco singulis argumentis, quibus Paideuticum probatum fuit, operi. Ratio est, ut Didascalica & Elenchus; sic *παίδευσις* & Epanorthosis sibi invicem opponuntur; adeoque eadem ratione, quâ illa tractanda sunt. Consolatorium sumitur à *premio* thematis Paideutici, vel ab exemplo Christi, Apostolorum, aut alio argumento Generi Consolatorio proprio. Didascalicum ab *affectione* aliquâ thematis Paideutici, vel ab ejus vera definitione, aut alio argumento Generi Didascalico proprio. Elencticum à refutatione affectione cujusdam cōtrariæ, quam adversarius themati falsò affinxit. Ut e. g. Crastini E-

Ex genere Paideutico.

vangelii scopus est hortari ad humilitatem, *Luc. 18.* Consolatorium itaque deducetur commodissimè à præmio humilitatis, quod Publicanus præ Phariseo reportavit; vel etiam ab exemplo Christi, qui se humiliavit usque ad mortem, & præmium adeptus est, ejectionem nominis supra omne nomen, *Phil. 2. v. 9.* Didascalicum, ab affectione propriâ humilitatis, vel etiam arrogantia, quod connecti potest cum Consolatorio, per particulas diversitatem innuentes, h. m. Nemo autem opinetur, hanc esse humilitatem, quæ caput inclinat & sandaliis humum vertit, qualis Phariseorum erat, *Matth. 23.* Talis certâ publicani non erat, sed vera animi depressio, agnitio propriæ indignitatis, spiritus contribulatus *Jes. 66, 2.* qualis in Publicano fuit. Elencticum connectitur cum Didascalico per descriptionem fictæ humilitatis, quæ sit argumentis Generi Elenctico propriis, ut sunt negatio perfectæ humilitatis in Phariseo, negatio meriti Pharisæici, quod iste jactitabat, &c. Vel descriptione etiam falsæ humilitatis pro diversitate objectorum: quomodo scilicet

licet versetur circa Deum, quomodo circa proximum. ? idque secundum omnia præcepta secundæ tabulæ, fingendo sanctitatem & observationem horum mandatorum, quæ tamen nulla est, fingendo perfectam obedientiam, perfectam dilectionem proximi, perfectam oblivionem injuriarum, perfectam continentiam à libidine &c. Cujusmodi Elenchi sunt *Jes. 58: Nunquid hæc est vera humiliatio &c: Col. 2: Nolite decipi ab hypocrytis, ambulantibus in simplicitate Angelorum, quorum nullum viderunt &c.*

10. Eadem ratione procedendum est, si thema sit Generis Epanorthotici solum; tum enim Genus Paideuticum tractandum est per argumenta à contrario de sumpta, sive mandato Dei, sive æquitate naturali, sive jucunditate, utilitate, aut alio argumento Generi Paideutico proprio. Elencticum ab affectione aliqua themati Didascalico incōveniēti, id est, sive falsâ ejus definitione, seu ad alterinis causis, sive alio argumento Generi Elenctico proprio. Didascalicum ab affectione aliqua themati Epanorthotico conformi, ut verâ ejus definitione,

veris

veris causis, aut alio quocunq̄ue argu-
 mento Generi Didascalico proprio. Cō-
 solatorium in Genere Correctivo ple-
 rumque sumitur à Dei clementiâ, sive
 per particulas diversitatis, à separatione
 piorum ab impiis, sive à spe melioris, si-
 ve à promissione præmii, h. m. Quan-
 quam pœna ista terribilis & horrenda
 sit; Dei tamen clementia tanta est, ut
 nolit ad vivum omnia refecare, vel sic:
 Hæc impœnitentes quidem & pertina-
 ces aliquando experturi sunt; pœniten-
 tibus verò non ira, sed gratia Dei restat;
 vel: Melius autem de vobis confido, fra-
 tres, & saluti viciniora spero, quâ con-
 nexione Apostolus utitur Hebr. 6, 8, 9
 cap. 10, 31, 32. seqq.

Exempli c. Enarraturus quis sermo-
 nem Epanorthoticum Apostoli 1. Cor. 6.
 v. 1. seq. de non trahendo in iudicium
 fratre, ob leve quoddam negotium; præ-
 deus in sumet à mandato Dei, de condo-
 nandâ fratri offensa, *Matth. 6.* æquitate
 naturali, quia fratres sumus *Gen. 13, 8.* à
 Jucundo, *Psalm. 133, 1.* Elenchon sumet à
 refutatione falsæ opinionis, de sectandâ
 iusticia: Hanc sc. nequaquam consiste-
 re

re in rigorosa fratris exagitatione, Eccl. 7, 17. Sir. 10, 6. Didascalian, à prolixitate & compendiis litium secularium, & quàm facile sit judicem donis vel amicitia corrumpi. Consolatorium, à divinâ compensatione: Huic facile esse, omne illud damnum resarcire, quæcunque passi fuerimus ex dimisso fratri debito, ad Philem. v. 15. &c.

II. Non impar ratio est Inventionis *Ex genere* Argumentorum, si thema Cõcionis tantum *Consolatorium* sit; tùm enim Epanorthoticum desumendum erit à contrario, iisdem formulis, quibus ex Genere Epanorthotico Consolatorium deducitur, ut e. g. quomodo in derivatione Cõsolationis ex Epanorthosi, deducta fuit clementiâ divina ex acerbitate pœnarum; per diversum, h. m. impiis quidem sic, sed pœnitentibus aliter &c. Rom. 2, 8, 9. ita è contrario, quando Epanorthosis ex consolatione deducenda est, fit progressus à clementia Dei, ad acerbitatem pœnarum, seu justitiam Dei vindicativam, ut in nupero Evangelio Luc. 19, de Excidio Jerosolymorum &c. ab initio Evangelii beneficia Dei, & ejus clementia recitan-

citantur, & fit progressus ex Genere Cō-
 solatorio ad Epanorthoticum per indi-
 ctionem pœnarum. v. 43. Didascalicum
 igitur desumendum erit à qualitate seu
 affectione aliqua eorum, quos consola-
 turi sumus, factâ connexionē, h. m. Ope-
 ræ pretium est, Auditores, ut vobis con-
 stet, qui sint illi, quibus Pater misericor-
 diarum gratiam suam pollicitus est. *Hu-
 milem & Verentem sermones ejus, ait se Cle-
 menter ac benignè habiturum.* Jes. 66. &c.
 Vel sumitur etiam Genus Didascalicum
 à qualitate Consolationis in sese, quam
 præstans sit, quantum differat ab huma-
 nis solatiis, quàm firma, quàm perpetua
 sit? ex Jes. 38, 16, 17, Psal. 94, 19. Psal. 119, 92.
 Jobi 15, 11. 2. Cor. 1, 5. &c. Genus Elencti-
 cum sumetur à remotione affectionis
 alicujus, quæ sive subjecto, quod conso-
 lamur, sive naturæ consolationis falsò
 afficta est, h. m: Toto errans cœlo, qui
 dulcissimas Dei consolationes ad præ-
 fractos peccatores pertinere arbitran-
 tur; vel: Non est hæc consolatio pulvi-
 nar peccatorum, vel poppismus aliquis,
 quo Deus peccatores velit facere secu-
 ros, sed est erectio tristium &c. Mich. 2, 7.
 Rom. 2.

Rom. 2, 4. &c. Paideuticum desumetur à debita gratitudine eorum, quos Deus consolatus est ex Psalmis Eucharisticis Davidis Pf. 31, 20 seq. Pf. 34. Pf. 107. &c.

12. In hac deductione 4 Generum ex uno, hoc imprimis attendendum est, ut dato themate simplici, ingeniosè inquiretur, non solùm, quomodo singula illa genera generi isti convenient, ex quo deducenda sunt, tùm quoad textum in primis, tùm quoad rem, si argumenta in textu desint; sed hoc præcipuè advertendum, quæ species in quovis genere deducendo, proximè conveniat illi generi, ex quo deductio reliquorum fieri debet; seu, quæ maximam & proximam analogiam habent cum genere principali quod tractamus? Deinde annotatâ convenientissimâ specie, ulterius videntur, quod argumentum ex iis, quæ sub certum Genus supra relata sunt, inventæ speciei proximè conveniat, ita enim fiet, ut eò minus citra rem dicatur.

13. Exemplo sit thema *de drachmâ perditâ*, cujus argumentum est *Consolatorium*, nempe hoc; *omnibus peccatoribus pate-
tere viam ad penitentiam*. Ex hoc genere

*Cautio
adhibenda in
deductione
unius ge-
neris ex
aliq.*

*Deductio
ex genere
Consola-
torio illis-*

Con-

*stratur ex-
emplo.*

Consolatorio, si cætera 4. genera deducenda sint, videndum est, quæ species Generis Didascalici (si, v. gr. Didascalicum ex hoc Consolatorio genere deducere velim) huic themati vel maxime conveniat, an demonstratio, an testificatio de persona, an verò qualitas rei ad dicendum propositæ, an promissiones, an comminationes, vel quævis alia species, ex iis, quas supra ad genus Didascalicum diximus esse referendas; Et apparebit, nullam harum specierum tam aptam esse, ad deducendum Genus Didascalicum ex themate hoc Consolatorio, quod est de drachma perdita, quàm descriptionem qualitatis, *quid sit drachma & accidentis, quomodo perdatur? &c.* Accommodando enim allegoriam hanc ad hominẽ peccatorẽ, expeditissima via est, si Genus Didascalicum ex themate Consolatorio deducatur h. m. Perspiciatis autem hinc, Auditores, quæ fuerit prima nostra conditio, & qualis ea nunc sit; accepimus quidẽ in prima creatione characterem drachmæ, i. e. imaginem divinam, sed eam perdidimus &c. Porro, si Genus Elencticum deducendum sit ex hoc

hoc themate, videndum primò quæ species Generis *Elenctici* huic themati quàm proximè convenient, & deinceps, quæ argumenta ad inventam hanc speciem aptissima sint, & apparebit, ex speciebus Generis *Elenctici* eam refutationem convenientissimam lumi, quæ ex proposito hoc themate deducatur. Argumenta vero, quibus hanc speciem probent, aptissima deduci, a negatione rei, à dicto Scripturæ, & exemplo contrario, ut: exemplo drachmæ perditæ refutenturij, qui jactant se imaginem Dei nondum amisisse. Ejus contraria argumenta sint dicta Scripturæ, Ephes. 4, 24. Sapient. 2, 24. &c Exemplum contrarium. Hæc ipsa parabola, de drachmâ perditâ. *Non sicut reliquarum artium objecta, ita & Doctorum objecta, quæ sunt animi Auditorum.* Argentarius enim, qualem monetam, aut qualemcunque Vas excuderit & reposuerit, tale & postridie reversus inveniet: & Ærarius & Marmorarius alique artifices, qualem reliquerunt opus suum pridie, tale inveniunt postridie: At nobis Pastoribus omninò accidit contrarium. *Quanquam enim non inanimata vasa, sed animas cudamus rationales,*

nales, non tamen vos invenimus, quales reliquimus, sed in plerisque operam prædicamus. Sunt verba Chrysoft. homil. 13. ad p. p. Ulterius, si genus Paideuticum ex proposito themate deducendum sit, lustratis speciebus, sub genere hoc cõtentis apparebit, adhortationem commodissimè ex hoc themate deduci; argumentum verò adhortationis commodissimè sumi à mandato divino, ab honesto, à facilitate, ab incommodo, si omitatur &c. h. m: Videtis, quàm facilis sit jactura drachmæ illius, quam Deus ipse caractere notavit; æquum igitur est, Deus præcepit, decet Christianorum officium, & possunt per assistentiam Spiritûs Sancti, ut id, quod ex divina clementia acceperunt, servant &c. Denique, si Genus Epanorthoticum ex hoc themate deducendum sit, percurrendo omnes ejus species, apparebit, dissuasionem, exprobrationem & comminationem aptissimè ex hoc themate deduci: argumenta verò; quibus hæ species probentur; esse repugnantiam æquitatis naturalis, periculum, damnum contristationem Dei &c. hoc modo; Quisque igitur sibi caveat,

ne imprudentiâ characterem à Deo semel acceptum perdat. Vel exprobratoriè h. m. Qui sunt ii, qui gratiam regenerationis amitti posse negant? annon drachma hæc, quæ non minus, quàm reliquæ asservabatur, perdita est, &c. Hæc species probantur à repugnantia æquitatis naturalis, h. m. drachmam æneam non extinguere characterem suum, nisi aliorum violentiâ extinguatur; ita iniquum esse, ut homo ratione & gratiâ Dei adjutus gratiam illam ipsus perdat, Vel à periculo; non semper reperiri drachmam perditam, adeoque nõ esse, ut peccatores securitatem sibi promittant. 3. à contristatione Dei; quomodo fœmina contristata est ob amissam drachmam; ita Deum, angelos & pios homines contristari, si quis fidelium in peccata ruat. Quæ singula sunt argumenta dissuasionem inducentia. Atque hac ratione, si in deductione unius dicendi generis ex alio procedatur, etiam connexio rei cum re, & verborum inter se invicem, manet integra.

24. Exemplo erit Studiosis *B. Chry-*
ostomus Cehortans à consuetudine temerè
 D 2 *juran-*

jurandi singulis prioribus XVI. homiliis ad popul. Antiochenum, & in sequentibus sæpius. Quanto artificio digrediatur à materia proposita, ad hoc argumentum: Et quomodo pertractet hoc argumentum, per Didascaliam, Elenchum, cæteraque dicendi genera.

Homil. IV. In fine orditur à genere Paideutico, à facili, ab æquo, ab opposito turpi, & transit ad Epanorthoticum, exprobrans jejunii religionem, sed juramentorum inquinatam consuetudinem. Inde redit ad Paideuticum, exhortando, & progreditur ad Consolatorium, de cessatura indignatione Caesaris, obdejectionem suam statuat, & restituenda libertate civitatis.

Homil. V. digreditur à patientia Job. & Ninivitarum ad dehortationem, à jurando temerè (1) ab officio pastoris, cui incumbat corrigere. (2) à facili (3) à remedio. (4) ab utili, inde digreditur ad Epanorthosin & exprobrationem, quod tot Exhortationibus parum profecerit, quam illustrat similitudinibus, pueri Scholastici, Agricola, Mercatorum nihil proficientium. (2) Prolepsis & refutatione

tionem exceptionum juxta genus Elencticum, nempe, falsum esse, quod aliquando necesse sit jurare, quod aliquando liceat &c: Denique desinit in promissorio, gloriæ apud Angelos & Deum, quotidianorum profectuum in Virtute & tamen æternæ salutis, quæ singula illustrat simili, quod & per se pulchra sint, & pulchriora si nostra sint: quemadmodum, preciosa vestis diligitur, sed tanto magis si nostra est.

Homil. VI. Digressionem orditur à genere Elenctico, refutando exceptionem à multitudine & consuetudine jurantium. Et per inversionem hujus exceptionis progreditur ad genus Paideuticum, sumto argumento (1) à glorioso. Gloriosum futurum esse Christiano, si adfirmare possit, *Hac die, hoc festo separavi me à consortio temerè jurantium*; quod illustret comparatione minorum: Diei quâ servum, domum, equum emerimus; qua liberati sumus à morbo, à periculo hoc vel illo &c. frequenter meminisse solemus, quanto magis &c: (2) argumentum identidem proponit per inversionem, non difficilem sed facilem abrogationem.

tionem illius consuetudinis, si adsit propositum, quod declarat simili à jejunio. Atque hinc progreditur ad Pædiam, ab equo; ut quilibet sermone Sacro audito Christianus proficiat, quod 3 similitudinibus à redeuntibus ex hortis, pratis & cœnis lautioribus, declarat. à premio: à comodo proprio & alieno, seu emédatione proximi, quam 2 similitudinibus illustrat à glorioso, quam rationem proponit per obtestationem: *Date hoc mihi, ut de vobis glorier, & in hac vita & in futuro.* A modo: per multas voluntarias posse coërceri consuetudinem jurandi. A compamtis: prestare ut hîc cohibeamus affectus nostros, quàm ut Igne æterno torqueamus. Quod ne fiat, prohibeat Deus &c.

Homil. VII. per singula V. genera dicendi decurrit.

(1) In Genere Didascalico & Paideutico docet de utilitate tristitiæ.

(2) In Genere Didascalico & Elenctico tradit principium Geneseos de creatione, mundum non extitisse ab æterno, nec à malo Deo.

(3) Hinc

(3) Hinc digreditur ad Genus Consolatorium, quod ex apparatu creationis, ingens materia solatii oriatur tristibus de potentia, scientia & clementia Dei, adhibito schemate Rhetorico: Quomodo ex illis verbis *Geneseos* consolationem elicere quis possit?

(4) à Consolatione progreditur ad Epanorthosin, ad exegesin verborum: *Adam ubi es?* quæ per insignem proso-popœiam declarat, convertendo exprobrationem in consolationem, nempe: *vocatum esse nomine ADAM, non EVAM, non serpentem*, ut Deus in trepidante fiduciam excitaret per familiare colloquium.

(5) Rursus à Consolatorio redit ad Didascalicum; Quodnam sit illud principium *Geneseos*, & quando scriptus ille liber? h. m. *Si verò Unum & breve verbum tantam Dei curam de nobis demonstravit, quid, si omnem vobis sententiam legere-mus, & interna monumenta explicaremus?* Cernis, quomodo tota scriptura consolatio sit & exhortatio. Et hæc quidem congruo tempore deducemus. Ante hæc autem necessarium est dicere, *Quando liber hic editus fuerit &c.*

(6) A Didascalìa denique accedit ad Dehortationem à juramentis, h. m: *Et alia quidem plura querere necessarium esset, sed video tempus nobis non permittens, ut sermonem in tantum pelagus immittamus. Propterea hæc in tempus congruum differentes, iterum de jurandi abstinentia vobis disseremus, & rogabimus charitatem vestram, ut multo circa hanc rem studio utatur. Quomodo enim non absurdum est, servum quendam non audere Dominum ex nomine, aut simpliciter ut accidit, vocare, sed multa cum honorificentia &c. Angelorum verò Dominum temerè & multo cum cōtemptu circumferre? &c.* Orditur Epanorthosin ab initio, eamque illustrat aliquot comparationibus à minori ad majus. Mox progreditur ad pædiam, ostendendo modum corrigendi consuetudinem, itidem à simili quomodo vitia & curvitates membrorum corrigi soleant, (2) refutando iterum objectionem à necessario, (3) per argumentum ab inutili, non conciliari sed perdi fidem etiam inter homines per temeraria juramenta.

Atque hujusmodi egregia imitationis vestigia in sequentibus & singulis homi-

homiliis reperire est, Etiam homil. IX. & X in Acta Apostolorum, quibus itidem ad juramentorum materiam digreditur.

CAPUT V.

Quâ ratione secundum hæc

5. Caussarum Genera Loci Theologici Practici, & conciones informari possint?

Modus conficiendorum Locorum practico-rum generibus dicendi.

1. Ut Concionator penu habeat, ex quo pro re natâ, & brevi tempore, concionem formare possit, usui fortè fuerint dicta hæc quinque Causarum genera, si in certum codicem, certâ partitione distribuuntur, h. m. ut primò, servatâ partitione inter Locos Theologicos Theoreticos, qui sunt articuli fidei, de Deo, Trinitate &c. & practicos; qui initiô generalissimè distribuendi sunt, secundum primam & secundam legis tabulam, in virtutes, & vitia, & harum species; deinceps virtutes primo præcepto mandatæ, seorsim collocentur singulæ singulis paginis; & vitia illo præcepto interdicta seorsim, singula singulis paginis,

nis, atque ita quæ species virtutum & vitiorum in vulgatis locis communibus cuilibet præcepto Decalogi subnectuntur, eæ seorsim in diversas paginas, sic ut peculiarem rubricam; seu titulum paginæ faciant, distribuantur.

2. Constitutâ articulorum fidei, virtutum & vitiorum peculiari rubricâ, nõ nullum quidem operæ pretium fuerit, si nõ solùm diversa dicēdi genera, per quæ virtus aut vitium pro concione deduci debet, sed etiam singulorum Generum singulæ species peculiarem in pagina rubricam obtineant. Exempl. c. si post rubricam hanc: *Castitas*, deductam per genus didascalicum, peculiari paginâ constituatur rubrica pro Etymologiâ vocis, aliâ præscribatur titulus, pro causis hujus virtutis; aliâ peculiari titulus, pro efficaciâ hujus virtutis, atque ita pro singulis speciebus, quas ad genus Didascalicum pertinere diximus, deinceps pro singulis speciebus generis Elenctici, postea pro reliquorum generum, singulis speciebus, per quas hæc vox (v. g. *Castitas*) deduci poterat, singulæ paginæ pro rubricis seligantur: Verùm quia hoc videtur

detur operis fore tædiosi, sufficiet, si futurus Concionator post constitutum ordinem articulorum fidei, virtutum aut vitiorum, secundum utramque legis tabulam, & post quamvis virtutem aut vitium in peculiarem paginam conjectas, cuilibet rubricæ deinde subjungat: *Tractatio hujus thematis per genus Didascalicum*; & altero latere, seu diversa etiam paginâ hanc rubricam faciat: *Tractatio hujus thematis per Genus Elencticum*, alia pagine: *Tractatio hujus thematis per Genus Paidenticum*; Atque ita deinceps per singula dicendi genera: quæ ostendent, quomodo hæc virtus e. g. *Castitas*, accommodanda sit ad docendum, quomodo ad arguendum, quomodo ad informandum, quomodo ad corrigendum, quomodo denique ad consolandum. Nec difficile erit, dato saltem genere dicendi, v. g. an velis Castitatem per Genus Didascalicum tractare; quin porro de speciebus hujus generis facile conveniat; Num velis asseverando, num demonstrando, num testificando &c. (quæ singulæ sunt species generis Didascalici) hoc thema pertractare?

Exemplum
distribue-
dorum Lo-
corum Cō-
munium.

3. Distinctis hoc modo dicendi gene-
ribus, per diversas paginas; primò di-
cendi generi, de quavis virtute aut vitio,
sua argumenta propria subjiçienda sunt.
Verbi causà: si sub sexto præcepto, facta
fuerit rubrica de voce *Castitatis*, peculia-
ri pagina subnectenda deinde erit alia
rubrica, h. m. *Castitas deducta per genus
didascalicum*, in quâ proinde paginâ no-
tanda venient, quæ faciunt ad Etymolo-
giam & definitionē vocis, ad ejus causas,
effectus, attributa, similitudines, contra-
ria &c. Posthæc informetur alia pagina
hac rubricâ: *Castitas deducta per genus E-
lencticum*, quâ paginâ notanda venient,
quæ solent adduci pro falsâ vel insuffi-
ciente castitatis definitione, à Monachis,
& aliis mollitiei excusatoribus, tum, quæ
pertinent ad veram castitatis causam de-
fendendam, scil. non esse in cujusque ar-
bitrio positam: quæ ad vera castitatis
subjecta describendâ, scil. etiam conju-
ges servare castitatem &c. Dein sequens
pagina poterit hoc titulo insigniri: *Ca-
stitas deducta per genus paideuticum*; sub
quo titulo observanda essent, dicta scri-
pturæ, exempla, similia, quæ suadent,
lau-

laudant, imperant castitatem, quæ præmium ei promittunt, & quicquid porro specierum ad genus paideuticum pertinet. Atque ita porro, pro castitate, per genus *Epanorthoticum* & *Consolatorium* deducendâ, assignandum erit peculiare folium, competenti rubricâ insignitum sub quâ rubricâ, sub genere quidem *Epanorthotico*, sunt collocanda, *dicta, exempla, similia, incommoda, pœna, & ceteræ species generis Epanorthotici*, dissuadentes vicium castitati contrarium; tum etiam *invektivæ*, quibus castigantur non casti; Sub genere verò *consolatorio*, consignanda forent *dicta scripturæ, promissiones, exēpla &c.* consolantia nostram imperfectionem, mitigantia difficultatem hujus virtutis, promittentia insignne præmium, & quibus argumentis de cætero solet hoc genus illustrari.

Vel, (exemplo ut alio experiamur) si Thema locorum practicorum fuerit *Taciturnitas*: prima rubrica hæc erit, uti dictum est: *Tractatio per genus didascalicum*; Huic rubricæ subjicienda sunt *argumenta Generi Didascalico propria*, ut: *argumentum à persona*, & interjecto aliquo

quo spatio, inferius : *argumentum à re*,
 rursum interjecto aliquo spatio : *argu-*
mentum à mediis agendi, atque ita deinceps,
 peculiari spatio singula argumen-
 ta Generi Didascalico inservientia com-
 ponenda. Et quemadmodum pro Gene-
 re Didascalico, per quod hoc Thema de-
 ducendum est, argumenta seorsim col-
 locatâ sunt ; eodem ordine in reliquis
 etiam generibus, argumenta ad Genus
Elencticum spectantia, seorsim, seu distin-
 cto inter singula spatio, ponantur ; Ar-
 gumenta Generis *Paidentici* eodem mo-
 do ; *Epanorthotici & Consolatorii* eodem ;
 ut non solum constet, quæ argumenta
 deducendo themati per singula dicendi
 genera convenient, sed etiam quomodo
 ab invicem distincta sint, atque ut repe-
 tenti labores suos illico ad manum sint
 argumenta demonstrantia, vindicantia,
 suadentia, dissuadentia, solantia, terren-
 tia, &c.

4. His Causarum generibus, Specie-
 bus & Argumentis, sub universali qua-
 dam rubrica, v. gr. *Taciturnitate*, distin-
 ctè collocatis, ad rubricam singulorum
 argumentorum referet. *Concionator*
Distia,

Dicta, Exempla, Similiaudines, tam Sacræ
 Scripturæ quàm piorum Patrum, & Scri-
 ptorum Ecclesiasticorum. Ut e.g. si in
 Scripturis; aut Scriptore quodam Eccle-
 siastico repererit dictum sive exemplum,
 quo dicatur virtus *Taciturnitatis* alicui
 benè cesisse, referret hoc argumentum
 ad Genus *Paidenticum*, & ad argumenta
commendantia hanc virtutem. Si repererit
 dictum aut exemplum, quo demon-
 stratur *garrulitas* damno alicui cesisse,
 referret hoc ad Genus *Epanorthoticum* e-
 jusque *argumentum quintum*, quod desu-
 mitur ab *inutili*; Si repererit dictum aut
 exemplum quo demonstratur: Deum
 fuisse remuneratum piam taciturnita-
 tem, referet id ad Genus *Consolatorium*,
 ejusque *argumentum primum*, quod est à
 Dei clementiâ, vel etiam ad Genus *Pai-
 deiticum*, ejusque *argumentum sextum*,
 quod est ab utilitate seu præmio; Atque
 ita deinceps, quæcunque leget de quo-
 cunque themate, ut sunt vel describen-
 tia, vel definiëntia, vel illustrantia simi-
 li; vel laudantia ab effectibus, ab attri-
 butis; vel vituperantia ob easdem caus-
 sas, vel quodcunque tandem, de quo-
 cui-

cunq; themate dictum audierit, aut scriptum repererit, id facile erit, ad aliquam speciem horum V. generum referre, si recordetur Studiosus, dicta rem describentia, aut definientia pertinere ad *speciem generis didascalici*. Et porro; si descriptio sumpta sit à persona, tùm referendam esse ad *primum argumentum* Generis Didascalici, si sumpta sit à modo quo quid actum est, tunc referendum esse ad *quartum argumentum* Generis Didascalici; si à loco, tunc pertinere ad *septimum argumentum* ejusdem Generis, &c. Sic enim fieri nequit, ut quicquam fiat obviam lectori, quin illico possit referri ad certam speciem sive articuli fidei, seu virtutis aut vitii, & quin possit ulterius referri, ad hujus vel illius virtutis aut vitii considerationem in genere Didascalico, vel quocunque alio; quin denique pertineat ad certum aliquod argumentum hisce Generibus proprium.

Loci amplificantes, quomodo consignandi?

5. Qui his quinque rubricis sextam generalem voluerit addere, sub qua comprehendat locos illos topicos, per quos quodvis thema simplex, v. gr. *Castitas* potest amplificari; & quos capite 1. §. 6. & seqq.

seqq. designavimus, ei nihil facile vide-
tur defuturum, quin Locis Communi-
bus id consignatum habeat, quodcun-
que ex Sacris literis, & Patrum scriptu-
ris, sive pro virtute aliquâ, seu adversus
vitium dici potuit. Eadem enim ratio
est, de *Taciturnitate*; virtute ad octavum
Præceptum pertinente, vel *garrulitate*,
vitio contrario, & quovis alio seu dog-
mate, seu vitio, locos Theologicos pra-
cticos, per diversa dicendi genera consi-
gnandi.

6. His ita constitutis, si cui ex tempo-
re Sermo formandus sit, fieri non potest,
quin, quoad materialia, abundè habeat,
quod usurpet ad docendum, ad arguen-
dum, ad informandum, ad corripien-
dum, ad consolandum. Ratio est, quia
argumenta pro singulis virtutibus & vi-
tiis, in quovis dicendi genere servientia,
in promptu habet, quibus utiq; in con-
cionem efformandis nihil magis deest,
quàm connexio unius cū alio, quæ par-
tim monstrata est cap. antecedente. Quo-
modo processus fieri debeat ex uno genere di-
cendi in aliud, partim in sequentibus de-
clarabitur, quando formulæ explican-
de

*Ufus ho-
rum locor-
um.*

dæ erunt, quibus singula dicendi genera solent efferri.

*Ratio ef-
formandi
conciones
ex Concor-
dantiis ex
Lexicis.*

7. Quod si labor hic conscribendi & dividendi tam Vastum opus, cuiusquam nimis prolixus videatur, & malit ex iis, quæ alii jam collegerunt, panopliam suam instruere, poterit quocunque dato themate, & brevi temporis spatio Sermonem Sacrum formare ex Concordantiis, quas vocant, aut similibus libris, qui Indicis loco sunt, ut *Thesauro Vogelii*, aut *Clave Scripture Flacii*, præsertim, quæ noviter cum additione versuum edita est, *Polyanthea Langij*, *Thesauro Universalis Laurentij Peierling*, *Peraldi summa Virtutum & vitiorum*: *Floribus Chrysostomi*: *Dictionary Concionatorum Pauperum Roberti de Tossignano*: *Lexico Petri Perchorii*, aut *Sylva Allegoariarum Lauretti* (Papistarum, ac qui proinde cum delectu preciosi ac vilis adhibendi sunt) Vel etiam vulgò prostantibus libris Homileticis, dummodò Indices eorum perlustret, & antequam dicta vel exempla colligat, saltem dispositionem aliquam præconcipiat, secundum dicendi generæ, & propria cujusque Generis argumenta, num velit doce-

docere de hoc themate, vel an velit re-
 futare dissentientes circa hoc thema ad-
 versarios, aut quodcunque aliud dicē-
 di Genus adhibere? Eius, inquā, dicen-
 di generis, ejus speciei, ejus argumenti
 rubricam saltē in pagina antē prænō-
 tare oportet, in quā delineaturus est
 sermonem suū: Deinde argumentorū,
 quæ usurpaturus est, series collocanda
 erit ordine, v. g. 1. *Argumentum* à natura
 thematis & interjecto spatio: 2. *Argu-
 mentum* ab effectu thematis, & sic deinceps.
 Similiter in Genere Paideutico:
Argumentum 1. ab utilitate thematis, &
 interjecto spatio: 2. *argumentum* ab ho-
 nestate rursū interjecto spatio: 3. *ar-
 gumentum* à necessitate, & sic deinceps
 pro cujusque arbitrio *summa capite
 chartā antē conijcienda, spaciis distinguē-
 da, & lineā, vel rubrica subducenda erunt,*
 quā exegesis sive Marte proprio, sive
 ab aliis mutuo sumpta, interseratur.
 Hac dispositione factā, si ingrediatur
 aliquem ex dictis libris, inveniet *dicta,
 & exempla Scriptura, alia describentia nō
 turā* thematis, de quo concionatur, ^{o,}
 est, hæc referet in paginā dispositur, ^{o,}
 nimis

suæ, ad argumentum primum quod adhibiturus est pro describenda naturâ sui thematis, alia dicta & exempla inveniet ex agerantia utilitatem ejus thematis, hæc referret in paginam dispositionis suæ ad Genus Paideuticum ejusque argumentum, quod sumere voluit *ab utili*, atque ita deinceps quodlibet dictum, quodlibet exemplum Scripturæ repertum in Concordantiis, aut ejusmodi indicibus, pertinebit ad aliquod dicendi genus, & ad aliquod Generis illius argumentum, pro deducendo themate, v. gr. Taciturnitate, quod Concionator in Concordantiis quæserit. Do & facio fidem Studiosis: Si Unius Chrysofomi homilias studium hoc adjecerint, ut eas distribuant in præscriptum Locorum Ordinem; tanto apparatu rerum & verborum se in clarituros populo, quanto paucissimi. Palmam n. præceteris fert, in rerum moralium & verborum copiâ.

8. Compendiosiore viam hâc singulorum generum per Concordantias, aut similes Indices deductione, existimavit Sixtus Senensis præscripsisse se, *Bibliot. lib. 3. tit. De Syllabicâ exponendi ratione*

tione, quando declarat, quomodo quodvis thema facillimè in concionem cogi possit, dummodò deducatur per solum Genus Didascalicum; definiendo primò speciem, deindè ejus attributa, pòst ejus encomia, deinceps ejus causas, modum, locum, tempus, necessitatem, utilitatem, impedimenta, pugnantia, similitudines & testimonia: pro quibus singulis argumentis ipse jubet consuli Concordantias, vel similem indicem, atque inde excerpti testimonia, quæ faciunt ad *definitionem* thematis, pòst quærenda esse alia testimonia, quæ faciunt ad ejus *causas* demonstrandas; alia, quæ ad *modum*, quo vel thema factum sit, vel agere soleat; alia, quæ *locum*; alia, quæ *utilitatem*, atque ita pro singulis argumentis ad Genus Didascalicum pertinentibus, peculiariter dicta, exempla, & similitudines esse colligendas. Cujus rei ipse quidem specimen edit, sumto exemplo à *thematē: laudis divinæ*, quam, quoad singula argumenta hæc, per Concordantias deducit, non admodum difficili ratione. Sed illa substantia in *solo genere Didascalico*, præsertim quando de moribus agitur,

nimis exsucca est & sterilis, ad plebis mores emendandos, Promissionibus, comminationibus & Exéplis commoveri volunt animi.

Uſus Concordantiarum, per genera dicendi, declaratur exemplo.

9. Si cui exemplū libeat, quod adhibitis Concordantiis, non ſolūm per Didascalicum Genus, ſed reliqua etiā deducere velit, eſto thema: Evangeliiū Dominicæ XXIII. poſt Trinitatis, de cenſu Caſari dando, qui cenſus, ſi deducatur per Concordantias, deſcribitur. Synonymis *Matth. 17. v. 25 Rom 13. v. 6 7.* ubi appellatur *Tributum, cenſus, Didrachma, Staler, Debitum vectigal, timor, honor, amor &c.* 2. Definitione, iisdem locis, & *Deut. 20. v. 1.* Subjectio, *apertio portarū ſolutio tributorum: Suppoſitio humeri ad portādū, ſervitus amore quietis &c. Gē 49. v. 15. 3.* diſtributione in ſpecies ut ſūt, ſervitus, & ſimilia *Gen. 49. v. 15. Ex od. 1. v. 15. 1. Sā. 8. v. 17.* Portatio onerum, præſtatio operarū manualium & jumentaliū ad culturā agrorū, vinearum, operarum mechanicarū, opificiorū, angariarum, onerū & officiorum bellicorum, tam realium, quam personaliū præſtāndor: protym eſeos in emendis mobilibus & immobilibus rebus: imò tolerandis etiam tūrpibus ſervitutibus & abuſionibus
inge-

ingeniorum corporum &c: (4) Deut. 20. v. 11. Jos. 17. v. 13. Etiã illi, qui vi& armis alios sabegerunt, imponãt sub actis tributa, aliaque onera. Et Salomon imperabat subditis suis operas mãuarias & jumētarias, in cædendis & convehendis lignis. 1. Reg. 5. v. 13. 14. (5) in subjecta, quæ sunt omnes subditi, siue indigenæ siue alienigenæ: ita Salomon Universum populum qui remãserat de Amorrhæis, Hetbæis, Pheræis & Jebusæis, qui non sunt de filiis Israel, quos non potuerunt filii Israel exterminare, fecit Tributa pios usq; in diem hunc. 1. Reg. 5. v. 14. c. 9. v. 21. 1. Reg. 10. v. 14 (6) Attributa. 1. Reg. 9. v. 21. Aurum, argentum, gēmas, equos, boves, decimas &c: Rom. 13. v. 7. Jos. 9. v. 21. Deut. 20. v. 11. (7) In Similia, ut: Naturalis æquitas poscit, ventrem, hepar, manus, pedes & omnia membra cōferre alimentũ capiti, tanquã directori totius corporis, ita &c. vel: Grex apum confert suo Regi, tanquam suo Protectori alimenta omnia, ita &c. (8) In Opposita, quæ sunt: siue defraudatio, seu rebellio: 2. Sam. 20. v. 1. 2. 1. Reg. 12. v. 18. 2. Chron. 10. v. 18. 2. Reg. 3. v. 5. Malach. 1. 8. Seba rebellionẽ suscitavit contra Davidem inter Israelitas. Jorobeam contra Salomonem. Israelita Qvestorem

Regis Rehabeam qui præerat tributis lapidaverunt, Regemque ipsum fugarunt & eiecerunt. Mesa Rex Moab, qui solvebat Regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum cum velleribus suis, prævariabatur hoc pactum, quod interat cum Rege Israel. Israelitæ defraudebant Deum & Regem in qualitate & quantitate Decimarum aliorumque tributorum divinarum & Regiorum. Porro, si quis hoc thema ulterius per Genus Paideuticum tractare velit, & adhortari ad censum magistratui dandum, reperiet in Concordantiis dicta exempla, & similitudines Scripturæ, in servientia argumentis generi Paideutico propriis; ut primò, mandatum Dei, Rom. 13. v. 6. (2) æquitatem naturalem, propter securitatem vitæ, pudoris, fortunarum suarum æquum erat pendere subditos tributum Saulo & Salomoni. Necessarium erat ad divinum cultum propagandum, propugnacula provinciæ extruenda, præsidarium militem alendum, ut subditi Salomonis, succurrent Regi subsidio pecuniario. Necessarium erat ad avertendum periculum à suisque, ut Abigail Dividi commeatum pendere. 2. Chron. 8. v. 8. aliàs 10. 1. Sam. 8. v. 11. seqq.

seqq. (3) Necessitatem, 1. Reg. 9. v. 15. 1. Samuel 25. v. 18. (4) Utilitatem, Menabem Rex Israel subsidio divitum & potentum redemit vitam, libertatem & fortunas totius regni, a vi & violentia Regis Assyrii. Jojakim Rex Juda indictione tributi aurei & argentei declinavit hostilitatem Egyptiorum. Rex Ammonitarum, & Machir, & Barsilai conciliabant sibi gratiam Davidis oblatione stratoriorum & tapetiorum & vasorum stitilium frumenti, hordei, farinæ, polentæ, fabæ, lentis, ciceris frixi, mellis, butyri, olei, ovium, vitulorum &c. 2. Reg. 15. v. 20. c. 23. v. 35. 2. Sam. 17. v. 27. (5) Exemplum, Cananæorum, & quorumvis aliorum populorum, sub Israelitis, Abas vero Rege, Salomone &c. Jos. 16. v. 10. Jud. 1. v. 28, 30, 33, 35. Esth. 10. v. 1. 1. Reg. 10. v. 14. &c. Denique tractaturus idem thema per Genus Epanorthoticum, reperiet dicta in Concordantiis. 1. Interdientia, ne quis cenlum magistratui deneget, ut Rom. 13. v. 6. 1. Pet. 2. 13. alia, quæ asserant, denegationem hanc esse contra æquitatem naturalem, ut 1. Sam. 25. 7, 8. seqq. alia, quæ dicant esse indecoram, 1. Maccab. 11. 53. alia, quæ periculofam, 2. Reg. 24. 1. & 20. alia, quæ meritoriam

totiam pœnæ asseverent, *Judic. 8, 7 seqq.*
Sap. 16. 29. Denique ad Genus Consolatorium pertractandū reperiet in Cōcordantiis dicta alia, asserētia Deo placere censuum largitionem, *Roman 13, 5.*
1. Cor. 9. 7. alia demonstrantia, eam esse utilem, *2. Reg. 23. 25.* alia: Deū ea largiter solere remunerari, *Exod. 1. 12. &c.*
 Atque ita pro reliquis argumētis deinceps, in quovis genere reperiet accommoda dicta, exēpla, vel similitudines, quas spatio antè delineatos singulas vel saltem aliquas collocabit & describet.

10. Atque hic modus deducēdi thema, secundū dicendi genera, per Cōcordantiam magis ad docendū aptus videtur quàm is, quem Sixtus Senensis traditit, deducēdi thema per argumenta Inventionis Logicæ: Nam Sixti modus solū in teoriā versatur, ille autē ad praxin magis utilis esse apparet.

Pigra multa methodus quædrat

11. Atque ista sūt māu ductoria, quā methodo in Inventione argumentorum eundū, quā methodo argumenta inventa ordine combināda sint, cui concionatoris industria & studium, in evolvendis Sacris Bibliis, & SS. Patrū scri-

scriptis accedat oportet, quo accedēte, Studiosus ipse huic methodo nihil nō poterit addere, saltem, certos quosdā Locorum Communem alveos habeat, in quos lecta & audita referat, pro diversitate materiārū. Quibus alveolis distribuēdis, rudis nostra ista designatio inservire forsan poterit, perficere eam non poterit. *Topica enim ars*, ut re- *Granat.*
ctē Granatensis monuit, Pharmacopæje l. 2. cap. 7.
similis est. quæ docet quidē ex quibus verbis de Rat.
medicamentum conficiatur. herbas autem concio-
aliunde ipsa colligit; ita futurus concio-
nator modum tractandi res invētas, ex
hac methodo fortē perspiciet, res autē
ipsas suā ipsius industriā comportabit.

SECTIO SECUNDA.

De

Forma Concionis assistente, *De Forma*
 seu Externa. *Concionis*
Externæ.

1. *Forma Externa Concionis est ejus-*
 dem, secundū partes communis Ora-
 toriæ, artificialis dispositio.

2. *Dicta*

Cur sic di-
ta?

Quotu-
plex,

1. Techno-
logica.

Partes
Concionis
generales.

2. Dicitur est *Assistens & Externa*, quòd nullà intrinsecà necessitate, sed Concionatoris voluntate, in Sermonis Sacri essentiam perferatur potius, quàm ingrediatur; cùm Prophetarum & Apostolorum, Patrum etiam pleræq; conciones, etiam partes illas Orationis, quoad materiam includant, earum tamen rarò seruent ordinem, &, ut plurimum sine Exordio, dicendi faciant exordium, sine Propositione proponant, & sine confutationis mentione adject à confutent. *Chrystomo excepto*: uti solenne est præfari in homiliis.

3. Estq; duplex; vel *Technologica* vel *Pathologica*.

4. *Technologica* consistit in concionis artificiali distributione in partes, & partium invicem connexionem.

5. Partes Concionis sunt, vel *Generales*, vel *Speciales*.

6. *Generales* sunt 5. *Exordium*, *Propositio*, *Partitio*, *Deductio* & *Peroratio*. Quidam Ecclesiastici Oratores sex numerant, addendo *Confutationem*, tanquam essentialem, ut profana orationis, sic Concionis Sacrae quoque partem; quæ tamen

tamen Concionis in genere sic dictæ, essentialis pars non est, sed Generi Elementico propria, quod genus profani Rhetores *judiciale* vocant; &, quia hoc Genus olim potissimam Rhetoricæ partem absoluebat, ideo antiqui Rhetores *Confirmationem*, Orationis essentialem partem constituerunt.

7. Speciales partes sunt, cujusque partis generalis argumenta constitutiva, & amplificativa, & subdivisio Partium principalium in membra, sive etiã Aphorismos minutiores. Circa quas subdivisiones partium generalium. *Exordii* cum primis, *Propositionis*, *Partitionis* & *Perorationis* cavendum, ne in Exordio præter unum thema, aut gnomen unam, themati proponendo & deducendo affinem disparatæ res & species coacerventur, sed argumentum in concione proponendum commendetur paucis iisque efficacibus argumentis in *Præfatione*: paucis iisque evidentibus & adæquatis verbis ob oculos ponatur in *Propositione*: in causas, effectus, attributa, opposita, partes dividatur in *Partitione*: & summarie repetatur in *Epilogo*. In *Confirmatione*

*Partes
Speciales.*

tionem quoque seu Deductionem plures sub divisiones unius partis specialis, præter duas vel ad summum tres non admittantur, quæ singulis Testimoniis & Exemplis scripturarum muniantur. Alioquin enim nihil succi exprimetur ex tali sermone, sed erit velut fasciculus aridorum lignorum, velut Sceletum & delineatio corporis elanguis, aut fila tabe consumpti jecoris, aut lineæ & circuli Sphæra armillari.

2. *Pathologica.*

8. Forma concionis Pathologica, est ejusdem per verba res & gestus, movendis affectibus aptos, inter distincta descriptio; & pronuntiatio, de qua inferius.

Sequitur, de partibus Concionis generalibus.

CAPUT VI. De EXORDIO Concionis in Genere.

*Exordium
Concionis*

1. Exordium est primo Concionis pars, sternens themati viam, & auditorum benevolentiam atque attentionem impetrans, idque est vel *fixum* vel *mutabile*.

2. *Fixum*

2. *Fixum est communis ille introitus*

(In nomine Patris, Filii, &c. vel: Quod ratum habeat Deus Opt. Max. vel: quod sumitur à Precatione, ut: *Emitte Deus Spiritum tuum &c.*) ex *Psalm. 43, 3. Sap. 9, 1. seqq.* qui non solet pro varietate thematis subinde variari, sed statis verbis cui libet concioni præmitti; In diebus tantùm festis, aut quando de peculiari, & non vulgari themate concio habenda est, pro ratione thematis, aut pericopæ Evangelicæ, solet aliquando introitus fieri per hymnum quendam Propheticum, ejusque ad præsentem solennitatem accommodationem, vel, si de magno mysterio, aut re alioquin gravi dicendum sit, quæ singularem mereatur auditorum attentionem, solet fieri per silentii imperationem, ut *Habac. 2. v. 20. Dominus est in templo sancto suo, sileat coram eo omnis terra!* Vel per invitationem ad auscultandum, ut *Mich. 1. v. 2: Audite populi omnes, & attendat terra,* & quæ sequuntur: Vel promissionem: dicturos nos de re perquam arduâ; ut *Psalm. 81. vers. 9. Audite populus meus & comest labor &c. Psalm. 78. vers. 1. Attendite popu-*

Fixum seu commune.

*Aliquan-
do varia-
tur, pro di-
versitate
concionũ.*

*populus meus, & quæ seqq. Vel, si textus
 ita fert, introitus fieri potest ab Aphori-
 smo quodam, siue laudatorio, si thema e-
 jus generis est, ut Matih. 21. v. 9. Benedictus
 qui venit &c. Luc. 2. v. 14. vel ex Eph 1. v. 3.
 Benedictus Deus & Pater Domini nostri Je-
 su Christi, qui benedixit nobis in omni &c.
 Vel per aphorismum quendam abhorrato-
 rium, si thema sit Generis Paideutici, vel
 Epanorthotici, ut illud Luc. 8. de para-
 bola seminantis: *Qui habet aures ad au-
 diendum, audiat vers. 8.* Vel denique per
 emblemata aliquod typicum, ejusque ad
 præsentis thematis naturam applicatio-
 nem: ut Gen. 28. *O quam sanctus est locus
 iste: Hic nihil aliud quam Domus Dei & Por-
 ta cæli!* Apoc. V. 2: *Quis est dignus aperire
 librum hunc & solvere signacula ejus?* Deo
 insuper invocato, ut elevatis mente &
 manibus dignos nos faciat hujus the-
 matis tractatores, quæ invocatio com-
 muniter solet anecti introitui hoc m:
*Quia verò hoc nostrarum non est virium,
 ideò imploramus &c. vel: Hoc thema tracta-
 turi, aut: dum de his dicimus, invocamus &c.*
 Vel, ut fides & mores nostri, his à nobis di-
 cendis informantur, *erigite corda &c. &
 preca-**

præcamini orationem Dominicam, ut, facturus introitum in Festo Pentecostes, ad concionem, de descensu Spiritus Sancti, si præmittat; Jacobum Patriarcham cum Angelos vidisset cælo descendentes, exclamasse: *Quàm sanctus est locus iste, hic est Domus Dei, hic porta cæli, Gen. 28. v. 17.* Atque hoc accommodaverit: Possit Christianos in Ecclesia congregatos, ad descensum Spiritus Sancti id multò magis exclamare; &c. Deinceps votum sic annectit. *Hujus vero caelestis hospitis, aut doni, ut & nos participes fiamus, agite invocemus eum, qui promisit, se daturum Spiritum Sanctum petentibus &c.* Vel si introitus à dicto aliquo exhortatorio factus fuit, connexio fieri potest, hoc modo: *hæc vestigia ut premamus, fratres, agite expetamus nobis ducem Spiritum S. per orationem Dominicam &c.* Vel, si ab exemplo, h. m. *Hanc pietatem, uti & nos strenuè imitemur, Deum qui operatur in nobis & velle & perficere, imploremus Oratione Dominicâ.*

In Concionibus Nuptialibus, & Funeribus solet Introitus mutari, sumpto argumento *in illis quidè, à dicto aliquo* *Introitus solemnes pro concio.*

nibus nu-
ptialibus
aut fune-
bribus

gratulatio, in his, à Consolatorio, ejus-
que ad præsentis, sive Sponsos, sive de-
functos accommodatione, h. m. Quod
Propheta, sive Apostolus, Dei cultori-
bus, tanquam jucundum præmium pro-
mittit, ejus effigiem spectatis, auditores,
in præsentis festivitate nuptiali; Vel pro
funere h. modo: Quas pœnas Deus Opt.
Max. impietati populari cõminatus est,
harum executionem spectatis in surre-
ptione hujus viri aut juvenis, si (præci-
puus sit) vel, si quis malâ morte perierit,
hoc modo: Hujus pœnæ spectaculum
nobis præbet funus præsentis &c. aut
alio quovis modo, qui ad rem maximè
spectat.

*Textus nuptiales, eorumque elabora-
nem vide apud Chrysof. Homil. de Turtu-
re, Tom. V. quam ad spirituales nuptias
inter Christum & Ecclesiam, & postea
quoque ad Christianorum conjugum
nuptias applicat. Et homil. 56. in Genesin
de nuptiis Jacobi & Rachelis Tom. I. Et
peculiarem homiliam in nuptias Cana-
neas Job. 2. Tom. 3. post Commentarios in
Johannem.*

Equequa-

Exequialium autem sermonum typum vid. Tom. V. homil. in sanctum *Babylon*, & Tom. 3. in fine de *S. Philogonio* & in *Juvenium* & *Maximum Martyres*: apud *Ambrosium* in obitum *Satyri fratris*. Sororis *Gorgoniae*. *Valentiniani* imperatoris. *Nazianzeni* orationem in obitum *Basilii*, & *Casarii fratris*. Et *Hieronymi* Epistolas Exequiales quàm plurimas, inter quas præstant *Epitaphium Nepotiani*, Epistolæ in obitum *Blasille*, *Paulæ Romanæ* & *Marcelle*. Et cum primis *Cypriani Sermo de mortalitate* magno Spiritu conscriptus.

Exordiorum autem & thematis ipsius elaborationem, in hisce dicendi occasionibus, ostenderunt ex nostris *D. Balduinus* *Idea* part. 3. cap. 14. 15. Ex *Romanensibus* *Carolus Regius* *Oratoris* lib. V. cap. 16. 17. lib. IX. cap. 19. 20.

3. Circa hæc autem & alia Exordia id imprimis notandum est ut 1. fiant brevissimè, ne appareant esse pars quædam concionis, nec auditorem in primo limine fatigent. 2. ut à dicto, vel exemplo parthenico fiant, non vulgari, & ubivis exstante, ne auditorem, quem in introitu acuerre debemus, primà fronte hebetemus:

temus. 3. ne ad quamvis concionem introitum solennem variemus, sed cum singulare quidpiã dicturi sumus; Quod enim commune & ordinarium est, facile vilescit; Vicissim, quod rarum & acre stimulat auditorem.

Ita Chrysostronus, durante metu & trepidatione populi Antiocheni obiectas Imperatoris & Imperatricis statuas, plerosque sermones interea habitos auspicatus est ab hoc Epinicio: *Benedictus Deus, qui dolentes animas Vestras consolatus est, & trepidas mentes confirmavit &c.*

Homil. 4. seqq. Redditque rationem homil. 11. 12. & 20. in ipsis exordiis, cur ita exordiat: *Cum præteritam tristitia hyemem, & præsentem cogito tranquillitatem, inquit, non desino dicere: Benedictus Deus, qui facit omnia & ipsa transmutat: qui fecit lucẽ de tenebris, qui deducit ad portas inferni & reducit: qui castigat & non mortificat &c. Et hoc Vos continuè dicere volo, nec desistere*

Homil XII. sic orditur: *Et heri dixi, Benedictus Deus! Et hodie hoc ipsum rursus dicam. Etsi enim gravia præterierunt.*

runt, tamen gravium memoriam præterire non oportet &c. Et de hinc prolixo Exordio commemorat utilitatem jugis memoriæ de pristino tremore.

Homil. XIII. Ab eodem principio, & iisdem præmiis, quod heri & nudius tertius capi, & hodie incipiam. Dicam & nunc: Benedictus Deus, qualem præteritum vidimus quaternionem Luna, qualem nunc videmus presentem? quanta in illo obscuritas tunc erat, quanta in presenti tranquillitas? Tremendū illud in civitate Tribunal erectum, & conquassavit omnium corda, & diem nocte nibilo meliorem esse effecit &c. Et mox reficere incipit pristinae calamitatis memoriam.

Homil. XVII. Oportunè omnes hodieque concinuimus: Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna Solus? Etenam miranda, & opinionem excedentia hisce diebus facta sunt. Urbem totam, & tantum populum ad submersionem damnatum, & sub undas ageretur, funditusque perderetur, Uno temporis momento, ab omni naufragio liberavit! Grattas igitur agamus, non tantum quod hiemem solvit, sed quod eam induci permisit &c. Atq; hinc ad utilitatem præte-

ritæ calamitatis exaggerandam provehitur.

Homil. XX: *A verbo, à quo semper in periculis tempore apud Charitatem Veram oratori cōsueveram, ab eodem, inquam, & hodie apud Vos sermonem incipiam & vobiscum dicam: Benedictus Deus, hanc Nos vobiscum Sacram solennitatem cum gaudio multaque letitia hodie celebrare dignatus: Qui & caput corpori reddidit, Et Pastorem ovibus: Præceptorem discipulis, Militibus ducem, Sacerdotibus Pontificem!* (de Flaviano Episcopo loquitur, non de se tunc presbytero, ut homil. 3.) *Benedictus Deus, qui ex superabundanti facit, quæ petimus aut cogitamus! Quis enim expectasset &c.*

Mutabile Exordium quod?

4. *Mutabile Exordium est pars Concionis, quæ post factum introitum, & præces, solet pro genere, Causæ variari, ad informandum auditorem de dicendis, eumque attentum faciendum.*

Ejus Canonones generales.

5. *Cujus efformandi sunt in genere hi Canonones: 1. Laudabilius esse Exordium, quod trium, quatuor, aut ad summum quinque periodorum ambitu cōcluditur. Reprehenderunt nos amicorum qui*

poterit ab Auditorum aviditate, nostra imbecillitate, materiæ sublimitate, & difficultate; Dei & Angelorum insipientium & attendentium majestate &c. ac deinceps per exhortationem ad audientiam, solet fieri progressus ad propositionem.

Sic idem dicendi magister, *Chrysostomus*, de sublimi illa visione cap. 6. *Isaiæ* dicturus sermonem primum & secundum ferme totos complet, exaggeratione sublimis illius apparitionis, nostræ imperfectionis, debitæ attentionis, ad templum congregationis &c. Quæ, quia accommodari cuivis mysterio possunt, quantum huc pertinere videbuntur, apponemus.

4. Homiliam 1. sic orditur: *Conspicio*
 vos multo studio adnitentes, ut ad esse
 Etum perducatis, quæ heri à nobis dicta
 sunt, eoque nunc haud gravatè semen
 doctrine jacimus, quod hinc bona spes
 alit animum nostrum. Nam & agri-
 cola, cum non sine labore quidem se-
 mina deposuit, sed videt terram feran-
 tem, superiorum laborum oblivisci-

Introitus
 1. ab avi-
 ditate Au-
 dientium.

gium lib. 8. cap. 6. Bucanum in Ecclesiaste pag. 13. Alsted. in Methodo Oratoris perf. Etz 4. cap. 10. Meth. 6. cap. 26. Theolog. Prophet. part. 1. cap. 11. Et 12. 5. &c. Ut propter majorem & arctiorem cohesionem cum textu, Exordia post conceptam demum orationem conficiantur.

6. *Sedes Argumentorum*, ex quibus Unde sumenda sint Exordia. Exordia sumuntur, pro diversitate Generis dicendi, tot sunt, quot sunt sedes argumentorum cuius dicendi Generi propriorum. Solent tamen loca Exordiorum plerumque esse talia, quæ generalem quandam thesin tractent, cujus species quasi sit textus, pro concione enarrandus, ut: si quis de fratricidio Absolonis dicturus esset, Exordium non ineptè sumeret sive à dicto sive ab exēplo aliquo, quo vel livor, vel dolus, vel vindicta, vel iracundia, vel luxuries, ab effectu graphicè describeretur, eamque sententiam amplificatam uno saltem argumento Logico, quod cōveniētissimum esset, ad turpitudinem alicujus horū vitiōrū depingendam, deinceps ad speciē facinoris, ab Absolone commissi, accōmodaret, hoc ferè m: Perspicitis A. livoris, (ira-

quidam, quòd longiora Concionum Exordia
 faciamus, &c. Chrysoft. Tom 3. homil. de fe-
 rendis reprehensionibus, quæ homilia in E-
 dit. Comeliana Gracolat. & in edit. Hen-
 ric: Saritii refertur ad Tomum V. *ἡρώς*
τῶς ἐγκαλίουνσους ὑπὲρ τὰ μήκας τῶν ὑπε-
ρουμένων, Quo sermone rationem reddit:
 Quando & apud Quos opus sit longio-
 ribus exordiis: (2) Quod directè cum tex-
 tu connectitur, & non per ambitus di-
 versarum sententiarum, earumque cō-
 trarias connexiones tortuosè ad textū
 infertur. In qua parte multum & fre-
 quenter erratur. (3) Exordium oportet
 esse non solum textui conveniens quo-
 ad rem; sed etiā quo ad dicendi genus;
 verecundum, modestum, humile in Ge-
 nere Elenctico, Didascalico & Consola-
 torio; Arduum verò & sublimi in gene-
 re Ephanorthotico, & Paiteudico. 4. Ex-
 ordia, ut statim ab initio auditorem de-
 lectent, gnomis potius & acutis senten-
 tiis, quàm longà verborum propagine
 constare oportet. Quæ ferè communia
 sunt profanis & Sacris oratoribus mo-
 nita, apud Cic. lib. 1. de Invent. Granat. lib. 4.
 de ratione concionandi cap. 1. Carolum Re-

(iracundiæ, luxuriæ, vel quodcunq; ex his vitiis pro Exordio tractandum sumferit,) infinita mala, cum totâ die in cuiuslibet conditionis hominibus exstantia, tum maximè in hoc nefando fratricidii exemplo, quod ad maiorem huius (vel illius vitii, quod pro Exordio tractatum est) detestationem vobis persuadendam, enarrare præsumpsimus. Vel. h. m. Inter cætera, quæ sane plurima sunt, & funesta mala, ex venenatâ hac radice (intellige vitium pro Exordio tractatû) pullulantia, insigne vel præcipuum hoc est, quod ad perpetuam detestationem, in infelice illo Absolone Spiritus Sanctus nobis proposuit. Vel adducto dicto Ecclesiastici cap. 23. 22. *Anima calida quasi ignis ardens: non extinguetur donec aliquid glutiat.* Vel ex v. 23. *Homo nequâ in desiderio carnis sue non desinet, donec succendet ignem.* Vel. ex v. 24. *Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur donec &c.* Vel ex cap. 22 29. cap. 27. 16 *Quàm hoc nimis verè pronunciatum sit à Viro sapientissimo, cernitis his oculis Vestris, in &c.*

2. Si thema fœcundum, vel etiam repetitu necessarium sit, possunt exordii

loco summa capita repeti, ex anteceden-
te concione, & introitus loco; excusatio
quædam præmitti, quod tam frequens
repetitio ejusdē capituli maximè neces-
saria sit. Hoc fecisse Petrum 2. Ep. 1. 12. 13.
*Non delinam vos de his semper commone-
facere, quamvis scientes & confirmatos in
veritate. Equum enim arbitror, quamdiu
versor in hoc tabernaculo, excitare vos per
frequentem admonitionem &c.* Hoc pau-
lum fecisse, *Phil. 3, 1. Quod eadem vobis sæ-
pius scribo, mihi quidem molestum non est,
vos autem magis confirmat.* Hoc Regem
sapientissimum observasse *Proverb. 22. 19.
20, 21. Quotidiè mihi admonendus es &c.*
Cujusmodi exordia frequenter recur-
runt apud *Chrysostrum*, præcipuè in *Ge-
nesin.* & apud *Augustinum* cōment. in *Jo-
hannem* & *Psalms.* *Chrysostr. homil. 8. ad
pop. ab init. Audistis veri, quomodo omnis
scriptura consolationem affert & refrigeri-
um, præter historia narrationem &c.* Cu-
jusmodi exemplum inferius occurrent
plura.

3. Eadem ratio Exordiorum est, quæ sit
per progrediendi formulam ab uno ca-
pite ad aliud; ut: *Dudum vobis hæc feci-*
mus.

mus, Auditores, nos historiam hanc incun-
dam, utilem, luctuosam, &c: vobis explana-
turos, sed præter opinionem circa istud vel il-
lud caput detenti sumus. Sic Chrysoft. ho-
mil. 2. de verbis Jesaiæ: Vidi Dominum,
cum in fine ejus homiliae proposuisset di-
cere de initio illius capitis Jesaiæ: *Operæ
pretium igitur est, exponere vobis, quis fue-
rit iste Ozias, quanto tempore regnaverit &c.*
Mox excusat se, non detinendos esse Au-
ditores, h. m: imò potius jam silendum est,
eò quod necessarium sit in immensum histo-
riarum pelagus orationem solvere.

» Qui verò per tale mare sunt iter fa-
» cturi, necesse est, non fatigatis, sed in-
» tegris remigibus viam capebant Nam
» hanc ob causam passim per mare por-
» tus insulæque positæ sunt, ut governa-
» tor, & vector refocillentur, hic qui-
» dem remo deposito, ille verò exurgens
» de clavo. His de causis & diversoria,
» cauponæque ubiq; per vias excogita-
» tæ sunt, ut jumenta simul cum viatori-
» bus à labore recreentur. Eoque & de-
» strinæ sermoni, silentii tempus præfi-
» nitum est, ut neque nos ipsos deterrea-
» mus verborum multitudine, neque

*Argumen-
tum cur
non sint
defatigan-
di audi-
tores.*

*Digressio
ad presen-
tem aliam
Episcopum*

vos deſaſſemus Atque hæc tempora
novit Salomon dicens: tempus tace-
di & tempus loquendi. Sit igitur & no-
bis tempus tacendi, quo detur & præ-
ceptor tempus loquendi. Nam quæ
nos afferimus, ſimilia ſunt vino, quod
tecens è lacu hauſtum eſt: quæ verò
dicuntur ab illo, (preſente Epifcopo)
ſimilia ſunt vino, quod, quoniam ve-
tuſtatem ſeniumq; collegit, multam
adfert tū utilitatem, tū vim iis, qui
opus habent. Nobisq; accidit hodie
illud Evangelii: poſt deterius vinum,
id quod melius eſt infertur. Et quem
admodum illud vinum non vitis ge-
nerat, ſed virtus Jeſu Chriſti fecerat:
ita & hujus ſermonem, non humana
profundit cogitatio, ſed Spiritus San-
cti gratia. Quoniam igitur, hujus li-
quoris fluxus copioſus eſt, & ſpiritua-
lis, ſtudioſè excipiamus, caute ſerve-
mus, ut aſſiduè irrigati, tempeſtivum
adferamus fructum Deo, qui hic lar-
gitus eſt, cui gloria, honor & imperi-
um cum Domino noſtro Jeſu Chriſto,
Sanctoq; Spiritu, nunc & ſemper, &
in ſecula ſeculorum Amen.

Ita

Ita finit sermonem 2. per excusationem de elapso tempore, & quia, præfente suo Episcopo dixerat, quem *Præceptorem* vocat; huic dicendi honorẽ defert, illique attendi postulat.

Sermone verò 3. cum pauca premiffisset in laudẽ dicti Episcopi, reliquias quorundam Martyrum deferentis Constantinopolim; recordatur nominis, proximã concione nondum soluti, atque ita infit: Sed in præsentia sermonem de Martyribus servabimus Martyrum æmulatori, mihiq; vobiscum communi Doctõri:

» Nos ipsi verò nunc de Ozia differemus, jam pridem æs alienum dinuerantes, diuturnosq; audiendi nixus solventes. Nam parturit, fat scio, unusquisque vestrũ, cupiens audire illam historiam, atque parturitionẽ nixumque nos interim distulimus, nõ ob id, quod cuperemus vobis intẽdere cruciatũ, sed quod studeremus vestrum accẽdere desiderium, ut, vobis a me cõvivio exceptis, meus apparatus, quã lautissimus ac suavissimus videretur. Nã olentis convivorib9, si cõvivas acceperint saturos, licet apparatus lautus

Commemoratio promissionis superiori concione facta.

Excusatio dilationis

„ lautitiã , & eduliis opiparis , illorum
 „ appetentiam excitare : cæterum pau-
 „ perem mensam non alia res æquè facit
 „ videri splendidam lautamq; , quàm , si
 „ qui ad illam accubituri sunt , obtingat
 „ famelici. Quis igitur est Ozias , ex qui-
 „ bus majoribus ortus est ? quorum Rex
 „ fuit , quanto tempore regnavit , quid
 „ cum laude gessit , quid secus ? postre-
 „ mo , quo pacto vitam absolvit ? (*Hæ sunt*
 „ *partes propositiõnis.*) De his omnibus
 „ apud vos in præsentia differemus , imo-
 „ potius , quantum de his omnibus dice-
 „ re licebit , ita , ne multitudine confun-
 „ damus Vestram memoriam id quod in
 „ lucernis accensis accidere solet. (*Di-*
 „ *gressio ad excusationem , se non prolixè di-*
 „ *cturum.*) Nam , si paullatim ellychnio
 „ instillaveris oleum , satis alimonix de-
 „ dederis igni : si n totum simul infuderis
 „ oleum , non solum non alueris ignem ,
 „ verùm etiam flammam , quæ erat , ex-
 „ tinxeris. Hic igitur Ozias è stirpe Da-
 „ vid duxit genus &c : *atque ita ad confir-*
 „ *mationem progreditur.*

Si materia ardua & sublimis fuerit,
 de qua habendus sermo: Exordium sumi
 pote-

2. *Commē-
datione
rerum au-
dienda-
rum.*

„ tut, atque ad reliquum operæ, confer-
 „ vationemq; priorum, lucri expectatio
 „ ne excitatur. Verum hæc agricolatio
 „ quantò feracior quantoque lucrosior
 „ est! Nam illa quidem frugum sensibi-
 „ lium copiam adferens, corporibus re-
 „ ponit alimoniam, hæc verò, dum ser-
 „ monum deponit doctrinam, spiritua-
 „ liumque donorum abundantiam ad-
 „ fert, animi divitias recondit; Alimo-
 „ niam; quæ nec consumi, nec vitari
 „ potest; Reditus, qui neque pereunt,
 „ neq; corrumpuntur, sed arcanâ qua-
 „ dam & ineffabili providentiâ conser-
 „ vantur, quorû ususfructus mēte per-
 „ cipitur. Hic est meorum laborû pro-
 „ ventus: hæ sunt opes quas vestra cha-
 „ ritati recondimus. Has itaq; cum cō-
 „ sidero â vobis agnosci, gaudeo sēper,
 „ ut qui non frustra sementē fecerim;
 „ ut qui non incassum labores pertule-
 „ rim; ut qui in effrugiferam pinguem-
 „ que terram, & ad fructificandum ido-
 „ neam, semen jecerim. Unde igitur hoc
 „ lucrum fore conjecto, unde perspicio
 „ sermones ad opus proficere? Nimirû
 „ ex hoc cōcursu, ex eo, quod Ecclesiam,
 „ omnium

3. *Audito-
rium fre-
quens.*

omnium matrem amplectimini, ex
hac pernocte perpetuaque statione; ex
eo, quod angelicorum ordinū stationem imitantes, sine cessatione laudes
& hymnos offertis conditori. ô mira
Christi dona! in superis, exercitus angelorum canunt gloriam, in terris homines, in Ecclesiis choros agentes ad illorum exemplum eandem canunt gloriam. Insuper nis, Seraphim ter Sanctum illum hymnum resonant: in terris eundem hominum promit multitudo, communiterq; tum cœlestium, tum terrestrium plaudit celebritas. Una gratiarum actio; una exultatio; una benevolentis gaudentisq; choræ statione. Hanc enim ineffabilis Domini, se ad nos demittentis bonitas cōprobavit, hanc electam Spiritus congregavit sanctus: hujus vocis concentus paterno beneplacito congruit: è cœlis habet modulorum cōsonantiam, dum à Trinitate velut à plectro quopiam movetur, delectabile illud ac felix resonat melos. Illam angelicam canticum, illum desinere nescium concentum! Hoc est studiipresentis alacritatis-

4.
Ab utilita-
te frequen-
tationis
Ecclesie
sticæ.

„ tisque vestigal; hic conventus nostri
 „ fructus. Eoque gaudeo, talem conspi-
 „ ciens in vobis probabilem affectum;
 „ gaudeo, dum animorum vestrorum
 „ benevolentiam alacritatemque confi-
 „ dero, dum gaudium spirituale, dum
 „ juxta Deum exultationem. Neque enim
 „ ulla res tantum adfert gaudii vitæ no-
 „ stræ, quantum hoc, quod ex animo gau-
 „ deatis in Ecclesia congregari. In Ec-
 „ clesia gaudientium conservatur gaudi-
 „ um, in Ecclesia dejectorum animorum
 „ est recreatio. In Ecclesia dolentium est
 „ voluptas, in Ecclesia defatigantium
 „ respiratio, in Ecclesia laborantium re-
 „ quies, Venite enim, inquit, post me,
 „ qui laboris & onerati estis, ego resi-
 „ ciam vos Quid hac voce possit esse de-
 „ siderabilius; quid hac invitatione ju-
 „ cundius? Ad epulum te vocat, qui in
 „ Ecclesiam te vocat Dominus Ad rele-
 „ vationem pro laboribus adhortatur,
 „ ad relaxationem à molestiis; transfert
 „ pondus peccatorum, allevans animi
 „ molestiam delitiis, gaudio mœrorem
 „ sanat. ô miram ejus curam, ô vocatio-
 „ nem cœlestem! Festinemus itaque di-
 „ lecti;

5. Incita-
tione ad
diligen-
tiam.

lecti; ut eandem alacritatem in lon-
 gum tempus porrectam exhibeamus,
 & cum conveniente modestia confide-
 rationeque decente hanc consumme-
 mus, Etenim de hoc vobis hodiernum
 sermonem movere volo, in speciem
 quidem molestum, cæterum levem, u-
 tilemque veritate. Sic enim & aman-
 tes liberorum patres faciunt: Non so-
 lum ea, quæ ad breve tempus delectât,
 verum etiã quæ molestiam adferunt,
 filiis adhibent: nec ea modò præcipi-
 unt eis, quæ statim ostendunt utilita-
 tem, sed quæcunque videntur quidem
 esse molesta, salutaria tamen sunt, si
 perficiantur, & hæc multâ curâ docent,
 diligenterque flagitant ab eis, ut con-
 servantur. Atque hunc sermonem in
 longum producimus, ne præsentem
 laborem frustra insumamus nec susti-
 nentes vigiliæ necessitatem, inutiliter
 in pugilum certamine versemur, ne
 voces in aerem dissolutæ, ad detrimen-
 tum sonent potius, quàm ad lucrum.
 Neque enim negociator è longinquo
 mercem importans, vehementè ven-
 torum incursum, undarumq; exorien-

6. Excusa-
 tione pro-
 lixitate in
 dicendo.

7. Adhor-
 tatione ad
 attentio-
 nem.

,, tium procellas sustinens, frustra & in-
 ,, cassū suscipere creditur ejusmodi la-
 ,, bores, verū ideo maria secat, & au-
 ,, dax est adversus pericula, loca q̄; locis
 ,, commutat, totasq̄; noctes ducit in so-
 ,, mnes, ut negociatione ditescat. Quod
 ,, si non contineat, sed cum lucro, etiam
 ,, fortis jacturam faciat, ne solvere qui-
 ,, dem ancorā poterit, nec illa varia per-
 ,, ferre discrimina. Hoc itaque scientes,
 ,, cum decente circumspectione huc ac-
 ,, cedamus, ne pro peccatorū remissio-
 ,, ne etiam accessionem peccatis adjun-
 ,, ctam, domum referamus. Quid autem
 ,, est quod quæritur, quodq̄; à nobis re-
 ,, poscitur? Ut dum divinos hymnos re-
 ,, sonamus, multo tremore cōtracti, mul-
 ,, tāque religione ornati, ita demum eos
 ,, offeramus. Nam sunt quidā iuter hos,
 ,, qui hic adsunt, quos ne vestræ charita-
 ,, ti quidem arbitror esse ignotos, qui
 ,, contemnentes Deum, ac Spiritus elo-
 ,, quia pro vulgaribus ac profanis du-
 ,, centes, in compositas voces emittunt,
 ,, nihiloq̄; melius se gerunt his, quos ha-
 ,, bet insania; toto corpore tumultuan-
 ,, tes ac circumacti, moresq̄; præ se ferrē-
 tes

g. Dehor-
 tatione ab
 mimode-
 stia.

» res à spirituali statione alienos. Miser
 » & infelix ! oportebat te cum tremore
 » ac reverentia angelicâ glorificationē
 » resonare, cumq; terrore confessionem
 » reddere cōditori, ac per hanc delicto-
 » rum veniam postulare. Tu verò mimo-
 » rum & saltatorum mores huc inducis?
 » dum indecenter manus jactas, pedibus
 » subsaltas, totoq; circū ageris corpore,
 » Et quī fit, ut non metuas neq; horre-
 » scas; hæc audens adversus talia eloquia
 » non cogitas, ipsū hīc invisibiliter ad-
 » esse Dominum, qui unius cujusq; mo-
 » tum metitur, & conscientiæ rationem
 » habet? non cogitas, quod angeli huic
 » stupendæ assistunt mensæ, cumq; reve-
 » rentiâ hanc circum vallant? verum, tu
 » ista non cogitas, quoniam ea, quæ in
 » theatris audiuntur, quæq; spectantur,
 » mentem tuam obscurarūt: & ideō, quæ
 » illic geruntur, in Ecclesiæ ritus inducis
 » Ideō clamoribus nihil certi significā-
 » tibus, animum incompositum evulgas.
 » Quomodo ergō veniā postulabis tuo-
 » rum delictorum? quomodo in domum
 » tuam recipies Dominum, qui usq; ad-
 » eō contemptim offers precationem:

9. Terrore
 immode-
 storum.

10. Expro-
bratione
ejusdem.

„ Misereri mei Deus, inquis; ac mores à
 „ misericordia alienos declaras, Cla-
 „ mas, serva me, & speciem à salute alie-
 „ nam exprimis. Cur se extendunt ma-
 „ nus ad supplicandum, quæ semper ad
 „ sublime jactamur, & in decore circum-
 „ vagantur, quæque vehementi clamore
 „ violentoq; impulsu strepitum habent,
 „ nihil certi declarantem? Annon ista
 „ quidem partim sunt mulierum, in tri-
 „ viis meretriciam artem exercentium,
 „ partim verò eorum, qui in theatris vo-
 „ ciferantur, sunt exempla? quomodo
 „ igitur audes angelorum, Deum glori-
 „ ficantium hymnis, Dæmonum admi-
 „ scere ludicra? quomodo autem non
 „ verèris hanc vocem, quâ illic profert
 „ dicens: Servite Domino in timore, ex-
 „ ultate ei cum tremore? Hoc cine est
 „ cum tremore servire, sic diffundi di-
 „ stendique, ut nec ipse scias, quæ loqua-
 „ ris incomposito vocis boatu? Istud ve-
 „ rò contemptus est, non timoris; arro-
 „ gantia, non modestia; illud ludenti-
 „ um est potius, quàm consentium.
 „ est ergò servire Domino in timo-
 „ re? Quum omne præceptum perfec-
 „ rimus,

»rimus, cum tremore contractioneque
 »hanc confessionem facere, corde con- *11. Prescri-*
 »trito menteque submissâ preces offer- *pione mo-*
 »re. Nec solum servire in timore, ve- *di mode-*
 »rum etiam exultare cū tremore, Spi- *stia.*
 »ritus Sanctus per Prophetam jubet.
 » Nam, quoniam præcepti impletio
 » gaudium gignere solet, in animo vir-
 » tutem exercentis, & hanc, inquit, con-
 » fessionem cum tremore facere conve-
 » nit, ne, si deposito metu, cōfundamur
 » ac dissolvamur, simul & laborum ja-
 » cturam faciamus, & Deum in nos pro-
 » vocemus. Sed quomodo, inquis, fieri
 » potest, ut quis exultet cum tremore?
 » nam impossibile est, hæc duo simul ac-
 » cidere, quā inter hæc plurima sit dif-
 » ferentia: Gaudium enim est eorum,
 » quæ desiderat animus, expletio, rerū
 » que jucundarum fruitio, ac molesta-
 » rum oblivio. Metus autem, expectato-
 » rum malorum incurfus, coarctans ad-
 » versus condemnatam conscientiam.
 » Quomodo igitur licet exultare cū ti- *12. Conne-*
 » more, nec simpliciter cum timore, sed *xione cum*
 » etiam cum tremore, qui est timoris ve- *textu pro-*
 » hementia, & immodicæ cujusdam an- *posito.*

,, xietatis signum? quomodo igitur, in-
 ,, quis, hoc fiet? Ipsa te Seraphim docet,
 ,, re ipsa tale ministeriū implentia. Nam
 ,, illa ineffabili gloriâ Conditoris fruun-
 ,, tur, incomprehensibilem ejus pulchri-
 ,, tudinem contemplantia. Non dicô il-
 ,, lam, ut est naturâ; hæc enim incogita-
 ,, bilis est, nec spectari potest, nec figurâ
 ,, exprimi, absurdumq; est sic de illa opi-
 ,, nari, sed quantum concessum est, quâ-
 ,, tū ex illo splendore possunt compre-
 ,, hendere. Quemadmodum enim assi-
 ,, duè famulantur in circuitu throni re-
 ,, galis, in jugi gaudio perseverant, in
 ,, sempiterna delectatione, in exultatio-
 ,, ne finem non habiturâ, gaudentia, sal-
 ,, tantia, citra ullum silentium gloriam
 ,, canentia. Nam stare in conspectu ma-
 ,, jestatis illius, deque splendore illinc
 ,, refulgente illuminari, hoc illis est gau-
 ,, dium, hoc illis exultatio, hoc illis vo-
 ,, luptas, hoc denique gloria. Fortassis
 ,, sensistis aliquid voluptatis, & cupidi-
 ,, tas quædam illius gloriæ vos cepit. A-
 ,, gè; utinam velitis adhortantem au-
 ,, scultare, præsentemque divinæ gloriæ
 ,, celebrationem religiosè peragere.

Nam

13. *Inflam-
 matione
 ad audien-
 di desi-
 derium.*

Nam nō destituet vos hujusmodi gau-
 dium, siquidem ipse est ille Dominus,
 qui & in cœlis & in terris glorificatur,
 plenique sunt cœli & terra gloriâ ejus,
 Quomodo fit igitur, ut illa Seraphim,
 cum ejusmodi voluptate fruuntur,
 hanc, cum timore misceant? aut quid
 dicit Propheta: Vidi Dominum se-
 dentem in throno excelso & elevato;
 & de hinc textum propositum incipit expo-
 nere.

Homiliam 2 sic orditur: Gaudeo
 conspiciens vos ad audiendum cō-
 currentes. Quemadmodum appe-
 tentia cibi, corporis bonam valetu-
 dinem declarat, sic & sermones appe-
 tere spirituales, animæ sanitatem ar-
 guit. Gaudeo quidem igitur propter
 hoc; cæterum vereor, ne fortè non pos-
 sim aliquid adferre dignum isto vestro
 desiderio. Sic & mater amans quoties
 lactentem habet puerum, non potest
 illi largiter præbere lactis fontem;
 attamen quanquam lacte caret, mam-
 mam tamen dat. Ille verò acceptam
 trahit fugitq; ore vexatam papillam
 calefaciens, plusquam erat, elicit ali-

Argum.
*1. à congrua-
 tulatione.*

*2. à prædi-
 cantis im-
 becillitate.*

„ menti: mater verò dolet quidem, dum
 „ ipsius distenduntur ubera, nec tamen
 „ repellit puerum. Mater enim est,
 „ & omnia præoptat perpeti potius,
 „ quàm ut partum suum contristet. Ita-
 „ que si matres erga fœdus suos tantâ cha-
 „ ritate afficiuntur; multò magis oportet
 „ nos erga vestram charitatem simili-
 „ liter affectos esse.

3. à chari-
 tate in au-
 ditore.

„ Nam Spiritus] nifus flagrantiores
 „ vehementioresque sunt, quam naturæ.
 „ Itaque, tamen si mensa nostra multam
 „ habet penuriam, ne sic tamen quid-
 „ quã occultabimus, sed omnia in me-
 „ dium proferentes apponemus vobis.
 „ Quod si paucula hæc sunt, viliaq; præ-
 „ bebimus tamen. Nam & ille, cui uni-
 „ cum talentum erat creditum, non, quia
 „ quinque talenta non attulit, ob id in-
 „ cusatus est, sed, quod unum illud de-
 „ tinuerit, dedit pœnas. Si quidem hoc
 „ est, quod quæritur apud Deum, & apud
 „ homines, non, multanè an pauca de-
 „ ponas, sed ne oblationem offeras fa-
 „ cultatibus inferiorem.

Connexio
 propositia.
 vis cum

„ Audistis heri, quum nobis datum
 „ esset hoc honoris, ut apud charitatem
 „ vestram

» vestram differeremus, psalmum illum
 » legentibus nobis, qui peccatorum è
 » sacrorum ambitu eijciens; angelos,
 » supernasq; virtutes hortabatur ad lau-
 » dandum omnium DEUM. Vultis igi-
 » rur, & hodiè idem mysticum melos au-
 » diamus, propè illic alicubi astantes?
 » Mihi videtur. Nam, si homines scele-
 » rati, dum choreas agunt in foro, in
 » profundâ caligine, nocteque intempe-
 » stâ meretricias cantilenas, mollesque
 » canentes cantiones, totam civitatem
 » nobis aperiunt, & ad sese convertunt?
 » nos cœlestium populorum supernis
 » choris, regem universi celebrantibus,
 » non accurremus? non audiemus divi-
 » nam illam ac beatam vocem? Et quæ
 » nobis dabitur venia? Sed quomodo,
 » inquis, licet audire? si ipsum ascende-
 » rimus cœlum, modò fieri possit; & si
 » non corpore, certè mente licet: etsi
 » minus præsentia, certâ cogitatione.
 » Nam corpus quemadmodum terrestre
 » est ac grave naturâ non anet in terris: A-
 » nima verò hac necessitate libera est,
 » facillimeque ad altissima, levis sumè-
 » que femota loca advolat, etiam si velit
 ad

exordio &
 digressio
 ad comen-
 dationem
 novi The-
 matis, per
 repetitio-
 nem præ-
 cedentis:
 Sic idem
 Chrysofost.
 homil. 48.
 & 49. in
 Genesim.

5. A præ-
 dicandi
 equitate.

6. Ab at-
 tentionis
 necessi-
 tate.

,, ad extremos orbis terminos perveni-
 ,, re; aut in cœlum ascendere nihil est
 ,, quod vetat, adeò ipsi leves cogitationū
 ,, alas dedit Deus, nec tantum alas leves
 ,, dedit, verū & oculos largitus est, mul-
 ,, tō quàm corporis perspicaciores.

7. *Ejusdem
 facilitate,*

,, Nam corporis aspectus, siquidem
 ,, per vacuum aerem appareat aliquid,
 ,, ad longum intervallum progreditur:
 ,, quod si in exiguum corpus impegerit,
 ,, non aliter quàm fluxus, qui ferebatur,
 ,, obstaculo repulsus, denuo retrorsum
 ,, avertitur; verum animi oculi, etsi pa-

8. *Facultate
 te super-
 naturali.*

,, rietes etiam si mœnia, etiam si mōtium
 ,, moles, etiam si cœlorum corpora com-
 ,, pererint obstantia, facilè omnia præ-
 ,, tercurrunt. Attamen, quum tantam
 ,, habeat celeritatē & oculorum aciem
 ,, anima, non est ex sese sufficiens, ad in-
 ,, telligentiam rerum spiritualium, sed
 ,, opus habet, qui ipsam, manu porrectâ,
 ,, deducat.

,, Faciamus igitur quod in regum au-
 ,, lis facere solent, qui cupiunt eas vide-
 ,, re. Quid autem illi faciunt; ubi quæ-
 ,, sierint eum, cui claves commissæ sunt,
 ,, illum adeunt, alloquuntur & supplicat,
 fre-

frequenter & pecuniam numerant, ut
 ipsis gratificetur. Adeamus ergò, & nos
 unum eorum, quibus cœlestes portæ
 commissæ sunt, appellemus, supplice-
 mus, pro pecunia promptam volunta-
 tem sincerumq; affectum exhibeamus.
 Et si ille mercedem hanc acceperit,
 manu nostrâ apprehensâ per omnia
 circumducat, non ad istam supellecti-
 lem regiam, sed ipsum regem in thro-
 no sedentem, astantibus exercitibus,
 exercituumq; ducibus, assistentibus in-
 numerabilium angelorum & archan-
 gelorum millibus, breviter omnia &
 diligenter nobis ostendet, quatenus no-
 bis videre fas est. Quis igitur est iste, cui
 hæc functio cõmissa est, si quando vo-
 lumus ingredi? Esaias prophetarû vo-
 lacissimus. Ergò necesse est, ut huac al-
 loquamur. Agite, sequamini composi-
 to gradu incedentes, multo cum silen-
 tio: ne quis ingrediatur auribus onu-
 stus mundanis, ne quis elatus, ne quis
 attonitus: verum hæc omnia foris ante
 ostium deponamus omnes, atq; ita do-
 mum ingrediamur. Ingredimur enim
 in regnum cœlorum, conscendimus in
 regio-

9. *Conne-
 xio à co-
 gnoscendi
 mediis, ex
 textu præ-
 senti sum-
 sis.*

10. *Exhor-
 tatione ad
 modestiã.*

11. *Progres-
sus ad ex-
plicationē
textūs.*

„ regiones stellis fulgurantes. Quæ in-
 „ tus sunt, miro silentio plena sunt, my-
 „ steriisque non efferendis referta. Sed
 „ anima vertite: nam scripturarum le-
 „ ctio est cœlorum referatio. Et factum
 „ est anno, quo mortuus est Ozias
 „ Rex, vidi Dominum sedentem in
 „ throno excelso & elevato. Vidissi
 „ probi famuli benevolentiam humani-
 „ tatemq; Illicò nos ad thronum indu-
 „ xit regium, nec prius circum egit post
 „ longos ambitus, sed simul atque por-
 „ tas aperuit, è regione sedentem Domi-
 „ num ostendit: Et Seraphim, inquit,
 „ stabant in circuitu ejus, sex alæ uni,
 „ & sex alæ alteri, ac duabus quidem
 „ velabant faciem, duabus pedes, &
 „ duabus volabant, & clamabant al-
 „ ter ad alterum, dicentes: S.S. Domi-
 „ nus Sabaoth. Verè Sanctus, qui no-
 „ stram naturam tantis talibus mysteriis
 „ dignatus est, qui nos talium secreto-
 „ rum consortes fecit. Atque interim
 „ me tremor ac horror corripuit, hujus
 „ cantilenæ gratiâ. Et quid mirum, sine
 „ corri-

12. *Com-
mendatio
Textūs.*

„ corripuit luteum & terrenum, quum
 „ etiam ipsas supernas virtutes semper
 „ maximus obtineat stupor; Ea propter
 „ avertunt facies; alasq; vice murorum
 „ obijciunt, non ferentes radios illinc
 „ proficiscentes; & tamen id quod ap-
 „ parebat, ad nostram imbecillitatem
 „ sese demittebat. Cur igitur splendo-
 „ rem istum non tulerunt? Mihi ista di-
 „ cis? Dic istis, qui curiosè scrutantur
 „ ineffabilem ac beatam naturam, his,
 „ qui audent non audenda. Ipsa Sera-
 „ phim ne demissione quidem Dei su-
 „ stinuerunt intueri, & homo ausus est
 „ dicere, imò potius homo est ausus ani-
 „ mo concipere, quod naturam ipsam
 „ summam possit ad plenam clareque
 „ videre? Horresce cœlum, obstupescet
 „ terra! hoc audere, majus est iis, quæ
 „ ausi sunt illi &c.

6: Jucundum etiam erit, etsi non pa-
 rum difficile, typum aliquem, vel etiam
 vaticinium Veteris Testamenti per sen-
 sum mysticum, vel etiam allegoricum,
 ad textum propositum accommodare,
 atque inde exordium non utile solum,
 sed & venustum ducere, Ut, si quis ad
 versus

13. *Apostro-
 phe ad Res
 inanima-
 tas, sub fi-
 nem Exor-
 dii.*

*VI. Exor-
 dium à
 Typo.*

versus hypocrisin & simulationem dicturus, exordium sumat ab interdicto divino ex Deut. 22. 9. seq. *Eundem agrum non esse conferendum diversis seminibus, ne eandem vestem ex diversis pilis contexendâ;* deinceps agrum accommodet ad cor humanum, semina ad contrarias cogitationes; verba seu pronuntiata oris, cum veste externâ comparet, fila autem ex lanâ & lino, cum diversis pronuntiatis, quæ in bonam & malam partem de eodem subjecto solent hypocritæ effutire, &c. sic porrò connectet: Quod si res illæ minimæ & adiaphoræ, saltem ob naturalem incongruentiam à DEO vetitæ sunt, quanto odio putatis ei fore, nobilissimam illam animam ad Dei imaginem creatam, si tam foedis, atq; inter se contrariis intentionibus spurcam Deus viderit. Hoc igitur vitium, ut eò perfectiori odio insectemur, proponemus vobis, vel attendemus increpationi Propheticæ &c.

Sic de mansuetudine divinâ dicturus, exordietur à typo Dei, sub vesperam, & tardè venientis in hortum paradisi, postquam protoplasti peccassent.

Gen. 3. De mansuetudine Magistratûs erga subditos: faciet initium ex lege Symbolica, *ne coquatur hœdus in lacte matris, Exod. 34, 26. ne enecetur mater cum pul- lis, Deut 22, 6.* Cujusmodi typos vel similitudines ex *Sylva Allegoriarum Lauretti,* & compendio *D. Bosfaci* colligere est. Sed hîc prudentiam prædicatoris requirunt Artifices, ne similitudines sint (1) leves aut obscenæ (2) nõ coactæ aut longè petitæ. (3) non fabulatæ aut temerè confictæ, sed ut plurimum ex codice sacro mutuatæ: *vid. Stella cap. 6. & 12. Regius lib. 6. cap. 31. lib. 8. cap. 6. Salmero Tom. 1. pro leg. 19. Tom. VI. Tract. 1. & 3.*

VII. Alii alia Inventionum loca designant: *Stella & Granatensis* Exordium desumendum censent ab *axiomate*, aut *Maximâ quadam Aristotelis*; quod sanè ineptum est in concione sacrâ. Qui enim pro concione loquitur, loquatur ut *elogia Dei, 1. Petr. 4. v. 11. & supra à nobis dictum est: Capp. 25. & 20.* exordia esse oportere ejusdem Generis, cujus concio ipsa futura est; proinde non nisi ex dicto, exemplo, aut similitudine quadam scripturatum eruenda esse, rarissimè ex proverbio

Granatensis & Stelle opinio de locis exordiorum.

bio aut gnomâ quadam vulgari, idque maxima cum industriâ, & singulari cum delectu, nefides Concionatoris, de rebus Sacris dicturi, ejusdem æstimeretur dignitatis, cujus fuit Exordium, atque ita auctoritas verbi divini elevetur.

*Bucani
sententia
de inve-
niendis
exordiis.*

8. *Bucanus* 12. exordiorum loca ordine recenset. 1. ut exordium ducatur ex connexione textûs præsentis cum antecedente, seu, quod idem est, ex connexione antecedentis cum præsentis; Quod quidem non nunquam fieri convenit, si de re quadam eminenti, & quæ digna sit, ut auditoribus in memoriam revocetur, veluti proximè diximus; aliàs hæc repetitio prioris concionis non vacat tautologiâ quâdam, quæ in auditoribus, quos ad attentionem stimulare oportebat, fastidium creare solet. 2. *Ex circumstantiis* thematici propositi, quæ tamen magis ad confirmationem thematici, quàm ad exordium pertinent. 3. *à dicto*. 4. *ab historia Scripturæ*. 5. *à simili*. 6. *à proverbio*. 7. *à causa finali, vel Efficiente* thematici tractandi. 8. *ab utilitate, vel necessitate* thematici. 9. *ex quavis occasione dicendi*, de re præsentis sumptâ, uti B. Paulus, ex occasione altaris, in quo

quò ignot9 De9 celebrabatur, *de vero Deo*
prædicabat, Act. 17. v. 23 & Christus occa-
sione deambulationis per segetes, de se-
mentatione spiritali sermonem faciebat.
Matth. 13, Luc. 8 quæ tamen conciones,
 non, ut Bucanus existimat, exordia fue-
 runt futuræ concionis, sed thema ipsum
 & cõfirmatio ipsa. 10. à tempore; ut ratio-
 ne festorù : Anni tempestate, qua solent
 exponi Evangelia demorbis, de fame,
 ut vere & autumnò : *Dominica Lesare,*
VII. XV. XVI. XVII. XIX. post Trinit. Sic
Bernhar. Serm. 24. in Cant. Athanas. Serm.
de Reditu. 11. à repetitione ultima clausu-
le, aut postremi capitis, quod fuerat in
 concione præcedente, quasi pro residuo
 relictum & debitum non solum. Ita
Bernhard. postquam Serm. 63. in Cantic.
cæpisset dicere de Vulpeculis suffodicanti-
bus Vineam Christi: Serm. 64. sic infit: Ad-
sum promissioni meæ: Dicendum apertius;
quæ sint spiritalia hæ vulpecule, Cur pusilla
dicantur? Cur iubeantur potissimum capi,
 non abigi, non occidi? Etiam introducenda
 diversa genera harum bestiarum, ad majo-
 rem Audientium notitiam & cautelam. Hæc
 portexenda sermone isto, ut fastidio consula-

mus, & nostra devotionis alacritas perpetue-
 sur, per gratiam & Confessionem Magni Ec-
 lesiae Sponsi, D. N. J. C. qui est super omnia
 Deus benedictus in secula. Atque hoc
 modo transit ad Exegesis textus. 12. pro-
 positionem ipsam sine exordio, collocat vi-
 ce exordii. Quod locos Inventionis Ex-
 ordiorum Polanus quoq; de method. conc.
 cap. 2. monstravit.

*Exordium
 in Genere
 Didasca-
 lico.*

9. Omnino autem in Exordiis dele-
 ctus habendus est; nec enim quodvis Ex-
 ordium cuius concioni aptum est, ut ve-
 rius Granat: censuit, lib. 4. de ratione con-
 cionandi cap. 2. In Genere enim Didascalico
 exordium humile, & successivum usurpa-
 ri oportet, quod progrediatur à Minori-
 bus ad Majora, ne Amphora incipiat,
 quod dicitur, & urceus exeat. Hoc au-
 tem sumi solet ex quocunq; loco Inven-
 tionis Logicæ, qui aliquam saltem cum
 themate cognationem habeat, nec faci-
 liora sunt Exordia, quam quæ Genere
 Didascalico conveniunt. Quod enim
 sunt sedes argumentorum, quibus Ge-
 nus ipsum probari solet, tot etiam sunt
 argumenta Exordiis idonea. Hoc tamen
 his Exordiis imprimis competit; ut con-
 cisa

eisa sint. Qui enim solùm in thesi dicturus est, & rei conditionem expositurus, necesse non habet, ut benevolentiam prolixè aucupetur, nisi ejusmodi rem definiturus sit, quæ auditoribus exosa est vel captum eorum excedit. Ut, si quis *de usuris*, saltem quod earum naturam, coram avaris dicturus sit; vel si quis de crudelitate aut rapinis, coràm militibus; quia res ipsæ, etiam si increpationem vel admonitionem nullam addas, his hominibus exosæ sunt, etiam in Genere Didascalico benevolentia quædam expetenda est. Quamobrem hoc omnibus Exordiis commune esse ait Granat. I. d. *Ut impedimenta affectionis benevolæ removeant.* Excipiuntur etiam Exordia Didascaliarum de summis mysteriis, quæ attentionem & submissionem requirunt. Sic Chrysostomus Exord. Sermonis de Sacra Cæna Tom 3 edit. lat. Venetæ Nicolini fol. 294. item Orat. de Pentecoste eod. Tom. 317: *Hodie nobis Terra facta est Cælum! Non stellis de calo ad terram descendentibus, sed Apostolis à terra in calum ascendentibus. Quia effusa Spiritus Sancti gratia Universum orbem convertit in calum;*

non immutans naturas, sed emendans voluntates & c.

**In Genere
Elenctico.**

10. In Genere Elenctico Exordia sumi solent (quia hoc circa erroris refutationem versatur) à studii veritatis commendatione, vel à periculo erroris, ut *Meisner* in *Domin.* 8 post *Trinitat.* vel à multitudine errantium; vel à facilitate errandi, vel à difficultate inveniendi veritatem, ut *Job* 28, 14. & deinceps captari benevolentia. Vel à necessitate rei ipsius: quàm necessarium sit, auditores de hoc errore admoneri, quale Exordium *Salomon* fecit de *Sapientia* dicturus *Proverb.* 8. & *Sapient.* 7, 8, 9, capp. Vel à personâ dicentis; quàm anxie auditorum salutem desideret, quod desiderium solet declarari per contestationem aliquam, ut *Rom.* 9. v. 1. *Phil.* 1. v. 4. *Eph.* 4. v. 27. *Coloss.* 1. v. 31. *Thess.* 1. v. 2. *Galat.* 1. v. 13, 19: *Dilectissimi, nullâ à vobis injuriâ affectus hoc dico. Filii, quos iterum parturio, cogor per conscientiam vos hortari à pseudo Apostolis & c.* Vel, per imitationem contestationis cujusdam, à *Propheta* vel *Apostolo* usurpata, ut *Jerem.* 3. v. 19. cap. 4. v. 20. & alibi, quando *Propheta*, vel *dolorem suum,*

suum, vel desiderium juvandi auditores,
 verbis emphaticis contestantur. Ejus-
 modi enim formulæ, hîc præcipuè con-
 notandæ sunt, ut Exordiis, vel etiam di-
 gressionibus in concione ipsâ, ad Genus
 Elencticum deservire possint. Vel, solet
 quoque, à dicturis de odiosa quapiam
 re, benevolentia captari, per commen-
 dationem docilitatis Auditorum, & spei
 nostræ, quòd omnino auscultaturi sint,
 ut *Phil 2 v. 12. cap. 4. v. 1:1. Tbess. 4, 9, 10. seq.*
Act 24. v. 20. cap. 26. v. 22. & 26. Vel, per be-
 nignam auditorum compellationem,
 ut *Act. 2. v. 14. cap. 3. v. 19. cap. 28. v: 17. Ga-*
lat. 4. 12, 13. 14. Vel, per modestam corre-
 ctionem, ut: *Galat. 5, 7, 8.* Currebatis be-
 nè, quis vos detinuit ne sectaremini ve-
 ritatem? Hæc persuasio certè non est ab
 eo, qui vocavit Vos. *1. Sam. 24, 10, 12. seqq.*
cap. 26. 19. Mich. 6, 3. &c. Cujusmodi
 formulæ, sive quibus commendantur
 auditores, seu quibus benignè compel-
 lantur, itidem ad hoc notandæ sunt, ut
 Exordiis & digressionibus, in Genere E-
 lenctico deservire possint; Quia enim
 refutatio per se ingrata est, nullo artifi-
 cio id, quod volumus, auditorum animis

melius instillare possumus, quàm per interjectionem formularum compellandi blandarum, vel etiam per Exordia auditoribus grata, his enim quasi quibusdam malagmatis iracundiam auditorum, quam refutando excitare solemus, quasi sopimus.

In Genere-
Paideuti-
co.

In Genere Paideutico Exordia capienda sunt ab utilitate, necessitate, sublimitate proponendi thematis, additâ promissione ingentis quæstus, si benevolos se & attentos gerant auditores. Vel, à dignitate etiam thematis, quæ demonstratur per partes convenientiæ, cum idiomate aliquo divino, aut proprietate quadam Angelorum, vel etiam similitudine Prophetarum, Apostolorum, Principum, aut aliorum magnatum, quos quisque desiderat imitari. Vel, etiam à dicentis imbecillitate, & oppositâ thematis sublimitate: *Se nescire, quid in tantæ virtutis laudem primo, quid postremo loco dicendum.* Vel à dicto quodam scripturæ, quo vel Deus ipse, vel ministri ejus, homines quasi supplices deprecari videntur, ut hanc virtutis speciem, de qua dicturi sumus, consecrentur: *Psalm 81. v. 14. Jes. 1.*

Jes. 1.9. 2. Cor 5, 20. Phil. 4, 1, 8: *Macte fratres dilectissimi & exoptatissimi, Quicquid honestum, laudabile, castum est & c. Si qua virtus, si quid encomio dignum in hoc intendit & c.*

Tale est Cypriani Exordium, dicturi de Patientia: *Depatientia locuturus, fratres dilectissimi & utilitates ejus & comoda predicaturus, unde potius incipiam, quam quod nunc quoque patientiam vobis necessariam esse video: ut ne hoc ipsum quidem, quod auditis & discitis, sine patientia prestare possitis. Tunc demum enim sermo & oratio salutaris cum fructu discitur, si patienter, quod dicitur, audiatur. Nec invenio, fratres dilectissimi, inter ceteras celestis disciplina vias, quibus ad consequenda divinitus premia spei ac fidei nostrae secta dirigitur, quid maius sit vel utilius ad vitam, vel majus ad gloriam, quam ut, qui preceptis Dominicis obsequio timoris ac devotionis innitemur, patientiam maxime totâ observatione tueamur. Hanc si seclari Philosophi quoque proficiuntur: Sed tam illic Patientia falsa est, quam Sapientia falsa & c.*

Vide Granat. lib. 4. Cap. 2. Regium lid. 8. cap. 6.

In Genere Epanoribotico Exordia su-
menda sunt, vel à dicto comminatorio,
Epanor- aut exprobratione propositâ, sive per
tbotico. Exclamationem, sive per Apostrophem,
Stellac. 16. sive per Profopœjam, aut aliam figu-
 ram sententiæ, ut *Jesi. v. 2. Audi calum,*
attende terram, educavi filios, & discesserunt
à me &c: Deut. 32. v. 1, 6. 1. Cor. 4v. 21. Gal. 3.
v. 1. Jer. 10. v. 1. cap. 33. v. 2. Amos 3. v. 1. Leo
rugiet, quis non timebit! Ab hoc dicto or-
 ditur Basilius Sermonem suum *de placan-*
do Deo. Vel, à remotione suspicionis,
 quam auditores, de concionatore corri-
 piente vitia, cōcipere possent, ut *Mich. 5*
v. 11. cap. 3. v. 5. Vel à querela Epidemix
 morum corruptionis, *Jer. 9. v. 1. cap. 5, 5.*
segg. Mich. 7 v. 2. Amos 5. v. 3. & segg. Vel
 etiam à præsentè periculo, & quasi jam
 imminente pœnâ ultionis divinæ, quæ
 exaggeranda est ejusmodi dictis, quæ ve-
 hementiam furoris divini describunt, ut
Deut. 32. v. 18. Amos 3, 8. Psal. 7, 12, 13. Ps. 11.
v. 6. &c. Insigne *ω α δ θ.* Exordii est apud
 Chrysoft. homil. 2. ad populum, ubi di-
 greditur à textu prælecto ex 1. Tim. 6: Di-
 vitibus hujus seculi præcipe, &c: Sic or-
 sus: *Quid dicam, aut quid loquar; Lacry-*
marum

marum præsens tempus est, non verborum & c:
 (Nempe cum confractores statuarum
 Cæsaris quærentur ad supplicium: Et
 postquam multa de atrocitate delicti, de
 terrore & fuga civium, de periculo totiꝝ
 civitatis dixisset, addit:

*Volebam hic concionem solvere. Neque-
 unt enim gementium animi longos sermones
 extendere & c: Nam sicut nubes obducta ra-
 diis solaribus, eorum lumen impedit, ita præ-
 sensisse luctus & c: Igitur volebam & ipse Ora-
 tionem hic finire; sed cogitans, non semper
 impedire nebulam processus radiorum sola-
 rium, sed ipsam quandoque discuti, & supe-
 rari à fulgore solis: Ita & ipse spero, me ho-
 die in vobis effecturum; ut defixo animos
 vestros sermone vitæ depellatur mortis ima-
 go, tristitiæ nebula, & solita serenitas emicet.*

*Sed præbere mihi animum Vestrum:
 præbere aliquantulum aures: Excutite tri-
 stitiam. Ad pristinam hilaritatem redea-
 mus, sicut consuevimus cum leticia huc con-
 venire, cum desiderio attendere. Sic & nunc
 faciamus, omnia in Deum reiicientes, ipse fa-
 ciet. Hoc ad calamitatis solutionem nobis
 conferet, & c. Deus enim videns attentio-
 nem & patientiam nostram in tanta temporis
 diffi-*

*difficultate non deficere, celeriter nos suscipite
presentem procellam in tranquillitatem com-
mutabit &c.*

Postea in eod: Exord. digreditur ad
temere jurantes & blasphemantes, Hos
attraxisse tantum malum civitati: Hoc
à se toties prædictum esse sed nihil eme-
datum: igitur vel nunc compescendos
esse illos clamores. *Non est theatrum Ec-
clesia, ut ad delectationem audiamus. Emen-
datos hinc discedere oportet, Lucratos quic-
quam amplius & insigne hinc discedere oportet.
Quoniam temere & frustra proficiscimur,
si ad tempus refocillati, mox vacui & inanes
omne dictorum lucrum amittimus &c.*

Et tandem post longam parenesin in
Exordio: *Nobis vero jam hora est solitans
vobis mensam apponere, dictionem hodie vo-
bis lectam promere, & in medium omnibus
proponere. Quid igitur est hodie lectum?
Divitibus hujus seculi præcipe &c.*

Cavendum autem in hisce exordiis
Thematis epanorthotici, ne mox in ipso
limine æstus omnis effundatur, & postea
vilescat oratio: sed quando totum thema
est Epanorthoticum, danda potius opera
est, ut Exordia sumantur ab encomio &
com-

commédatione Virtutis oppositæ, & postea pro confirmatione ostendatur enormis disparitas morum nostrorum.

In Genere Consolatorio Exordia sumuntur à Dei bonitate, providentiâ, & reliquis idiomatis, quæ ad caram nostri faciunt, ut Jes. 41. v. 10. Psal. 121, 3, 4. Vel ab exemplis piorum & tribulatione redemptorum, ut Sir. 2. v. 11. Vel à dicto aliquo paraclitico, Jes. 40. v. 1. cap. 34. 6, 7, 8; 10. 11. &c. Vel ab Exaggeratione afflictionis fidelium, & consequente digressione ad consolationem eorundem, ut hâc ratione exordium cum propositione quasi connectatur; ex Psal. 93, 3, 4. 5. Psal. 34, 20, 21. Psal. 71, 20. Jes. 37, 14. 17. &c. Vel a perpetua connectione miserationis & miseriæ. Ita 2; 6, 7. Psal. 68, 20, 21. Ita Chrysostomus in consternatione Urbis Antiochenæ ob provocatam Cæsaris indignationem, homiliam 14. orditur à proportionem afflictionis & cōsolationis. *Non parùm civitatem nobis heri Diabolus perturbavit: sed & Deus nos iterum non parùm consolatus est, ita ut unusquisque nostrum oportune dicere possit illud Propheeticum Ps. 94: secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ latificaverunt animam meam. &c.*

*In Genere
Consolatorio.*

Et

Et durante illa turbatione, singulas
fere homilias orditur à consolatione:
Benedictus Deus &c.

*Sic Homil. XI. Cum præteritam hyme-
mem, & præsentem cogito tranquillitatem,
non desino dicere: Benedictus Deus, qui facit
mirabilia magna solus, qui omnia transmu-
tat, qui fecit lucem de tenebris, qui deducit
ad portas inferi & reducit, qui castigat &
non mortificat. Et hoc vos continuè dicere
volo nec desistere. Si n. ipse vobis opere ipso
beneficit, quâ nos venia digni esse possumus,
qui ne verbis quidem ipsum remunramus!
Dicamus igitur continuè: Benedictus De-
us &c. Homil. XII: Et heri dixi, Benedictus
Deus, & hodiè dico: Benedictus Deus &c.
Homil. XIII. Ab eodem principio, & iisdem
proæmiis, quibus heri & nudius tertius cepi,
& hodie incipiam: Benedictus Deus &c.*

Qua formula consolandi etiam aliàs
in rebus duris uti suevit, ut initio ser-
monis: *Cum de exilio ejus ageret.* Item-
que initio sermonis *primis post reditum:*
Tom. V. opp. Præcipui artifices Exordio-
rum sunt ex Papiæ Bessæus, & Granaten-
sis: ex Catholicis D. Meisnerus, Job. Arndt
in homil. Dominicalibus: Ex Calvinistis
rudem

rudem quandam delineationem reliquit *Alstedius in Theologiâ Prophetica d. l.* quem expolivit homeliis suis *Sibelius*.

CAPUT VII.

De

Propositione Con- cionis.

Propositio est secunda pars Concionis, quâ Auditori breviter exponimus; quid deinceps tractaturi simus: Quidam distinguunt eam ab *introductione*; quam vocât *scigraphiam* tractationis futuræ per singulas partes, præmissam ipsi Tractationi. Vid. *Regium lib 8. cap. 7.*

*De Propositione
Concionis.*

2. Ejus proprietas est, ut sit 1. perspicua, propter intelligentiam, & 2. brevis, propter memoriam. Tollunt. g. proprietatem propositionis (cujus est omne futuræ concionis argumentum exhaurire,) ii, qui nimio studio confingendi *ὁμοιοτύπια* aut *μοιοτέλευται*, propositiones concionum adeò obscuras faciunt, ut Exegesis seu confirmatio subsequens, sæpissimè nihil probat eorum, quæ verbis propositionis expressa erant.

Ejus proprietate.

3. Pre-

*Divisione.
Propositionem
oportet esse
evidentem.*

3. Propositionem aliqui partiuntur in occultam, & manifestam, Occultâ qui utuntur, methodum se crypticam sequi, jactant magis vel persuasi sunt, quam sequuntur: In concione enim memoriæ auditoris potius, quam dicentis succurrendum est, quod fieri non potest, si thematis dilucida expositio ab auditorio abscondatur, ideoque non tam ad ornamentum, quam ad necessitatem concionis pertinet, perspicuâ & distinctâ Propositione uti.

*Partes
propositionis.*

4. Partes propositionis pro exigentiâ thematis, & cujusvis industriâ, faciendæ quidem sunt; fieri tamen non potest; quin omnis Propositio ad aliquam speciem, vel argumentum aliquod, sive unum, sive plura, dictorum s. dicendi generum pertineat, ex quorum generum, specierum, & argumentorum compositione aut divisione, partitio exsurgit.

Chrysostronus in more habet positum, ut prælecto textu, secum ambigere soleat, & deliberare quasi cum Auditorio, quod aut quale thema decerpere velit ex verbis prælectis, bonaque parte prælectorum

lectorum missâ, unam propositionem statuere, eamq; declarare, præsertim ubi ratio temporis vel personarum suadebat sive digredi à prælecto textu, sive negotio præsentis eum applicare. Ut videre est ex sermone primo ad populum, ubi prælectis Apostoli verbis ex I Tim. V. *Vino modico utere, post exordium ad propositionis fatalia progressus, ait: Postquam omnia percurrere non possumus, Quid vultis ex commemoratis proponamus Charitati Vestre? Velut enim in prato multos & varios video flores & amplū rosaceum &c: Quid igitur vultis, ut de dictis proponamus in medium? Vultis, quod omnium utilissimū & facilissimum est intellectu, tractemus? Mihi nempe cōplacet, sed & vobis, bene novi, placebit. Quid vero est tandē illud reliquis facilius? Quid aliud quàm quod cuilibet facile & evidens videtur, nempe hoc: Modico vino utere &c.*

Postea excusat se (1) quare hoc thema eligat: Nempe non causa ostentandi se, sed ostendendi dives penuriam S S. literarum. (2) Exaggerat divitias, & secretos recessus Scripturarum. (3) Docet etiam minutissima esse in Scripturis observanda: *Quemadmodum Aurifabri non solum spectabiles auri massas, sed ramenta etiam & pulvis*

pulvisculos excipiunt. (4) Non ex verborum prolixitate, sed virtute metiendum esse textum prælectum? Postea plane digreditur à propositione, & invehitur in Auditores, quod non obsecuti fuerint momenti, corripandos & puniendos esse temerè jurantes; Ex hac petulantia natam esse seditionem, & dejectionem statuarum Casaris: Ex hac dejectione tot civium cladem, tot terrores & mortis imagines &c: Reatu teneri omnes & singulos, quia vel juverunt, vel non impediverunt, vel nō puniverunt &c: tandem accedit brevibus ad exegesis textus propositi h. m: Nobis verò jam hora imminet, solitam vobis mensam parare, dictionem hodiè prælectam vobis exponendo; Quid ergo dicit Apostolus.

Sic homil. 2. post factam jam propositionem, non solum exhortatur ad attentionem, sed etiam ad modestiam, quod neq; plausibus excipere dicentem, neq; confabulationibus ipsum oporteat impedire, addita Ratione: Quia non est Theatrum Ecclesia, unde delectatio capienda sit, sed Apotheca, unde meliorem quemq; & saniozem redire deceat.

Neq; tamen in omnibus sermonibus uti licerit ejusmodi digressionibus & exhortationibus, post propositum thema. sed plerisq; tantum.

CAPUT. VIII.

De.

Partitione Concionis.

Ordinem in Concionibus servandum docet Chrysoſt. homil. 3. de verbis Jeſaiæ: Vidi Dominum &c. T. 1. quando de vita & moribus regis Oziaæ acturus erat. Quis, ait, (1) eſt Ozias, & (2) ex quibus ortus majoribus, (3) quorum Rex, & (4) quanto tempore regnavit, (5) quid cum laude geſſit, quid ſecus? Poſtremo (6) quo pacto vitam abſolverit. De his omnibus in præſenti apud vos diſſeremus, imò potius, quantum de his dicere licebit, ſic, ne multitudine ea confundamus veſtram memoriam; id quod in lucernis accenſis accidere ſolet.

Nam ſi paulatim Ellychnio inſtillaveris oleum, ſatis alimoniz dederis igni: ſi totum ſimul infuderis oleum, non ſolum non alueris ignem. Verum etiam flammam, quæ erat exſtingues. Hic igitur Ozias è ſtirpe David duxit genus. Rex autem erat Judæorum, &c. Quartum ſermonem de Ozia ſic orditur: Præclarum vobis Theatrum obtigit, magnificus alacriſq; concursus. Quid tandem eſt in cauſa? Sementis veri factæ fructus, hodierna

messis est. Mox ab amplitudine Auditorii progreditur ad amplitudinem civitatis, ostēdens, quid civitatem claram reddat. Ab amplitudine civitatis progreditur ad præsentem tranquillitatem & præcedentes turbas, comparans Ecclesiam Antiochenam cum navi, latè profert hanc similitudinem, à maris fallēdine, intemperie &c. periculis & privilegiis hujus naviculæ. Tandem reversus ad hesternum argumentum, comparat illud cibobis cocto, per simile & dissimile, iterumq; digressus à textu prælecto ad personam dicentis Esaiæ, qui cum conjugio commercium habuit; porrò digreditur ad refutandos eos, qui conjugii vinculum prætendebant imperfectioni suæ. Quos cum prolixè refutasset: *Sed ad eorum,* inquit, *quæ debemus solutionem properemus.* Qua Epanorthosi etiam ante usus erat in eodem exordio, antequam ad cibum bis coctū, ad personam Esaiæ digrederetur, post absolutam de navicula & Ecclesia allegoriam: *Verum ne in longum producta exordio, rursus hodie vobis Debitorum discedamus (scitis enim, quàm multa simus heri polliciti, nos hodiè exhibiturus) Quod polliciti sumus, representabimus.*

mus &c. Ac nihilominus iterum producit exordium per digressionem novam.

Partitio est tertia pars Concionis propositioni contigua, distribuens concionem, memoriæ & methodi causâ, in certas partes.

2. Eaqu; est vel prima, vel subordinata: *Prima* est totius thematis in partes, vel cognatas, vel disparatas divisio.

3. Partes thematis cognatæ sunt, quæ circa idem objectum, vel ut Causa, vel ut attributû, vel ut persona, locus, tempus, & qui sunt reliqui personarum, & rerum vulgati loci, per Genus Didascalicum versantur. Ut, si quis in historia natiuitatis Dominicæ Gignentem, Genitum, modum, locum, tempus, conditionem & consequentia genituræ consideret. Vel historiam resurrectionis aut passionis simili modo tractet, is partes Natiuitatis Christi, passionis & resurrectionis, cognatas tractare dicitur.

4. Disparatæ partes sunt, quando textus propositus diversas historias, aut distincta dicendi genera continet, quæ tamen pro una cõcione enarranda sunt, quales sunt quædam pericopæ Evangelicæ, distinctas historias proponentes, ut

*Partitio.
Concionis.*

*Prima scilicet
generalis.*

*Partes
themati
cognatæ.*

*Partes à
thematè
disparatæ.*

Matth. 9. de Paralytico, & blasphemia
Judæorum. Ibid. de Archisynagogo, &
Hæmorrhousa fœmina. De passione Do-
mini, & sanatione cœci Luc. 18. v. 31. & 35.
Et similes textus.

*Thematis
partitio se-
cunda, vel
subordi-
nata.*

5. Subordinata Concionis partitio, est
Confirmationis in suas partes, subalter-
na divisio, quæ communiter est partis
communis consideratio, & deductio, se-
cundum aliquod argumentorum ex Ge-
nere Didascalico.

*Authorum
vtriusque
opiniones de
partitio-
ne.*

6. De prima partitione non conveni-
unt authores. *Didacus Stella* nullam par-
titionem faciendam censet, cap. 20. quem
pleriq; Pontificii sequuntur, ita tumul-
tuariè concionantes, ut vix textus vesti-
gium in Confirmatione appareat; Alii
partitiones non rerum in proposito textu
contentarum, sed *demonstrationum* seu
principiorum probandi faciunt, pro illo
themate, quod occasione textus sibi uni-
cè probandum sumserunt. Quod est in-
congruum; nam omnis partitio fit circa
res textu contentas, tanquam proprium
objectum; Argumenta sive probantia, si-
ve improbantia pertinent ad deductio-
nè objecti sive thematis particularis. *Præ-
stantis* partitione vocat *diversas methodos*
quæ

quarum prima ipsi est thematis simplicis De metho-
 solutio, in quæstiones & responsiones, ex thod: con-
 dictis & exemplis scripturæ; Secunda conandi
 quando analysis textus ejusq; paraphra- cap. 8.
 sis præmittitur, & deinde singulis voci-
 bus, aut versibus doctrinæ intermiscen-
 tur. Tertia, quando usus doctrinæ ex Id. cap. 10.
 textu profluentis, solus demonstratur,
 non habitâ analyseos, vel connexionis
 etiam, quæ in textu est, ratione. Quarta,
 quando summa textus quasi in epitome
 recitatur, & unicus saltem locus com-
 munis, sive theoreticus, sive practicus ex Id. cap. 12.
 eodem demonstratur. Quinta, quando
 textus analysis solum in refutatione fal-
 sæ analyseos, aut falsæ interpretationis,
 in Genere Elenctico versatur. Sexta,
 quando ex textu unica vox seligitur, quæ
 per locos inventionis Logicæ, seu per ar-
 gumenta Generis Didascalici deducitur
 Tot methodos pariendi textum etiam.
 Dn. D. Balduinus, *Ideæ dispos. Bibl. part. 2.*
cap. 12. recensuit.

7. Alstedius in *Omt. perfectio, metodo 6. Partitio*
cap. 25 & Theol. Prophetica part. 1. c. 13 Reg 3. concionis
Partitionem Concionis aliã vocat Dogma- juxta Al-
stadium. Dogmaticam, *stadium.*
 quando in Propositione dicitur, quos lo-

eos communes Concionator ex textu velit deducere, quod tamen *Bucamus pag. 15* vetat fieri. *Textualem*, quando textus Logicé, secundum subjectum & prædicatum, vel Antecedens & conseq. vel secundum personas, res, & gesta, in diversas partes distribuitur.

7, Præstantissimam autem methodum *Polanus cap. 8* hanc vocat, quam his versibus inclusit;

*Premitto summam, complector, divido
textum (inceps
Tum thema constituo, declaro obscura, de
Demonstro thema: quaedam hinc consecta-
ria duco.*

Principium repetens sermonē finitio tandem.
9. Facilius autem & textui convenientior partitio illa est, quæ fit analyticæ secundum distincta dicendi genera; Invenio enim Genere Causæ, non est difficile, textum in Generis inventi species partiri. Si enim textus sit unius dicendi generis, fieri non potest, quin seipsum in aliquas species partiatur. Ut; e. gr. enarraturus dictum *Joh. 1. Verbum caro factum est*, quoniã hoc patet esse Generis Didascalici, partietur illud in duas illius Generis species; 1. *Quid sit verbum.* 2. *Quomodo sit factum*

*Partitio
secundum
dicendi
genera.*

factū caro? Pòst subdividendo primam partem, describet verbum ex locis personarum; *origine, attributis, divinitatis, rebus gestis*, Secundam partem describit ex locis rerum, *quis sit carnatus? Quid sit incarnatio? Ubi facta, quibus auxiliis, cur, quomodo &c.*? Singulis deinde subdivisionibus Elenchum, & Consolationem, vel singulis interferat, vel omnibus ordine subjungat. Si verò textus sit diversorum Generum, ante omnia, dicendi genera ab invicē separanda sunt; quo facto, eādē ratione partitio cujusq; Generis fiet in proprias species, quomodo textus unius generis in suas species dispescitur. Ut, e. gr. crastinæ Dominicæ Evangelium, *Matth. 18. de magno & ingrato debitore*, totum quidem est generis Paideutici, *Dominicæ* adeoque ejus Partitio fiat oportet in *XXII. post Trinit.* cognatas species: *de quibus c. 2. & seqq.* nihilominus, si quis Genus Paideuticum cum Didascalico velit conjungere poterit versum primum Evangelii deducere per Genus Didascalicum, describendo *regnum calorum* ex locis rerum. *Regem verò & servum*, inter quos rationis exigentia, & redditio consistit; ex locis personarum, discurrendo per singulas spe-

species rerum, quæ regno cœlorum conveniunt. Deinde per singulos locos personarum, qui Regi & servo aptius conveniant. Quanquam hoc imprimis advertendum sit, ne in ejusmodi traductione unius dicendi Generis ad aliud, scopus textûs planè negligatur, quod supra quoq; advertendum diximus. Ut, v. gr. Si quis in nostro exemplo, omnem concionem descriptionem *regni cœlorum* velit insumere, is negliget scopû Evangelii, nempe *exhortationem ad mutuam eratorum indulgentiam*. Sed oportet partes Concionis invicem cohærere, & antecedens ad consequens, & ad unum pariter scopum collimare, si concio non tam artificialis quam utilis dicenda sit. Quod *Granat.* quoq; monuit *lib. 3. pag. 224.* nempe: quanquam unâ concione circa idem objectum docere, increpare, consolari possimus; objectum tamen *principale*, non esse geminandum, sed statuedum unum, cui poliendo partes Concionis inserviant. Partibus autem deducendis, rursus inserviant illæ subdivisiones, quæ ordine naturæ videntur ex parte generali consequi, atq; hoc idone ne multitudine partium, seu dichotomiarum,

miarum, auditoris memoria obruatur.
 V. gr. Argumentum dicti textûs Evange-
 lici est: *Fratri condonandam esse offensam.*
 Hujus thematis constituentur duæ par-
 tes; Una ex subjecto, cui sit condonan-
 dum? 1. fratri, 2. conservo, 3. potenti.
 Altera ex prædicato *quid sit condonan-*
dum, 2. quomodo, 3. Cur, 4. quoties?
 Singulis his partibus possunt reperiri ar-
 gumenta idonea, ex Evangelio petita,
 quæ tamen omnia uni scopo deserviunt,
 ut consideranti textum patebit.

10. *Secunda partitio*, seu partium potius
 subdivisio huic usui est, ut non tam audi-
 toris, quam Concionatoris memoriæ de-
 serviat. Nam quanquã Concionatorem
 oporteat secundum analysin Logicam,
 textum in intellectu distribuere; non
 convenit tamen, auditoribus singulas
 partium divisiones manifestare; sed hoc
 Rhetoricæ proprium est, ut formulis
 connectendi aut digrediendi, analysin
 Logicam ita occultet, ut oratio velut se-
 cundo & continuo flumine sese conse-
 qui videatur. Est autem secunda hæc
 partium generalium partitio nihil aliud,
 quam earundem deductio per argumen-
 ta singulis dicendi Generibus propria,

*Partitio-
 nis subal-
 ternæ usus*

de quorum ratione in Confirmatione dicetur.

*Votum
post par-
titionem.*

II, Propositionem & Confirmationem solet breve votum intercedere, seu invocatio divini adjutorii, quod optimū est, si ex summa partium in concione proponendarum formetur, v. g. Si quis crastinum Evangelium enarraturus, votum illud post propositionē ita formet: *Deus immensus ille Rex, qui clemens est super omnes, largiatur & nobis servulis suis hanc gratiam, ut agnoscamus, quantum ipsi debeamus, & quā de nostro nihilolvere possimus.*

1. Tim. 1. 17.

Vel h. m.: *Jesus Christus, Rex ille immensus & invisibilis, qui talentum illud magnum nostro loco solvit, largiatur nobis hanc gratiam, ut quantum nostrum debitum, quantum illius solventis beneficium sit, agnoscamus, & agnitum perpetuō collaudemus &c.* Si proximum Dominicæ XXIII. Evangelium quis enarraturus, partes dicendi constituisset; *Primam, captiosam Phariseorum quæstionem, & secundam, argutā Christi responsionem; ex his partibus ejusmodi formabit votum: Magister ille erudite lingue, in quo omnis thesaurus sapientiæ & scientiæ habitat;*

Jes. 50. 4.

Col. 2. 3.

1. Cor. 3. 19.

vel aliter: qui comprehendit sapientes in astutiā

astutiâ suâ, concedat nobis, eloquiâ sua
 reverenter efferre: &c. Vel aliter: Sapien-
 tiam ejus mirari & imitari, ad nominis
 sui gloriam &c. Vel si textum aliter par-
 titus sit, ut v. g. i. doceat, quid Deo, 2.
 quid Cæsari debeamus, votum tale for-
 mare poterit partibus præpositis conve-
 niens: *Deus, qui immensus Rex est super uni-*
versum orbem, qui omnia ordine, numero &
mensurâ disposuit, largiatur nobis hanc
gratiam, ut quantum ipsi, quantum Cæ-
sari debeamus, & agnoscamus, & cuique
suum tribuere totis viribus annitatur.
 Similia exempla, ut votum partitioni
 conveniat, demonstravit *Alstedius Theol.*
Prophet. c. 49 & 50. lib. 2. Non inconcin-
 num tamē est si alteratis vicibus, votum
 ex partibus textus sumatur, non nunquam
 etiam ex generali quodam dicto scriptu-
 ræ, quod vel attentionem auditorum su-
 scitet, vel votum ad Deum contineat;
 idq; ad præsentem textum accommode-
 tur, præsertim si de gravi aut singulari di-
 cturi sumus, ut 2. *Cor 4. v. 6. Deus, qui omni-*
potenti verbo suo jussit ex tenebris lucem pro-
strare, mittat radium claritatis sue in corda nos-
tra, Act. 2. v. 17. Deus, qui promisit, se Spiritum
suum effusurum super omnem carnem, &c.

effus-

Job. 513.

Psal 47. 3.

Sap. 11, 22.

effundat nunc Spiritum gratiæ super nos opulenter, &c. Sic 2 Chron 6, 40, 41. Exurge Domine, exurgat veritas tua, indue sacerdotem tuam salute, & gaudeat populus tuus de bonis gratiæ tuæ. Cujusmodi vota formari possunt, ex dictis, Matth. 10. v. 19, 20. Deut. 33. v. 1. Psal. 49. v. 21. s. 51, 17. Ps. 90, 17. 1. Reg. 8, 28, 29. Quò annotari possunt similia Scripturæ dicta, vel nostram attentionem, vel Dei ad dicendum auxilium expectantia. In SS. patrum sermonibus post factum à precibus sermonis ingressum, rarò reperies post finem exordia repetitas esse similes vel æquipollentes ad Deum preces, pro felici successu, aut fructu ex hoc sermone nascituro. Vide infra D. D. Försteri formulas p. 209. seqq. *Sed attentionis imperationem*, etiã post propositionem & partitionem frequentissimè reperias apud Chrysostomum: Vide homil. 12, in Genes. 2. 3. 4, in Isai. VI. &c.

CAPUT. IX.

De

Confirmatione & Epilogo.

Confirma-
tio concio-
nis.

1. Post partitionem & breve votum, solet sequi Confirmatio, quæ est propositi-
the.

thematis, per convenientia singulis dicendi generibus, & speciebus argumentata, deductio.

2. Ejus partes sunt tres 1. *Narratio*, quæ *Ejus partes* includit explicationem seu phrasin textus 2. *Ejus deductio per Confirmationem*.

3. *Usus* seu applicatio.

3. *Narratio* includit rei gestæ, aut historiarum, quæ in textu proposita est, plenam relationem, ejusque explicationem, 1. *Grammaticam*, in significatione vocum. 2. *Dialecticam* in vi consequentiæ, & connectione antecedentium & consequentium, & 3. *Rhetoricam*, in paraphrasi, quæ partes singulæ dictis Scripturæ parallelis solent illustrari, ut e. g. in crastino Evangelio (*dare Cæsari quæ sunt Cæsaris*) est 1. simplex narratio. 2. Ejus dicti explicatio *Grammatica*, quæ facilis est; nemo enim nescit, quid Cæsar, quid ea, quæ Cæsari debentur, sint; *Dialecticam*. m. cujus est imago rednummo impressa, ei licite sua imago reddi potest. *Rhetoricam* per declarationem vocis (*dandi*) i. e. libenter, cum alacritate, non coacte, nõ cum murmure, non cum defraudatione: Græcum *ἀποδοτε* significat reddere, quod creditum nobis est, vel quod mercedis loco, pro labore & studio debetur &c. *Cæsari*, sive ipsi, seu ei, quicumque,

cunque Cæsaris locum tenet, ut est magistratus inferior, aut ejus legatus Gen- sum exigens, 1. Petr. 2. 13. 14. (quæ sunt Cæsaris) i. e. quicquid debitis, preces, timorem, observantiam, tributum, uti declaratur, 1. Tim. 2. v. 2. Rom. 13. v. 1. 7.

*Deductio
quid?*

4. *Deductio per Demonstrationem*, est thematis propositi, in quocunq; dicendi Genere, per convenientia cuiq; Generi argumenta probatio, & amplificatio.

*Ejus me-
dia.*

5. *Loca demonstrationum* sunt vel insita textui, vel assumpta; Si insita sunt, sunt vel quædã, vel omnia, quæ ad thema probandum afferri possunt, quam rarò fiat, ut uni sacræ concionis textui omnia illa argumenta insint, quæ ad thematis probationem ex rei natura pertinere possunt. Pro factà ergò partitione textus, *vel thematica*, quando thema unum ex textu selectum luculenter & per integrum locum communem tractandum proposuimus, tum loca argumentorum non insita solùm, sed & assumpta ex aliis script. capp. usurpanda sunt; vel si partitio *dogmaticè* facta est, id est, quando pro capacitate textus; thema distributum est, in species aliquas Generis Didascalici, vel in Didascalici Generis & Paidentici simul, vel cujuscunque

tandem Generis species sint, in quas textus, pro latitudine sua distributus est, tum argumenta textui insita sufficiunt, si parallelis solum dictis, exemplis, & similitudinibus illustrentur. Ut e. gr. si quis occasione vocis (*Cæsaris*) universum Thema, sive locum communem de Magistratu tractare velit, ei non sufficient ad probandum hoc thema, argumenta in hoc solum Evangelio proposita, sed cogetur ex aliis scripturæ dictis, institutionem, officium, sublimitatem, & cætera Magistratui competentia demonstrare; Contrà, si quis Evangelium hoc, pro capacitate suâ ita distribuerit, ut solum de hoc themate dicturus sit, quod Evangelii proprium est; *An liceat Cæsari Censum dare?* ei sufficient ad thema hoc probandum argumenta textui insita; *primum*, ab exemplo Judæorum, 2. à definitione Christi, 3. ab æquitate, quia patrocínio & privilegiis ejus gaudemus. 4. ab Oppositis: increpatione Judæorum, ideò quod detrectaverint censum dare. A Defectu justæ excusationis, quod in Judæis cum rubore dimissis apparet &c: Hæc argumenta, quæ thematis proportionata

sunt, sufficere possunt ad illud probandum, dummodò ad singula argumenta dicta quoque scripturæ parallela, exempla, & similitudines conquirantur. Adque hæc confirmandi ratio optima est, quando argumenta ex textu eruuntur, non aliunde in textum invehuntur: quod necessum est fieri, quando occasione unius voculæ, quæ fortè in Evangelio extat, universum locum communem tractare proposuimus.

Modus deducendi thema, per argumenta textui insita.

6. Ratio igitur probandi thematis, ex argumentis textui insitis hæc erit, ut concepto primum dicendi genere Didascalico, Epânorthotico; aut simili, scopus figatur, quam speciem inventi Generis Concionator sectari velit; v. g. quum tantum proposuit docere, seu Genere Didascalico uti, an velit laudare rem, vituperare, vel ejus qualitates describere &c. Deinde scrutetur textum, quod argumenta ex his, quæ superius cap. IIII. cuique generi inservire posse diximus, ex textu desumi possint; eaque ordine collocet, & singula dictis scripturæ, (1) exemplis, & (2) similibus confirmet. Scopus Concionatoris est non docere solùm

solùm, sed & hortari, vel consolari, inquirat similiter, quot argumenta Generis Paideutici, vel Consolatorii, ex textu erui possint, eaque itidem ordine collocet, ut supra de argumentis Generi Didascalico propriis dictum est. Quòd si nulla argumenta horum Generum textui insint, deducat unum Genus ex alio, eo modo, qui supra designatus est: cap. IV. num 7. seqq. Atque ita postquam docuit, juxta ductum generis Didascalici, deducat ex hoc genere Increpationem, ex increpatione, seu *ἐπιτιμωσις* Consolationem deducat, vel quodcunque tandem Genus ei adhibere placuerit.

7. Postquam omnia argumenta probantia, & textui insita, inde eruta sunt, & (1) dicta parallela, (2) exempla, & (3) similitudines fuerint adjunctæ, quâquam & hæc tractatio ad amplificationem pertineat, sunt tamen præterea aliæ amplificandi rationes, quæ in quovis dicendi Genere usurpari possunt. Ut (1) *Allegoria*, quæ est textus simplicis, à proprietate sermonis ad figuratam intelligentiam traductio, fitque per analogiam quandam rei cum re, quando propositi the-

Argumenta alia præter insita textui.

*Allegoria
Jairi.*

matis sive causas, sive Effectum, sive at-
 tributa, (ut circumstantias, nomen, lo-
 cum, tempus, &c.) per figuram alii quo-
 que rei accommodamus. Ut quando ex-
 gt. lapidis seu petrae nomen, origo, Effe-
 ctus, circumstantia, ut locus, tempus, u-
 sus, &c. ad Christum accommodantur;
 Vel, si quis proximæ Dominicæ Evange-
 lium de Jairo & Hæmorrhousâ *Matth. 9.
 18. seqq.* allegoricè exponere velit poterit
 statim ab initio Evægeliæ allegoriam or-
 diri h. m. ut primum argumentum ducat
 à tempore miraculi. Eo tempore, cum
 Christus loqueretur ad discipulos Jo-
 hannis, operum legis sectatores scilicet
 non posse ista opera cum gratuita justi-
 ficatione consistere, quomodo mustum
 non potest intra vetustos uteres consi-
 stere, nec pannus novus atrita vestis as-
 sui, *Matth. 9. v. 15. 16.* Eo tempore accede-
 bat ad eum Archisynagogus &c. Tan-
 quam exemplo suo demonstraturus, hæc
 esse vera, quæ Christus dixerat. Hujus
 enim unica filia mortua erat, id est, hu-
 jus etiam præstantissima opera perierat,
 quomodo filii & filia non raro in sacris
 opus extractum significant & habent E-
 tymo

tymologiam suam ab extruendo *Jes. 5. v. 1.*
cap. 21. v. 10. Psal. 17. v. 8. Jos. 17, 11. Ideo pro-
 cumbendum erat huic primati legis, co-
 ràm Christo, qui Dominus erat legis, &
 qui potera t filiam mortuam, id est le-
 gis sectatores in peccatis mortuos resus-
 citare, *Rom 4 v. 17. Eph, 1. à v. 1. ad 7.* per im-
 positionem gratiosæ manus id est, præ-
 dicationē salutiferæ gratiæ, & applica-
 tionem meriti sui, *Sap. 16. v. 10. 12.* Quo-
 modo & Moses ipse, summus legis Sacer-
 dos, non poterat gratiam DEI videre,
 antequam Deus manum suam ei impo-
 suisset, *Exod 33. v. 22.* identidem demon-
 strat. Fœmina Hæmorrhousa simul o-
 pem Christi implorans, ceu, quæ per al-
 legoriam significat; omnem sexum, tam
 fœminas, quam mares, *Galat 3. v. 28.* pro-
 fluvio sanguinis laborare, id est, san-
 guinolentis peccatis immersos esse, *Jes. 1.*
v. 6. & 15. Nec posse vetustis operum
 pannis, quos Christus rejecerat, sana-
 ri, sed tantum fidei contractu novæ il-
 lius vestis, de qua *Jes. 61. vers. 3, & 10 &*
Apoc. 3. v. 8. dicitur: id est, meriti Chri-
 sti, quæ vestis cum attritâ illâ nostro-
 rum meritorum, plane nequi cõsui &c.

Filii, & fi-
 lia signifi-
 catio me-
 taphorica

Allegoria
 hæmor-
 rhousa.

deravit, per venustam allegoriam exponitur de novo illo panno, quem cum attritâ operum veste consistere non posse, Christus supra dixerat. v. 16. Verùm si hanc allegoriam quispiam extendere velit ad Francisci vel Dominici tunicam, vel etiam Elisabethæ aut Brigithæ strophium, aut vexilla etiam, quæ in papatu circumferuntur, quasi ejusmodi reliquæ sanctificandi aut sanandi vim haberent; is vim textui inferet. Deinde advertendum, ne textus ad allegoriam inepti, violentiâ quâdam eò contorqueantur, ut papisticis homiliariis solenne est, de quibus, adductis aliquot exemplis, Cornelius de Lapide conqueritur, proœmio in Prophetas Minor. folio 7. Quæ *Abusus,*
 le est illud in jure Canonico, *caus 23 qu. 4. Allego-*
can. 16. ex Evangelio Matth. 22: v. 4 Tan-
ros & atrilia mea saginavi, quasi tantun-
 dem sit, quod: patres Vet. & Nov. Testa-
 menti in cælum evocavi. Et illud ex
 Job. 1, 14 *boves arass; & asinas pavisse juxta*
 eos, quod Bellarmin lib 1. de Justif. cap. 7.
 (post multos licet alios) exponit: Sacer-
 dotes habere fidem explicitam, laicis
 sufficere fidem implicitam; seu Carbo-
 nariam.

Atque ita deinceps totum Evangelium per articulum justificationis allegoricè poterit exponi: Nempè, quòd cum Archisynagogo Christum necessum fuerit descendere id est infirmitati ejus condonare; quòd tibicines, id est, legum expositores oportuerit ejici à resu scitatione mortui i. e. à justificatione peccatoris &c. In *Postillis Ecclesiasticis Lutheri*, & *Commentariis Germ. in Genesin, & Prophetas minores*, plerumque post Analyfin Grammaticam textus sequitur expositio allegorica, ut in *Commentariis Ribera in Prophetas Minores. Alvarez in Jesaiam Pintii in Ezechielem*, & *Cornelii à Lapide* in omnibus suis *Commentariis* quos edidit.

Castels in allegorizando adhibenda.

8. In qua amplificandi ratione hoc inprimis attendendum est, ut ea tantum, quæ ad aliegoriam apta sunt, ex textu se- ligantur, ea verò, quæ ad surditatem quã- dam, si allegoricè exponantur, paritura essent, relinquuntur. Nec enim quæ in uno aut aliquibus tertiis conveniunt, in- infinitum extendenda sunt; e. gr. Quod in præsentì Evangelio Hæmorrhousa tantum Christi vestem contingere desi- dera-

natiã. Nec non illud ex *Luc. 22, 38. Ecce duo gladii*, quod non Papa Innocentius solum, sed Bellarm. etiam *lib. 5. de Rom. P. cap. 7.* exponit de potestate spirituali & temporalì, quæ penes Romanum Episcopum sit; Tãm vel illud ex *Gal. 6. v. 17. de catero nemo mihi molestiam creet, quia fero stigmata Jesu Christi in corpore meo*, quod Papa Nicolaus III. ita exponit in capit. *Exiit de verborum significat.* Monachus Franciscanos non esse molestia afficiendos, quia author ipsorum Franciscus receperit stigmata Christi impressa corpori suo. Hæ & similes allegoriæ non ineptæ solum, sed & Blasphemæ in Postillatoribus Papisticis imprimis cavendæ sunt.

Dicta verò amplificandi ratio, quando in Genere Elenctico & Didascalico versatur, communiter vocatur *allegoria*, qua nodo autem in mortalibus, ut Genere Paideutico, Epanorthotico aut Paracletico versatur, *tropologia* dicitur, ut videre est apud *Grinat. pag. 227, Lib. 4.*

Ratio ampl.
plificandi
per ana-
gogen.

9. *Secunda amplificandi ratio* fit per *anagogam*, quando id, quod de rebus terre.

terrenis, aut quibuscunque aiis dictum
erat; ad cœlestia accommodatur. Ut,
quando Apostolus ea; quæ de *Hagar &*
morte Sinai dixerat ad literam, accom-
modat ad legem, per allegoriam; Postea
ea, quæ de *Sara* dixerat, accommodat
ad triumphantem Ecclesiam, per ana-
gogiam, *Galat. 4. v. 24. seqq.* Sic, ad *Heb. 3.*
v. 11. seqq. cap. 4. 1. seqq. cap. 11. v. 13. seqq. ea;
quæ ad literam de felicitate & tran-
quillitate terræ *Canaan* dicta sunt, ac-
commodantur ad felicitatem & tran-
quillitatem terræ viventium, quæ in
cœlis est. Ita si quis *castini Evangelii*
pericopam, v. 16. Matth. 24. (qui est in
Judæa, fugiat in montes) per allego-
riam primò explicuerit de *monte Eccle-*
sie, quod eò confugiendum sit, *Jes. 2. v. 2.*
Psal. 2. v. 6. Deinde per *anagogiam*,
eandem in montes fugam poterit tradu-
cere ad meditationem cœlestium, seu
spem in cœlis collocandam, per *anago-*
gen, ex *Psal. 121. v. 1. Philip. 3. v. 20.* & si-
mile est *Genes. 19. v. 7.* & alibi. Vide *Gra-*
nat. l. d. de sensu Mystico. Et Regium
lib. VI. cap. 25.

Ratio amplificationis per diversas proponendi formas.

11. Quartus amplificandi modus solet fieri per diversas proponendi formas, ut id, quod nunc propositum est per interrogationem, alias proponatur per asseverationem; collectio alia fiat per Dilemma, alia per Syllogismum, alia per Soriten, alia per remotionem contrariorum. Qui diversi modi, proponendi rem eandem, non minùs amplificationi inserviunt. *Granat. exornationem vocat,* lib. 2. cap. 10. ut: Solus Jehovah probatur esse Deus, per interrogationem, *Jes. 40, 12, 13. Quis mensus est aquas palmo? &c. Jerem 23, 23. Annon Deus de propinquo sum Ego?* per asseverationem, *Jes 44, 24. Sic dicit Salvator tuus, qui ab utero te formavit: Ego sum Dominus omnia potens, Ego expando caelos solus, Ego terram extendo sine adiutore &c: Jes 45, 15. Certe, absconditus Deus es, Tu Deus Israel: Quis similis tibi &c: Jer 3, 23. Profectò, meri doli sunt idolorum cultus: prof: Etò, nusquam nobis bene est, nisi apud Dominum Deum nostrum. per dilemma, 1. Reg. 18, 21. seq. Aut Jehova aut Baal verus Deus est: Quid claudicatis? Aut huic aut illi servite per syllogismum: Hoc dicite omnibus: Quicumq; Dii cælum & terram non fecerunt,*

Ratio ampli-
ficandi
ex locis
personarum & ve-
rum.

10. *Tertia amplificandi ratio, siquidem persona sit, de qua sermo est, sumitur ex locis personarum, ut nomine, Genere, natione, ætate, sexu, educatione, moribus, & fortunâ, convictu, studiis, rebus gestis &c. Si res sit, sumitur ex circumstantiis rerum, utpote causis, loco, Tempore, occasione, mediis rei gestæ &c. quem modum amplificandi non Aristoteles solum lib. 4. Rhet. sed Granat. in primis lib. 2. derivat. Conc. cap. 8 & 10. & lib. 3. à cap. 2. ad finem tradit; qualis amplificatio non solum, quando Christi, Prophetæ, Apostoli aut cujuscunque hominis sancti, & bene meriti vita, & officium describenda est, vel quando alicujus flagitiosi vita, ad evitandum simili flagitium, exponenda est, usu venit; quod ex Ciceronis Philipicis, Actione in Verrem, in Cautilianam &c. Cypriani sermone in Demetrianum, Hieronymi Epistola in Joann. Hierosolymitarum aliisque videre est, qua felicitate verba, gestus mores expresserint? Sed in quacunque materia, & quocunque dicendi Genere usurpari potest, ut supra in argumentis Generis Didascalici dictum est.*

11. Quær-

unt, non sunt verus Deus; Vestri Dii caelum
 & terra non fecerunt &c. Job. 39. & 40. per
 tot. per Soritem Sap. 15. 16. seq. Pueris sunt
 stultiores, qui eos putant Deos, quarum nec
 que oculi vident, nec aures audiunt, neq; na-
 res halitum ducunt, neque digiti sentiunt,
 nec pedes movent, &c: apud Regum lib. V l.
 cap. 30. per remotionem contrariorum,
 Jes. 44. 8, 9, 10 seqq. Vani sunt omnes Artifices
 idolorum, vani sunt, nulli terrore, nulli usui,
 nulli precis &c. Jer. 10, 11, 12 16 seq. Sic ebrie-
 tatis vitium perstringitur per interroga-
 tionem Jer. 35, 27. per exprobrationem Amos
 6, 3 seq. per asseverationem Gal 5, 21. per
 Syllog. Qui perdit templum Spiritus S. is
 perdetur, 1. Cor. 3, 17. Ebrius perdit &c. ibi.
 cap. 6. 10. per Soritem, Proverb. 23, 29 seq.
 per contraria: 1. Pet 4, 3. 1 Cor. 6, 11. &c.

Amplifi-
 candi ra-
 tio à cir-
 cumstan-
 tiis.

12. Quinta amplificandi ratio, sumitur
 à consideratione rei, secundum diversa
 tempora, seu circumstantias, rem aut
 personam antecedentes, concomitan-
 tes, & consequentes. Ut, si quis huma-
 næ vitæ miseriam descripturus, enarret
 primò vitam ipsam antecedentia, ut
 sunt: conceptus, matris dolores, mor-
 bi,

bi, metus abortus, imperfectio fœtus;
Concomitantia, eaque deducat per ho-
 minis infantiam, adolescentiam, vi-
 rilem ætatem, & senium, ac cujusque
 ætatis specialia pericula, specialia deli-
 cta numeret. Denique *Consequentia*,
 ut sunt, incertitudo salutis apud ple-
 rosque luctus posterorum eorundem-
 que paupertas, infamia, & quævis in-
 fortuna &c. Ejusmodi exemplum est
 in descriptione funeris Josephi, quem
 pater persuasus erat à feris fuisse discer-
 ptum. Hunc dolorem commodè quis
 amplificabit (1) ab antecedente contra-
 rio gaudio Jacobi, & singulari amore
 in hunc filium, a spe in ipsum defixâ,
 ab ingenio, à fratrum simulatibus, ab
 insidiosis eorundem consiliis, gestibus,
 sermonibus & aliis, quæ Josephi vendi-
 tionem præcesserunt. 2. à *Concomitan-
 tibus* necem hanc (uti apparebat) Jose-
 phi, scilicet à genere mortis, quod cru-
 dele, quodque lamentosum erat; ideò,
 quia non apud parentes, non in lecto,
 non exploratâ prius ope medicâ, non
 in ulnis patris, denique, quia nul-
 la acceptâ benedictione mortuus erat.

3. à Consequentibus necem; Fratrum fraude, parentis dolore, qui confidebat confusus pulvere, lacerus veste, jejunus, lamentans, irrisus à filiis &c. quæ hominem quendam lugentem quasi oculis conspiciendum exponunt. Harum circumstantiarum congeriem vocant Rhetores *συναρτησιον*. Cujus exempla passim reperire est apud Chrysostomum, præsertim quando verba, gestus & affectus Abrahami describit immolatum filium suum, in cap. 22. Gen. Quale adducit Grænatensis lib. 3. cap. 3. ubi amplificandi modum per antecedentia, comitantia & consequentia describit, ex Osorio miseriam vitæ humanæ exaggerante. Plura exempla legere est apud Eundem cap. 5. & 6. quando modos amplificandi ex Quintiliano accommodat amplificationi rerum Sacrarum; Quod & Regius egit lib. 6. cap. 33.

Amplificandi ratio per figuras dictionis.

12. Sexta amplificandi ratio desumi potest ex figuris dictionum aut sententiæ, ut eadem res nunc proponatur per Exclamationem, nunc per Prosopopœjam, nunc per Epanorthosin, per communicationem, & similes figuras, quibus non solum res amplificatur, sed & affectus

Quis excitantur, de quibus in Pathologia pluribus dicecur. Summatim nunc dicendo, tot sunt amplificandi rationes, quod sunt inventionum loca, de quibus supra dictum est. Exornavit autem hanc amplificandi rationem elegantibus verbis & phrasum Emblematis D. D. Forsterus per Expositionem Synonymorum, Elegantiorum phrasum, Epithetorum, Convenientium Adverbiorum &c. Quas formulas infra adscripsimus pag. 312. seqq.

Granatensis V. vias amplificandi monstravit: (1) à partibus integrantes vel etiam essentialibus, aut speciebus sub eodem genere contentis lib. 3. cap. 2. (2) Ab adjunctis anteced. comitantibus & consequ cap 3. (3) à causis verum veris tum falsis. c. 4 (4) ab effectibus & consequentibus per se vel per accidens. cap. 5. (5) ex congerie omnium causarum, qualitatuum, affectuum, accidentium, sine ordine.

Carolus Regius VIII. vias monstrat. (1) Ex vocum & linguarum proprietate. (2) Ex versionibus, expositionibus, sensibus & praxi, (3) Ex varietate lectionum, parallelorum & concordia scripturarum. (4) Ex Annexis, scopo, causis, similibus. (5) Ex argumentatione
sen

seu Syllogismo. (6) per similitudines, Exempla, & Sententias. (7) per argumentationem ex locis topicis. (8) per 4. modos amplificandi à Fabro propositos Lib. VI. cap. 26. seqq.

Usus Confirmationis quis.

13. *Usus Confirmationis spectatur, vel quantum ad fructum, quem auditores ferunt, vel quantum ad effectum proximum, quem Concionator intendit. Hoc sensu sumtus Confirmationis usus, est quædam Consequentia, sive dogmatica sive moralis, quæ ex themate proposito deducitur.*

14. Usus dogmaticus.

14. *Dogmatica consequentia est; quæ per discursum Logicum ex themate quodam deducitur, ad articulam quandam fidei probandum, in Genere Didascalico, vel eundem vindicandum à contrariis erroribus, in Genere Elenctico.*

Usus moralis.

15. *Moralis consequentia est, quæ ex quocunque themate deducitur, ad mores sive informandos, in Genere Paideutico, sive corrigendos, in Genere Epanorthotico; sive erigendos in Genere consolatorio, quod fit 1. per deductionem unius Generis ex alio, quæ ratio supra monstrata ex cap. 2. 2. per deductionem thèseos ad hypothesin, quam*

quam *Granatensis* vocat *descensum ad singularia*, quando id, quod sive in genere de multis, sive in specie de aliâ personâ, alio loco, & alio tempore dictum erat, ad præsentem locum, & tempus accommodatur. Vel quando generalis quædam regula, sive sit *Didascalica* sive *Paideutica*, aut quæcunque alia, individuis applicatur; ut quando *Christus Marc. 13.* de incertitudine novissimæ diei, periculis eam præcessuris, & debito vigilandi dixerat, accommodat ea *vers. ult.* quæ in genere dixerat, ad suos discipulos, & quæ ad discipulos dixerat, ad omnes; *Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.* Ita *B. Gregorius*, cum illud (*Job 31. v. 39. Si fructus terra absq; pecuniâ comedi &c.*) explicuisset, accommodat illud allegoricè ad se suosq; *Collegas* hoc modo: *Fructus terra absq; pecunia comedere est, in Ecclesia quidem sumptus comedere, sed eidem Ecclesia prædicationis pretium non exhibere; Terra igitur, fructus absq; pecunia comedit, qua Ecclesia comoda ad usum corporis percipit, sed exhortationis ministerium non impendit. Quid ad hæc vos Pastores dicitis, qui officium *Praconis* suscepistis, sed *Ecclesiastica* alimenta nacti,*

manducatis, non laboratis? Ita Chryso-
 stomus, cum *homil. 3. in Acta*, multa de ambi-
 tione Episcopatum, & insectatione
 vulgi dixisset, accommodat hoc modo:
Vellem quidem, Auditores, hac nihil ad vos
pertinere, quis enim est inter nos Episcopus
qui ambiat, quis inter vos fidelis, qui electum
insectetur &c. Ita Apostolus cum de spi-
 rituali plantatione & ædificatione mul-
 ta dixisset, accommodat ad se & Apol-
 lo, *1. Cor. 3. v. 5. 6. &c.* Cujus accommoda-
 tionis plura exempla legere est apud
Granat. lib. 2. de rat. Conc. cap. 12

*Confuta-
 tio, quo-
 modo in-
 situenda?*

16. Ex quibus argumentis *confutatio*
 soleat institui, id supra de Genere Elen-
 ctico dictum est. Quòd si concio ex pro-
 fesso non sit Elenctica, refutatio solet in-
 stitui per *occupationem*; tum ne audito-
 rem offendamus, tum ne indubio quid
 reliquisse videamur. Prior occupatio
 dicitur *Munitoria*, & fit hoc modo: Non
 est, quod quempiam offendat &c. Vel, uti
 Apostolus dicit. *Non dico ista in vestram*
confusionem, 1. Cor. 4, 14 Vel: *Nihil egre vo-*
bis feci Auditores, ut Galat. 5. v. 10. Aut alià
 quavis ratione, quæ præmunire oratio-
 nem potest ab invidia. Altera dicitur
Confessoria h. m. Fateor quidem, non nihil
 inesse

*Occupatio
 quot mo-
 dis fiat?*

in esse huic rei difficultatis, sed &c. *Alia Excusatoria* h. m. Quantum profectò est illud, quod adversarios offendit? *Alia Emendatoria* h. m. Neq; verò alicui mirum hoc sit, sunt enim hæc digito Dei scripta: sunt à Prophetis & Apostolis inculcata: sunt à Spiritu S. confirmata, munita miraculis, stabilita martyriis &c. ut nihil possit subesse falsi, nihil dubii, &c. Quæ occupationum genera non solum pro excusatione rei, auditoribus ingrata, sed etiam pro munitione personæ dicentis accommodari possunt; *Munitorium* quidem h. m.: Ne Vos offendat, Auditores, quòd nunc imprimis in hoc vel illud crimen tantoperè invehar, cum aliàs me id non solere meminertis. *Confessorium* h. m.: Fateor, vehemens & acerbum dictum, sed quis est, cui indignitas rei non simile aut majus expresse- rit?

Excusatorium h. m.: Oportet me istud dicere, A. salus mea periclitatur, vestra in extremo hæret: non impellor in sectandi quempiam libidine, sed me zelus Dei urget, Populare & ingens hoc crimen si queam corrigendi. *Emendatorium* h. m.: Ignoscatis, A. si fortè longius sim

profectus, si opinione vestrà acerbius dixerim, post concisior erit & lenior nostra oratio. *Asseveratorium* h. m. rem dicturus sum incredibilem, sed, mi Christe, verissimam, ut 2 Cor. II. v. 21 cap 12. v. 1. Ita Chrysoft. homil. contra Iuxum Tom. 5. *Imò si oportet aliquid mirabile dicere, & præter multorum opinionem, quod tamen verum est; si voluptatem inquirimus; in frugalitate eam magis, quàm in luxuria invenimus, &c.* Similia ex Patribus exempla recitat Granat. lib. 2. cap. 14. sed quam excusationem docet afferre, si quis inaudita mendacia de Simeone Stilita aut Catharina senensi attulit, eodem cap. & seq. 15. Ea discipulis suis reservet. Idem Chrysoftomus homil. 56. de nuptiis Jacobi, & excessibus nuptiarum sui seculi agens, bis utitur occupatione excusatoria: *Oro feratis monentem de re necessaria &c. Item: Verum, ne agrè feratis rogo &c.* Mox eos laudat h. m: *sed quod suscepturi sitis magnà cum alacritate hoc nostrum consilium, & opere impleturi, valdè persuadeor. Video enim vos magnà cum voluptate audire ea, quæ dicuntur: idq; ex applausu & laudibus Vestris conjicio, quod operibus etiam hoc sitis completuri ideò conten-*

ius dictis, ad contextus seriem regrediar. Atq; ita redit ad explicationem textus propositi. Idem Chrysoft. in Exord. sermonis: *Quod nemo laeditur nisi á seipso.* In solentiã hujus Tituli exordio excusatorio mollit. idem homil. 13. ad populum frequentem repetitionẽ cladis, inquam acciderat civitas Antiocheno, dejiciendo statuas Cæsaris, excusat per occupationem.

17. Quas Calvinistæ, Polanus, Bucanus, *Cautela*
Alstedius, &c. de Confirmatione, & Con- *circa con-*
 futatione instituendâ conditiones præ- *firmatio-*
 scripserunt, ne scilicet argumenta qui- *nem, &*
 bus utimur, sint violenta aut contorta, *confuta-*
 sed facilia & evidentia, ne longè petita, *tionem,*
 sed textui analogâ, ne imbecilla, sed ef-
 ficacia, neq; errores adversariis affinga-
 mus, sed quod refutamus, modestè fiat,
 illæ, quia naturali judicio cuivis obvix
 sunt, non indigent nostrâ interpretatione.
 Saltem hoc addendum est; quia
 Auditorum & seculi impietas hoc po-
 scit, ut major emendandis moribus,
 quàm refutandis hæreticis cura impen-
 datur; Nunquam tamdiu docendo & re-
 futando inhærendum esse, ut non po-
 tius spatium concionis instructioni aut

correctioni morum, vel etiam Consolationi afflictorum tribuatur, nisi tempus & locus uni dicendi generi instandum esse suaserit.

Conclusio.
nis for-
mande
Canones.

18. De Epilogo operæ pretium nõ est, Authorum monita convasare. Commune Rhetorum est: ut fortissimum Confirmationis argumentum, tam textuale, quàm patheticum, proximè ante perorationem adducatur, quò stimulum in animo Auditoris relinquamus. Non inconcinna concludendi ratio est, si argumenta; quibus pro concione usus sumus, conciso ordine repetamus. Et adjecto Epiphonemate, quis hoc non credat, quis non consentiat, quis non obsequatur? aut simili, Epilogum formemus: ut Jer. V, ult. Wie wils Euch doch zu leht drob ergehen vel 2. Chron. 24: Der Herr wird es sehen vnd suchen. Vel: Ezech. 33: Wens aber komte was kommen soll/so werden sie sehen / daß ein Prophet vnter ihnen gewesen ist: Summariam repetendi rationem capita pro confirmatione deducta, atq; ex hoc repetitione redundantem utilitatem conjunxit Chrysostomus homil. 3. de verbis Esaia: Vidi Dominum; sub finem. Sed age sermonem hunc

aliquid
-nos a
-oia
-an
-m
-m

hunc missum faciamus, ne quid in initio verebatur, nunc accidat nobis, rerumque turba vestram perdat memoriam. Quapropter necessum est, ut quæ dicta sunt summam paucis repetamus: Sic & matres facere solent, quum poma aut bellaria, aut aliud simile quippiam in puerilem immittunt sinum, ne per puerorum negligentiam excidat aliquid eorum quæ data sunt, contractam undiq; tuniculam, eingulo subiiciunt quo sint in tuto. Idem nos faciamus, orationem in longum porrectam contrahamus, memoriæq; custodiæ deponamus. Audistis quoniam nihil agendum sit ad ostentationem apud homines, quantumque sit malum socordia, ut etiam imperfecta vita versantem facile supplantare. Didicistis, quanta nobis opus sit cura, potissimum sub finem vitæ, utque nec desperandum sit de eo qui mutatus inciderit in peccata, neque qui benè vixit eum oporteat per socordiam in rectè factis confidere. Distinguis vobis de differentis peccatorum, ne simus vehementer intenti ad eximias corporum formas, quantumque hinc oriatur mali demonstravimus. Quæ de superbia vobis diximus meministis, quæque de pra-

vis cogitationibus. Hæc servantes redeamus domum; quin potius hæc servantes excipiamus, perfectiorem doctoris exhortationem. Solet etiam Conclusio gnoma, vel sententiâ quâdam fieri, quæ vel summam Concionis contineat, vel alias acumen quoddam habeat, ad commovendos auditores: Ita Apostolus suas Epistolas solet concludere, nunc voto, ut *Rom 16. v. 25* nunc consolatione *ibid. v. 20* & *1. Cor 16. v. 23. 24* Vel etiam increpatione, ut: *Qui Jesum Christum non diligit, sit anathema, marnatha 1. Cor. 16. 22.* vel simili Conclusionem. Quomodo dicitur *Act. 8 vers 25*. Apostolum concionem suam conclusisse *uno verbo*, quod Judæos vehementer pupugerit *v. 29*. Elegans etiam est Epilogus, quanquam non semper usurpandus, qui ex abrupto fit, ut: *sufficit: vel: Pax omnibus, qui Christum Jesum sincerè diligunt! Eph. 6. v. 24. Rom 15. vers 33. Coloss 4. v. 18 1 Pet. 5. v. 14. Vel: qui habet aures ad audiendum, audiat, dilecti, fugite, cavete à peccato, ut Job. 5. v. 21. &c.* Vel simili contestatione.

Voti post concionem formandi formulæ.

19. Deniq; post epilogum & intercedentes preces, solet felix quædam comprecatio ad populum dici, ex *Num. 6. v. 24.*

v. 24. 25 26. Phil. 4. v. 7. 1. Reg. 8. v. 57. 58. Sir. 50: v. 24. seq. 1. Pet. 5. v. 10. 11. 2. Pet. 3. v. 18. 1. Theß. 5. v. 22. 23. Heb. 13. v. 20, 21. Ps. 115. v. 12. 13. seqq. & similibus sive precibus, seu votis. Quæ formula tamen & ipse commodè sumuntur ab ejusmodi comprecatione, quæ textui est congrua.

CAPUT X.

DE

Connectendi Formulæ.

Absolutis Concionis partibus intrinsecis, sequuntur ordine ea, quæ ad concionem vestiendam pertinent, inter quæ præcipua sunt, quæ connexioni, disjunctioni, separationi & distinctioni thematis propositi vel etiam Digressioni à themate præsentis inserviunt. Intellegimus ergò per Connectendi formulæ, non conjunctiones solum copulativas; sed quasvis divertendi, redeundi, increpandi, consolandi formulæ, & modos transcendendi ex uno dicendi genere in aliud. His enim totum concionis systema conglutinatur.

Per formulæ connectendi quid intelligatur.

2. Formulæ connectendi Exordium cum Propositione hæc ferè sunt: 1. Si Exordium

Modus cõ-

L § à simi,

neclendi à similitudine aut typo, qui argumento
Exordium Concionis conveniebat, sumptum fuerit,
sum pro- h. m. : *Videtur, Auditores, quomodo Spiritus*
positione. *Sanctus typo, vel parabola ista, diguum velle-*
ti intenderit in ista verba, que nunc vobis
prælecta sunt. Sic Granat. homil. 1. in
 Dominicam 19. post Trinitatis. post-
 quam simile de præcedente Clementiâ
 Dei, & sequente justiciâ ejusdem addu-
 xerat, ex lege belli Deut. 20. sic connectit:
Quorsum hoc? Nimirum, quia hoc ipsum
est, quod nobis hodiè Evangelica parabola
designat. Ea namq; ex altera parte lar-
 gissimam Dei nostri erga nos gratiam; ex
 altera verò justissimam atq; severissimam
 adversus contemptores vindictam spectan-
 dam proponit. Vel: Hæc verba, hoc in-
 terdictum, hoc mandatum ex eorum
 numero est, de quibus Apostolus ad
 Ebræos 9, 24: *ἀλὴν ἀστὴν ἀντίτυπα* *ἰσὺν*
ἀληθινῶν. innuitur enim his verbis. (1.)
 (2) &c: Vel: Quod Apostolus de Le-
 gibus & statutis Veteris Testamenti di-
 xit: Ebr. 10, 1. *Σκιαὶ γὰρ ἔχων ὁ νομῶν* *ἰσὺν*
μελλόντων ἀγαθῶν οὐκ ἀψῶν τῶν εἰκόνα
πραγμάτων, &c: *Habuisse umbram futu-*
rorum bonorum. Hoc affirmare jure me-
 rito possumus de hoc vel illo statuto &c:
 Vel:

Vel: non esse mel aut fermentum immiscendum sacrificiis Levit. 2. Vel: Hoc declaravit Salvator noster, Apostolus, Spiritus S. in Novo Testamento hic vel illic significare prohibitionem hypocriseos & erroris in culto divino ob-eundo &c.: De quo in themate proposito.

Vel: Quod illic typo Spiritus in texuit, id pericopâ hac Evangelicâ evolvit. Vel;

Quod Apostolus de typo montis Sinai & Hagar dicebat Gal. 4. v. 24: *Hæc verba*

significant aliquid, id verbis jam modò verbis prælectis competit, significatur enim hæc, &c. primò &c. secundò &c. prout partes thematis id tulerint.

Vel; Neque putandum est, Auditores, obiter, aut frustra typum hunc à Spir. S. consignatum esse, ejus enim antitypū habemus in presenti textu &c. Vel; Quomodo omne id,

quod typum in V. Testam. gessit, corpus ipsum in Novo exhibendum designavit;

ita hic quoque typus membrum est illius corporis, quod hoc Evangelio, seu hoc Evangelico textu exprimitur.

2. Si textus vitium aliquod perstrinxerit, & Exordium sumptum fuerit à specie simili, vel etiam genere istius vitii,

cōnexio fieri potest h. m.: Hæc zizania, vel antiquus ille hostis, ab initio Ecclesiæ

(1) *Si exordium fuerit à typo sumptum.*

(2) *Si exordium fuerit à genere analogo sumptum.*

inter

inter agri Dominici triticum sevit, i
 etiamnum quàm multis locis spargit.
 quod vel ex præsentis textu liquidum est.
 Vel: Quod damnat, & ille epulo, avarus il
 le, superbo ille, immitis ille & c. dicebat.
Habeo adhuc quinq; fratres, Luc. 16. 28. i
 nobis fatendum est, huic vitio accidere
 eiq; non illum, vel illos tantum fuisse
 obnoxios, sed fratrum esse aliquod mil
 lia & c. qui proinde corrigendi sunt di
 vinâ voce, vobis nunc prælectâ & c. Vel
 si Exordium à contrariâ virtute delum
 ptum est, connexio cum Propositione
 fiet h. m. Quantum decoris, quantum di
 vine gratiæ, quantum præmii huic virtu
 ti inest, tantum indignationis divine
 tantum dedecoris, tantum dem peena
 huic vitio inest, quod concione hac pro
 pheticâ, (sive Apostolicâ) perstring
 audivistis. Non absimilis connexio est
Rom. 2, 8 9 10. Vel, si Exordium à pœ
 nâ aliquâ divinâ sumptum fuerit, con
 nexio cum textu h. m. fiet. Quam ve
 rô causam existimatis, Aud. quod divi
 nus ille furor tantopere in miserrimos
 homines sæviat: Utiq; illa est, quam Pro
 pheta designat: Malitiæ tuæ meritum
 est, quod adeo affligeris, *Jerem. 2. 19.* Ve
 ntiqui

(3) Si à cō-
 trario.

(4) Si à pœ-
 nâ divina.

utique hoc est, quod Apostolus &c. in presenti textu nobis exprobrat, scil. &c. quò majori attentione & dicentem me audietis, & dehortantem feceris. Vel: quod Apostolus de pœna Israëlitis inflictâ ad Christianos omnes pertinere ait, *1. Corinth. 10. vers. 6.* id nobis etiam dictum putemus, cum iisdem criminibus etiam nos simus obnoxii. Si Genus (5.) Si à Causæ, seu textus sit Paideuticus, & *commentatione* Exordium ductum fuerit à commendatione divinorum beneficiorum, *divinorum beneficiorum.* eorumque in pios largitate, connexio fiet h. m. Dicetis sine dubio, A. cum femina illa, cui Salvator noster aquas vitæ commendaverat, *Joh. 4. 15. Domine da mihi semper illas aquas,* vel cum Judæo illo, qui de felicitate æternâ audiverat *Luc. 14. 15: Beatus, qui in regno Dei panem comedit &c.* Agite, sequimini me, modus hauriendi aquas illas vitæ, vel: via deveniendi ad cœleste illud palatium, ad communionem gratiosæ cœnæ &c: præscribitur nobis in hoc textu, hunc mecum ingredimini, attendentes totidem, vel tot partibus &c. Vel si in eodem Genere Causæ, Exordium à magnitudine furoris divini sumptum fuerit,

(6.) *Si á fuerit, connexio fieri potest h. m: Quo-
magnitu- ibo à Spiritu tuo &c. ex Psal. 139. v. 7. &c.
dine ira vel ex Psal. 90. v. 12. Quis autem credit Do-
divina. mine, quòd adeò irascaris &c. Hic, hïc, A.*

remedium est, quo munire nos possumus
adversus illum divini furoris ignem.

vel : hïc, hïc refugium est, sub quo latita-
re, & devitare possumus tot & tantas
clades. Si Genus dicendi sit Consola-

torium, & Exordium desumptum fuerit

(7.) *Si à
multitudi-
ne afflictio-
num hu-
manarum.*

à calamitatibus Generi humano com-
munibus, connexio fieri potest h. m: Nun-

quid ergo resina non est in Gileat, annon
Medicus ibi est? Jerem. 8. v. 22. & respon-

deri: Imò verò: attendite enim quale
emplastrum, quod malagma &c. fidelis

animarum nostrarum Medicus præscri-
pserit, in hoc ipso, què audistis, textu &c.

Vel interrogatione simili; Unde igitur
tanta malorum congeries? nunquid abbre-

viata est manus Domini? ut eripere nos ne-
queat? Num. 11. v. 23. Nunquid oblitus est

Dominus misereri & finita ejus miseri-
cordia? Ps. 77. v. 10. & respondeatur: Mi-

nimè verò, Absit, est enim Deus multa
misericiordiæ, & magnæ miserationis &c.

auscultate saltem, qualem se vobis in hoc
Evangelio offerat, quàm plenum hoc
Con-

Consolationis fit, quod dicit &c. Vel, si (8.) *Si ab antiquâ bonitate Dei.*
 exordium sumptum fuerit ab antiquis
 Dei beneficiis seu exemplis similibus,
 quomodo Deus olim afflictos consola-
 tus fuerit, cōnexio fieri potest h. m: idem
 Deus est, qui ante secula fuit, eadem ei
 sunt consolationis ubera, quibus illos la-
 stavit, ista neque nobis invidet &c.
 hoc enim, quem audistis, textu, id veraci-
 ter promittit &c. Vel: Dicamus cum
 Davide ex Psal. 44. v. 5. *Tu Deus, ipse idem
 Rex meus es, qui Jacobo auxilium promittis,*
 Vel ex Ps. 74. v. 12. *At tu Deus es antiquus
 ille Rex meus, qui opem omnem prestas, qua-
 cūq; terris obvenit.* Enim verò, an parum
 vobis videtur, quod verbis prelectis Deus
 promittit, videlicet, se portaturum &c.

3. In Genere *Didascalico* certæ conne-
 ctendi formulæ dari non possunt, nisi quæ
 sumptæ sunt à commendatione doctri-
 næ, quam proposituri sumus, aut ab uti-
 litate, vel necessitate ejusdem, vel à ra-
 tione temporis, aut personarum, de qui-
 bus dicturi sumus. Quia enim objecta
 hujus Generis sunt, res Theologicæ o-
 mnes, quæ sub intellectum cadunt, id-
 circò exordia hujus Generis tot Gene-
 rum sunt, quot sunt res ipsæ, adeoq; for-
 mulæ

mulæ connectendi exordia hujus Generis non sunt definitæ; sed pro diversitate rei, quæ in thesi describenda est, diversæ. Si tamen Exordium deductum sit à Causa superiore: & Confirmatio ab inferiori quadam causâ, vel effectu sumenda fuerit; formula connectendi Exordium cum Propositione talis erit, qualis solet esse inter subordinatas Causas, vel inter causam & effectum proprium, ut: *Ex his initiis, ab hac origine profluxit, hoc illud &c.* sive res, sive persona sit, de qua dicturi sumus; sic *Jer. 2, 10. Rom. 6, 21. &c.* Si exordium desumptum fuerit à contrariis, connexionem oportet fieri per adversativas particulas, ut: *Enim verò, sed enim, quàm se aliter hæc res habeat, docemur præsentis textu, vel: longè aliter sonat, quod Spiritus S. verbis nunc prælectis expressit, ut: Verùm, quid dicit Scriptura? Rom. 4, 3. Gal. 4, 30. Zeph. 3, 5. At verò attendite mihi, inquit Dominus, ego docebo vos, quæ vera sunt, Ps. 34, 12. Jes. 48, 1, 17. &c.* Vel si de persona sermo sit, h. m: Non hæc viâ sibi procedendum existimavit iste, qui dixit: *Vos autem non sic, Luc. 22, 26. Vel: Non sic faciebat Unicus iste, Mal. 2, vers. 15. Vel, si Exordium à simili quodam desumptum sit,*

Formule connectendi exordia in genere Didascalico &c.

fit, & textus personam describat, con-
nexus fiet hoc modo: His vestigiis lauda-
biliter institit ille &c. Vel, Has majorum
suorum virtutes non solum non oblite-
ravit sed illustravit noster &c. de quo di-
cturi sumus, ut *2 Reg. 18 c. 3. v. 2. &c.*

4. Si Exordium fuerit à sententiâ
quadam generali desumptum, cujus spe-
ciem Confirmatio tractatura est, conne-
xio hæc esse poterit: Sanè, quàm apposi-
tè dixit? Quid enim aliud est, quod præ-
lectis verbis Apostolus, Christus &c. do-
cuit, quando &c. Vel: Ex hac matre ge-
nita est formosa illa filia, hæc vel illa
virtus &c. quam præsentibus verbis Spi-
ritus sanctus vobis descripsit. Vel; Ama-
bo vos, Aud. quid poterat dici ad hunc
nostrum textum convenientius, quàm
hoc Prophetæ? Apostoli, &c. ex quo
Exordium formavimus.

5. *Connectendi formulæ in Genere Di-*
didascalico seorsim, quando una doctrina
alteri combinanda est, hæc ferè sunt: Feli-
ces nos quibus Deus hunc veritatis the-
saurum patefecit, non fecit taliter omni-
nationi, *Psal. 147. vers. ultim.* Feliciores
tamen qui hæc audiunt & custodiunt.
Luc. 11. vers. 28. Qui sunt autem illi,
M qui

*Formule
connexio-
num & di-
gressionum
in genere
Didasca-
lico.*

qui custodiunt? & respondeatur: Hi sunt
 qui fructum illum ferunt, quem præ-
 sens lectio à vobis omnibus poscit & c.
 Atq; ita descendendi potest à Genere Didac-
 scalico, ad Pædeuticum, declarâdo, illum
 fructû, qualis sit; vel ad Epanorthoticum,
 per particulas adversativas aut Correcti-
 vash. m. *Verùm quotus quisq; est, qui hunc
 fructum inter nos ferat? Vel alio modo, ex
 aggerando doctrinam, de quâ Didasca-
 licè diximus: Felix Sion, Jacob, cui Deus
 vester jura sua revelavit, Beate Ismael, quis
 similis tui, ô popule, cujus Jehova Deus est,
 & c. Deut. 33. v. ult. Luc. 10. v. 23. Ps. 147. v. 19.*
 Econtra, heu nimium infelices, quibus
 Sol ille veritatis non illuxit, qui intene-
 bris; ambulat, quales sunt hi vel illi,
 qui huic vel illi errori obnoxii sunt; ita
 descendendo ad Genus Elencticum, Vel
 aliter: hæc est ipsissima veritas, cui por-
 tæ inferorum non prævalebunt, cure-
 mus saltem nos, ne simus ex eorum nu-
 mero qui veritatem in injustitiâ detinent
Rom. 1. v. 18. & ne malitiam servi illius imi-
 temur, qui novit voluntatem Domini
 sui, eam tamen non facit, hic certè gem-
 natas plagas patietur *Luc. 12. v. 47. 48.* Ho-
 die g. quando cûq; auditis vocem Domini
 nolite

solite obturare corda vestra, *Psf. 95. v. 8.*
 ita descendendo ex Genere Didascalico-
 ad Epanorthoticum. Similes transeundi
 formulæ ex Genere Didascalico ad Elen-
 ticum sunt; *Rom. 3, 3. cap. 8. v. 9. 27. Gal.*
5. v. 13. 1. Tim. 6. v. 4. Et vicissim transeundi
 Genere Elenctico ad Didascalicum,
Rom. 3, 30. c. 7. v. 7. c. 9, 30. cap. 11. v. 1, 11. à Di-
 dascalico ad Paideuticum, *c. 6. v. 1, 15. c. 11.*
connexione 20. cum 21. connexionè versùs
ultimi & versùs primi cap. seq. 12. Sic cap. 8.
v. 12. seqq.

6. *Formula Generis Elenctici sunt ferè* *Formula*
hæ, si quis ex Didascalico ad Elencticum *Connecten-*
progredi velit: Turpiter adeò errant, vel *di in Ge-*
vehemèter illuduntur, vel, videtis audi- *nere Elen-*
tores, quàm, procul ab hac veritatis ja- *ctico.*
nua aberrant, qui hoc vel illud persuasi
sunt: nos vero mentem Christi tenemus,
1. Cor. 2. v. 16. Sic ascendendo à Genere E-
 lenctico ad Didascalicum; vel sic, post-
 quam errores perstrinximus: Verum Pseu-
 do prophetarum hæc somnia sunt, voci-
 ferantium, ut isti apud Jeremiam *c. 23,*
25. Somniavi; somniavi, quando tandem
 desinent isti? Hæc vero est vox Dei vivæ
 &c. *Ezech. 20, 19.* progrediendo ad Did-
 ascalicum; vel aliter: ô stuporem, ô er-

roris efficaciam! quid palpatis miseri?
Jes. 42. 18. Cur non sequimini hanc veritatis lucernam, quâ ad oculos vobis demonstratur, hoc vel illud &c. *Jer. 6. 16.* Provehendo in Didascalicum; vel aliter: Quod si quis morosius contra instet, patiat, se instrui non humanis, sed Spiritus Sancti verbis. Vel descensus ex Elenctico in Paideuticum fieri potest h. m.: Hæc quidem infallibilis Dei veritas est, sed hîc mihi evenit dicere, quod Deo apud Prophetam. *Quem docebo intelligentiam &c. Jes. 28. vers. 9.* vel: Sed hîc cogor Mosis viri Dei querelam repetere; *Quadragesima annis audistis & vidistis, Deut. 29. v. 2. 3, 4,* vel *Jes. cap. 42. 20. &c.* Perniciosus hîc intellectus error est, quo miseri isti fascinati sunt: quanto verò perniciosiorem illam putatis voluntatis contumaciam esse, quæ hoc spiritu Dei edocta novit, minùs tamen, quàm ipsi gentiles facto obsequitur? Vel h. m.: Deo sit laus; imò Deo sit laus, quòd scimus, *2. Thessal. 2, 14.* sed, pro-dolor, Deus hoc emendet, quòd tam pauci inter nos sunt, qui, uti scientiâ, ita etiam vita à gentilibus aut hæreticis differant? Aliter: Nemo autem

autem sese patiatur fascinari, quia hæc
 secus sese habent (v. gr. nos non bonis
 operibus justificari) ideò licere Genio
 prolixius indulgere, non ita est, *Roman. 5.*
vers. ult. connexo, cum cap. 6. vers. 1. Vel: ne-
 mo vos seducat inanibus verbis *Ephes. 5.*
vers. 6. Deus enim non sinit eludi *Gal. 6.*
vers. 7. Nam &c. Aliter: Nemo autem
 ideò animum despondeat, quòd hoc vel
 illud non possit (v. gr. legi DEI non sa-
 tisfacere) alio enim modo divina beni-
 gnitas nobis prospexit, statuendo pro-
 pitatorium *Rom. 3. vers. 24.* descenden-
 do ex Genere Elenchtico ad Consolato-
 rium.

7. *Formule Generis Paideutici* sunt; *Formule*
 Dico igitur & obtestor vos in Domino, *generis*
 ut ambuletis quomodo præscripti vobis *Paideu-*
Ephes. 4. v. 17. Vel: Quæ cum ita sint, ob- *tici.*
 testor vos in Domino, reconciliamini
 Deo, *2. Corinth. 5. vers. 20.* Aliter: Fratres,
 humano more loquar, *Gal. 3. vers. 15.* Sanc-
 tum Principis nemo nostrum sine capitali sup-
 plicio transgreditur; cur igitur mandata
 Dei tam impunè violamus? Vel aliter:
 Rebellibus Judæis DEUS obedientiam
 filiorum Rechab in exemplum propo-
 nit, *Jerem. 35. vers. 4. seqq.* Hos & nobis

proponamus, Audit: & nos enim Dei filii, & nobis DEUS Pater est *Malach. 1. vers. 6.* Aliter: Legem Mosis transgressus sine misericordia juxta duorum vel trium testium depositum occidebatur, & quanto majorem pœnam existimabitis incurrere &c. *Hebraeor. 10. vers. 28, 29.* Vel: *Tunc cogitas ô homo prophane, te, te, qui hoc facessis, judicem istum effugiturum, Rom. 2. vers. 3.* Et tum adjiciatur Apostrophe: *Surge gladio, evigila, Zach. 13. v. 7.* Vel similis dura increpatio, aut comminatio, *Jer. 5. v. 22. Ezech. 21, 14, 15, 16.* Et ab hac, vel simili Apostrophe fiat progressus ad Genus Epanorthoticum. Vel aliter: *Annon hæc Dei vox vobis sat terribilis est; nunquid super hoc non visitarem, & in gente tali non ulcisceretur anima mea? Jer. 5. v. 9, 19,* Vel sic. Vellem fratres, dura hæc indignationis verba, quæ mihi creditè, hujus (vel illius) vitii horrenda turpitudine (nimia frequentia) exprimit & quasi invito extorquet, ad vos nihil pertinere; *sed inveniuntur (proh dolor) in populo meo iniqui & c. uti Deus per Jeremiam conquestus est cap. 5. v. 26.* Vel aliter per blanda verba: *Ecce Auditores, quam leni jugo, quibus amoris funiculus*

vos. Deus trahat? *Os. 11. v. 9. demus operam*
 &c. Vel aliter per obtestationem: Si
 aliqua vobis salutis vestræ cura est, hoc
 meditamini, huic insistite, nunquam iste
 sonus ex auribus, nunquam ex animo
 vestro elabatur. *Deut. 26. vers. 18. c. 6. v. 6.*
seqq. Vel introducatur deus ceu exspe-
 ctans & desiderans nostram obedi-
 tiam, saltem ut benefacere nobis possit,
Jes. 48. v. 18. Ps. 81. v. 14. Hof. 7. v. 13. Deut. 32.
v. 29. Et subjungatur obtestatio: Quæso
 vos, Auditores, ne fallamus conceptam
 illam supremi Numinis spem, ne repu-
 diemus præfractè, destinatum nobis bo-
 num &c. Vel denique adhibeatur gene-
 ralis quædam exhortatio ad virtutes ex
Psal. 2. v. 10. So lasset Euch nun weisen per
 Apostolum hunc &c. *Psal. 4. vers. 5. Eph. 4.*
v. 22. 24. cap. 5. v. 14. Gal. 5. v. 1. Phil. 2. v. 2, 12.
cap. 3. v. 17. cap. 4. v. 1. &c. Vel. Si exem-
 plum immitandum propositum est, Chry-
 sost. homil. 2. ad Antioch. in fine hac
 connexionione utitur postquam paupertate-
 tem & castitatem Eliæ proposuisset:
Novi, quod justum hunc beatum predicetis,
Novi quod cupiatis quisque esse, sicut ille
est: Quid igitur, si vobis aliquid majus de-
monstravero, quam Eliseus accepit? Helias

cum habeamus, (2). detrahamus nemini, (3) nec omnino juremus. Consideremus igitur, curam agamus, consultemus, quomodo solvamus hoc tributum, impendamus omne studium, commoneamus alter alterum, ne debitores hinc exeamus, & deinde ab aliis mutuari volentes, id quod fatua Virgines patiamur &c: Si sic vita nostra rationem constituemus, hoc spondeo vobis, polliceor & permitto, quod & presentis calamitatis aliqua solutio dabitur, & quod omnibus bonis majus est, aeternorum fructus bonorum. Oportebat quidem omnem omnino virtutem vobis commendare, sed hunc puto correctionis modum optimum, per partes legem implere, & successivè ad alias ire. Sicut in agro Agricola paulatim fodiens tandem ad sinem pervenit &c. Chrysof. homil. 3. ad pop. Ant. sub finem.

Formule
Generis
Epanor-
thotici.

8. Formula Generis Epanorthotici vulgè hæc sunt, per interrogationem: Nunquid hi sunt mores, qui Christianos decent? nunquid hæc vita est Evangelio digna? num hoc polliciti estis, quando in Baptismate nomen vestrum Christo dedistis? Numquid vos estis populus Dei, quem tot arumnis, tot laboribus acquisivit? Ezech. 36, 20. Huc advertite aures, quid

M || 5

vos

melotem Discipulo suo reliquit; Christus ve-
 rō adscendens carnem suam nobis reliquit.
 Helias quidem tunica exutus, Christus au-
 tem & corpus suum nobis reliquit, & ad-
 scendens secum sumpsit. Idem Chryso-
 stomum in genere pœdeutico ad vitæ
 emendationem adhortatus esset, sic con-
 cludit: Hæc igitur omnia scientes, vitam
 mutare & corrigere studeamus, & ante libe-
 rationem ex instanti angustia (pœna Sedi-
 tionis) de pietate & virtute cogitemus. Et
 interea tria vobis mandata commendare
 volō, ut hæc mihi in hoc jejunio præstetis
 (1) ut nemini detrahatis (2.) inimicum ha-
 beatis neminem (3.) & omnem prorsus ex
 ore juramentorum consuetudinem expellatis.
 Et sicut cum aurum imperatum audiveri-
 mus, abiens quisq; domum & uxorem vo-
 cans & filios & servos, considerat cum illis
 & consultat, unde tributum istud erogat?
 Sic & in mandatis his spiritualibus facia-
 mus. Domum quisque regressus, uxorem,
 filios & servos vocet & dicat: quale tribu-
 tum spirituale hodiè impositum est? Tribu-
 tum, inquam, per quod erit quadam horum
 malorum (pœnæ seditionis) solutio & libera-
 tio; tributum conferentes non pauperiores,
 sed ditiores faciens, ut (1) neminem inimi-
 cum

vos Spiritus Sanctus velit &c. pro ceden-
do ex Genere Epanorthotico in Paideu-
ticum. Vel per comparisonem mino-
ris peccati cum majore, ut v. gr. ex
Matt. II, v. 21. seqq. Ethnici & peccatores
surgent in novissimo die & condemna-
bunt vos &c. Vel: ex *Jerem: 2, 10. transite
in Insulas, & spectate, an sit usquam populus
tantopere contemnens Deum suum, quanto-
pere vos me contemnitis? cap. 23. 13. Equi-
dem in Samaritanis vidi stultiam, sed in Te
abominationem, &c. Ezech, 16, 51. 52. Tu so-
rorem tuam Sodomam innocentem fecisti
enormibus flagitiis, &c.* ita Chrysost.
homiliam contra luxum Tom. 5. Oppo-
fol. 71. sic orditur: *Edamur, bibamus,
cras enim moriemur: ita in Prophetas hec
multi apud Judæos dicebant, sed haud mi-
rum si Judæi ita dicant, quorum Deus ven-
tex est & gloria in confusione ipsorum: Sed
quod post gratiam, post contemptum rerum
presentium, & summam perfectionem dili-
gentium, sint adhuc aliqui, licet non omnes,
dicentes, & ut per ipsum apparatus patet,
sic clamantes, quanta fuerit reprehensione
dignam? & fiat connexio h. m. respiscite
igitur antequam planè avertatur gratia mea
abs te. Jer. 6. v. 8. Forte genuinas peniten-*
tia

tia fructus, posita est enim securis ad radices arboris; &c. Matt. 3. v. 10. &c. Vel: pudeat vos gentilibus, qui de Christo nihil audiverant, esse peiores &c. vel. per contestationem h. m. Sunt inter vos auditores, (quod præter voluntatem meam dico) quod obturent aures suas, ne percipiant vocem increpationis Domini; quomodo obturat coluber aures suas Psal. 58. v. 5. Sunt impii, quos non pudet Idololatrarum voces emittere: Jerem. 18. v. 12. c. 44. v. 16. Nolumus &c. Et tum subsequatur comminatio & quidem vehemens h. m. Ideò audite Verbum Dei, audite & exhorrescite; ecce ego suscito cladem cap. eod. v. 26. ut præmittatur querela, Dei de hominum impœnitentia, & subjungantur minæ ut Dent. 32. v. 32, 34. Quibus verbis querela Dei est; sequitur comminatio v. 40. seqq. Sic Ezech. 22. v. 30, 31. Mich. 7. v. 4. Vel per exprobrationem delicti, & adjunctionem pœnæ ut Os. 10. v. 11 seqq. Ezech. 23. v. 17, 18, 22. seqq. Jerem. 2. v. 9. seqq. usq; ad 17. & 19. Vel per comminationem simpliciter, & vaticinium funesti exitus, ut Jer. 2. 27. 28. c. 5, ult. Jer. 17. v. 5. Ezech. 22. vers. 13, 14. Vel per comparisonem mali futuri cum malo præterito, quod illud longè

longè gravius sit futurum quando Chry-
 lost. homil. 12. & 13. argumentatur à
 terrore pœnæ Cæsaris, ad metum ge-
 hennæ Vel. à voto & comprecatione
 Emendationis. Sic idem Chrylost. hom.
 3. ad popul. Antioch. postquam de me-
 tu pœnæ seditiosis infligendæ dixerat,
 & causas meritorias exaggeraverat, per
 comparationem destructæ imaginis di-
 vinæ, per detractationem & exactionem
 proximi: sic comminatur. *Contingat
 igitur hodiè bona mutatio quædam per dex-
 tram Excelsi, illud certè vobis prædico &
 contestor, quod, etsi hæc præterit nubes,
 nos autem in eodem tempore manserimus,
 multo pejora his, quæ in præsentiarum expe-
 ctantur, patiemur. Quoniam etiam nunc
 non tam Imperatoris iram, quàm vestram se-
 gnitiam timeo. Nec enim duobus aut tribus
 diebus supplicasse nobis sufficit aut jejunasse,
 sed totius vitæ mutationem fieri oportet. Sicut
 enim agrotantes, nisi post morbum, aut
 in morbo semper ordinatè vixerint, nulla
 ipsis diæta per 3. aut 4. dies observata utilis
 est: Sic & peccantibus non prodest duarum
 aut trium dierum jejunium &c: Vehemens
 etiam Epanorthosis est, quæ fit per Pro-
 fopopœiam, tum Diaboli exprobrantis
 tum*

tum Diaboli exprobrantis, tum hominum poenæ succumbentium. Prioris generis est: Si nullâ ratione aliâ cruentam Dei vindictam in vos provocaretis, vel hæc unica vos terrere deberet, quasi in vovissimo olim judicio Diabolus in medium profiliet, & Christo pio Salvatore vestro has calumnias in faciem expuet; Eugè verò quàm fuerunt dicto tuo obedientes filii tui, quos tu sanguine mercari neessum ducebas, quorum causâ penuriam, sitim, famem, flagella, alapas sustinebas, qui sudorem sanguinem tibi exprimebant, quorum gratiâ ignominiosam crucem subibas. Scilicet beneficium in benemeritos collatum est? pudeat te, tam pretiosi sanguinis prohis inferni titionibus effusi, hæc meamancipia, quibus nihil ego benè, sed semper agrè feci nihil ominus mihi grati obedierunt, & quanquam tuo conducti sanguine, te tamen despecto, me secuti sunt &c. adjectâ Apostrophe ad populum. Quis vestrûm est, infelicissimo peccatores, qui suâ de causâ, dilectissimo illi Salvatore, tremendæ isti majestati, tantas injurias à turpissimo illo Spiritu inferri pariat, & non contremiscat

miscat inenarrabiles illas poenas, quæ
 occasione, tantis in Deum calumniis
 datæ, severus ille vindex infliget? Si re-
 cordamini uspiam clavorum, quibus fi-
 delissimus ille Salvator, vestri causâ se
 affigi passus est, si cruenta illa lancea, si
 lacrymæ, si suspiria, si ultimus Salvato-
 ris halitus cujusquâ apud vos pretii est,
 desistite (per Deum obsecro) desistite ab
 hac tantâ turpitudine, quâ Diabolum
 stimulatis, ut tot & tam nefandas calu-
 mnias in faciem vestri Salvatoris ex-
 spuat. Alterius Generis est: Videor mi-
 hi in extremâ vitæ nostræ horâ, in tre-
 mendo illo supplicio, has ex vobis vo-
 ces jam audire: *O montes tegite nos &c.*
Os. 10. v. 8. Luc. 23. v. 30. Apoc. 6. v. 16 Videmi-
 ni mihi præ inexhaustis gehennæ sup-
 pliciiis, vobis ipsis manus inferre, velle,
 ut tormentorum finem faciatis, sed non
 posse beneficio hoc frui, hoc vobis præ-
 mii erit pro tantillo voluptatis, quam
 ex desideriiis carnis vestræ cepistis, hoc
 præmium vestrum, quòd despectis fidelis
 Salvatoris vocibus, juratum vobis ho-
 stem secuti estis &c. Vos verò qui ince-
 ditis in viis Domini, & qui folum pro
 vobis sanguinem recognoscitis, vobis-
 gloria

gloria sine fine, vobis gaudium sine ma-
 rore, vobis delitiæ sine paupertate &c.
 in cœlis paratæ sunt, ex Augustini soli-
 loquiis cap. 3. descendendo h. m. ex Ge-
 nere Epanorthotico ad Consolatorium:
 Vel si ad Paideuticum progredi velis,
 formulae sunt: *Rom. 2. v. 4 Gal. 5. v. 7. cap. 6.*
v. 7, & similes apud Lud. Granat lib. 3. c. 12.
 Circa quas hoc advertendum, ne ejus-
 modi vehementes Apostrophæ aut Pro-
 sopopœjæ in re levi promiscuè usur-
 pentur, sed tùm solummodò, quando ri-
 gor extremi judicii describendus est,
 aut ingens quoddam crimen perstrin-
 gendum, alioquin vehementia corre-
 ctionum divinarum, nimis frequenti u-
 surpatione, prostiruetur. Ad Genus
 Epanorthoticum pertinet etiam ejusdem
 Dehortationis frequens, sed per tempo-
 rum intervalla, repetitio, quomodo
 Chrysofost: contra malam consuetudi-
 nem jurandi continuis aliquod Concio-
 nibus sub finem, populum Antioche-
 num instruxit Homil. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.
 13. 14. 15. 16. 17. 19. Eadem ratio est de ge-
 nere Consolatorio. Nam iisdem sermo-
 nibus semper in Exordiis consolatur
 populum ob vindictam Imperatoris exer-
 citam in Rebelles.

*Cautela in
 genere E-
 panortho-
 tico.*

Sic

Sic Serm. 32. 33. 34. seqq. frequenter se excusat, quod toties invehatur in immisericordes, sed semper denuò redit ad idem propositum.

Serm. 32. Hæc continuè quidem dico: Sed nec desinam dicere, non tam pauperum curam gerens, quàm animarum Vestrarum: Illis enim tametsi non à vobis, aliunde erit quædam consolatio &c: à gehenna verò vos nemo eruet &c:

Serm. 33. Jam ipse confundor toties disserens de Elemosynis non quod toties de re Sancta & honesta verba fecerim, sed quod apud Vos nihil dignum admonitione effecerim &c: Nam factum quidem aliquid in melius, sed non tantum, quantum volebam.

*Formule
generis
Consolatorii.*

9. *Formule Generis Consolatorii* sunt dicta illa omnia, quæ clementiam Dei, fidelitatem, auxilium in adversis &c. commendant, ut vulgata illa Jer. 31. vers. 18, 19, 20. Os. 11. v. 8. Es. 49. v. 14. 15. Matth. 12. v. 28. Psal. 103. v. 8. Rom. 5. v. 20. cap. 8. v. 34. Psal. 118. vers. 6. Jes. 43. v. 1. seqq. Formulæ trauscundi ex Genere Epanorthotico in Consolatorium sunt: Jer. 3. v. 13. c. 15. v. 10. 11, 12. Jes. c. 49. 7. c. 54. v. 7, 8, cap. 34. v. 34. cap. 40. v. 11, cap. 44. v. 1. Transitio ex hoc Gene-

Genere in Epanorthoticum talis: Hic est
 Baculus ille lenis, quo Deus oves suas
 pascit *Zach 11. vers. 7* Vel: hæc sunt ubera
 consolationum, quibus divina benigni-
 tas fideles suas lactat, *Jes. 64. v. 9. c. 66. v. 5,*
11, 13. Vel: hæc est Consolatio Israel, &
 præsidium ejus, *Jer: 14, v. 8.* vel hoc est ju-
 cundum illud nomen, quod solis fideli-
 bus se insitutum Deus promisit *Apoc. 3.*
v. 12. Vos verò immorigeri, vos manet ba-
 culus ille væ, vos confusio, vos pæna
 manet, qui moritur, moriatur, qui perit,
 pereat d. l. *Zach & Jerem. 16. v. 6.* vel sic:
 hic non possum Audire: quin vos admo-
 neam ejus, quod est *Mich 2. v. 7.* *Verum*
est, Sunt verba blanda piis, sed Vos &c. &
 accommodando hoc modo, omninò ve-
 rum est &c. Sed inter vos nemo est, qui
 se his Dei blanditiis accommodet, &c.
 Igitur pœna &c. Vel aliter: Domini vox
 est: beatos fore lugentes *Matth 5. vers. 4.*
 Væ autem vobis ò divites, ò fortunati
 &c. quia bonum in his terris accepistis,
 ejulate &c. ex *Jac. 5. v. 1* Vel, si transire
 velis ex Consolatorio ad Pædepticum,
 fiet h. m: Neminem vestrùm, Auditores,
 hæc paterna Dei clementia ad securita-
 tem seducat, quàm enim clemens, tam-

& severus est, ideò metuite &c. ex *Sir. 16. vers. 12. cap. 35. v. 15.* Cujusmodi formulas, quanquam planè vulgares convasarunt, *Bucanus Ecclesiasticis pag. 31. Alsted. in Orator. pers. pag. 136. Theol. Proph. p. 85.* Qualis autè ratio est connectendi unum dicendi genus cum alio; Talis etiam ratio est digrediendi ab uno genere ad aliud in quo artificio præ cæteris homiliariis excellit *Chrysostomus*, ex cujus scriptis mille exempla licebit colligere. Vide etiam *Carolus Regium de Modo & utilitate Digressionum lib. VIII. aut cap. 8. pag. 349. & lib. IX. cap. 40.*

CAPUT XI.

De

Pathologia.

De Pathologia.

I. Hactenus de forma Externâ Technologicâ, sequitur forma externa Pathologica, contradistincta Technologicæ, non quòd iners sit, seu quòd præcipuum objectum in movendis affectibus collucet. Est enim *Pathologia* venustior Concionis pars, seu movendorum affectuum, tam in concionatore, quàm audire artificium.

2. Eaqu: triplex, *Realis, Verbalis & Morata.* *Ejus divisione.*

3. *Realis* est, quæ sumitur ex convenientibus argumentorum locis, quæ apta sunt ad ciendos affectus in quolibet dicendi Genere, qualia prolixè inspectati sunt profani Rhetorici, *ex Arist. l. 2. Rhet. c. 2. & seqq. Granat. lib. 2. de rat. conc. cap. 11. & lib. 3. c. 10.* Nos summa capita delibabimus. *Realis quæ?*

4. *Argumenta ad Amorem inducentia*, sumuntur à convenientiâ naturæ, quæ si deprehendatur voluptatibus indulgere, argumenta ciendis affectibus apta, sumenda erunt à voluptate, quæ nascitur circa thematis objecti tractationem. Si comperietur, ambitioni indulgentior esse, argumenta ad amorem inducentia, sumenda erunt à sublimitate Objecti, & ejus præstantiâ, Si auditor avaritiæ deditus sit, argumentum ad amorem rei inducens, commodiùs sumetur ab ejus utilitate, atq: ita deinceps, in quocunq; affectu auditorem juxta excessum laborare putaverimus, ab eo excessu argumenta persuasionis desumenda erunt, *Argumenta ad amorem inducentia, quæ?*

habitâ Auditorum diversitate. In genere verò sumuntur argumenta ad amorem indu-

inducentia 1. à convenientiâ naturæ hu-
 manæ, cum hoc objecto ad cuius amo-
 rem auditorem inducturi sumus: quæ
 convenientia persuadetur, si exaggeremus,
 quàm generosa res Sympathia sit,
 quomodo DEUS, quomodo Angeli,
 quomodo præcipui inter homines so-
 leant, condescendere vobris affectibus,
 adeoq; æquum esse, ut & nos hujus vel
 illius affectibus condescendamus. 2. A-
 mor persuadetur ab accepti beneficii
 in memoriam revocatione 3. à modestiâ
 petentis. 4. à jucunditate ejus amoris,
 5. ab integrâ petentis famâ, quòd omnes
 passim ei faveant: 6. ab ejus pulchritu-
 dine. 7. à benevolentâ ejus erga nos
 8. à veracitate ejus in dicendo, seu pro-
 mittendo. 9. à fidelitate ipsius, in tace-
 dis secretis. 10. à facilitate gratificandi ei.
 11. ab odio adversarii, ejusq; odii, ad be-
 nevolentiam ejus qui diligendus a nobis
 est comparatione. 12. ab utilitate, si
 amemus. 13. à gloriâ sive famâ, quam
 acquiraturi simus. 14. a DEI & Angelo-
 rum gaudio, si amemus &c. Sic ad DEI
 in primis amorem ducentia sunt. 1. DEI
 bonitas, quæ requirit amari. 2. amor er-
 ga nos. 3. ejus lenitas. 4. pulchritudo,
 quam

quam nemo potest odisse; quæ comparari potest à dissimilibus minoribus. 5. ejus cognatio nobiscum, quod Pater, quod Dominus, quod Sponsus noster sit. 6. Beneficentia, quæ suo jure id postulet, ut Deum redamemus. Exemplum ex *Granatensi* addemus lib. 3, derat. concion. c. II.

Amorem, inquit, in Deum excitant, immensa Inducen-
la ejus bonitas, Charitas, mansuetudo, tia ad a-
pulchritudo, cognatio & beneficentia, morem
Bonitas, enim (ut ab hac incipiamus) huma- Dei sunt-
ne voluntatis objectum à Philosopho esse di-
citur. Deus autem non modo bonus, sed im-
mensa etiam bonitas, summumq; & univer- 1. Bonitas.
sale bonum est, quod omnem complectitur
bonitatem: quemadmodum ipse ad Mosem
ait: Ego ostendam tibi omne bonum, (Exod.
33, 19.) Deniq; adicō bonus est, ut ejus compa-
ratione nihil bonum esse dicatur: quemad-
modum Salvator ait: Nemo bonus nisi solus
Deus, (Matth. 19, 17.) Amor etiam nostri, 2. Amor.
quem secundo loco posuimus, ad mutuam
amor vicem reddendam incitat. At ita nos
Dominus dilexit, ut dicat: Majorem hac di-
lectionem nemo habet, quam ut animā suam
ponat quis pro amicis suis,) Johan. 15, 13.
Et sic DEUS dilexit mundum, ut filium
suum unigenitum daret, (Johan. 3, 16.)

Et, in charitate perpetuâ dilexit te, ideò attri-
xi te miserans, (Jer. 31.3.) Hæc autem divi-
na charitas sic nos ad redamandum im-
pellit ut Salvator dicit: Ignem veni mittere
in terram, & quid volo, nisi ut accendatur,

3. Lenitas
Dei.

(Luc. 12, 49.) Lenitas quoq; & mansuetudo
amorem conciliant. At virtutem banc ita sibi
Salvator sumpsit, ut dicat; Discite à me,
quia mitis sum, & humilis corde, (Matth. 11,
29.) Et Apostolus, ceteris Domini virtutibus
prætermiſſis, fideles obsecrat per mansuetudi-

4. Pulchri-
tudo.

nem Christi, (2. Cor. 10, 1.) Pulchritudo
quoque ad se amandam vehementer allicit
quæ Græcè *calon* (à *vocando*) dicitur: quod
omnia voce ad se, & amoris vi ac potesta-
te trahat. At Deus est, cujus immensam
pulchritudinem Sol & Luna mirantur, qui
de se ipso ait: Ps. 50, 11. Pulchritudo agrime-
cum est. Nec agri solùm, sed omnium etiam
caelestium atque terrestrium rerum pulchri-
tudinem in se uno continet: à quo etiam
pulchritudo omnis in omnia, quæ pulchra
sunt, derivator: cum nemo dare possit, quod
non habet. Quisquis autem pulchri hujus
naturam & conditionem plenius cognoscere
cupit, Platonem legat in convivio, in quo So-
crates feminam quãdam de summi hujus
pulchri natura mirabiliter differentem indu-
cit.

iii. Sequitur deinde cognatio, quam cum DEO habeamus, cujus & genus sumus, quem admodum Paulus Poëta gentilis testimonio docet. Hæc autem magnum etiam amoris incitamentum est. Cum enim sanguinis & generis communio inter cognatos sit, consequens est; ut qui seipsum diligit, ejusdem generis & sanguinis consortes diligat. Inter cognationes autem, parentum & filiorum magna cognatio est. At de Domino DEO nostro propheta dicit: Nonne ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creavit te? (Deut. 32, 6.) Nec enim corporis solum formator, sed animæ etiam creator est, ideoq; ipse est, à quo omnis paternitas in celo & in terrâ nominatur, (Ephes. 3, 15.) cujus comparatione, sicut nemo bonus, ita nemo pater super terram appellandus est, (Matth. 23, 9.) Unde merito propheta dicit: Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit, (Psal. 27, 10.) Et Esaias? Et nunc Domine, pater noster es tu: & Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos, (Esa. 63, 15, 16.) Quanto ergo magis Pater diligendus est? Sed est aliud cognationis nomen multò arctius atq; conjunctius, quodq; majorem amoris flammam excitat: nempe

viri & uxoris, propter quam relinquet ho-
 mo patrem & matrem: Hoc autem plenissi-
 mum amoris nomen sibi Christus Dominus
 in Canticorum libro (in primis cap. 2. v. 10.
 11. seqq. cap. 4, 7. 8. seqq. cap. 8, 6, 7.) ven-
 dicavit: ut flagrantissimum suum erga nos
 amorem, nostrumque, hoc est, sanctarum
 animarum erga illum, insinuaret. Idemq;
 fidelem animam fide & charitate inflamma-
 tam sibi desponsat. Utrumque autem no-
 men & patris & sponsi per Prophetam com-
 plexus est, cum ait: Ergo a modo voca-
 me, Pater meus, & dux virginitatis mee
 (Jerem. 3, 4) Quo ergo amore talis
 Sponsus a nobis diligendus est? Superest
 Beneficentia, quæ omnia Domini benefi-
 cia sive corporis, sive anime, sive nature,
 sive gratis, sive communia, sive privata
 complectitur; atque inter hæc omnia sum-
 mum & maximum redemptionis nostræ benefi-
 ciam. Quæ autem oratio horum beneficio-
 rum multitudinem, & magnitudinem
 vel explicare, vel etiam numerare valeat?
 Facilius enim stellarum multitudo, quam
 divina beneficia numerari poterunt. Quot
 ergo sunt Domini beneficia, tot cordi no-
 stro igniculi admoventur, qui amoris ignem
 erga illum incendunt. Denique (ut uno
 verbo

verbo omnia complectar) omnes amandi
 rationes, quæ in rebus conditis inveniun-
 tur, cum infinitæ accessione in summo bo-
 no aucta reperiuntur: Quò fit, ut solus
 infinitus amor, qui in divino pectore æ-
 fluat, huic infinitæ bonitati plene satisfaciat:
 ceteri verò amatores, vel ipsarum
 quoque beatarum mentium, infinitis par-
 tibus minores sunt, quàm quos infinita illa
 bonitas & pulchritudo mereatur. Ex his
 ergo fontibus rationes & incitamenta cha-
 ritatis oriuntur, quibus ægentia hominum
 pectora ad DEI amorem incendimus. Hæc
 Granatensis. Ex his & similibus ad a-
 morem Dei, ejus que obedientiam du-
 centibus argumentis, concionator
 deinceps porismata, seu directas ex-
 hortationes deducit: Huic serviendum,
 huic obediendum esse, hac enim in re
 amorem nostrum præcipuè consistere
 &c. ut exaggeratâ primùm DEI dile-
 ctione, quam sensimus in creatione ex
 nihilo, Christi merito, Spiritus Sancti
 gratiâ conservatione in periculo, be-
 neficentiâ in præcavendo peccato, mi-
 sericordiâ in liberatione ex peccato
 commisso, bonitate in continuatione &

perseverantiâ gratiæ &c. concionator
 deinceps in hæc ferè verba prorumpat:
 Hæc igitur DEI benignitas annon amo-
 ris incendium nobis concitabit, hæc
 flamma, annon animos nostros ardore
 divino inflammabit? hoc salutis præsi-
 dium, annon omnia vitæ pericula com-
 pellet adire? hæc divini sanguinis pro-
 fusio, annon charitatem mutuam usque
 ad sanguinis profusionem promerita
 est? Quantâ putatis amoris vehementiâ
 B. Apostolum arsisse, de qua ait; *Charitas
 Christi urget nos. 2. Cor. 5. v. 18.* quantam
 putatis vim illam fuisse, quæ non modò
 excitâsse, non suasisse, sed impulisse pi-
 um illud pectus, sed ursisse dicitur? Quis
 enim mentis tam ferreæ, cujus insensa-
 ta præcordia hæc tanta divinæ dilectio-
 nis vis nō emolliat, si nec tribulatio, nec
 angustia, nec fames, nec turpitudine no-
 stra, unigenitum Dei filium à nostri amo-
 re repulit; quæ tribulatio, quæ angustia
 &c. ab illius amore nos reprimet? Cer-
 tus equidem sum, nec tribulationem,
 nec angustiam, &c. quæ sequuntur.
Rom. 8. vers. 38. nos separaturos esse à
 charitate Dei,

s. Argumenta ad alicujus rei odium inducentia sunt: 1. Objecti contemptibilitas. 2. incommoda amoris 3. contumelia nobis illata, eaq; exaggerata ab indignitate contumeliosi, id est, ab ejus perfidiâ, à levitate, & reliquis vitiis, quæ per se homini exosa sunt. 5. à subjecti arrogantia, quòd, si ametur, nobis impetare velit. Sic ad odium peccati inducentia sunt, 1. peccati contemptibilitas & naturalis turpitude. 2. *Sam. 13. 11, 12. Ezech. 16. 4 seq. 2. Diaboli invidia, invidentis nobis nostram felicitatem; 2. Parv. 22. 1. seq. Zach. 3, 1. 3. Ejusdem dolus & astutia, quod laboret in nostram perditionem, 2. Cor 11. 3. 1. Pet. 5. 8. 4. Ejus crudelitas, & insatiabilis tyrannis in peccatores, Apoc. 12, 13. Sap. 18, 17. 5. Ejus exprobratio seu maledicentia, quando obsecuti fuerimus, ut 2. Sam. 11, 2. Jud. 16, 18, 25. 6. favoris divini amissio 1. Sam. 18, 10. Sap. 1, 4. 7. vindictæ divinæ gravitas, Ezech. 22. 14. Sir. 16, 20. 8. angelorum contristatio, Matth. 18, 3. Apoc. 19, 10. 9. piorum odia, Ps. 26. 5, Ps. 139, 21 Syr. 20, 17. 10. Inferiorum & infirmiorum scandalum, Sap. 14, 26. Matt. 18. 6. Ezech. 36. 20. 11. humilium, quos nos contempnimus, & quibus in ju-*

*Argumen-
ta ad odio-
um indu-
centia.*

injurias inferimus ad beatam salutem
 erectio, & futura de nobis triumphatio,
Luc. 16, 25. Psal 37, 38, 39. seqq. poenarum
inferni & acerbitas, & perpetuitas Apoc .20, 10. cap. 21. 8. cap. 19, 3. Marc. 9.
44. &c. quæ argumenta conjunguntur
in libro Sapient. cap. 2. & 4. Exempli
 causâ: argumenta ad detestationem seu
 odium avaritiæ persuadendum apud Cy-
 prian. in Evangelium. *Matth. 6. (respici-*
te volatilia cæli, non serunt &c.) hæc
 sunt: *Volucres DEUS pascit, & passeribus*
alimenta prospicit, quibus nulla ratio,
nullus divina rei sensus inest, iis nec potus,
nec cibus, nec vestitus deest; Tu Christiano,
tu DEI servo, tu operibus bonis dedito, tu
Domino suo charo aliquid putas defutu-
rum? an existimas, qui Christum pascit,
pascua defutura, ei cui caelestia & divina
tribuuntur, terrena defutura, ei, quem DEI
sanguis redemit, terram & pulverem non
suffecturos? Unde hac incredula cogitatio,
unde impia & sacrilega ista meditatio, quid
facis in domo fidei perfidum pectus? qui Chri-
sto asseverandi non credis, nunquid Christia-
nus appellandus es? Obstupescite cæli su-
per hoc: ex Jerem. 2. vers. 12. ita si odium
mundanarum voluptatum auditoribus per-
 sua-

*Earum
in commo-
da.*

nitè mendax, asserere audeat, se unquam
voluptate quadam fuisse affectum, quam
non dolor aliquis aut comitatus aut in-
secutus fuerit Sic *Pf. 37. 1, 2. 35. 36. Pf. 58. 10.*
Jes. 29. 8, 9. Heb. 11. 25. &c. II Ab *Earun-
dem incommodis*, quia possessorem fa-
ciunt inquietum, *Sir. 23. 22.* infelicem,
2. Pet. 2. 10. 12. Dei hostem, *Luc. 8. 14.* quia
difficulter acquiruntur, exemplo Sam-
sonis, *Jud. 14. & 15.* timidè possidentur,
exemplo Ammonis, *2. Sam. 13. 25. Sir. 18.*
3. Num 11. 4. 34. & facile amittuntur,
Prov. 21, 17. exemplum *Luc. 12. 16, 20. Psal.*
90. 10. 1. Job. 2, 17. &c. Tum quia æterna-
rum pœnarum acerbitas, & longitudo,
cum momentaneâ istâ delectatione ne-
queunt comparari, *Sir. 18, 8. Prov. 14, 12.*
13. Jacob. 5. à v. 1. ad 7. &c. III à contu-
meliâ nobis illata.

*Contume-
lia nobis
illata.*

Quis universo huma-
no generi morbos, bella, paupertatem,
pericula, mortem, infernum denique
ipsum intulit, & deceptis insuper irrisit?
Voluptas *Gen. 3, 6. & 16.* Quis tot animi
angustias, tot laborum molestias, tam
duram victûs & amictûs rationem, tam
tam sterilitatem, tantam rerum omnium
penuriam, & quicquid homini exosum
aut molestum est, orbi terrarum in-
inve-

invexit? Voluptas: *Genes. 3. 18. 19.* Quis patrem tuum, quis uxorem, quis filium, quis fidelissimum amicum, quis avos atque proavos omnes, quis sanctissimos Prophetas, à quibus institutionem, quis fortissimos heroes, à quibus defensionem &c. expectare poteramus, perfidè interemit, & peremptos turpiter subsannavit, ac si suo beneficio ad beatam æternitatem perducti essent? Voluptas *Genes. 3, 6, 19.* &c. Latroni nunquam credis, servo aliquoties mentito porrò non fidis; Cur Voluptati, cur latroni omnium crudelissimo, servo omnium mendacissimo te totum credis &c.

IV. *Ab arrogantia in subditos, solet Voluptas non regi ab hominibus, sed regere & dementare, Jer. 2, 23, 24.* Exemplo ejus tyranni, de quo *1. Sam. 11. 2.* Nebucadnezaris, *Daniel. 4. 12.* Samsonis, Absolonis, Herodis, & aliorum.

Tyrannis in obedi- entes.

6. *Argumenta ad Metum inducentia* sunt 1. malum impendens, idq̄ subitaneum, quo argumento Christus & Apostoli ad metum novissimi judicii inducendum, frequenter utuntur, *Matth. 24. 50. Luc. 21, 24. 2. Pet. 3. 10. 1. Thes. 5, 22.* Offensu numinis divini sublimitas, *Luc. 23. 40.*

3. Ejus

Argumenta ad metum inducentia.

3. Ejus sanctitas, quæ non patitur peccatâ
 inultum, *Jos* 24. 19. 4. Potentia ad vindicandum, 5. Severitas in vindicta. 6. Peccati semel commissi irrevocabilitas, *Thren.* 5, 16. *Jac.* 1. 15. *Sir.* 21, 3. 7. Scandalum inde ortum, & ejus reatus. 8. Vitæ nostræ incertitudo. 9. Incertitudo conversionis, & judiciorum Dei inexplorabilis abyssus, *Jerem.* 15, 5. *Nabum* 3, 17. *Jer.* 8, 14. 10. Impœnitentium perpetui & inauditi cruciatus, ut per Apostrophem: Hûc, hûc adverte animum peccator, nunquid hanc tuam impunitatem putas fore perpetuam? subito, violenter, & ex improvîso ruina te opprîmet, ut, cùm profundam pacem superesse putaveris, perditio quasi fur te apprehendat, *2. Pet.* 3. v. 10. *Matth.* 24. 44. Quem enim putas esse illum Dominum, cujus tu mandata pedibus conculcâsti, annon est ille Dominus, quem tremunt Angeli & potestates, *Coloss.* 1. v. 9. Cujus recordatione contremiscunt Diaboli; *Jac.* 2. v. 9. Cujus intuitu commoventur montes, & concutuntur fundamenta terræ? *Psf.* 18. v. 8, 9. Qui vel uno ictu & corpus & animam tuam in abyssum gehennæ potest prosterne? *Matth.* 10. v. 28. *Psf.* 83. v. 15, 16. *Mich.* 1. v. 4. 5. Cujus

Cujus sagittæ madebunt tuo sanguine,
 cujus gladius carnem tuam devorabit?
Deut. 32. v. 42, 43. Psal. 7. v. 13. Ezech. 21. v. 9,
10, 11. Annon te futura Carnificis crude-
litas? Job. 30. v. 21. non Diabolorum stu-
dia ad discerpendum te, 1. Pet. 5. v. 8. non
clamores pilosorum ad invicem vocife-
rantium: discerpe, lacera, crucia, Jes. 34.
v. 14. seqq. non flamma ista insatiabilis,
Psal. 49. v. 15. Jes. 33. v. 14 c. 47, 14. Ezech. 20.
v. 47. Mal. 4. v. 1. Prov. 27. v. 20. (Cujus simi-
litudo erat, Danielis 3. v. 21. & in Oratione
trium juvenum in fornace, v. 46, 47.)
 non infinita illa cruciatuum æternitas,
Jes. 66. vers. 24. &c. terrent? nunquid
 piarum animarum gemitus, & vindi-
 ctæ divinæ implorationes putatis fore
 frustraneas? *Apoc. 6. vers. 10, 11. nunquid*
 poenam illam vos toleraturos putatis,
 cum qua suffocatio in medio mari ne
 comparari quidem potest? *Matth. 18.*
v. 6, 7. & seqq. Nunquid Deum petitis
 vestris putatis tunc fore exorabilem?
 Non utique, *Jerem. 15. vers. 1. Luc. 16. v. 29.*
30. seqq. Addatur Exclamatio: ò diram
 æternitatem! & rursus *Abostrophe:*
 cogitate dies illos &c. quando clama-
 bitis

bitis &c. ex *Apoc* 6. v. 12. usq; ad fin. quando exorabitis mortem, ut vos trucidet & non poteritis mori, *Apoc*. 9. v. 6. cap. 20. v 10, cap. 21. v. 8, 9. &c. Subjungatur rursus Epiphonema, quod querelam de impoenitentia vel magnitudine poenarum contineat, *Mich* 1. v. 8, 9. *Jer* 15. v. 5, 6 Vel etiam obtestatio ad resipiscendum, ex *Jerem*. 3. 12, 22. *Augustin*. *Orat. contra Judeos*: Redi, redi, repudiata redi, confusa redi, serpentinis fraudibus violata redi, non dignitate coelesti composita, sed humanis assertionibus circumventa redi, &c.

Argumenta compassionem inducentia: 7. *Argumenta ad Compassionem seu Com-*
miserationem inducentia sunt, 1. Confessio
 peccatoris, seu rei *Dan*. 9. *Jer*. 14. 2. timor
 seu verecundia ejus, oratio *Manassæ*, pu-
blicanus *Luc*. 18. 3. subjectio, ut *Hama-*
num *lib*. 7. & *Achab* 1. *Reg*. 22. 4. pudor seu erube-
 c. 10. & 13. scentia, *Mirjam* *Num*. 12. 5. exaggeratio
 miseria, & descriptio ejus, à partibus an-
 tecedentibus, concomitantibus, conse-
 quentibus, quæ designari possunt per
 hypotyposin quandam, seu præfigura-
 tionem hominis miseri, ac si oculis eum
 coram cõtemplaremur, quomodo *Ps*. 22.
 & *Es*. 53. passio Domini representatur.

Ench sa ge ich allein/ Thess. 4. sic Jesh. 6. Ef-
 ficacissimum autem ad compassionem
 argumentum est, si hominis miseri sor-
 tem ad præsentem accomodemus h. m.
 Si eos infortunium hoc oppressisset,
 quam illi aliorum condolentiam, quam
 consolationem, quæ auxilia expetituræ
 essent? Æquum g. esse, ut ipsi eandem hu-
 manitatem misero declarent; atque hæc
 argumenta adhiberi possunt ad quam-
 cumvis miseriam, ut ad luctum super
 mortuo, commiserationem in paupertate,
 exilio aut quocunque damno. Ita Do-
 minus servus nequam Matth. 18. damna-
 tur. 7. à cognatione nobis cum, ut Ebr 2.
 pueri participant &c: Jer. 14. 7 8 9, Psal.
 78 79. Granatensis lib. 3. cap. 11. ex Aristotele
 hæc commiserationis argumenta re-
 fert, ut *primùm* ducatur à magnitudine
 miseriæ. 2. à diuturnitate ejus. 3. à specie-
 bus oppositis, earumque excellentiâ, (ut
 si in funere viri alicujus egregii, audito-
 res ad commiserationem excitare volueri-
 mus, exaggerabit luctum mortui, 1. genus
 illustre, 2. bona spes à primâ statim juvé-
 ture. 3. facta egregia. 4. utilitas patriæ.
 mors repentina, in primâ statim ju-
 vene

ventute. 3 facta egregia. 4 utilitas patriæ. 5. mors repentina, in primâ statim juventute. 6. relictio orphanorum. 7. carentia melioris consilii, hoc defuncto, hæc enim omnia afflictionis indignitatem exaggerant, quando subjecti, quod affligitur, dignitas à contrariis bonis exaggeratur. 4. Ex *Protopopæja*, seu introductione personæ afflictæ, quæ miseriam suam exaggeret. 5 A descriptione inopini casus, qui nihil minus cogitantem oppresserit, ut Tyri & Babylonis descriptio. *Ezech 32. Apoc. 18.* 6 Per accommodationem ad Auditorem, si ipsum similis casus opperiretur. 7. A destitutione consilii & opis, quando miser hic afflictus est, cujusmodi argumentum est, *Jer. 3, 23. Thr. 4, 20. Amos 7, 2. 58.* Ab hyperbole, quòd res etiam inanimatæ, cælum, terra, ipsi parietes videantur commiserationis affectu & luctu induci. S. quomodo *Augustinus* dixit: etiam campanas in luctu dilectorum miserabilius sonare. 9. A petitione directâ ad commiserandum. ut *Job. 19: Misere mei, Amici mei, Misere mei, quoniam manus Altissimi tetigit me.* 10. Ab æqui-

æquitate commiserationis. 11. A. promissione reddendi ejusdem affectus &c. Compassioni opponitur Nemesis ad iracundiam excitans de qua Regius 7. 10.

8. *Argumenta ad pudorem seu erubescen-
tiam inducentia sunt* 1. turpitude rei per
se, ut Jer. 2. 11. *obstupescite cæli super hoc, &
portæ ejus, & desolamini vehementer, dicit
Dominus, cap. 18. 13. 14. 15.* Ideò hæc dicit
Dominus: *interrogate gentes, quis audivit
talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel?*
*Nunquid deficiet de petrâ agri nix Libani,
aut evelli possunt aquæ erumpentes frigide
& defluentes? Quia oblitus est mei populus
meus, frustra libantes & impingentes in viis
suis & in semitis seculi, ut ambularent per eas
in itinere hoc trito cap. 30. 12.* Insanabilis fra-
ctura tua pessima plaga tua Mal. 2. 11. *Trans-
gressus est Juda, & abominatio facta est in
Israel & in Jerusalem: quia contaminavit Ju-
da, sanctificationem Domini, quam dilexit, &
habuit filiam Dei alieni. 2. Ejus manifesta-
tio coram pluribus ut Jes. 47. 3. Revelabitur
ignominia tua, & videbitur opprobriû tuum
Hos. 2. 10. Et nunc revelabo stultitiam ejus, in
oculis amatorum ejus. Ezech. 16. 37. Ecce
ego congregabo omnes amatores tuos, quibus*

*Argumen-
ta ad pu-
dorem in-
ducentia.*

*Turpitude
facti.*

*Ejus ma-
nifestatio
coram plu-
ribus.*

commissa es, & omnes, quos dilexisti; cum
 universis, quos oderas, & congregabo eos su-
 per te undiq; & nutabo ignominiam tuam.
 Sapient. 5, 2, 3. videntes turbabuntur timore
 horribili, & mirabuntur in subitatione inspe-
 rance salutis, gementes pro angustia spiritus
 dicentes intra se penitentiam agentes, & pro
 angustia spiritus gementes: Hi sunt quos ha-
 buimus aliquando in derisum, & in similitu-
 dinem improperii. 2. Cor. 5, 10. Omnes nos
 manifestari oportet ante tribunal Christi, ut
 referat unusquisque propria corporis, prout
 gessit, sive bonum, sive malum. Apoc. 15, 4.
 Quis non timebit te Domine? & magnifica-
 bit nomen tuum? quia solus pius es, quoniam
 omnes gentes venient & adorabunt in con-
 spectu tuo, quoniam iudicia tua manifestata
 sunt. cap. 12, 10. accusat nos (accusator
 Diabolus) ante Conspectum Dei, die ac non-
 die. 3. Manifestatio coram superioribus &
 qui autoritatem puniendi obtinent, ut
 Matth. 10, 26: Nihil opertum est, quod non
 revelabitur, & occultum, quod non scietur.
 Jerem. 7, 11. Ego, ego sum, ego vidi, dicit Do-
 minus Jel. 5, 9: In auribus meis hæc sunt Do-
 mini exercituum 2. Timot. 3, 9: insipientia
 eorum manifesta erit omnibus, sicut illorum
 fuit

Manife-
 statio co-
 ram supe-
 rioribus.

fuit. Sir. 9, 18: Cave eos, qui occidendi potestatem habent &c. in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis. 4. Despectus apud omnes inde ortus, ut Jer. 12, 6, Et fratres tui, & domus patris tui, contempserunt te, & clamaverunt post te plena voce &c. c. 22. 28. seqq: Quam sterile vas & contritum, vir iste Jechonias? nunquid vas absque omni voluntate? quare abjecti sunt ipse & semen ejus & projecti in terram, quam ignoraverunt. Terra, terra, terra, audi sermonem Domini, hæc dicit Dominus: scribe vtrum istum sterilem, vtrum, qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda, 2. Sam. 16, 7. seqq. Itz loquebatur Simei, cum malediceret Regi: (Davidi) Egredere, egredere vir sanguinum & vir Belial, reddidit tibi, Dominus universum sanguinem domus Saul, quoniam invasisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absolom filii tui: & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es &c. vers. 21. seqq. Et ait Achitophel ad Absolom: ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum, ut cum audierit omnis Is-

Despectus
inde ortus.

rael quòd fedaveris patrem tuum roborentur tecum manus eorum, Ies, 66. ult. Egre-
dientur & videbunt cadavera virorum, qui
prevaricati sunt in me: vermis eorum non
moriatur, & ignis eorum non exstinguetur,
& erunt usque ad satietatem omni carni.
Deut. 28. 37. Et eris perditus in proverbium
& fabulam, omnibus populis, ad quos te intro-
duxerit Dominus Nah. 3. 5. 6. Ecce ego ad te,
dicit Dominus exercituum, & revelabo pu-
dendam tuam in facie tua, & ostendam in genti-
bus nuditatem tuam & regnis ignominiam
tuam. Et projiciam super te abominationes,
& contumeliis te afficiam, & ponam te in ex-
emplum &c: Inferiorum & viliorum
hominum vita melior, ut Jerem. 3. v. 11:
Justificavit animam suam a versatrix Israel,
comparatione prevaricatricis Jude. Ezech.
16, 51. seq. Et Samaria dimidium peccato-
rum duorum non peccavit sed vicisti eas sce-
leribus tuis, & justificasti sorores tuas in omni-
bus abominationibus tuis, quas operata es
Ergo & tu porta confusionem tuam, que vi-
cisti sorores tuas peccatis tuis, sceleratius a-
gens ab eis: justificatae sunt enim à te, ergo &
te confundere, & porta ignominiam tuam,
que justificasti sorores tuas &c. Jer. 2. 11
Tran.

5. Inferio-
rum veta
melior.

Transite ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte, si factum est hujuscemodi. Si mutavit gens deos suos, & ipsi non sunt dii? populus verò meus mutavit gloriam in idolum.

v. 32. Nunquid obliviscetur virgo ornamentisui aut sponsa fascia pectoralis suae? populus verò meus oblitus est mei diebus innumeris, cap. 8, 7. Milvus in caelo cognovit tempus suum; turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus adventus sui; populus autem meus non cognovit iudicium Domini. Jes. 1,

v. 3. cognovit bos possessorem suum. & asinus praesepe Domini: Israel autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. 6. Opprobrium tùm piorum, tùm malorum inde nascens, Jerem. 9. 1: quis dabit capiti meo aquam, & oculis mei fontem lachrymarum? & plorabo die ac nocte interfectos filiae populi mei. Mich. 7. 1. : Va mihi quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiae, non est botrus ad comedendum, & precoquas | ficus desideravit anima mea, Ezech. 36, 20: Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis: Nunquid iste populus Dei est, quos Deus de terra alie-

6. Opprobrius.

ita eduxit? & de terrâ ejus egressi sunt. Thro. 4, 14. Sacerdotes ipsorum oberrabant in plateis, veluti cæci, & contaminati erant sanguine, nihilominus clamantes: recedite polluti, abite, nolite tangere nos &c. adeo ut etiam inter gentes dicerent: Hi certe non habitabunt ultra in loco isto. Rom. 2, 24. Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes, &c. 7. Angelorum præsentia, & re-
 latio hujus turpitudinis in cætu beatorum, cujusmodi argumentum est, Matth. 18, 10. & 13. Angeli semper stant coram facie Dei &c. Videntes conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valdè & venerunt, & nar-
 verunt Domino suo omnia quæ facta fuerant, &c. sic 1. Cor. 11, 10. Plura hujus pathologiæ exempla, quibus argumentis Gaudium & tristitia sint excitanda? Regius lib. 7. cap. 19. exposuit.

7. Angelo-
 rum in-
 ruitus in
 nostra sce-
 lera.

Patholo-
 gia verba-
 lis quæ?

9. Pathologia Verbalis est, Orationis per tropos & figuras exornatio. Tropi quidem & Figuræ dictionis in omni dicendi genere adhiberi possunt, ut per Epizeuxin, per Anaphoram, Epistrophem, Paronomasiam, & similes figuras, periodû sive ordiar, sive claudam; Figuræ autem sententiæ, præterquam Exclamatio, simplici

plici Didascalico Generi non semper quadrant. Granat. in re dubia vel incredibili. lib. 3. cap. 6. & Regius l. 8. c. 8.

10. Ex figuris sententiæ, ad admirationem, Exclamatio Epiphonematica ut plurimum solet adhiberi, vel ad exaggerandam peccati atrocitatem: *Esai. v. 4. seqq. Jer. 9. v. 1. Thren. 5, 16. Mich. 7. v. 1. Ezech. 22. 31. ad amorem & benignitatem Dei exaggerandam: Psal. 31. v. 20. Deut. 32. v. 11. Sir. 18. v. 1, 2, 3. vel ad Dei sapientiam exaggerandam, ut, Rom. 11. v. 33. Psal. 139. v. 17. Prov. 8. v. 22. seqq. vel ad Sympathiam, & pœnarum atrocitatem declarandam. 2. Reg. 3. v. 10. Jerem. 6. 26. cap. 47, 6. Ezech. 21. v. 10. cap. 30, 2. Joel. 1, 15, 18. Rom. 2, 3. &c. vel ad increpationem, ut: ô incircumcisi aures &c. *Actor. 7. v. 51. Luc. 24. v. 25. O terra, terra, terra, Jer. 22, 29. ô populi latrocinantés, Ezech. 24, 6, 9. Marc. 9, 19. &c.**

Exclamatio.

11. In Genere Paideutico & Epanorthotico maximam vim habent & communiter usurpantur Apostrophe, Prosopopœja, & communicatio, ut *Matth. 11. v. 23. & tu Capernaum &c. vel Luc. 19, 42. O si tu nosses! Sic Jer. 47. v. 6. cap. 5, 10. Jes. 6. v. 9, 10. Prosopopœja: Psalm. 114. v. 3. Sap. 5. v. 1, 2.*

Prosopopœja.

Prosopopœja.

Communicatio.

Communicatio.

Epizematio.

Epizematio.

Epizematio.

Epizematio.

Epizematio.

v. 1. 2. *seqq.* Esa 56. v. 12. *seqq.* Communicatio, Act. 4, 9. 1. Cor. 10, 15. cap. 12. v. 2. Proso-
 popœja in Genere Paideutico solet etiam
 à rebus fictis sumi, ut Judic 9. v. 7 *seqq.*
 2. Reg. 14. v. 9. Epizeuxis quoque vehementer
 ti increpationi deservit, ut Jer. 34, 10: *Au-*
dierunt omnes principes, Audierunt, & di-
miserunt. Et. v. 18, 20. *Dabo viros, qui pra-*
varicantur, & c. Et dabo eos in manus ini-
micorum & c. ita Cicero aliquoties in Ca-
 tilinam: *Tu tu faces illas incendisti. Et:*
Commotusne es, cum tibi Mater pedes am-
plexaretur, commotusne es? Et: Tu in bo-
rum conspectum venire audes, proditor Pa-
triæ? Proditor inquam patriæ, tu in horum
conspectum venire audes? Jes. 29. 1: *Væ A-*
riel, Ariel & c. Ecce finis venit, venit super
Te & c. Ezech. 7, 2, 3, 6. Epanorthosis idem
 usus est, Præsertim in Genere Epânor-
 thotico, quando vehementer in vitia in-
 vecti sumus, ut Paulus, Galat 4. v. 12, 19.
Metuo ne pereatis: At fratres; in nullo vos
offendi & c. cap. 5. v. 3. seqq. 1. Cor. 9. v. 3, 10.
seqq. In Elenctico Genere Addubitatio
 & Epanorthosis conveniunt, ut: *quid*
dicam fratres, 1. Cor. 11, 22. Rom, 6, 1. cap. 7, 7.
cap. 8, 31. cap. 11. 1. seqq. 7, 10. & c. Exempla
 sunt

Epanor-
 thosis.

sunt in Dispensatore infido *Luc. 6. v. 3.*
 Paulo, *Phil 2, 22.* Epanorthosis sui ipsius,
 seu correctio à vitis, in hoc Genere.
Luc. 11 v. 8. 2. Cor 5. v. 11. cap. 12, 11.

12 In Genere consolatorio Prosopo-
 pæja maximè regnat, ad describendam *Prosopo-*
 Dei clementiam, tum ex verbis, tum ex *pæja in*
 gestibus, tum ex beneficiis ejus. Deus enim *genere*
 ipse his figuris & gestibus in consolando *Consola-*
 utitur, *Jes 54. v. 11. c. 66. v. 11, 13. Deut. 32, 9.*
seqq. Ezech. 16. per tot. & Cantico Salom,
 per singula cap. nihil aliud describit,
 quàm gestus tum Dei consolantis, tum
 Ecclesiæ consolationem recipientis. De-
 inde pro consolatione afflictorum, Apo-
 strophe ad personam afflictam multum
 valet, ut v. gr. ex *Psal. 42. quid concurbaris* *Apostro-*
anima mea? Jes. 38. v. 15 o quantum gloria-
bor &c. His argumentis B. Hieronymus
 utus est, cum Paulam Matrem, super mor-
 te filiæ consolaretur: *Quas nunc existimas*
Blesillam nostram pati cruces, quæ ferè tor- *In Episto-*
menta, quod tibi nimium lugenti Christum *la ad Pau-*
videat subiratam? clamat nunc illa lugenti: *lam, sub*
si unquam mea masti mater, si tua ubera su- *finem.*
xi, situis instituta sum monitis, ne invidas
gloriæ meæ, ne hoc agas, ut à nobis in per-
petuum

peruam separemur, putas me esse solā: Habeo pro te Mariam matrem Domini, habeo Hannā quandam in Evangelio prophetantem, habeo Angelorum choros triumphū comites; &c. Misereris mei, quia Mundum reliqui? Ad ego vestram sortem doleo, quos adhuc seculi carcer includit, quos quotidiē in acie preliantes nunc ira, nunc avaritia, nunc libido, nunc variorum incentiva visiorum pertrahunt ad ruinam. Si vis ut mater mea sis, cura placere Christo. Non agnosco matrem Domino meo displicentem. Loquitur Blesilla & alia multa, quae taceo &c. Ita Paulō antē introduxerat Hieron. Christum, per Prosopopœjam cum Paula loquentem: Insceris Paula, quia tua filia mea facta est filia? indignaris de iudicio meo, & rebellibus lacrymis facis injuriam possidenti? Scis quid de te, quid de ceteris tuis cogitem? Cibum tibi denegas, non jejuniorum sed doloris studio, non amo frugalitatem istam, jejunia ista adversarii mei sunt, nullam animam recipio, quae me nolente separatur à corpore, super nullum requiescit Spiritus meus, nisi super humilem & quietum & tremulentem verba mea: Similis ferè Apostrophe est apud Jeremiam cap. 50. v. 28. 29.

33. cap. 31, 23. seqq. Baruch. 4. v. 9, 19, 20. seqq. Audite confines Sion, adduxit quidem Deus luctum mihi magnum, vidi enim captivitatem populi mei &c. nutriti illos cum iucunditate, dimisi autem illos cum fletu & luctu &c. sed nunc calicem consolationis retribuit mihi, Dominus nunc &c. Ita Ps. 66, 16: Venite & videte, quanta fecerit anima mea? Clamabam &c: Ps. 31, 23. Ps. 116, 11: Dicebam in desperatione mea: perii sed tu &c: Sic Thren. 3, 54, 55, &c: Jonæ, 2, 5, 6, 7. Jer. 38, 10, 15, &c.

CAPUT XII.

De

Exemplis Pathologiæ
Verbalis.

Quanquam formularum, quibus Prophetæ & Apostoli Auditorum suorum affectus excitârunt, sive ad tristitiam, sive ad amorem, sive ad indignationem, seu quemcunque alium animi motum, tanta varietas & copia est, ut nemo sperare audeat, se omnia artificii ejus momenta apprehensurum; Tùm verò cujusque industria, & inveniendi facultas, hic agmen ducat, oportet: Saltem,

tem, ut tirones *ομιλογαφίαν* quandam habeant, ad quam similes commovendi formas, à se collectas referre possunt, rudem quendam ordinem hic designabimus.

In Genere Didascalico & Elenctico.

*Formula
narrandi.*

Formulae narrandi, vel proponendi sunt, Gal. 3, 11. *Fratres, humano more loquar &c:* Jobi 33, 1. seqq. *Audi, obsecro, Hiob sermones meos, & attende ad verba mea, Ecce aperio os meum, & labia mea loquentur veritatem &c:* Sic cap. 21. v. 1, 2. seqq. cap. 34, 2, 3. seqq. Ita Genes. 49, 2. *congregamini, ut attendatis &c:* 1. Paral. 29: 2: *David consistens pedibus suis, loquebatur:* *Attendite mihi fratres mei, & cognatio mea &c:* Psal. 49, 2. seqq. *Audite hac omnes gentes, percipite auribus omnes habitatores orbis, Plebei & nobiles, pauperes & divites: Os meum loquetur Sapientiam &c:* Psal. 94, 2. *Aperiam os meum in similitudinibus & abditas res loquar &c:* Deut. 32, 2. & 46. *Audite celi, & ausculta terra, sermo meus fluat veluti ros &c:* Sic Ies. 34. 1, 6. 48.

cap. 48, 1, 12, 16. c. 49, 1. c. 51, 1, 4, 7. Pro-
verb. 8, 5 c. 22, 17. Luc. 21, 14. &c.

Formula excipienda ad prolepsim: *Formula*
Jobi 32, 14, 15. *Non sufficit mihi responsio excipien-*
vestra, defecistis ratione. Sic cap 33, 32. *si di.*
quid habes quod loquaris, responde mihi.
Quod si non & quæ seqq. les. 29, 16: Quid ita
perversi estis? quasi verò &c. Expectamus.
quid excipere velis &c. Jobi 34, 33. Sic cap.
21, 34. Et cap. 20. 3. Rationes, quibus me ar-
guis, audiam, sed Spiritus sapientia Dei re-
spondebit pro me &c.

Formula affirmandi vel etiam asse- *Formula*
verandi rem aliquam: Jer. 44, 26. *Audi asseveran-*
te hæc omnes: juro ego per nomen meum di.
magnum, inquit Dominus, Nomen meum
porrò non profanabitur &c. 2. Corinth. 11.
10: Est veritas Christi in me. Sic. cap. 1,
23. *Ego testem DEUM invoco in animam*
meam Rom. 1. 9. Testis mihi Deus est &c.
cap. 9, 1: veritatem dico in Christo Jesu, non
mentior Gal. 5. 3. Testificor rursus omni ho-
mini. Eph. 4. 17. Hoc dico & testificor in Do-
mino. Itz 1. Thess. 2, 5, 10. Phil. 1, 8. 2. Cor. 11.
3. Sic Galat. 5. 2. Ego Paulus dico vobis, si
circumcidamini &c. Sic. 1. Cor. 6. 9. No-
lite errare &c. neque fornicati, neque
adulteri &c. possidebunt regnum Christi.

Ejusmodi asseverandi formula est apud Granat. Tom. 2. Concio. fol. 281 *Quod adeò rerum est, ut B. Augustinus dicere non dubitaverit, in omnibus ferè paginis divinorum voluminum hanc sententiam continere.* Granat. in re dubia vel incredibili. lib. 3. cap. 6. & Regius l. 8. c. 8.

*Formula
communi-
candi.*

Formulae communicandi seu sermocinandi sunt Jer. 3. *metuamus Dominum, qui dat nobis pluviam temporalem* & cap. 5. 24 sic Prov. 5. 12. *introducuntur ii, qui sapientiam discere neglexerant: cur detestatus sum disciplinam?* &c. ita Sap. 2. & 5. *damnati introducuntur conquereutes invicem de suo infortunio.* Sic Esa. 10. 13. *Rex Babel introducitur tanquam secum loquens: in fortitudine manûs mee feci hæc, in sapientia mea abstuli te.* Sic Luc. 16. 23. *Dives epulo infernalibus tormentis cruciatus implorat misericordiam: Pater Abraham miserere mei, & emitte Lazarum* &c. Ita Job. 18. 2. cap. 22. 5, 6, 7. Psal. 64. 6, 10. Mal. 2. 10 *Huic similis est Mimesis de qua infra p. 297. 298.*

*Formula
commen-
dandi.*

Formulae Commendandi aliquid, ut personam; Deut. 4. 7. *Euge qualis populus iste est præ omnibus nationibus terre.* Si rem aut textum aliquem, hoc ferè modo:
quam;

quantas divitias putatis hoc brevi praecepto contineri? Cujusmodi sunt apud Granatens. Tom. 2. pag. 184. sic Ps. 139. 17. *Quam pretiosæ sunt mihi cogitationes tuæ, Deus!*

August. in Joh. 16. Tract. 99. super illud: quomodo Spiritus Sanctus sit Deus, & tamen non de suo accipiat, quod annuntiabit? *Ardua Quæstio. Nimis ardua!* Ipse adsit Spiritus, ut saltem sicut eam cogitare possimus, sic eloqui possimus, Ac sic ad intelligentiam Vestram pro mei modali facultate perveniat. Prius itaq; nosse debetis, & intelligere potestis &c.

Chrysostomus Homil. 2. 3. 4. ad pop. Antioch. aliquot exempla commendandi textum propositum suppeditat.

August. in Ps. 118. Proœm: *Ad solvendum debitum huic Psalmo, quotiescunque cogitare tentavi, semper vires intentionis nostræ excessit, inquit: Quanto enim videtur apertior, tanto mihi profundior videri solet &c.*

Idem in Psal. 35. *Dedit illos Deus in concupiscentias cordis eorum ad faciendum, quæ non conveniunt. Intendat charitas Vestra. Magna res est. Magna res agitur. Quid est hoc? Deus det illos in concupiscentias cordis eorum &c.*

Idem in Psal. 119. lat. 120. *Brevis Psalmus est, & valdè utilis ad cantandum nobis, quem modo cantatum' audivimus & cantando respondimus. Non diu laborabitis in audiendo, nec infructuosè laborabitis in meditando; Est enim sicut ejus titulus prænotat, Psal. graduum, Gradus autem sunt vel ascendentium vel descend. Intelligamus itaq, tanquam ascensuri corde & c.*

In genere Paideutico.

*Formule
adhortandi.*

Formulæ Adhortandi sunt: *Quod celestis Magister damnat, mundus probat, quod iste probat, mundus damnat. Elige, cujus velis esse discipulus. Ejus certè discipulus es, cujus opera & dogmata sectaris. Obsecro ergo vos fratres, per mansuetudinem Christi, ne tam preciosum exemplar frustra vobis ante oculos proponi patiamini, & c sic ab init. cap. 1. Jes. *quarite judicium & c: sic c. 58, 5-6, 7. postquam falsa Judæorum sacrificia rejecta essent, subditur Exhortatio: dissolve colligationes impietatis, frange esurienti panem tuum & c. cap. 55, 2, 3: Auscultate, queso, mihi, & comedite bonum, & inpinguabitur voluptate anima vestra, inclinate aures vestras, & redite ad me: Auscultate, & vivet anima vestra. Quia & c. cap.**

cap. 56. 1. 2. *Hæc dicit Dominus: custodite
judicium, & facite justitiam, quia juxta est
salus mea &c:* Ita Jer. 7, 3. cap. 9, 12. Psal. 12,
10, 11. seqq. Prov. 1, 8, 9. cap. 2, 1. seq. cap.
3, 1, 2. seqq. cap. 4, 1, 2. seqq. Adhortan-
di per repetitionem: Chrysoft. aliquo-
ties quando de Elemos. agit Tom. 5. ho-
mil. 36. & 37. ad pop. Antioch. & Tom. 2.
in Johannem homil. 95: *His nos moni-
tionibus nunquam cessamus, neq; vos tamen
unquam paretis. Causa, quod pusilli sumus
animo, terrenis inbiamus, & deorsum tra-
himur. Imò absit, ut vos omnes damnem,
tanquam incurabiliter egrotetis &c.*

Formulæ Suadendi sunt: Apoc. 3, 18.
Suadeo tibi, ut unguentum emas &c: Jerem.
21. 8. *Ecce, ego do vobis viam vite, & viam
mortis &c:* *Qui credit in me, non morie-
tur, credisne hoc?* Joh. 11, 26. *Credisne Moyo-
si & Prophetis Rex Agrippa? Scio TE crede-
dere Act. 26, 27. &c.*

Formula
Suaden-
di.

Formulæ Optandi aliis sunt, 1. Tim. 6,
21. *Gratia sit tecum, cap. 2, 1, 2, 7: obsecro igitur
primum omnium fieri obsecrationes, ora-
tiones, postulationes, gratiarum actiones
&c:* Psalm. 20, 1, 2, 3, 4. seqq. *Exaudiat
TE Dominum in die tribulationis, protegat
te nomen DEI Jacob &c:* Psalm. 41. 2. 3.

Formule
Optandi.

Dominus conservet TE, & vivificet TE, & beatum TE faciat in terra &c. Sic Psal. 121, 5, 6. seqq. Psal. 122, 7, 8. 9. Genes. 27, 28: *Det tibi Deus de rore caeli &c.* Cap. 49, 22, 23, 24, 25: *Deus patris tui benedicat tibi, benedictionibus sursum, benedictionibus deorsum &c.* Num 6, 24. seq. Sic Deuteron. 33. per tot. Ruth. 4, 11, 15. Tob. 10, 12. &c. Deut. 5, 29. *Sibi ipsi: Psal. 53, 7. Quis dabit ex Sion salutare Israel &c.* Psal. 85, 7: *Deus, nonne tu conversus vivificabis nos, & plebs tua letabitur in te?* Sic Cant. 8. 1. *Osi mihi liceret te fratrem meum osculari intus in conclavi &c.* Sic Jer. 9, 1, 2. Psal. 55, 7, 8. Jobi 6, 8. c. 11, 5. c. 14, 13. c. 29, 2. seqq.

Formulae petendi.

Formulae petendi seu deprecandi Deum sunt, Jerem. 15. 15: Tu scis Domine, recordare mei, & visita me, &c. cap. 14, 7, 20. *Si iniquitates nostrae responderint nobis, Domine fac propter nomen tuum, quoniam multae sunt aversiones nostrae, tibi precavimus.* Zach. 1. vers. 12: *Domine exercituum, usque quò tu non misereberis Jerusalem & urbium Juda, quibus iratus es.* Habacuc. 1, 12. Sic Psal. 85, 1. seqq. *Benedixisti Domine terram tuam, avertisti captivitatem Jacob &c.* Psal. 88. 2. *Iniret in con-*
fecta

specū tuo oratio mea inclina aurem tuam
ad preces meas. Psal. 89. 47. usquequò, Do-
mine, avertis in sinem exardescet sicut ignis,
ira tua? &c. Sic Psal. 17, 1, 2. Psal. 35,
10. Psal. 59, 2, 3. Thren. 2, 20. cap. 3, 21.
cap. 5. per tot. Esa. 63. 15. 16. cap. 64. 8, 9.
Amos, 7, 2, 3. 5. *Ab Domine, desine quis re-
sistat Jacobum? &c.*

In Genere Epanortho-
tico.

Formulae Adjurandi, seu vehementer
obtestandi aliquem sunt, Matth. 26. 63.
illud Caiphæ: *Adjuro te per Deum vivum*
ut dicas nobis, num sis Christus. Sic David
ad Abigail: *vivit Dominus &c. nisi citò ve-
nisses &c.* 1. Sam. 25. 34, Eliæ ad Obadiam:
vivit Dominus Zebaoth, in cujus conspectu
sto &c. 1. Reg. 18, 15. Sic Joabi ad Davidem
2. Sam. 19. 7: *juro tibi per Dominum, si non*
exieris ad populum hunc, ne unus quidem
mansurus est tecum &c. Sic Psalm. 107.
vers. ult. *Quis sapiens & custodiet hæc?*
Ephes. 4- 17. *Dico igitur &c.* 1. Timoth. 5,
21. *Testor coram DEO, & Domino Jesu*
Christo, ut custodias hæc &c. Sic cap. 6. 13.
2. Tim. 2, 8, 9, cap. 4, 1, 4.

Formulae
Adjuran-
di.

Accusan-
di;

Formulæ Accusandi sunt, Apoc. 2, 4. Sed habeo adversum te pauca. Mich. 3, 2. Nunquid non vestrū est scire iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum? Jerem. 6, 14. curabant contritionem filia populi mei, dicentes: pax, pax, & non erat pax &c. cap. 28, 15. Audi Hanania: non misit te Dominus &c: sic Ezech. 13. 8. Locuti estis vana & vidistis mendacium. Hos. 4, 1. seqq. Non est veritas, non est misericordia, & non est scientia DEI in terra &c: sic Dan. 3, 9. seqq. cap. 6, 12. seqq. Jer. 26. 12. Amos 7, 10.

Conque-
rendi.

Formulæ Conquerendi de afflictione vulgares hæ sunt; Thren. 1. 12. & vos omnes, qui transitis perviam, attendite & videte, an sit dolor similis dolori meo? sic cap. 14, 13. Jerem: Ab, ab, ab, Domine. Psal. 69, 10. 11, 12, 21: opprobrium comedit cor meum &c: Psal. 55, 5, 6 Timor & tremor venerunt super me &c: Thren. 1, 11. Omnis ejus populus gemens, & querens panem &c: sic Jerem. 14, 17, 18. Sirac. 41, 1, 2. seqq. 2. Corinth. 7, 5, 1. Cor. 4, 9. seqq. Conquerendi de hominum incorrigibilitate per prædicationem verbi, Je. 42. 19, 20: Quis cæcus, nisi servus meus? & surdus, nisi ad quem nuncios meos

meos misi? Multa eis prædicantur, sed non attendunt &c: cap. 48, 4. Durus est tu, & nervus ferreus cervix tua, & frons tua area cap. 53. 1. Quis credidit auditui nostro? &c: Jerem. 6, 10. cui loquar? & quem contestabor, ut audiat? &c. cap. 8, 4, 5, seqq. Nunquid qui cadit, non resurget? & qui aversus est, non revertetur? quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem aversione perpetua? &c: cap. 11, 7: Manè consurgens contestatus sum, & dixi. Audite vocem meam; & non audierunt cap. 51, 9: Curavimus Babylonem, & non est sanata. sic Os. 8, 12. Zephan. 3, 5: Dominus quidem fideliter debortatur, sed populus impudens est &c. Surge, propera amica mea, &c. Qua in re ineffabilem DEI nostri dignationem, & benignitatem contemplari licet, qui cum nostri prorsus non egeat, nostroque commercio nihil illi possit accedere, dignatur tamen ultrò ad nos venire, in nobis habitare, ac tot promissis, tot blanditiis, totque amantissimis vocibus nos invitare. Quæ quidem verba, à Spiritu S. tam studiosè, tam blandè concepta, scripta, consignata, cum in hoc Epithalamio & amoris cantico lego, vel stupeo, &

nescio, utrum potius mirari debeam:
 An summam & inestimabilem Dei no-
 stri bonitatem; qui talis ac tantus, ad
 vilissimos venire dignatur vermiculos:
 An summam nostram socordiam, & in-
 credibilem stupiditatem, qui ad talem
 ac tantum sponsum, sic amantem, sic
 vocantem venire recusamus. Granat.
 Dom. 4. Adventus, Conc. 3. De incorri-
 gibilitate per pœnas, Jerem. 2, 30: *Fru-
 stra percussisti filios vestros, disciplinam non
 receperunt cap, 5. 3: percussisti eos, & non
 doluerunt &c*: Sic Jesa. 1, 5. Ezech. 21, 13.
 c. 24, 12. Jesa. 42, 23, 24, 25. Ose. 7, 2, 10.
 Amos 4, 10. Thren. 4, 17. De impietate
 hominum in genere, Mich. 7, 1, 2: *Va-
 mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in
 aestate racemos vindemiae &c.* Psal: 14. &
 56. per tot. Conquerendi de dilatione
 auxilii divini. Psal. 13. ab init: *usque quò,
 Domine oblivisceris me in sinem? &c*: Job. 7,
 19. *usquequò non parcis mihi, usquequò
 non dimittis me ut glutiam salivam meam.*
 Sic Hab. 1, 2. *Usquequò Domine clamabo
 &c.* Conquerendi de impœnitentia;
 Jer. 6, 10: *cui loquar, & quem contestabor,
 ut audiat? ecce incircumcise aures eorum,
 & audire non possunt &c.* cap. 8. 9. *Verbum
 Domini*

Domini proiecerunt, & sapientia nulla est
in eis: Castigandi punitorum impœni-
tentiam; Jer. 3, 19: arguet te malitia tua,
& aversio tua increpabit te, cap. 30, 15: quid
clamas super contritione tua & c, sic Thr. 3.
39, 40.

Formula Comminandi sunt; Prov. 1, Comminandi.
24: Quia vocavi & renuistis & c: Ego quo-
que in interitu vestro ridebo & c: Ezech. 5,
15. Eris opprobrium & blasphemia, exem-
plum & stupor in gentibus & c: cap. 20, 37:
Et subjiciam vos scepro meo, & inducam
vos in vinculis fœderis. cap. 21, 9: Hac dicit
Dominus: gladius, gladius exacutus est, &
limatus & c: vers. 14. Et enim duplicabitur
& triplicabitur gladius; gladius interfectio-
rum est, gladius interfectionis magna & c.
Sic cap. 14, 1, 2, 12, 13. seqq. Jerem. 7, 13,
20, 23. seqq. cap. 9, 15. cap. 30, 23, 24. Plal.
52, 7. Amos, 6, 1: Væ vobis opulentis in
Zion & c.

Comminandi formulis formulæ Ter- Terrendi.
rendi confines sunt, ut Jerem. 5, 9, 10.
Nunquid super bis non visitabo, dicit Domi-
nus? & ingente tali non ulciscetur anima
mea? & c. cap. 6. 26. Filiæ populi accin-
gere Cilicia, & conspergere cinere, luctum
unigeniti fac tibi, planctum amarum, quia
repera-

repentè veniet vastator super vos. Sic Jes. 32, 11. *Obstupescite secura, conturbabimini confidentes, accingite lumbos vestros &c.*: cap. 33. 14. : *Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas &c.*: Jesa. 21, 3, 4. cap. 32, 9, 10, 11. cap. 29, 9, 10. Jerem. 19, 2. Sic Ezech. 26, 21. seqq. cap. 26, 16. Joel. 2, 1. Luc. 23, 40. 1. Sam. 3, 11. 2. Reg. 21, 12. *Comminandi & Terrendi formulis, utiliter subnectitur obtestatio Auditorum, ad rationem salutis suæ habendam*: Jer. 9, 12. *Wer nun Weise wäre!* Deut. 32, 29. *O daß sie Weise wären!* Psal. 50. ult. *Mercket doch das &c.* Singulis hisce locis præcesserunt vehementes comminationes

Corrigendi,
di.

Formula corrigendi sunt frequentissimæ apud Prophetas, qualis est illa Jer. 6, 18. juxta Lutheri versionem: *Emenda Jerusalem vias tuas, antequam avertatur cor meum à te*: Sic cap. 35, 13: *Quando tandem emendabitis vos, ut auscultetis mihi?* & v. 15, 16. cap. 7, 3, 4, 28. cap. 18, 11, cap. 26, 13. Sic apud Granat. Fer. 6. post 1. Domin. in Quadragesima conc. 3. pag. 187. & 188. ejusmodi formulæ conglomerantur.

Formula corrigendi seipsum, extat apud

apud Augustinum Confess. lib. VIII. c7:
Ubi es lingua? Nempe Tu dicebas, propter
 incertum verum nolle TE abjicere sarcinam
 Vanitatis! Ecce jam certum est: Et Tu ad-
 hac premeris antiqua sarcinà Vanitatis &c:

Formulae Dehortandi seu Disuaden-
 di sunt; Of. 4, 15: *Si fornicaris tu Israel,* Debor-
ne delinquat saltem Juda. Jerem, 25, 6. *tandi.*
Nolite ire post Deos alienos &c? Sic Jes. 28.
 22: *So laffet nun ewer spotten/ ne ingrave-*
scat malum vestrum, &c:

Jerem. 2, 25. *Lieber lauff doch nicht so*
hellig.

Ezech. 33, 11. *Warumb wolt ihr sterben*
ihr von Hause Israel?

Jerem 7, 19. *Meinet ihr Ihr wollet mihr*
Verdrieff damit thun? non mihi sed vobis
ipsis verdrieff.

Formulae Maledicendi, seu vehemen- *Maledi-*
 ter increpandi sunt, Zach. 3, 2. *increpet cendi.*
te Dominus, Satan. Actor. 8, 20. *Pecunia tua*

tecum sit in perditionem. Actor. 13, 10: *O*

plene omni dolo, & omni fallaciâ, fili Diabo-

li, inimice omnis justiciæ? sic in historia

Susannæ v. 52, 56. sic Luc. 24. 25. O stulti &

amentes ad credendum omnibus &c: Gal.
 3, 1. *O insensati Galatæ! Luc. 19, 22: Ser-*
ve nequam, &c. 2. Samuel. 21. ô Montes
Gilboa

Gilboa, neque vos, nec pluvia veniant super vos &c. Sic Josuæ 6, 26. Psal. 109, 6, 16. seqq.

*Increpan-
di.*

Formulæ increpandi sunt, Matth. 5. *Sæpius: Ego autem dico vobis &c formulæ increpandi peccatores sunt: Jes. 46, 12. Audite me duro corde, qui longè estis à justitiâ cap. 47, 8: Audi hæc delicatam, & habitans confidenter &c. Jerem. 13, 27- ego de nudavi simbrias tuas versus faciem tuam, ut videatur ignominia tua, Thren. 3, 66. Persequeris in furore tuo, & conteres eos, sub cœlis, Domine. Sic Psal. 109, à vers 6. usq; ad 21. Deut. 28, 16 seqq. Act. 8, 20. Psal 9, 18. &c.*

Exaggerandi.

Exaggerandi majus vitium: Ezech. 16. 51. *Tota Sodoma, ne dimidium peccatorum, &c. Chrysost. homil. contra luxum T. 5. opp. Si in veteri Testamento tam vehementer agit Propheta contra luxum, quamvis speciem deliciarum ponat, non valdè sumptuosam, neq; adeò mollem: Comedentes, inquit, arietes ex gregibus, & vitulos lactantes, &c. Amos 6. 4 quid dicemus de his, qui profunda maris perscrutantur, & extrema terra, & variarum avium & piscium venatores undiquaque sibi colligunt? Et si bibentes vinum defacatum, reprehendantur, quid*

quid diceret de his, qui instituunt transmarinas pro vino profectioes & omnia movent, ne aliquod genus deliciarum eis surripiatur, quasi rationes sint danda, vel ipsi inter extremos sint computandi, nisi omne genus vini absorpserint. Si eburnei lecti digni reprehensione sunt, qui multo argento lectos circumdant, imò ex puro argento fabricantur, non lectos, sed ollas, & matulas, & lebetes, & furcas, &c. qualem veniam assequentur? Quid parvum vel magnum respondere poterunt, si de his corrigantur? Ego autem hic appono, quod omnibus gravius est, quòd ex aliujus calamitatibus hæc omnia colligantur, quamvis Propheta hoc non objicit, sed solum deliciarum arguit. Ubi verò causa est deliciis gravior, quis eximet illos hæc facientes ab extrema pœnâ? Quis Noe ipsis patrociniabitur? quis Job? quis Daniel? Nemo quidem, sed de his dicendum: excandescet furor meus sic ut fumus: &c. Deut. 32. &c.

His affines sunt formulæ Devovendi aliquem, vel etiam seipsum, ut Ol, 4, 14, 17. Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatae; Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum (juxta Lutheri versionem sunt hæc evidentiora) Jerem. 15, 2. Qui

Devovendi.

ad mortem, ad mortem &c. cap. 8, 3. *Eli-
gent magis mortem, quàm vitam.* Jer. 50,
ult: *Ambulate in flammis, quas vobis accen-
distis, in doloribus dormietis &c:* Sic. Job.
31. à v. 19. ad fin. Psal. 7, 4, 5. Deut. 28, 15,
16. seqq.

Confiten
di.

Formulae Confitendi sunt, Jer. 14. 20,
21: *Cognovimus Domine iniquitates nostras,
& iniquitates patrum nostrorum &c:* Sic
cap. 10, 23, 24. Ps. 38, 10, 11. Ps. 32, 3. 4. 5. Ps. 65,
4. Thren. 2, 18: *clamavit cor eorum ad Do-
minum super muros filiae Sion &c:* Dan. 9,
11. *omnes Israel praevaricati sunt legem tuam:
&c. & stillavit super nos maledictio & de-
testatio.* Job. 39, 37: *qui leviter locutus sum,
respondere quid possum?* manum meam
ponam super os meum sic Psalm. 32, 5. Psal.
51, 2. seqq. Psal. 38, 4. seqq. Psal. 73, 22. seqq.
Ps. 106, 6.

Expro-
brandi.

Formulae Exprobrandi delictum sunt;
Ezech. 21. 13. *Tentavit Dominus, si virga
apud improbos aliquid proficere vellet, non
autem factum est,* Jerem. 2, 33. *quid niteris
bonam ostendere viam tuam ad queren-
dam dilectionem, que insuper & malitias
tuas docuisti vias tuas?* cap. 3, 3, 4: *Quam-
obrem prohibita sunt stillae pluviarum, & se-
rotinus imber non fuit: frons mulieris mere-
tricis*

tricus facta est tibi, noluit erubescere &c: cap. 7. 9. seqq. Furamini, occiditis &c: & venitis, & statis coram me in domo ista &c: sic. c. 9. v. 5. 6. Thren. 2, 16. Iob. 34, 7. Ier. 44, 21. Omnino Deo placuit incensum vestrum & studia vestra! scilicet ut expelleret vos &c. Sic. 1. Cor. 6. 1. Audetne aliquis accusare fratrem apud injustos? &c. Ier. 30, 15, cap. 5. 23, 24.

Formulæ & voces Dolentis sunt;

Dolendi

Jer. 4. v. ult: *Ve mihi, quia deficit anima mea propter interfectos*, ibid. versu. 19. *Wie ist mir so herzlich wehe!* Sic cap. 9, 1. 10. 17. *Quis dabit capiti meo aquam?* cap. 10, 19. *Ve mihi super contritione mea* cap. 13, 16. 17. *exspectabitis lucem, & ponet eam in umbram mortis &c.* cap. 8, 19: *Ecce vox clamoris, &c.* *Nūquid Dominus nō est in Sion, aut Rex ejus non est in ea; &c.* cap. 9, 1, 2. seqq. *Quis dabit capiti meo aquam,* cap. 15, 10. *o mater mea, quod genuisti me!* &c. Sic Thren. 1, 3, 7, 21: *Migravit Juda propter afflictionem & multitudinem servitutis &c. recordata est Jerusalem dierum afflictionis sue, & peccationis &c:* Descriptio magni doloris est Ier. 30, 6 *interrogate & videte, si generat masculus: quare ergo vidi omnis viri manum*
2
super

super lumbum suum, quasi parturientis, & converse sunt universæ facies in auriginem. Sic Threnz, 10, 11, 19. cap. 3, 12, 49. 50, 55. Psal. 69, 1. Chrysoft. homil. 13. ad pop. in fine: Utinam posset fieri; ut Ego pro vobis benè mererer & Vos meritorum brabeion caperetur! Sed hoc impossibile est; propterea doleo & lugeo, quod Vobis in magno illo die accusatis assistere non possum: maximè cum neq; mihi fiducia apud Deum sit tanta, neq; verò scilicet fiduciam haberem, sum Mose sanctior, aut Samuele justior, quos ad tantam virtutis perfectionem provectos, non permitte tamen quicquam adjuvare Judeos, eò quod hi nimio torpori sese dedidissent. Quoniam igitur ex propriis operibus punimur & Salvamur, studete pro vobis &c.

In genere Consolatorio.

Formulae Consolandi in genere sunt: Psal. 42, 6, 12: quare tristis es anima mea, & quare conturbas &c. Ps. 37, 34, 40. exspecta Dominum, & custodi viam ejus; & exaltabit te, &c. Psalm. 11, 1. In Domino confido &c. Ps. 62, 9. Sperate in eo &c. Deus adjutor noster in aeternum. Joel. 2, 21. Noli timere terra exulta &c. Jer. 30, 7. tempus tribulationis est Jacob

Jacob, & ex ipsa salvabitur &c. cap. 50, 20: queretur iniquitas Israel, & non erit: & peccatum Juda, & non inveniatur &c. Sic Zach. 1, 13, 14. seqq. Psal. 31, 22, 24, 25. Plal. 36, 8 Psal. 37, 3, 9, 13, 14. Thren. 3, 22, 23, 24. Jel. 54, 4, 10, 11. in paupertate. De consolandi formulis vide Granatensem lib. 3. cap. 9. Regium lib. V. cap. 14. & 16. per apostrophem, per parrhesiam, per communicationem, per promissionem, per increpationem, & consolationem alternatim. Granat. l. d. p. 196. ab indecoro. Regius pag. 200. Hieron. Epist. ad Paulum super obitu Blesillæ, hoc argumentum ab indecoro nimii luctus Christianorum patheticè exornat. Lutherus in Epist. ad Spalatim. & Philip. anno 1530. Augustan. Vindel. lieber Philips! Gdte wird vmb ewrent willer: inn Lügner werden! scil.

*Consolamini, consolamini, qui in sordibus paupertatis conterimini, quia vobiscum Deus in paupertate est. Pauperem elegit matrem, pauperes fratres, pauperem domum, pauperes pastores, quibus nativitatis sue enuncia- ret arcana, pauperesq; piscatores, quibus E-
wangelicæ prædicationis ministerium delega-
ret.*

ret. Bernh. apud Granat. Serm. i. in Natali Domini.

Condolendi.

Formulae Condolendi hæc ferè sunt: 2 Sam, 18, 33: *Fili mi, Absalom, Absalom fili mi &c*: Jer. 4. ult: *va mihi, quia deficit anima mea propter interfectos.* cap. 8, 20. *transiit messis, finita est aestas, & nos salvati non sumus.* Si cap. 15, 5. cap. 14, 17. cap. 9, 10. Thren. 2, 5, 6, 7. seqq. 13. *Factus est Dominus velut inimicus, precipitavit Israel &c*: & per Threnos Jeremiæ passim. Sic Ruth 1, 13: *vestra angustia magis me premit &c.*

Commiserandi.

Formulae Commiserandi sunt; Jon. 4, 10. *Tu doles super hederam, in qua non laborasti &c*: *Et ego non parcam Ninive? &c.* Jer. 8, 21. *Super contritionem filia populi mei contritus sum & contristatus &c.* Joh. 4, 11. *Audi misera & deserta, concussa tempestatibus &c.* Jerem. 31, 20: *Rumpuntur ilia mea ex commiseratione erga Ephraim.* Hof 11, 9 *Ebullit cor meum.*

Promittendi.

Formulae promittendi liberationem sunt. Psal, 58, 11, 12. *Der Gerechte wird sich freuen/wenn er solche Rache sieht/&c.* Psal. 91, 7, 8. *Er wird dich mit seinen Sittigen besdecken/Ob tausent fallen/&c.* *Jeh will/ Ich will/ Ich will/&c.* Psal. 97, 11. *Justis iterum orietur*

orientur sol lætitia: Jes. 26, 20: In cubi-
culum popule mi, admodicum. c. 54, 7.
Ich habe dich einen kleinen Augenblick vers-
lassen / Aber &c: Jer. 31, 16. Deline à lacry-
mis, eripieris &c: v. 25. Ich wil die müden
Seelen quicken / &c. Amos 3, 2. Jer. 30, 7.
Necessitas magna est, & non similis ei, Nihilominus ex ea liberabitur &c: Hæc est formu-
la consolandi afflictum sive mœstum, per
concessionem, ut. Luge, sed modicè.
Sir. 38, 16. Regius 1, 5. c. 16. ubi de concio-
ne funebri agit, multa ejusmodi exem-
pla adduxit, solandi alios tum eorum
qui indecorè, tum aliorum qui fortiter
se gesserunt. Per Prosopopœjam in adver-
sis. Qualia emblemata multa sunt & in-
signia. Epistola Hieron. ad populum
super obitum Blesillæ. Et ad Heliodo-
rum super obitum Nepotiani. Cyprian:
in Serm. de mortalitate.

Plures formulæ, quæ ex Prophetis,
Apostolis & Patribus colliguntur, pos-
sunt ad has classes referri. Vulgares au-
tem movendorum affectuum formulæ
sunt apud *Alstet. in præcognitis pag. 200.*

Et seqq. Granat. lib. de 3. de rat

Conc. c 7.

Q 3

CAPUT

ORATORIÆ.
CAPIT. XIII.

De

Pathologia Morata.

Pathologia morata.

1. *Pathologia morata*, est ratio excitandi affectus per mutationem vocis, per mores & gestus corporis, sive totius, seu aliquorum membrorum.

Naturali instinctui potissimum committenda.

2. Hoc artificium, de quo *Cicero ad Herennium*, *Fabius*, *Granatensis lib. 6. Stella cap. 32, 33.* *Regius lib. 7. & 8. capp. ult.* & alii regulas prolixas tradiderunt, communis prudentiæ judicio, & naturæ instinctui maximè committendum est, cum videamus, plerosq; hominum pro ratione temperamenti, & virtutis imaginativæ, faciliores esse ad imitandum aliorum gestus, vel difficiliore.

Prophetarum gestus.

3. Negari sanè nequit, gestum materiæ dicendi aptum, in animis auditorium multum posse, uti videmus in histrionibus, comædiis, præncis, & id genus mimis: qui corporis & vultus habitu, in re notoriè ludicrà spectatores suos nihilominus, ad gaudia, risus, compassionem, lacrymas, iram, indignationem, & affectus alios commovent, solà vocis & gestu-

gestuum compositione. Ne hoc quidem negari, prophetas olim, tum vocis, tum habitus mutatione, in concionibus suis, ad commovendos auditores usos esse, Iesaias, Jeremias, Prophetæ, & Sacerdotes alii *flebant inter Concionandum*, quando futuram cladem prædicebant, tanquam lacrymis deploradam, *Jes. 22, 4, 12. Jer. 9, 1, 10. Joel 2, 17 &c.* utebantur gestibus vehementer plangentium, percussione femoris, laceratione vestium &c. *Jer. 31, 19. Jos. 7, 6. 2. Sam. 1, 11.* Et Deus ipse non solum ejusmodi gestus representativos, ad commovendos auditorum animos olim præscripsit, ut *Jeremiæ fabricam & portationem jugi*, ad præfigurandam captivitatem Babylonicam c. 28, 13. *Ezechieli migrationem & effractionem per latera ædium, luxationem carniùm usq; ad costuram &c. e. 12. & 24.* ad denotadam violentiam fugæ Iudæorum, & inveteratam in peccando pertinaciam. *Michææ consersionem vel stillationem inter prædicandum*, ac si pœnas unâ cum minis in populum effunderet, c. 2. 6. & aliis gestus alios: sed ponitur etiam in vitio, si gestu externo affectus internus non demonstretur, *Jer. 36, 24.* Veruntamen, quia etiam Pseudo-

Pseudo-prophetarum item. prophetarum ejusmodi gestibus auditores seduxerunt, *Jerem.* 28. 2, 10, 11. *1. Reg.* 22. 11. *Ec:* & non raro, juxta illud Horatii: *Derisor vero plus laudatore movetur*, modicè ac graviter his gestibus utendum est, qui citra dubium ad *πειθῆς αὐθγαμίης σφίλιας λόγος* pertinent, quibus sese de indultriâ abstinuisse Apostolus protestatur, *1 Cor.* 2, 4. Quomodo jam olim Prophetæ vaticinati sunt, Christi & Apostolorum non fore illum morem, ut gesticulationibus mimeticis sese ostentent, sed placidè ac graviter veritatem cordibus instillent, *Jes.* 42, 2. E contra, bona pars hypocriseos Pharisæicæ fuisse ostenditur, verborum & gestuum phantasia, *Matt.* 5, 2, 5, 7, 16. c. 23, 14. &c. Quamobrem ad cynosuram moniti Apostolici hic procedendum est. *Omnia probate, quod bonum est tenete*, *1. Thess.* 5, 21. Cum primis apud Germanos quos constat, ob victus & cœli temperiem Orientalibus illis populis longè tardiores esse ad sumendos animos, sive ad iracundiam, seu ad amorem provocentur; Ac potius risuri essent Monachorum illas complusiones, contractiones corporis, discursationes

Christus & Apostoli de gestibus non admodum solliciti. Prudentia in iis adhibenda.

tiones, boatus, & ejulatus, quàm ad pi-
um affectum inducendi. Chrysoft. ho-
mil. 4. in 2. Tim. 2. ad illud: Verbum Dei
non est alligatum &c: *Lingua, inquit,
non manu verbum feritur.*

In genere autem imitatio vocis &
gestuum in hominibus levibus, & opifi-
cibus, ut tonsoribus, fabris ferrariis: &
helluonum, adulterorum, blasphemantium,
mimeses vitandæ sunt. Granat.
l. d. 462, 463. monuit. Et Regius lib. 7.
c. 26 secundum populorum & gentium
mores, etiam prædicatorum gestus esse
componendos. Hæc prudentia, ratione
loci & personarum adhibenda, latet in
illo Apostolico, 1. Cor. 9, 22. *omnibus factus
sum omnia, ut omnes lucrifaciam* Non au-
tem ut Loyola invertit *Imitatio Auditoribus
quædam dissimulanda esse, & eorû sic attem-
peranda ingenio ut successive arcana Papa-
tus imbibant, quæ initio fuissent averfa-
turi, si proponerentur.* *Regula societ. Tit.
De iis, qui in Missionibus versantur, § 15.*

4. Inter media verò ciendis affecti-
bus apta, Moderatio vocis in primis ex-
cellit. Cujus requisita Quatuor vulgò re-
censentur : 1. ut sit pura ab omni vitio, tam

*Vocis mo-
deratio ad
concitan-
dos affe-
ctus.*

nus &c. (4) sine cantillatione. ibid. (5) nec celer nec tarda nimis. cap. 24. (6) quæ elevanda: quando deprimenda sit melius docet Regius cap. 25. quàm Granatensis cap. 20.

Apta deniq; vox sit, pro ratione materia quam tractamus, Exilis & querula vox non est apta concionibus nuptialibus, in augurationibus Principum, Comitiorum &c. Nec rursus pomposa & gloriabunda vox apta est concionibus funebribus, pœnitentialibus, & similibus. Proinde, juxta naturale judicium, & quotidie spectatos hominum mores in his talibus, etiam in concionibus vox mutanda est. Quæ laudamus, aut admiramur, solemus in sermone cædus, voce sonorâ, tardâ & sùblimi proferre. Quando indignamur, solemus verba cum impetu & festinatione protrudere. Quando rogamus quempiam, blande, submissè ac comptè hominem alloqui. Quando lætamur, plenè, magnificè, hilariter & clarè dicere: Quidni, pro concione idem discrimen servandum fuerit? Ita Deus in Genere Epanorthotico seu correctorio flagitiorum dicitur: Brüllen wie ein Löwe

naturali, tam adscititio; 2: ut sit dilucida, clara & articulata. 3: ut sit, juxta idiotismum suum, ornata, non qualis inter lixas & calones, rusticos aut vespillones auditur. 4: ut sit apta, videlicet personæ dicentis, pro magnificentia quâ pollet, vel humilis, pro conditione mediocri aut humili ejus, qui dicit. Aptæ etiam personæ auditoris. Quanquam enim sine respectu personarum, eadem divina veritas omnibus pariter inculcanda sit, interest tamen, Neophytis dicatur, an adultis in Christianâ fide, non solum, quantum ad materiam, sed etiam quantum ad formam dicendi. Interest, Principi dicatur, an promiscuæ multitudini. Quomodo Apollolus aliis gestibus & verbis Agrippam Regem, Festum, Felicem &c. aliis plebem Atheniensium alloquebatur Act. 24, 10. c. 26, 2. 25, 27. c. 17, 22. seq. Eadem Requisita tradunt scriptores Pontificii, ut nempe (1) Vocis habitus & pronuntiatio sit emendata: Regius 21. lib. 8. Granat. lib. 5. cap. 17. & 18. & 20. (2) Ornata & apta quoad verba cap. 22. (3) familiaris, sine *ovoiatov* novâ & insolenti, cap. 23. qualem afferunt Herbergerus, Meifartus, Stegmannus &c.

Söm über den Raub/ Amos 3. Hiskias egrotans ad mortem, cujus acceperat nūcium, dicitur gurren wie die Tauben/ wiffeln/ wie ein Kranich/ Jel. 38. Israhelæ dicuntur, weinen/ klagen/ wie eine Gebärende/ Jel. 52. Vide Gran. l. 6. c. 3, 4. p. 431. 435. 438.

Vocis moderatio pro diversis Concionis partibus.

5. Pro diversitate partium concionis, hoc imprimis caveat Cōcionator, ne sub introitū aut in exordio, quadrigis invehatur, & provectiore oratione macerare se aut titubare cogatur; id quod plerisq; videmus accidere. Præterquam enim quòd per se indignum est, sacram orationem cum fastu, aut passo rictu ordiri, quomodo Agyrtæ suos spectatores complodunt. Tum verò auditoribus ingratum; quos fingere oportet, ac si nobis obloquantur: *Quid proferes dignum tanto promissor biatu?* Orationis torrentem sensim accrescere, ac finire magnificè & graviter, & decentius est, & divinitati cuidam propius *Jes. 28. ult. Propositionem* verbis lentis, clavis, & perspicuis, & pronuntiatione sonorâ efferre convenit. Vox confirmationi conveniens, pro ratione materiæ varianda est; *Narratio* sonum simplicem postulat, nisi verba & gestus

gestus aliorum referamus, quid sic exprimiendi sunt, ut personam, de qua loquimur, repræsentemus. *Demonstratio* in genere Didascalico; sit verbis æqualibus & moderatis; in genere Elenctico verbis agilioribus & acrioribus, seu voce concitatore. In Paidentico & Epanorthotico; verbis gravioribus & severioribus, interjectis nonnunquam blandis vocibus, ac si obsecremus Auditorem, per salutem suam, ut 2. *Cor.* 5, 20. Quomodo ad consolandum figuranda vox sit, Natura ipsa docet, & pluribus Granat. pag. 451. lib. VI. cap. 5. & 6. Etiam raucedo cavenda est nimis vehementibus ab initio sermonis, ne defatigentur ante finem.

6. In oratione omni cavenda est *Monotonia*, quam Græci vocant, seu unisonus, quo Auditoribus tedium ac torpor aliquis inducitur, sive continuus clamor, seu continuum murmur, seu querula vox sit, cui inhæremus: Granat. cap. 4. & 7. lib 6 pag 445. 457. contra clamantes Regius 375 lib. 8. cap. 25. Sed quando Amplificatione utimur, etiam vox amplianda est. ut: *Atq; ut hinc mea sese explicet oratio &c.*

Monotonia.

Qua-

Quando sententiam recitamus, si lepida sit, exporrectâ fronte & sibilante quasi voce proferenda est: per mimesin vocis tali affectui competentis ut Jerem. XI, 15. Quid agunt sancti mei in domo mea? Was haben meine Freunde in meinem Hause zu schaffen? Si gravis & acerba, lentè & meditatò quasi, ut: O wie bald werden er wachen/ die dich beissen! Habac. 2, 7. Si dolore exaggeremus, voce lentâ & querulâ utendum, ut Jerem. 4, 19. Wie ist mir so herzlich weh/ daß Herz pochet mir im Leibe/ vnd habe keine ruhe/ &c. Jer. 10, 19. Ach meines Jammers vnd Herziends/ c. 6, 26. O Tochter meines Volcks/ zeuch Säcke an/ &c. iterum: Da sprach ich: Nun bin ich gar dahin! Thren. 3, 54. Si lætiam: oculis & ore apertis, & magnifico orationis genere incedendum, Plal. 118. Das ist der Tag/ den der Herr gemacht hat! Jes. 66. Freuet euch mit Jerusalem/ alle die ihr über sie getrauret habt/ &c. Si admiramur rem stupendam? voce quasi submissâ & interceptâ, quâ pudor sit inaudiri à multis, ut Ezech. 36, 20. Ist das Gottes Volck? Denique quod supra etiam attigimus: Caveadum in genere Epanorthoti-

thotico, quando aliorum vicia descri-
bimus, ne repræsentemus gestus aut vo-
ces turpes. ut ebriosorum: *Zuch holla!*
aut meretricum &c. Sed in genere di-
cendum: *Wie die N. & N, es pflegen zu*
treiben/ ist leider mehr denn zu viel bewusst/
Regius 379. Granat. 463. atque ita dein-
ceps.

7. *De gestibus*, quanquam singulis par-
ratio præscribi nequeat, nec enim omni-
bus, tùm ob staturam, tùm ob vultus dif-
ferentiam, gestus pariter conveniunt;
Universim tamen dicendo: mansveti &
compositi totius corporis gestus Con-
cionatorem Evangelicum maximè or-
nant. *Corpus* in suggestu erectum, pau-
lùm ad marginem inclinatum, capitis
motus lenis & tardus, non vagabundus:
Vultus constans serenitas: nisi interve-
niat in Elenctico genere, aut epanor-
thotico indignandi quædam occasio,
quando corrugâda nonnunquam frons,
& oculi ad torvitatem formandi sunt.
De cætero *oculorum* motum oportet esse
demissum, modestum, & intentum,
non somnolentum, qualem laudant Hi-
spani: *viros dormidos*, nec fastuosum &
subli-

7. *Gestus*
totius corp
oris.

Vultus.

Oculo-
rum.

Oris. sublimem, nec volantem. *Oris* figuram rotundam, non passam, nisi in vehementi exclamatione. Lambere, & mordere inter dicendum; turpe esse quilibet facile videt. *Manuum* & brachiorum motus totam scenam faciunt; de quo Fabius dicto loco: *Manus*, sine quibus trunca esset actio & debilis, dici vix potest, quor motus habeant? Nam ceteræ partes loquentem adjuvant, hæ ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus, abominamur? timemus? (scilicet per trepidationem & attractionem ad corpus:) interrogamus, negamus, gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? Nonne eadem concitant? inbibent? supplicant? probant? admirantur? verecundantur? &c. Delectus tamen habendus est, ne, cum aliquid in terrâ factum aut futurum designamus, digitum in cœlum intendamus; atque ita manu solœcismum committamus. *Digitus indicis* porrectio in admiratione solet adhiberi; ejus pro-

Digitus in-
discis.

projectio aut ponderatio in comminatione. *Brachiorum autem projectio*, non nisi in violentâ dimissione, vel repulsa: ut si quis illud Christi usurpet, *Matth. 23, 41. Recedite à me maledicti &c. Remissio autem brachiorum*, desperationem figurat, ut si quis illud Threnorum recitet: *perii vis mea*, cap. 3, 18, 54. *Pectoris tussio*, non nisi in vehementi asseveratione, aut contestatione propriæ conscientiæ solet usurpari. *Manuum complosio, & pedum plausus* Ezechieli mandabatur, ad acerbitatem pœnæ, & turpitudinem delicti describendam, cap. 6, 11. Verùm hunc gestum non facilè cuiquam imitandum suaserim; Multò minus, ut Monachorum more, nunc subsiliat inter dicendum, nunc abscondatur pulpito, ad urinantium instar, vel suggesti marginem ut frequenter percutiat, aut alium quendam cum histrionibus communem gestum usurpet, quo prædicationis dignitas elevatur. De gestibus prolixius & per totum pæne librum VI. egit Granatensis parsius & gravius Carol. Reg. lib. VIII. (1.) Quoad totum habitum corporis (non deponat pallium. Regius 379. Granat. lib. 5. cap. 6, 7.

R

(2) Sedas

(2) Sedeat tanquam Doctor, non deambulet neq; discurrat in pulpito. Regalib. 8. cap. 23. & 26. (3) Oculi non claudantur, sed quasi singulos velit pervidere, figantur. Granat. 454. (4) Cervix erecta sit modicè, non rigidè nec supinè. 455. 464. (5) Manus vicia, 1. elata, supina & aperta palma. 2. Semper contracta. 3. incurva veluti cupientis aquam haurire, 4 pollice àverso demonstrare soleo, quæ retrò aut post tergum fiunt, vel facta sunt. Granat. lib. 6. cap. 7. 461. (6) Humeri jactatio & contractio turpis: Granat. 462. atque ex Fabia plura ejus vicia Granat. 461. (7) Brachiorum terminus à quo, & ad quem, ab oculis usque ad pectus. Granat. 461. (8) Suggestum ferire manibus, ineprum. 462. (8) Femur percutere aut ferire ap. Germanos insuetum. Orientalibus solenne, idem pag. 462. Quibus præmisit utilia documenta, *De imitandi cautela, & nature prevalencia*. Granat. p. 460.

Capitis erectio & delectio.

8. Ad hos gestus *Stella cap. 33.* addit; ut propter reverentiam, Concinator caput contegat, ita tamen, ut, si aliquando gravissimum quoddam vitium

lium increpēt, quasi exæstuans ob indignitatem sceleris, illud denudet, ad fervorem spiritus demonstrandum. Vel: si inter increpandum, ad Deum provocet: *Sanctissime DEUS! quòd purissimi oculi tui tantum scelus tamdiu inultum videre potuerunt?* ut hæc provocatio, detecto capite, & oculis in cœlum elevatis fiat Cujusmodi gestus, cujusvis iudicio, (quod ex imitatione probatissimorum Concionatorum formatur, & confirmatur) relinquendi sunt. Ars enim naturam imitatur, natura arte juvatur. Pietas autem, & divini Numinis sedula invocatio punctum omne & ponunt, & tollunt.

ἢ ἀνώτερον καλλιῶν.

R. Summa

dantiis, ad conciones informandas
utendum sit? p. 57. seq.

CAP. VI. De formâ concionis assistente,
seu externâ, quotuplex sit? pag. 62,
Ubi primùm de formâ Technolo-
gicâ, quâ distribuitur Concio sacra
incertas partes. Exponitur ratio
primæ partis, seu Exordii, quotu-
plex hoc sit, ex quibus locis duca-
tur, pro diversitate thematis? pag.
78. seq.

CAP. VII. De propositione Concionis.
pag. 127. seq.

CAP. HX. De partitione Concionis, quo-
tuplex sit, & quomodo instituenda?
pag. 98. seqq: Ubi simul de pio vo-
to, ante confirmationem adhiberi
solito. pag. 131. seq.

CAP. IX. De Confirmatione, ejus parti-
bus, & mediis probandi, ac dedu-
cendi p. 109, seqq. De usu concio-
nis Dogmatico, & Morali; Deniq;
de Epilogo. p. 142. seq.

CAP. X. De connectendi formulis, Ex-
ordium cum Propositione, pro di-
versitate thematis, seu Generis di-
cendi. Formulis connexionis, in
doctrinâ, increpatione, consolatio-
ne, &c. p. 129. 169. seq.

Summa Capitum hoc Li-
bello contentorum.

- I**N prolegomenis agitur de naturâ Concionis, & materiæ divisione, tum quotuplex sit ejus forma. pag. 1. seq.
- CAP. I.** De formâ informante Concionis Communi, & quibus mediis eâ constituatur, videlicet, ex Analyfi Grammaticâ, Logicâ, & Rhetoricâ, pag. 6. seq.
- CAP. II.** De formâ informante, singulis dicendi generibus adæquatâ; Ubi de V. generibus dicendi: Didascalico; Elenctico, Paideutico, Epanorthotico, & Consolatorio, deq; singulorum speciebus: pag. 19. seq.
- CAP. III.** De argumentis, cuilibet Generi dicendi propriis, & unde desummi ea oporteat? pag. 25. seq.
- CAP. IV.** Quâ formâ plura dicendi genera simul tractare oporteat, adminiculo analyseos Logicæ: & Grammaticæ? Et, quâ ratione, unum dicendi genus ex alio deduci possit? pag. 30. seq.
- CAP. V.** Qua ratione secundû ista V. dicendi genera, Loci Theologici Practici, ad conciones informari possint? item; Quâ ratione Concor-
- dantiis

CAP. XI. De Pathologiâ seu ratione mor-
 vendorum affectuum. Ac primùm
 de Pathologiâ reali, quibus rebus
 homines ad amorem, odium, metû
 compassionem, pudorem inducane-
 tur? p. 194. 159. seq. Deinde, de Patho-
 logiâ Verbali, seu tropis & figuris
 quæ, in quo dicendi Genere adhi-
 bendæ sint? p. 218. seq.

CAP. XII. Recensentur exempla Patho-
 logiæ Verbalis, pro diversis dicendi
 Generibus, ut formulæ narrandi,
 excipiendi, asseverandi, communi-
 candi, commendandi. Adhortan-
 di, suadendi, optandi, petendi, ad-
 jurandi, accusandi, conquerendi de
 rebus variis, Cõminandi, Terren-
 di, Corrigendi, Dehortandi, Mal-
 dicendi, Increpandi, Devovendi,
 Confidendi, Exprobrandi, Do-
 lendi, Consolandi, Condolendi,
 Commiserandi, promittendi. pag.
 223. seqq.

Cap. XIII. De Pathologiâ moratâ, seu de
 figura vocis, de gestu corporis, tum
 singulorum membrorum, pag.
 246. seqq.

E I N I S.

METHO-

METHODUS STUDII THEOLOGICI.

IN futuro Thologiae Studio V. præ-
requiruntur;

V. Præ-

quisita

Studioſi

Theo-
logia

1. *Finis intentio*, 2. *naturalis Indu-*
ſtria, 3. *instrumentorum cognitio*, 4. *Pie-*
tas, 5. *Modestia singularis*.

I. Finis in-

tentio.

I. *Intentioſ finis*, quem vel ipse, vel
ii, qui eum ad studia adhibent, cogi-
tent assequi. Quia enim omnis de *Sciendi*
DEO & Divinis acquisita notitia, *profes-*
quæ ad usum transferri debet, Theo-
logia dicitur. Usus verò ille sive
proprii iudicii informatio est, sive alio-
rum institutio: quæ rursus gemina est,
sive catechetisatio rudiorum in com-
munibus Christianæ pietatis principiis;
quales Catechetæ vulgus illud Concio-
natorum sunt; sive corroboratio fir-
miorum in capitibus doctrinæ Christia-
næ non solum pernoscendis, sed contra *docendis,*
adversarios quoq; ex S. Scripturâ, Patrum *vel popula-*
consensu, & ratione defende-
ndis est. *riter,*
Professorum sacrae Theologiæ opera est;
inde

inde fit, ut futuro Theologiæ Studio, scopus maturè eligendus sit, utrum velit ad suam tantùm informationem, res Theologicas pernoscere, (quod non decet,) oportet enim talento gratiæ cum aliis negotiari. *Matt. 23, 26. 27.* An velit Christianum populum rudimenta fidei & pietatis docere, atq; in eo consistere, quod est opus bonum ac pium, *1. Tim. 3. 1. Jacob. 5. 20.* An verò cogitet, non hanc solùm facultatem sibi comparare, sed eam prætereà quâ omnia, circa fidem Christianam controversa, solennes adversariorum strophas, earum autores, & progressus in Ecclesia, solutiones à Patribus, & aliis Doctoribus adhibitas, consilia, hi in Ecclesia & Republ. obviandi, &c. non solùm calleat, sed alios quoque methodicè & evidenter docere possit. Quanquam enim Christiani omnes iussi simus ea sectari dona, quæ optima sunt, *Cor. 21. ult.* Quia tamen neque ætas, neque intelligentia naturalis, neque sumtus hoc seculo necessarii, neque tandem mensura illa gratiæ, quam Spiritus S. unicuiq; admittitur, admittunt, ut omnes fiamus Doctores, Prophetæ, linguarum periti, &c. *ibidem v. 29.*

vel Systematicæ.

Nō omnes eundem finem possunt assequi.

v. 29. 30. Idcirco plurimum interest, ut *futura ad*
 sive parentes, sive ipse futurus sublimio- *studia fa-*
 ris Theologiæ Studiosus, si ætas adsit, su- *cultates*
 per his requisitis se suosq; explorent, *explorare*
 an eorum semina apud se comperian- *quis possit?*
 tur? Quod fit, per analogicum in cæ-
 teris rebus iudicium, num in iis pieta-
 tem, num industriam, num modestiam,
 sed utilitatem, &c; exerceat, ne c praterèa
 sive ætate, sive necessariis studiorum
 præsiidiis destituatur? Horum omnium
 antè computandi sunt calculi, ne post-
 quam posuerit fundamentum, & non
 potuerit perficere, omnes qui vident,
 incipiant illudere ei, dicentes: *Quia hic*
homo cepit edificare, & non potuit consumi-
mare Luc. 14, 29, 30.

2. Statuto jam certo studii fine, quan- *Media*
 quam ad utrumq; finem obtinendum, *Doctore*
 naturalis Industria, pietas, modestia, *populæri*
 gratia. Spiritus S. requiratur: in mediis *necessariis*
 tamen informationis, eorumq; necessi-
 tate magna diversus est. Futuro enim
 apud Christianam plebem concionato-
 ri, Linguarum peregrinarum, scientia,
 notitia Artium disputandi, arguendi,
 confundendi, &c. polemicarum ex Pa-
 R 5 tribus

tribus & Scholaſticis diſputationum, ſingularum hæreticorum fraudũ, & multa alia abſolutè neceſſaria non ſunt, ſed tantũ utilia, & ornamenta quædam, ſi adſint: Vel ſaltem aliquibus neceſſaria, qui ſive inter hæreticos vivunt, aut quibus à vicinis periculum eſt. Paſtori autem Pagano aut Oppidano, in Eccleſiâ pacata, & ab hæreticorum vicinia ſatis remota. Præcipuum ſtudio pōnendum eſt, in capitibus Catechiſmi quoad theſin, & directam antitheſin, tũ ediscendis, tũ in vernaculâ linguâ evidenter docendis, in exaggerandâ Virtutum pulchritudine, neceſſitate &c: vitiorum deformitate & damno, atque ad habitum in iſto ſtudio acquirendum, frequens concionandi, & conciones alias tũ legendi tũ audiendi provincia, ipſi quali propria erit. Doctori verò Theologo hic finis non Proximus, ſed ſubordinatus eſt, neque ſolitarius, ſed coincidens: quamobrem instrumenta, ſeu media ad utrumque finem tendentia diverſiſſima ſunt.

*Doctori
publico ne-
ceſſaria
qua?*

*1. Natura-
lis induſt.
& apt. ad
india.*

3. In futuro tali Theologo requiritur
II. Naturalis induſtria & aptitudo ad ſtudio.
Nec enim ii, quos ſive natura, ſive educa-

educatio, stupidos & indolentes fecit,
 ad profundissima Theologiæ studia adi-
 gendi sunt. Quomodo nemo olim tam
 stupidus credebatur; qui Canonis Missæ
 lectionem non posset discere, atq; ita Sa-
 crificulus fieri, in quo non requirebatur,
 nisi facultas legendi Latinè, ut facile
 patet ex *Concilio Tridentino sess. 23. De-
 creto reform. cap. 1.* & ipsis librorum
 Missalium editionibus, in quibus sin-
 gula verba accentibus notata sunt;
 quæ syllaba producenda, quæ corri-
 pienda sit, ut *lègere, docère, &c.* ne-
 videlicet Sacrificuli pronuncient *legè-
 re, dòcere, &c.* Verùm, quomodo
 Nebucadnezar ad discendas Chaldæo-
 rum literas pueros ingenio quàm sele-
 ctissimo præditos conquiri jubeat,
Dan. 1. 4: ita ad hoc augustum studium
 ingenia non solum quoad apprehensio-
 nem quàm exquisitissima, sed etiam
 quoad sedulitatem talia seligenda sunt,
 eum aliàs absq; sedulitate felicitas in-
 genii plerumq; in proterviam & teme-
 ritatem degeneret. Contrarium, etsi
 nimis Vulgare Cacoethes, quòd ad
 Theologiæ studia quasi damnatur, quò
 ad mercaturam aut mechanicas operas

vel etiam Reip. negocia non satis arguti apparent, graphice perstrinxit B. Lutherus paulò ante obitum, in scripto de Origine Papatus à Diabolo. Tom. VIII. Jen. Germ. fol. 240. Et in Epistola ad Capitanum. Witteberg. An. 1529. Tom. 4. fol. 463.

III. Instru-
mentorum
notitia, I.
Lingua-
rum; Ver-
nacule,
Latina,
&c.

4. Prærequiritur III. in futuro tali Doctore Linguarum: Vernacule Latine, Græcæ, Hebraicæ, atque humanarum artium non vulgaris sed exquisita, & magistralis notitia. Vernacule: ut possit populum evidenter & perspicuè docere. Latina: ut probos autores, quales sunt, Lactantius, Tertullianus, Arnobius, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Prosper, &c. penitus possit intelligere, nec in apprehensione primarum & secundarum Notionum se cogatur macerare; Imprimis autem ut Scholasticorum terminos, Lombardi, Thomæ, Scoti, Bonaventuræ, Cajetani, &c. qui non solùm solocè, sed de industria quoque tam obscure scripserunt, ut à doctis difficilime etiam intelligantur, assequi possit: maximè verò, ut ea quæ ipse Latino idiomate scripturus est, possit, propriis, & significantibus verbis proferre,

acc

nec verborum, quàm conceptum majori penuriâ laboret. *Græcæ*, ut N. Testamenti idiotismos & loquendi phrasin, quàm exactissimè calleat. Nunc imprimis, quando Papistæ per corruptelas Versionis vulgatæ, & hæretici fictâ proprietate sermonis, Græcam veritatem eludere laborant; priscorum quoq; Conciliorum & Græcorum Patrum, Ignatii, Clementis, Basilii, utriusque Gregorii, Chrysostomi, & reliquorum dicta corumpunt, quæ ex sua sede investigandi & dijudicandi facultas in Theologo omninò necessaria est. *Hebrææ Linguae* *Hebrææ*, notitia necessaria est propter originem V. Testamenti, sed ea non requiritur, tam exacta, quàm reliquorum adiomatum; Verùm sufficit, si quis Lexicis & Concordantiis commodè uti possit, & solâ Grammatices cognitione instructus accedat. Quia probationis principium, ex quo litem omnem de constructione & significatione vocum, decidere oportet, unum tantùm est, Vet. nempè Testamentum, cujus voces & connexiones ex Concordantiis Hebraicis investigare non est difficile ei, qui vocum flexiones & derivationes saltem calleat. *Quicquid*

quid Rabbinorum vel quispiam alius
 fenserit, Illustrationi servit, non pro-
 bationi litis: Rabini autem præsum-
 ptione corruptæ veritatis, vel saltem
 immissæ divinæ excæcationis laborant,
 nisi, quod absit, falsum dixit Apосто-
 lus 2. Corinth, 3, 15. Quapropter illorum
 interpretationem, cõmuniter falsam nõ
 veram esse, præsumitur. In cæteris verò
 linguis, hoc est, Latinà & Græcà, quia
 ex aliis, quoque auctoribus exemplo-
 rum inductio admittenda est, prolixior
 scientia requiritur. DEUS enim cum
 largietur donum linguarum in Nov.
 Testamento, Actor. 2. omnium aliarum
 linguarum facultatem distribuit. solæ
 exceptæ Ebrææ: Ebræi enim erant sub-
 jectum recipiens illius doni. Erant om-
 nes Galilæi v. 7.

2. *Artium
 humanio-
 rum.*

Artium humaniorum, præsertim
Logicæ, Metaphysicæ & Rhetoricæ scien-
 tia ad id necessaria est, ut ad substi-
 tum memoriæ, tum sibi, tum audito-
 ribus comparandum, calleat futurus
 Theologus, quæ legerit, aut dicturus
 est, methodicè digerere, accuratè con-
 cludere, probabilia à necessariis, hete-
 rogenca

rogeneâ à competentibus, generalia à specialibus discernere; quaque meditata est, ordine & eleganter proponere, aliisque persuadere.

Artium reliquarum, Mathematicos, Physicæ, Ethicæ, Musicæ, &c: notitiâ, quia directam rationem instrumenti non habet, sed quasi subsidiariam tantum magis ornamento, quam fulcimento est, Harum omnium addiscendi modum non credimus, sed in Scholis inferioribus traditum & edocum prærequirimus. Id saltem monemus; In addiscendis istis disciplinis, hoc curandum etiam futuro Theologo, ut ea ex iis eligat, quæ ad praxin accommodet, non, quæ ad ipsarum disciplinarum lites & controversias decidendas fecunda videntur, id est, solum discat ex Logicis bene concludere. Ex Metaphysicis, rectè subordinare, & distinguere. Ex Rhetoticis, aptè disponere & eleganter pronunciare,

5. Necessaria est ante omnia in futuro Theologo.

IV.

Pietas.

IV. Pietas erga DEUM & proximum.

1. Tim. 4, 7. 8. Hæc enim fundamentum, cui tota structura imponenda est. Si quis voluerit facere voluntatem patris mei, is cognoscat de doctrina mea, an sit ex Deo, Joh. 7, 17. 1. Joh. 2, 3. Sirac. 32. 20, &c. Nec enim putandum, sacram Theologiam esse tantum mentis habitum, seu apprehensionem rerum scibilium, qualem Diaboli habent; sed esse habitum practicum, qui debeat à sciente ad suæ & aliarum animarum emolumentum adhiberi. Ejusmodi non ingreditur animam malignam, & corpus peccato subjectum. Sap. 1, 4. Sacra tractaturos oportet corde & corpore à forde peccatorum contra conscientiam ablutos esse. Exod. 40, 12, 31. 32. Est enim ignis verbum Dei. Jerem. 23 29. consumens eos, qui peregrino cupiditatum igne æstuantes accedunt. Lev. 10. 1. 2. atque ejusmodi tintinnabula, aliis, non sibi ipsis sonantia, 1. Cor. 13, 1. jam olim Deo maledicta sunt. Ps. 50, 16 seqq.

6. Deniq; in futuro Theologo maximo perè necessaria est V. Modestia, cum tolerandi adversa patienter, cum condonandi aliis injurias. Christianis omnibus, sed futuris Ecclesiæ Doctoribus imprimis

primis dictum est, *si quis vult discipulus meus esse, tollat crucem suam, Matth. 10, 38. Luc. 14, 26. seqq. in mundo habebitis afflictionem, Johan. 16, 33.* Ergo aliis mansuetudo & modestia non minùs necessaria est, tum propter majorem ædificationem, 2. *Corinth. 5. 11*, tum propter evitandum scandalum, quod non potest non oriri, si quis suis jactandi, ostentandi, offensas vindicandi, &c: affectibus indulserit. Ista omnia ut hominem DEI planè deducant, averruncanda sunt, quia faciunt eum ineptum ad divina servitia, ex instructione Apostolica, 1. *Timoth. 3. vers. 2. 3. cap. 6. vers. 11. Tit. 1, 7.* quæ requirit in Episcopis, temperantiam, mansuetudinem, continentiam, castitatem & vitam inculpatam, jubet exesse verò ebrietatem, pugnarum desiderium, rixositatem, jactantiam, &c. tanquam incompatibilia cum officio futuri cujusdam Timothei aut Titi, 2. *Timoth. 2, 24. 25. cap. 4, 5. Tit. 2. 7.* Et demonstratiam seductorem potius quàm Doctorem, 2. *Timoth. 3, 2. seq. 2. Petr. 2, 10. 3. Johan. vers. 9.*

*Ingredientia studium Theologicum.**Ingredientia Studii Theologici.*

Hoc jacto fundamento, augustissimum illud sacrae Theologiae aedificium postea superstrui potest, quod ingredientur, quanquam plura, hæc tamen potissimum: 1. *Oratio*, 2. *Lectio*, 3. *Scriptio*, 4. *Disputatio*.

I. DE ORATIONE

Oratio quid?

1. Per Orationem intelligo elevationem tum mentis, tum labiorum ad DEUM, ad eum sive deprecandum pro malis commissis, aut omissis bonis, sive postulandum pro conferendis beneficiis, sive orandum per contemplationem beneficiorum ejus, nostræ indignitatis, &c.: sive ad gratias ei agendas pro bonis acceptis, quæ species orationis recensentur. 1. *Timoth. 2, 1, 2. Philip. 4, 6. &c.* Sive ad conjungenda unâ orationem hæc singula, quomodo Psalmi Davidici singuli ferme deprecationem, postulationem, meditationem, gratiarum actionem comprehendunt.

2. *Hu.*

2. Hujus orationis tùm utilitas, tùm *Ejus Ne-*
 necessitas ad Studium Theologicum, *cessitas &*
 evidentior est, quàm ut probatione in- *Utilitas.*
 digeat. *Nihil habetis, quia non preca-*
mini, est in Epist. Jacobi cap. 4, 2. Si
quis indiget Sapientia, oret, cap. 1, 5. DEUS
dat Spiritum Sanctum orantibus se, Luc.
11, 13. Cùm orarent Apostoli, cecidit Spiritus
Sanctus in auditores, Actor. 8, 15, Oranti
Salomoni data est sapientia, 1. Reg. 3,
10. seqq. Petenti Elisæ duplicabatur Spi-
ritus Eliæ, 2. Reg. 2, 9, 10. & sine oratio-
 ne in hoc studio nemo proficit ad pie-
 tatem, sed delabitur ad quæstiones inu-
 tiles, ex quibus impietas & atheismus
 nascitur, 2. Tim. 2, 14, 23.

3. Neque ejusmodi labor oratio est,
 qui studium Theologicum non sit. Non
 solum enim mentem alligat, & quasi
 circulis quibusdam piæ intentionis
 constringit, ne profanis desideriis im-
 buatur; sed per se quàm propriè &
 proximè mentem informat, meditatio-
 ne earum rerum, quæ petuntur, & a
 quo petuntur. Nec enim potest quis-
 quam v. gr. Psalmum Davidis 119. ora-
 tione recensere, sine informatione qua-
 dam mentis, de similitudinibus Verbi
 divini

*Oratio est
 ipsum stu-
 dium Theo-
 logicum.*

divini, quòd auro Obrizo, melli, favò
 &c: comparetur, quòd sit credendorum
 & faciendorum regula, instruens viam
 adolescentum, sapientiozem Doctori-
 bus reddens, & de quibus præterea
 Psalmi illius materia Lectorem commo-
 nefacit, orantem verò vehementius affi-
 cit. Proinde non hic solùm affectus
 ad pietatem inclinatur, & studii Theolo-
 gici quasi praxis est, sed quòd præterea,
 etiam ratione materiæ mentem infor-
 mat, quomodo experimur quotidie: Sæ-
 pissimè quædam à nobis animadverti in
 materia orationis, quæ aliàs cogitatione
 præterissemus; Adeò; si quicquam aliud
 tenet formam studii Theologici, oratio
 imprimis eam tenet, non solùm, quæ pie-
 tatis praxis est, sed etiam, quæ per recor-
 dationem verborum, ex S. Scriptura
 mutuatur, mentem & intellectum
 divinis rebus informat, ut non solùm
 orando nos loquamur cum DEO, sed
 etiam Deus nobiscum, quando oratio-
 nis materiam ex Verbo suo nobis sup-
 peditat. *Augustin. in Psalm. 85.*

Tempus
 orandi in-
 definitum.

4. Tempus orandi Apostolus vult
 esse indefinitum, *Roman. 12, 12, Ephes. 6,*
18, 1, Thesi. 5, v. 17. Ac decet quidem Chri-
 stianum

stianum quemvis diu, noctu, manè, vespere, quodcumque vacat, resolvi in preces Studiosum verò Theologiæ oportet non hoc solum cum Christianis aliis commune habere, sed istud peculiare; quòd aggressurus studia, pro felici eorum successu; vacaturus à studiis, pro felici recordatione & usu; imò verò inter ipsa studia, sæpè in suspiria resolvatur, pro sensù difficilis enodatione, aut languoris, qui frequenter suboritur, refocillatione, ex Psalm. 104, 30. *Emitte, Domine Spiritum tuum, & recreabuntur vires mee, & renovabis faciem terræ. Vel: Emitte lucem tuam DEUS, & veritatem tuam, ipsa me deducant, & adducant in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua,* ex Psalm. 34, 3. &c.

Statum

5. Modus orandi privatus iis, qui exercitatos in sacris se habent, Hebr. 5. v. ult. præscribi non debet. Optima enim precandi ratio est, quam pro instantium necessitate, hic & nunc Spiritus S. ex Verbo DEI homini fideli in memoriam revocat, aut indit, qui solus est magister docens rectè orare, Rom. 8. 26. Et solet

Modus orandi privatim, feliciter capessitur ex necessitate presenti.

torpor in-
recitatione
consuetarum
rumpre-
candi for-
mularum.
Ante stu-
dia pre-
candi for-
mula:

Post stu-
dia.

Formule
altæ com-
munes.

recitationi consuetarum precandi for-
mularum, præsertim si memoriter reci-
tentur, aliquis torpor adherere, qui for-
mationi ex tempore, ideò, quòd hæcat-
tentionem & devotionem majorem re-
quirit, adherere tantâ facilitate non
potest. Si quis tamen statam precan-
di formulam desideret, poterit eâ uti,
quam Orthodoxi Disputationi Ratis-
bonensi, Anno 1601. soliti sunt præ-
mittere: *DEUS, qui corda fidelium San-
cti Spiritûs tui illustratione, docuisti, da no-
bis in eodem Spiritu rectè sapere, & de ejus
consolatione semper gaudere.* Post studia:
*Gloria sit omnipotenti DEO, pro revelatio-
ne Verbi sui, quam mihi credere faciat in
odorem vitæ ac salutis sempiternæ, Amen!*
Vel eâ, quæ apud Cassaudrum est, in
precibus Ecclesiast. fol. 398. opp: *Excita
Domine tuorum corda fidelium, ut sacris
inventa doctrinis, intelligant quæ sequan-
tur, & sequendo fideliter apprehendant,
per Dominum nostrum, &c. Omnipotens,
sempiternæ, & misericors DEUS, cujus
Verbum lucerna pedibus nostris, & lu-
men semitis nostris, aperi & illumina
& sanctè intelligamus, & in id, quod
rectè*

rectè intellexerimus, transformentur, quò majestati tuæ nullâ ex parte displiceamus, per Dominum nostrum &c. Vel poterit imitari hanc Thomæ Aquinatis, apud eundem Cassandrum: *O benignissime Pater, Creator ineffabilis, qui verus fons & luminis, & sapientia, ego indignus peccator tibi supplico devotus, digneris effundere super intellectûs mei tenebras claritatis tuæ radium, & duplicem, in qua viti sumus remove privationem, peccatum scilicet & ignorantiam. O clementissime fili, fidelis Redemptor, qui linguas infantium facis disertas, tu linguam meam erudias, atque labiis meis gratiam tuæ benedictionis infundas. O Spiritus Sancte DEUS, dator munerum, da mihi intelligendi acumen, retinendi capacitatem, introspectandi subtilitatem, addiscendi facultatem, loquendi gratiam copiosam; gestum instruas, processum dirigas, & egressum compleas, qui cum Patre & Filio vivis & regnas, DEUS laudabilis, gloriosus & benedictus in secula seculorum, Amen!*

Vel hanc: *Misericors & mitis DEUS, qui me inde ab utero in hanc usq; diem Paternâ manu tuâ clementer duxisti,*

ad laborandum in vineâ tuâ, ad sacra tua studia vocare dignatus es, quæ sote, pervulnera Domini JESU CHRISTI, in quo omnia nobis promissa veritas & amen sunt, velis per claritatem divini spiritus tenebras intellectûs mei depellere, & mentem novâ luce informare, ut mysteria verbi tui prudenter tractem, eaque rectè, & secundum congruentiam divini mentis tuæ intelligam, imbibam & tenaciter servem; velis quoque per gratiam ejusdem Spiritûs tui pravitatem & repugnantiam voluntatis meæ tollere, ut cum sollicitâ devotione, abjectione omnium hujus Mundi, & carnis desideriorum, sedulò ac diligenter sacra tua studia curem, amem, libenter in iis perseverem & cum gaudio exequar, Benedic quoque Deus salutis, piis meis conatibus ex alto, ut ad tuæ divinæ majestatis honorem, meæ & multarum animarum salutem in dies crescant, nec suo unquam fructu destituantur; nevé Diabolus obtentu persequutionum, exiliorum, opprobrii, aut egestatis, pium mihi propositum formidabile aut despiciatum faciat, vel terriculamentis suis ab ardore pergendi avocet;

cer: sed ut per viam angustam fortiter
 ad te contendam, ita ut neque mors
 neque vita, neque angeli, neque princi-
 patus, neque virtutes, neque instantia,
 neque futura, neque fortitudo nec al-
 titudo, nec creatura aliqua ab amore &
 confessione Verbi tui separare me que-
 ant, per Jesum Christum, Dominum no-
 strum Amen!

Post Studia.

Perfice in me, Domine, bonum opus,
 quod cœpisti, ne gratia tua sit in me va-
 cua, sed ut repletus omni plenitudine
 DEI, conforter in interiori homine,
 cresciam in agnitione voluntatis tuæ,
 odio malitiæ, & desiderio pietatis, ut
 ex te capite, mens & voluntas mea, per
 nexus & conjunctionem tecum, sub-
 ministrationem semper sentiat, ac tan-
 dem evadam in virum perfectum, tibi
 placentem: ut, quomodo hîc de veri-
 tate in veritatem, de virtute in virtu-
 tem, illic in cœlo de gloria in gloriam
 tecum causam & mentem, per sacra-
 tissima vulnera, & resurrectionem
 tuam, DEUS benedicte in secula
 Amen.

*Oratio.
 post stu-
 dium.*

METHODUS STUDII
Oratio pro felici successu.

Omnipotens, sublimis DEUS, qui
gressus meos dirigis, cognoscis prima &
novissima mea, tu scopum omnibus co-
gitationibus meis præfixisti, & jam o-
lim conclusum habes, quis successus, quæ
utilitas conatum meorum futura sit,
oro te per vulnera & intercessionem
Domini nostri Jesu Christi, fac, ut ad
hunc scopum omnis cogitatio & studia
mea colliment, ut divini uominis tui
honor semper abs me, atque unice in-
tendatur, veritatis defensio strenuè
suscipiatur, carnis desideria & ambitio
conculcentur, & tuus unice honor
cordi & ori meo fixus stet & maneat,
Hunc ut feliciter assequar, tu DEUS
meas, mentes superiorum inclina, a-
micorum animos mihi concilia, ut fa-
vorem eorum experiar, adjumenta sen-
tiam, & te instrumētis tuis celebrem,
quia amicus fidus tuæ bonitatis do-
num est, & cui tu faves, ei quoque ini-
micos reconcilias, saltem, ut gloria tua
indesurgat, mea cadat, Ecclesia gaudeat,
veritas animetur, hostibus terrori fiat,
pœnitentiæ eis causam det, & nobiscum
ia

in unum corpus coalescere faciat.
 Hæc ut vitæ & instituti mei summa sit,
 tu, qui omnia potes, clementer effice,
 rogatus per sanguinem Domini nostri
 Jesu Christi, qui tecum & cum Spiritu
 Sancto vivit & regnat, DEUS in secula
 seculorum, Amen!

II. DE LECTIONE, EIU S *Leçtio Le-*
neçssitate, formâ, subjecto, obje- *ctionis Ne-*
jecto, modo, & ordine, tempo- *cessaria*
re, quantitate.

I. Orationi oportet, ut succedat
Leçtio scriptorum divinorum. Apосто-
 lorum enim Pentecosten, & visibilem
 Spiritus Sancti effusionem non est, quod
 expectemus, postquam linguæ cessa-
 runt, & prophetandi donum evacua-
 tum est, 1. Corintb. 13, 8 Ideò juvenis
 Timotheis jussus est attendere *Leçtioni,*
exhortationi, Doctrinæ, 1. Timoth. 4, 13.
 jussus est vigilare & laborare in omni-
 bus, ut vulgata quidem habet versio,
 2. Tim. 4. 5.

2. *Leçtionem* verò appellamus hîc *Leçtio,*
 non quæ syllabas & voces combinat, *ἀνάγνω-*
 sed quam Græci ἀνάγνωσις seu recogni- *σις.*
 tionem

Significat
conceptum
per omnes
sensus.

Visum,
Auditum,
Medita-
tionem.
Auditus
quid Le-
ctioni præ-
feret?

tionem, redintelligence vocant, com-
monefactionem, attentionem earum re-
rum, quæ scriptæ sive leguntur, seu audi-
untur, seu ruminantur; ἀναγνώσις enim
non præcisè modum concipiendi, sed
conceptum dicit, qui sive mediantibus
oculis, sive mediantibus auribus, sive
mediante reminiscentiâ fiat, perinde est.
Proinde *Lectio*nis sunt tres quasi *Species*:
1. *Scripturae lustratio* per sensum visus;
ἀνεγασίς, per sensum Auditus: 3. *Medita-
tio*, per Reminiscentiâ, quæ Studio
Theologiæ conjungendæ sunt, non se-
parandæ. Ac *Lectio*ni quidem vulgò sic
dictæ, ἀνεγασίς vel ideò præferenda,
quòd vox semel aut bis, & per interval-
lum audita, qualis in auditoriis sonat,
fortiùs penetrat & memoriæ quoq; tena-
ciùs in hæreat; quàm cursorio oculo lu-
strata sententia; quia illic ad meditan-
dum intercedit spaciũ, quod in lectione
simplici non intercedit, nisi de industria
sumatur, atq; ita discrimen illud, quod
lectionem & auditionem interest, com-
pensetur. De quo argumento legenda est
Hieronymus Epist. ad Paulinum, quæ latinis
Bibliis solet præfigi.

3. *Subiectum Lektionis* suprâ requi- *Subiectum*
 sivimus, intelligens eorum quæ dicun- *Lektionis?*
 tur, saltem, quoad apprehensionem *quale?*
 Grammaticam & Logicam: Rerum
 enim in quavis facultate naturas per-
 noscere, facultatis proprium est, qua-
 rum addiscendi rationem nunc non in-
 quirimus.

Materiam

4. *De objecto*, seu materia Lectio- *Lektionis*
 nis potissima difficultas est; neque enim *difficile est*
 in hæc scriptorum varietate proclive *definire.*
 est judicare, quantum hic illo præ-
 stet; ac quia nervosior ac compendio-
 sior ætas Scholeasticis successit, atque
 etiamnum per DEI gratiam succedit,
 videtur esse abs re, ad certos Autores
 Lectorem velle alligare, præsertim cum
 in tanta copia, etiam optimi Autores
 nos fugere possint, & iudicio hominus
 docti committendum sit, quos ille Au-
 tores in quavis materia ducat magis
 præstitisse.

V. Auto-

Orsurus tamen Theologicum stu- *rum clas-*
 dium poterit distinguere Autores in V. *ses, qui le-*
 Classes: 1. in *Lexicographos*: 2. in *Com-*
mentatores: 3. in *Catechetas*: 4. in *Pole-*
micos: 5. in *Præcticos*.

I. Ex

I. *Lexicographi.*
Hebraei.

Græcisunt imperfecti.

Quomodo supplendi

Nempe, addendo particularum significationem & constructionem.

I. Ex *Lexicographis* Theologiæ Studio-
 sus comparabit *Concordantias Hebraicas*
Rab. Mardochai Nathan, Venetiis & Ba-
 sileæ excusas, quas nunc in meliore for-
 ma adjectis vocalibus & punctis; & di-
 stinctis modis ac temporibus verborum,
 edidit Buxdorsius; Hæ enim ad contro-
 versias textuales per inductionem de-
 cidendas necessariæ sunt. Initiò tamen,
 studii sufficit *Lexicon Hebræum Johannis*
Avenarii aut *Johannis Forsteri*, quod est
 instar *Concordantiarum*. Pro N. Testa-
 mentò necessariæ sunt *concordantie Græ-
 cæ Heinrici Stephani*, ultimò editæ, Anno
 1624. quæ tamen ipsæ incomplexæ sunt;
 & plerasq; particulas seu Syncategore-
 mata omiserunt, quas supplebit Stu-
 diosus Theologiæ addendo ad finem
Concordantiarum peculiarem particu-
 larum sive constructionem, seu signifi-
 cationem; quia in harum particularum
 situ multùm nonnunquam momenti si-
 tum est: Sic ad particulam *וְ* anno-
 tabit; illam nonnunquam esse Exege-
 ticam, ut *Johan. 10, 33* *Matth. 21, 5*. Et
 nonnunquam adversativè poni i. *Job. 3,*
 2. nonnunquam ratiocinativè, i. *Job. 3, 4*.
 ita ad particulam *וְ*, notabit dicta,
 quibus

quibus significat idem, quod in aliquo, ut *Rom. 5, v. 14. Marc. 4. Phil. 1, 3.* non nunquam propter aliquid *Matth. 26, 50, &c.* atque ita in reliquis particulis defectus harum Concordantiarum supplebit. Quo labore ipsum levabunt M. Erasmi Smidii P. P. in Acad. Witteberg. Græcæ Concordantiæ nuper editæ. Pro vulgata versione variæ sunt jam olim editæ Concordantiæ, quibus Theologus ob vulgatae versionis frequentem usum carere non potest. Antequam ei facultas detur in quovis idiomate Concordantias sibi comparare, interea utetur *Concordantiis Timothei Kirchneri* in quarto, quæ sunt quasi compendium Concordantiarum, tam Hebraicarum, quam Græcarum in utroque Testamento. Ad Lexicographos referenda est. *Clavis Scripturæ Flacii*, postremæ Editionis Basiliensis, cui Versus Caputum Biblicorum adjecti sunt, nec non Philologia sacra D. Glasii: liber Studiosis Theologiæ ob Explicationem Phrasium Scripturæ valde utilis. Ex Papistis; *Johannis Ferdinandi*; ex Calvinistis: *Matthiæ Martini Lexica*; *Marloratii Thesaurus*, & *parallel. junij*

2. His libris utetur Studiosus; cum ad usum Leni-

*cögrapho-
rum du-
plex.*

*juvandam memoriam, si fortè dicti cujus-
dam caput aut versus exciderit, cujus-
quæsitâ unâ voce in Concordantiis, lo-
cum in Bibliis unâ reperiet; Tum ad re-
fellendos solide adversarios, quando de u-
surpatione & significatione vocis Bibli-
cæ Quæstio vertitur. Ex inductione e-
nim Exemplorum, quæ in Concordan-
tiis consignatæ sunt, fortissima pro ve-
ro & perpetuo Scripturæ sensu, sumun-
tur argumenta.*

*II. Com-
mentato-
res: quo-
rum tres
quasi or-
dines, &
usus diver-
simus.*

*3. Commentatorum statui possunt tres
quasi ordines; primus eorum, qui in Bi-
blia, alter eorum, qui in res gestas Eccle-
siæ quicquam consignârunt. Eorum por-
rò magnus habendus est delectus; quidam
enim leguntur, ut ex iis de vero Scriptu-
rarum & Patrum sensu informemur;
quidam ut corruptelas & dissensum ex
iis perspiciamus.*

*Commen-
tatores
Biblici, r.
Orth d o-
ri.*

*4. Ex Nostratibus recentioribus pau-
ci sunt, qui iusta commentaria in Scri-
pturas ediderint; Loco commentarii in-
cipientibus Theologiæ Studiosis, deser-
vunt *Luce Ostandri Biblia*, cum glossis in-
terlinearibus: In sermone autem Verna-
culo *Biblia Danielis Crameri, & Discum Vi-
narjensium, Noribergæ recens edita.*
Quibus*

Quibus addi debent *Notæ Flacii* in Nov. Testamentum: D. Waltheri Harmonia, possunt D. Lutheri, Gesneri, Rungii, Pelargi, in Pentatevchi libros, Balduini in Josuam, Judic. Ruth. In Libr. Regum, Welleri, Musculi, Mølleri, Sneppii aut Gesneri in Psalt. Forsteri in Jesaiam, Jerem. Lucæ Osiandri in Ezechielem, Danielelem & 12. Prophetas Minores; imprimis D. Oissimi *Johannis Tarnovii commentarii*. In Quatuor Evang. Harmonia D. Gerhardi, aut brevius D. Calixti: In Epistolas Apostolorum D. D. Balduini & Gerhardi. In Apocalypsin D. Hoe; Hæc commentaria oportet à Studioso ad veram sensus intelligentiam prius legi, antequam adversariorum commenta attingat; Qui enim nuper ex adversariis commentantur, dictorum interpretationem ad controversias modificant, non controversias ad interpretationem genuinam: & nemo fermè est, qui sine præjudicio ad commentandum accedat. Itaque ex Papisticis Bibliorum interpretibus vetustiores optimi sunt, ut Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus, in universa Biblia; Ambrosius Catharinus Compsæ Episcopus, in Epistolas Pauli; Johannes Ferus,

*Aliorum
Lectio
sunt præ
ponendi.*

*2- Cōmen-
tatores
Papistici,
vetustio-
res.*

in Evangelium Matthæi, Evangelium & Epistolas Johannis; *Didacus Stella*, in Lucam; *Toletus* in Lucam & Johannem; *Arias Montanus*, & *Franciscus*, *Lucas Brugensis* in plerosque utriusque Testamenti Libros Notis conscripserunt, quæ insertæ sunt Bibliis Regis, & seorsim excusæ Antverpiæ in quarto *Alphonsus* quidem *Tostatus*, *Ableusius* Episcopus, & *Nicolaus de Lyræ* in universa Biblia commentarios ediderunt, sed eos comparare in paucorum facultate est; pauciorum; ut *Biblia* illa Regia, Antverpiæ cum quadruplici versione, & prolixo Commentario edita, redimant. *Emanuelis Sææ* Annotationes nimis breves sunt. *Jacobus Tirinus*, *A. Mendoza*, & *Stephanus Menochius*, & qui præterea ex recentioribus sunt commentati, suis feruntur passionibus. In Pentateuchum, *Cornelius à Lapide*, *Leonardus Illarius* & *Jacobus Bonfrerius*. in Josuam & Judices: *Nicolaus Serarius*, *Andreas Masius*, & *Johannes Mercerus*. In Lib. Regum & Paralip. *Caspar Sanctius*, *Serarius*, & *Mendoza*. In Jobum: *Johannes de Pineda* & *Caspar Villalpandus*. in Psalmos, Prov. &c: *Johannes Lorinus*, *Nicolaus Jansenius*, *Gilbertus*

Breus Genebardus, Jacobus de Valentia, & Simeon à Mitis. In Prophetas Majores; *Cornelius à Lapide & Maldonatus.* In Minores itidem; & *Christophorus à Castro,* nec non *Franciscus Ribera.* In Proverbia, Ecclesiastem, Ecclesiasticū & Sapientiam: *Lorinus & Cornelius à Lapide.* In Tobiam, Judith, Esther, Machabæos: *Senarius & Fabianus Justinianus.* In N. Testamentum prolixè: *Alphonsus Salmeron.* In 4 Evangelia: *Jansenius, Maldonatus & Barradius, Contzen.* In Acta: *Lorinus & Sanchez.* In omnes Apostolorum Epistolas; *Guilielmus Estius, Justinianus & Cornelius* (qui & in Apocalypsin) in *Estii Syno-*
Epp. Petri, Jacobi, Johannis Lorinus & price An-
Cornelius præcipuos emisertunt commen- *notatio-*
 tarios, & quos ob ferventes hodiè cum *nes in uni-*
 Papistis Controversias, maximè legimus. *versa Bi-*
 In Apocalypsin *Alcazar, Ribera, Viegas, blia.*
Cornelius. Summam dictorum, Ortho-
 doxos inter & Papistas Controverso-
 rum, videre licet incipienti Studiofo,
 in *Annotationibus aureis Guilielmi Estii,*
 nec non *Bibliothecâ Sixti Senensis,* quæ
 duo sufficere possunt incipienti, ad Sta-
 tum quæstionis cum Papistis circa In-
 terpretationem præcipuorum scripturæ
 Dictorum, cognoscendum.

3 *Com-
mentato-
res Calvi-
niani.*

6. Ex Calvinistis sufficient sola *Biblia Belgica jussu ordinum nuper edita*. Vel etiam unius *Calvini & Piscatoris Commentaria* in universa penè *Biblia*; *Grosii Note* in *Vet. & Nov. Testam.* *Marlonati imprimis & Beza Annotationes* in *N. Testamentum*. Quamquam & *Petrus Martyr*, atque *Rodolphus Gualtherus* plerosque sacros Auctores commentariis exposuerint. Fontibus percontandis inservient *Drusii Annotationes* in *Pentateuchum*, *Josua*, *Judices*, *Ruth*, & *lib. Samuelis*. *Prophetas minores*, *Siracidem*, *Machabæos*. Et in *N. Test.* sed advertendum, quod opinionis tenax sit.

4 *Patrum
Commen-
taria in
Biblia.*

7. Ex patribus nemo est, qui universa *Biblia* explicatione illustravit, præter *Origenem*, qui textualis non est. Quantum *Hieronymus*, *Chrysostomus*, *Augustinus*, *Cyrillus*, *Theodoretus*, in quemq; *Librum Biblicum commentariorum* perfece- rint, ex indicibus ipsorum patet. Pro- in formatione summaria, quid, & quantum singuli *Patrum* scripserint inser- viet *Libellus Bellarmini de Scripturibus Ec- clesie*, in octavo, & commodius *Sixti Senensis Bibliotheca selecta*, quam vocant, in quarto, postrema Editionis. Suffi- ciunt

ciunt autem, ut initiò diximus, incipienti Studioso, *Versio Bibliorum Osiandri*, & ex Papistis ii, quos nominavimus. Ex Calvinianis sola *Biblia Belg.* Si quis *Arie Montani* Versionem & commentarios addere voluerit, aut potuerit, progressus facturus erit in hoc Studio feliciores.

8. Inter Commentatores alterius ordinis excellunt *Erasmus Roterodamus* & *Gerardus Vossius*: Quorum notas in plerosque Patrum, Basileæ & Coloniae nitidiùs editorum, nemo superavit aut æquavit; Quanquam *Margarinus de la Bigne*, & *Augustinus Tornellus*, nec non *Petrus Nannius* multùm operæ in hoc genere insumserint. Post *Erasmum* etiam tentavit *Cornelius Scultingius Colon.* in Hieronymi præsertim & Augustini Scripta; sed post *Homerum Iliada* scripsit. In *Irenæum* & *Tertullianum*, *Pamelius* & *Feuardentus* Jesuitæ: & *Simon Gryneus* Calvinista: in *Epiphanium Janus Cornarius*. *Calv.* in *Cyprianum Simon Goulartius*, Calvinista, notas ediderunt, quorum postremus *Jacobi Pamelii* Jesuitæ obelos, quibus *Cyprianum* corruperat, feliciter contrivit: In *Arnobium*

II. Qui in Patrum Scripta commentati sunt.

bium *Elmenhorstius*. In *Clementem Alexandrinum* *Heinsius*. In *Greg. Nyssenum* *Albuquerqueus Pap.* In *Nazianz. notæ Billii, Pselli & Elæ Cretensis*. In *Basilium Musculus*. In utrumque *Cyillum ex Papiſtis Joannes Aubertus* In *universa Chryſoſtomi & Ambroſii opera præter Erasmus*, quod ſciam, nemo quicquam conſcripſit. In *Justinum Martyrem* *Job. Langius*. In *Salvianum Rittershuſius*. Reliquorum Patrum optimas editiones, quando Theologiæ Studioſus eos profectus fecerit, ut Patribus ſit acubus, quia quotannis variant, ipſe diſcernet. Ad cognoscendum plerorumque Patrum argumentum, inſitid Studioſus adhibebit. Compendium Theologiæ Patrum *Eckardi*: vel *Theologiæ Patrū Sculteti*, in quarto; hoc advertendo, ut à Calviniſta in punctis controverſis ſibi caveat: Minorum Patrum ſcripta ac Pontificum Romanorum congeſtaſunt in Bibliothecam Patrum, *Margarin: de la Bigne* in fol. XVIII. voluminibus.

Synoptica
Patrum
Doctrina

III. Hiſto-
ria Eccle-
ſiaſtica;

9. *Commentatores Hiſtoria Eccleſiaſtica* ex Antiquioribus ſunt *Socrates, Eusebius, Caſſiodorus* autor *Hiſtoria Tripartite*, qui una

unâ editi sunt formâ fol. sub tit: *Scrivatores* *Commen-*
tores Ecclesiastici, Basileæ, Genevæ, & ali- *tatores,*
 oi. *Nicephorus* recentior est & nugacior. *Antiqui:*
 In emendandis his Historiographis rem *Emendati.*
 magnam præstitit *Josephus Scaliger*, Lib.
 de emendatione temporum, seu Notis in
 Eusebium. Post eum *Baronius*, *Torniellus* *Recentio-*
 & *Salianus* scripserunt *Annales vastos res Papi-*
 & mendaces; qui eorum summam cu- *sta.*
 pit, habet eam in *Epitome Spondani*, fol.
 Ex Orthodoxis scripserunt *Centurias*
rerum Ecclesiasticarum, *Magdeburgenses*; *Orthodo-*
 quorum choragus fuit *Flacius* in *Cataxi.*
 logo *Testium veritatis*. Exinde compila-
 vit quasi summam *D. Lucas Osiander*, in
 suis sic dictis *Centuriis*, quæ studioso
 possunt sufficere. Ex Calvinistis *Marcus Calvinista,*
Antonius de Dominis, in *Libris de Rep.*
Ecclesiast. *Morneus* in *Mysterio iniqui-*
 tatis, *aterq; Barclaius*, & *Mauclerus Ros-*
ensis Episcopus, contra *Billarminum*, *Hi-*
storiæ Ecclesiasticæ non parum lucis at-
 tulerunt, ut & *Casaubonus* *Exercitatio-*
 nibus in *Baronium*. *Compendium Hi-* *Compen-*
storiæ & Hæreseologias præcipuè est diarii.
 apud *Pappum*, et præsertim in *Thesauro*
Chronologiæ Alstedii, qui lectu dignissi-
 mus. Pro cognitione *Controversiæ Pela-*
gianaæ

giantæ & annexarum, maximè conducit
Historia Pelagianismi Vossii; in quarto-

10. Ad Commentarios rerum Eccle-
siasticarum pertinent *Tomi Conciliorum*
tùm in Ecclesia, tùm in Papatu peracto-
rum, quos edidit *Severinus Binius* in fol.
V. vastis Voluminibus. Studiosus, pro-
lixior, quàm quæ apud Pappum re-
peritur, gestorum, in Conciliis deside-
rans cognitionem, utetur *Summâ Con-
ciliorum Barthomei Carranza*, in Octavo;
auctoris quidem Papistici, sed qui in ple-
risq; recensendis bonâ fide versatus est.
Ad Eosdem pertinet *Hæreseologia*, seu
Historia de ortu, progressu & qualitate
Hæresum Antiquarum. Cui noticiæ
serviet *Danae liber in Augustinum de Hæ-
resibus*, & *Comment. Elmenborstii in Gen-
nadium*. Aliud ejusdem volumen, quod
Apparatum Sacrum vocat, majorem præ-
bebit utilitatem.

Discretio
in Patrū
& Conci-
liorum
Scriptis
opposit-
is digno
scendis.

II. Quæ verò Patrum & Conciliorum
Scripta genuina sint, quæ non, exposuit
præter Bellarminum & Sixtū, de quibus
S. 7. *Robertus Cocus, Theologus Anglus*, Lib.
conciso, quem *ensuram quorundam Pa-*
trum vocat, in quarto: *Andreas Riveatus*,
in Specimine Critici sacri, quarto; Scri-

psit equidem Jesuita quoq; *Antonius Posselinus* selectam Bibliothecam, sed quâ post dictos autores, Studiosus carere potest.

12. *Catechetas* vocamus eos, qui summâ veritatis Christianæ ex sacris literis & harum orthodoxis interpretibus collectum in thesi & antithesi breviter tradunt, qualis apud Orthodoxos est *Liber Christianæ Concordiæ*, continens *Confessionem Augustanam*, ejus *Apologiam*, *Articulos Smalcaldicos*, *Epitomen Controversiarum* & *Declarationem* earundem, quem utile fuerit Studioso, nō minus atq; *Hutteri Compendium* ad unguem nosse; quia & Rudimenta & fundamenta Catholicæ Veritatis in eo exponuntur, &c. Talis est *Thesaurus Vogelii*; *Hortulus Biblicus Seberi*, ad hoc utilis, ut Articuli fidei, quibus Scripturarum Testimoniis cōfirmentur, Studioso innotescant, quem itidem suafere nescienti, ut ad unguem ediscat: Cōferri cum his possunt ab Incipientibus *Loci Hasenrefferi*, aut *Catechesis Theodorici*. Hoc enim apprimè necessarium est, ut Christianus quivis, futurus imprimis aliorū Doctor, puro veritatis lacte antè imbuatur, quàm ad discretionem æris à

III. Catecheta.

Jupinis, seu tractationem controversiarum accedat. 1. *Por.* 2, 2 *Heb.* 5, 12, 13, 14.

V. *Scriptores Polemici: Orthodoxi: Synoptici.*

Prolixiores.

13. *Polemici Scriptores* illi sunt, qui veritatem non solum in thesi docent, sed antithesin quoque seu falsitatem oppugnant, iiq; vel strictim, ut *Exegesis D. Menzeri*, & *Explicatio Libri Concordiae D. Hutleri*, *Syntagma Hummelii*, *Fasciculi controversiarum Eccardi*, &c. quorum unum vel alterum saltem ex tanta mole, pro summaria Controversiarum cognitione à Studio evolvi velim. Alii prolixius, & justà mensurâ controversias tractarunt, ex Orthodoxis præcipui *D. Chemnitius* in LL. CC. tum in *Examine Concilii Tridentini Dn. D. Hunnius*, cujus opera Studio Theologiæ oportet esse quàm familiarissima, Post hæc LL. CC. *Dn. D. Hutleri*, *Gerhardi*, *Brochmanni* &c. ob pleniorē Controversiarum pertractationem à Studio evolvi par est. Nucleus tamen & medulla, quam posteri omnes inde collegerunt, est in scriptis *B. Chemnitii*, quæ Studiosus pro perpetuo penuduct, post *B. Lutberi* Scripta, quibus saltem Controversiæ eo ordine nō consignatæ sunt, quo oportet in Systemate. Theologico, idq; ob Adversariorum ejus temporis

poris inæquales impetus. Qui particula-
res controversias cum quibuscunq; hæ-
reticis discutiendas sumserunt, prope-
modum infiniti sunt, ut delectus ex iis
pro studiosi industria faciendus sit, nec
enim nostrum est, singulorum licitari o-
peras. Si Studiosus Theologiæ, Uni vel
Duobus ex jam laudatis Scriptoribus ad-
diderit Tomos Dispp. Wittebergæ: *Gießæ*,
& Jenæ à D. Gerharo habitarum, quas
de *Gloria Dei* inscripsit. Habebit plenâ
& Theseos, & Antitheseos noticiam.

14. Inter Papistas agmen Polemico-
rum nunc *Bellarminus* ducit, qui vel unus
ad controversias, quæ cum Papistis in-
tercedunt, explicandas sufficit. Verum,
quia Jesuitarum more sapius æquivoca-
tione fallit, nec statum fideliter aperit,
danda est Studioso opera, ut Lexicogra-
phum quendam vetustiorum Papista-
rum ad manum habeat; ex quo vocum si-
gnificationes vulgatas, & controversias
circa quodvis caput, plenius perspicere
possit, quale est *Lexicon* *Jobannis Alten-*
staigi, & *Alphonsi à Castro libri duo adversus*
hereses; ex quibus constabit, quod Jesui-
tæ nunc negant, unquam in Controver-
sia, vel à Papistis asseutum fuisse, id ha-
buisse

*Præcipue
ex Papistæ
Polemici.*

*Quomodo
legendi.*

buisse maximos in Papatu Patronos, & velut publicam doctrinam fuisse. Huic operi simul inservire potest *Lorichii Thesaurus Theologicus*, *Canisii opus Catecheti- cum*, *Catechesis Concilii Tridentini*, LL. CC. *Canisii*, *Clingii*, *Viguerii*; *Coccij Thesaurus*, *Sanderus de Monarchia Ecclesie* &c: Inprimis eorum *Papistarum judicium circa Augustanam Confessionem*, quæ in Harmonia Coloniae & Moguntiae edita, perspicere est. Opera *Georgii Cassandri*, *Johan. Roffensis*, *Claudii Espencei*, *Ruardi Tapperi* & *Alberti Pihgii Controversiae*; *Andradii Orthodoxae Explicationes* &c: *Becani Jesuitæ manuale Controversiarum*, planè nullam fidem meretur, ac si statum Controversiae fideliter exposuerit, perpetuis enim scatet æquivocationibus, & negatione etiã eorum, quæ aliàs vulgò in Papatu docentur. Idem judicium de *Institutionibus P. Cottoni. Controversiis Huntlei* & *Catechismi Bailij*. Si quem superioribus addere libuerit, magis ingenuus est *Gregorius de Valentia*, tum in *Analyti*, tum in *Opusculis*, quæ uno Volumine prostant, fol. Paris. Deprehendet autè Lector scriptores qui inter Dissidentes domicilium habuerunt, aut eos ad communionem Romanam

sate.

sategerunt reducere, frequenter occultas-
 se quæstionis statum, aut dolosè respon-
 disse: Eos autem securius locutos, qui in
 media Hispania, Italia, aut Polonia scri-
 pserunt, ut *Simanca in Instit. Gravina de*
Præscriptionibus. Costerus de vera Relig. Qui-
 nam verò in particularibus Controver-
 siis laudabilem operam posuerint, eos
 videre, est apud *Bellarminum & Chamie-*
rum, ab initio cujuscunq; controversiæ.

*p. Lex Regia
 foratæ Regiæ
 non Confessione
 Tridentini Concilii
 lo conuincitur*

15. His, cùm maturuerit Studiosus *Schola-*
 Theologiæ, succedent Scholasticorū cō-
 troversiæ, quas summam cōprehensas
 habet in *summa Thomæ Aquinatis* in quæ-
 primò leget *Commentariū* breviorē,
 qualis est *Alexandri Pefanbii*; deinde evi-
 dentionem, qualis est *Guilielmi Estii* in
Magistrum Sententiarum: Postea proli-
 xiorē, qualis est *Vasquis, Gregorii de Va-*
lencia, Suarezii, & Tanneri, nec non *Becani*
Theologia Scholastica, quam vocat. Alter-
 utrum ex hisce eligat Studiosus, quam-
 diu certæ functioni nondum præfectus
 est. *Bonnes* in solam 1. & 2. partem Thomæ
 scripsit. *Zumel* in 1. & quasdam Qq. ex 1.
 & 22.

*Schola-
 stici.*

Contro-

16. Ad Controversias autem, quæ Pa-
 pistis ipsis intercedunt, cognoscendas ad-
 hibebit *Johannis à Rada Controversias*, in-
 stas ipsos

*versia in-
 ter Papi-
 stas ipsos*

ter Thomam & Scotum, quibus edocebitur, quàm inter Scholasticos nihil certum sit; propter Methodum tamen & acrimoniam, non decebit perfectum Theologiae Studiosum eos planè negligere, sed veritatis lacte antea benè enutritum, quòd suprà requirebamus.

De dissenſu Papistarum in genere, multo labore cõgessit *D. Botsaccus cõtradictiones Pontificiorum*, majori, *Dn. D. Gerardus*, in *Confessione catholicae Thomis IV.* nuper emissis, quæ ipsius opera valde utilis est; Ante ipsum *Flacius* in lib. *de dissidiis Papistarum*, *D. Osiander*, in *Papa non papa*, & *D. Humnius* in *Labyrintho fecerunt initium*.

Polemici
Calvinistæ
cum Or-
thodoxis.

17. Calvinianorum Controversias in universum congessit *Calvinus* ipse, in suis *Institutionibus*. Eas quas cum Orthodoxis gerunt, *Sohnius* in *Exegesi Augustanae Confessionis*, *Polanus* in *Syntagmate*, *Bucanus* in *LL. Comm.* *Wendelinus*, & alii. Studioſo autem duo posteriores hi sufficient. Quas inter se gerunt lites, videre licet ex *Collatione Hagiensi*, tùm *Bertii*, tùm *Brandii Edit.* Ex *Actis Synodi Dordance-næ*, tùm iis, quæ Calvinistæ ediderunt, *Amsterodami* & *Hanoviae*, tùm iis, quæ Arminiani ediderunt, vocata; *Actia Remonstrantium*; Præterea ex *Homo-*
mij

iii Specimine Controversiarum Belgicarum; Anatomie Arminianismi Molinæ, Malæ Encheiresi Corvini, Confessione & Apologia Remonstrantium, Censura Confessionis Remonstrantium, à Professoribus Leidensibus edita, Operibus Arminii; Vedelio de Arcanis Arminianismi & Scriptis hic oppositis, &c. Cum P^{ra}distis.

18. Scriptores qui Controversias Orthodoxis & Calvinistis adversus Papatum communes pertractarunt, præcipui sunt ex nostris ii, quos §. 13, significavimus. Ex Calvinistis Petrus Martyr. in LL. Comm. Francisc. Junius in Controversiis contra Bellarminum: Polanus in Syntagmate: Scarpus in cursu Theologico: Rivetus in Catholico Orthodoxo, & Daniel Chamier in Panstratia qui postremus vice omnium esse potest, & vel unus studioso sufficit.

19. Particulares Controversias nobiscum Calvinistæ contra Papistas præcipuè has disputarunt: De Scriptura, Romano Pontifice, Ecclesia, Conciliis, peccato Originis Hunnius, Gesnerus, Meisnerus, Thummius &c. Wittacker, Franciscus Junius, Sutlivius, Sibrandus, Lubbertus, Rivetus in Hagoge & imprimis Thomas Mortonus Apolo-

Polemici
de Parti-
cularibus.

Contro-
versis.

Apologia partibus, duabus quæ lectu sunt dignissimæ. De invocatione Sanctorum Johannes Reinoldus, Libris de la Idolotrie Romane Ecclesie. De Anticristo, Georgius Dounam. De Purgatorio B. Meisnerus, Saedel; De Missa idem; & ex nostris B. Meisnerus, atq; Hunnius de Sacramentis in genere & specie. De Gratia & Libero arbitrio, atq; attinentibus D. Meisnerus in Anthropol. Paræus contra Bellarminum & propemodum infiniti. His adjungendi erant, qui sectam Unam ex professo confutandam sumplerunt, ut Giesseius in Papismo & Calvinismo. Thummus & Himmelius in Weigelianismo. Joh. Mollerus in Judaismo & Anabaptismo, quos præcessit Wigandus, cujus extant VII. libri distinctis sectis seorsim oppositi. Hos saltē ex pluribus nunc excerpere placuit, quibus Studiosi Bibliothecam, quamdiu Numidæ in ^{tem} moierm adhuc divagatur, instrui oportet.

*unde in morem
qui molles Jovian
& abierunt Tertullianus*

V. Practici
scriptores.

I. Pro informandis
suis moribus.

20. *Scriptores Practicos dicimus eos, qui ad Pietatem mores, vel conscientiam, informant, idq; seorsim, & quisq; suam, vel publicè vel alienam. Pro suis moribus informandis multi ab Orthodoxis prostant. Scripti Libri vice omnium esse possunt Meditationes & Schola Pietatis*

D. Gerardi

D. Geradi, *Augustini Confessiones, Manuale & Soliloquia*, quæ posteriora duo Augustini tamen non sunt, sed Petri Damiani Cardinalis, & cautè legenda. Pro informandis moribus alienis ad Pietatem, exstant homilię nostrorum sine numero: ex quibus Methodi causâ Dn. D. Meisneri & Theodorici: Pietatis autem & succi gratiâ D. Lutheri, Balduini, Hermanni, Arndi homilias in Evangelia præferimus. Ex Papistis Stellam de vanitate Mundi; Granatensis Ducem peccatorum: Stapletoni promptuarum morale, Malderi meditationes, nec non modernum Drexelium commendamus. Pro informanda Conscientia, exstant Casus Conscientiæ Balduini, Consilia Bidembachii & Dedekenni. Ex Papistis Studio sufficiunt summula Cajetani, Fernandes Theologia Moralis, & Toleti instructio Sacerdotum, singuli in forma & edicti. Inprimis ad Papistarum dissensum notandum, legendum est provectiori Theologiæ Studio, Corpus, quod vocant, *Juris Canonici* in quo & aurum & plumbum & scorias reperire est. Navarri Manuale: Azorii institutiones Morales, Sayri clavis Sacerdotum, Filiuccii, Laymani, Ferdinandi à

2. Pro informandis alienis,

3. Pro informanda Conscientia vivo, rum.

4. Moribundo-
runt.

Castro Palao, *Moralia*. Pro moribundorum conscientia informanda, sunt in bene constitutis Ecclesiis formulæ agendi consignatæ, quæ Agendis Ecclesiasticis annecti solent. Conducunt ad hoc officium. *Gedicii Sterbekunst / Wilbelmi Alardi Athanasia*, *Philippi Nicolai de Vita aterna* &c.

Modus & ordo legendi non omnibus subjectis idem convenit.

V. Modum & ordinem legendi præscribere itidem difficile est, non solum ob dissensum autorum de Methodi natura, an talis ratio Methodi præscribenda sit, quæ ex natura rei, abstractâ à Dispositione subjecti docendi, facilima est? An verò ea dicenda sit Methodus convenientior, quæ melius quadrat captui dicentis, quæ de re *Zabarella* in suis de Methodo Libris, & Apologia disputat; sed etiam ob varietatem & ἐπερχλιστικὴν plethorumque ingeniorum, quæ volatilia sunt, & saltuatim malunt carpere summa rerum capita, quàm premere, qualia tamen rarò ad solidam doctrinam devenisse, experientiâ comprobatum est.

Generalis ordo παιδείας.

In universum autem cuius doctrinæ ordini hoc substernendum est fundamentum.

damentum, quòd informationem intellectus oporteat procedere à notioribus ad ignotiora, adeoque à generalibus ad specialia, à singularibus ad universalialia; ac quanquam in uno vel altero subiecto illa ingenii faeilitas existat, ut protinus connexionem inter ima & summa perspiciat, celeritas tamen apprehendendi non variat methodi rationem, & motus sive perniciosus sive tardior, naturam tamen motus retinet; proinde, communem hanc methodi rationem in quovis subiecto observari oportet: ut primo Studiosus, Christianis parentibus natus, postquam capita Catechismi & fidei Christianæ cum lacte quasi materno imbibit, eadem ex libris Symbolicis, dictis Scripturæ evidentibus demonstrare possit; cui usui, ut supra diximus, *Compendium Doctoris Hütteri*, aut *Hortulus Bibliæus Seberi* accommodatissimus est, quem Librum aut similem, oportet futurum Theologiæ Studiosum memoriter tenere, ut motâ de quovis fidei capite quæstione, nôrit, quibus Scripturæ dictis veritas confirmetur, falsitas confutetur; hoc unum.

*I. Notitia
summorum
fidei Capitulum.*

II. Sum-
maria
Vernacu-
lorum Bi-
bliorum
lectio.

Quomodo
memoria
mandan-
da?

2. Deinde, oportet Canonem Bibli-
cum in vernaculâ primùm lingua sum-
matim percurrere, ut historiæ, & earum
sedes Studioſo innotescant, quod expe-
diet faciliùs, si post lectum caput, aut ca-
pita, conferat eorundem summaria,
quæ rythmis comprehensa, extant in
memoriali Biblico Himmeli, ex quo
ſeliger Epitomen unam, ad quam me-
moriam eorum, quæ toto capite occur-
rerunt, exigat, hoc modo; ut post abſo-
lutum librum, intuitu Rythmorum re-
cordari poſſit ſingulorum capitum. Ab-
ſoluto ad hæc alio Libro, antecedentis
Libri summaria cum ſummariis hujus
repetat. Perlecto tertio, quarto &c. li-
bris, ſemper Rythmos (aut quæcunque
alia summaria è dicto memoriali ſele-
cturus eſt,) quibus ſummæ anteceden-
tium Capitum continentur, cum poſte-
rioribus repetat, ita fiet, ut hic labor me-
morix facillimus evadat, & pedetentim
ſitus & connexio Historiarum Biblica-
rum ipſi innotescant.

III. Lectio
Bibliorum
cum Or-

3. Cognitis hoc modo Historiis, ad
latinam Bibliorum editionem *D. Luca*
Oſiandri ſe conferet, atque ex iis animad-
vertet

vertet (1) phrasés loquendi Scripturarum, quas mox investigabit, num sint à *Flacio, Polano, Piscatore* aut aliis, qui ejusmodi indices scripserunt, animadversæ? sin, adjiciet hunc locum ad *Flacii* vel alterius marginem. (2) Connexionem attendet, quid ex quo deducat Spiritus S. atque inquireret, num in Libris symbolicis, aut autore Catecheta, cui assuefactus est, dictum illud reperiat annotatum: Sin, adjiciat illud ad Articulum illum fidei, de quo ipsi dictum præsens agere videtur.

*thodoxis
commen-
tariis.*

*Quomodo
instituen-
da.*

4. Postquam & hoc pensum absolvit, tùm demum singulis diebus leget caput unum ex Bibliis, addito canone Hebræo vel Græco, & ex commentatoribus iis, quos supra nominavimus unum vel alterum adsciscet; Lexicographos quoque & Concordantias adhibebit, atque ipse judicabit, quis interpretum propiùs ad textum accedere videatur; in quibus consentiant aut dissentiant? & hunc consensum vel dissensum uno verbo ad marginem Bibliorum annotabit, vel peculiarem librum conficiet, in quo secundum ordinem capitum Biblicorum,

*IV. Pref-
sior Biblio-
rum Le-
ctio ex
fontibus.
& cum
commen-
tariis.*

*Quomodo
instituen-
da?*

singulorum commentatorum interpretationem & adversaria consignet. Quod etiam ex lectione Polemicorum præstabit, si quis controvertentium insignem, aut singularem ejusdem loci Scripturæ, quem nunc è Bibliis Studiosus legit, interpretationem dederit. Ita fiet, ut brevi tempore & semel tantam copiam colligat, ut nihil fermè in Scripturis controversum, ipsum subterfugere possit de quo Doctorum sententias non collegerit. Omnis autem ista lectio & collectio feliciter succedet, si bini Studiosi paria studia sectentur, quorum alter, ex. gr. textum Græcum legat, alter ad latinum, vel vernaculum auscultet, aut vice versa. Alter item hujus Commentatoris sententiam, explicationem &c. referat. Alter alterius sententiam. Hæc enim mutua opera multum compendii suppeditabit. Atque huic lectioni, etsi conjunctâ operâ instituat, spacium trihorii matutini, ad minimum, singulis diebus deputandum fuerit.

V. Lectio
Contro-
versiarum

5. Cum hoc quotidiano studio conjungat Lectionem Controversiarum, ex dicto Catechetico studio, easque primâ vice

vice ita lustrabit, ut saltem connexionem & ordinem earum observe, quomodo v. gr. Papistæ ex insufficientiâ & obscuritate Scripturæ, interpretationem Ecclesiæ probent esse necessariam; quomodo ob necessitatem hujus interpretationis, unum infallibile individuum requirant, per quod ultima sententia decisiva feratur? Ex infallibilitate hujus individui, omnipotentiam Papæ concludant, atque ita deinceps: Quomodo ex doctrina, de Peccato originali, liberum arbitrium; ex hoc, facultatem merendi, ex hac, Justificationem ex Lege, ex hac opera supererogationis, ex his, Purgatorium, &c. conflent? Ita in Calvinianis Controversiis: Quomodo ex negata veritate unionis Personalis, Communionem idiomatum, ex hac, præsentiam Christi in Cœna, ex hac, Communionem indignorum, ex hoc in efficaciam Verbi & sacramentorum, &c. negent? Ex falsa prædeterminatione divinâ, absolutam prædestinationem, ex hac, irresistibilem Conversionem, fidem indelebilem, Sacramentorum inefficaciam, &c. comminiscantur?

V 4

Atque tu, si es o. frons. Cas.
 a. fide. tibi in omnib. ut ipse
 adhibe se p. ad illi qui revere
 se hab. ubi se p. p. p. p.
 hi electi p. p. p. p. p. p.
 sal. v. p. p. p. p. p. p.

*Extinguitur
 hor fiducia ne
 in alicuius parti
 ni Christi regni
 salutem dicitur
 late &
 agnoscit.*

Atque ita in controversiis Photinianis & aliis attendet, quâ hypothesi hæresis nitatur, & quomodo errori error manum porrigat? Hæc notitia enim conducit ad ardorem in studioso excitandum, ne obiter & perfunctoriè Controversias legat, sed fundum percontetur, ut ad verum tandem & irrefutabile principium adversarius adigatur, nec frequenti principiorum petitione elabatur.

**VI. Pref-
 sior Con-
 troversia-
 rum tra-
 ctatio.**

**Quomodo
 instituenda?**

6. Comparatâ hac summariâ cognitione, deinceps in controversiarum viscera se immittet, hoc rursus observato; ne saltuatim ab hac Controversia ad aliam decurrat, sed, quomodo de conjungendis ad Lectionem Bibliorum interpretibus diximus, ita de Controversia, quam tractat, autores quot, quod potest, simul consulat, nec eam deserat, antequam ejus conditionem, veritatis an falsitatis, penitùs perspexerit, Ita enim fiet, ut ex collatione hujus Scriptoris ad illum, videat, quis argumento satius fecerit, quis adversarium fortitùs urserit, atque ita deinceps. Verùm, quia hoc studium non est unius anni, solertem studiosum non tædebit, perceptâ summa-
 riâ

riâ Controversiarum cognitione, ut diximus, uni Controversiæ aliquot mensibus, vel per integrum etiam annum inhærere, si quid ultra vulgus sapere propositum ipsi fuerit.

7. Post lectionem Controversiarum succedet *Studium Historiæ Ecclesiasticæ*, itidem eo ordine, quo diximus, ut primò *Chronologiæ, Conciliorum, Patrum, hereticorum* notitia acquiratur ex *Syntagmate Job. Micrelii, vel Thesaurò Alstedij*: Deinceps inquiratur, quid hoc vel illo Concilio summarie fuerit statutum, & adversus quem, quo successu, & quibus contradicentibus? De *Patribus* itidem; quales fuerint, cujus autoritatis & conditionis; quo seculo vixerint; &c? Hoc enim scire plurimum refert; nec enim *Bernhardus, Theophylactus, Damascenus*, ejus sunt autoritatis, cujus *Cyprianus, Ambrosius, Augustinus*, &c. quia multò posteriores, & ab Apostolica ætate longinquiores sunt. Ita, quia *Hieronimus* pro Virginitate, quam sibi selegerat, pro Presbyterorù dignitate, quam sui ordinis causâ propugnabat, adversarium sibi elegit, adversus quem pugnat, tantæ in hoc argumen-

Studium Historiæ Ecclesiasticæ, & SS. Patrum, quomodo instituum?

Cognitione summaria?

gumento autoritatis esse nequit, quantæ *Augustinus*, aut quisquam alius, qui contra Disputationis æstum scripsit. Ita *Leo* ni aut *Gregorio*, cùm ipsi Pontifices fuerint, pro autoritate Romanorum Episcoporum pugnantis non ea adhiberi potest fides, quæ *Ambrosio*, *Augustino*, mitiùs de se sentientibus, adhibenda est. Atque ita de Conciliis & Patribus reliquis, plurimùm refert scire, quo tempore, qua de causa, scripserint? Cui crisi instituentæ proderit *Tractatus de autoritate Patrum*, *Riveti*, præfixus Critico sacro. Hac discretionem adhibitâ, secernantur ipsorum commentarii, à Scriptis Polemicis, Polemicæ à moralibus, & singula suo ordine jungantur, sive commentariorum, sive controversiarum, seu practico Studio, eo ordine, quem proxime declarabimus.

*Notitia
peritiare.*

*Theologia
moralis.
studium.*

8. *Moralem seu practicam Theologiam* legendi, ratio paulô alia est. Aut enim pro se tantùm informando leget istam Studiosus, & tum eo ordine poterit progredi, quo Theologi morales solent tractare suas sive summas, nempe secundum Præcepta Decalogi, conversationem

nem cum Angelis, cum se ipso, cum sacerdotibus, cum proximo, &c: sive, quo solent homilias suas disponere, secundum ordinem Festorum & Dominicalium dierum: Aut incumbet huic studio, ad informandos pro concione alios, ac tùm materiæ propositæ congruentia delibabit; In universum autem utilius erit, juxta partitionem Locorum practicorum, qualem in Methodo concionandi proposuimus, Moralem Theologiam legere; ita enim nihil fermè objici potest; quod in locum quendam communem non incidat, cujus causas impellentes, adjuvantes oppositas, concomitantes, ex loco antea lecto possumus mutare.

VI. *Tempus legendi* dispertiri homini extra munia officii constituto, & facile est, & utile. Primâ & ultimâ horâ diei vacabit orationi, sed & meridie nunquam accedet studiâ Christianus, nisi antè precatus. Reliquum tempus potest considerari vel in universum juxta illud annorum spacium, quod studiis præfixum est; vel secundum hebdomadarum aut dierum spacium:

Pro aliis.

*Tempus
Lectiois*

*Universale
quomodo
in annos
distribu-
endum.*

I. Quod

I. Quod tempus Studiorum in universum attinet, confidenter dicimus, non posse etiam vegetissimum ingenium, præsuppositâ sacrarum Linguarum & Artium Philosophicarum cognitione, infra quinquennium ad cognitionem mediocrem, solidam tamen pervenire. Primum annum integrum dabit studio Catecheseos, ut saltem in thesi discat, quid orthodoxum sit, quibus Scripturarum fundamentis astruatur. Secundum annum integrum tribuit Summariæ controversiarum cognitioni, dignoscendis earum hypothesebus, connexioni, progressui, &c. nullâ horarum distinctione, nisi ut à meridie linguarum exercitia, ne planè excidant, repetat. Proximum triennium citra otium in sumet lectione Scripturarum cùm Commentariis, ventilatione Controversiarum, tùm Theologicarum, tùm Scholasticarum & si eos saltem autores interea evolverit, quos supra recitavimus, perditæ temporis jure eum poenitere non potest. Præsertim si vel unam ex quâvis hebdomadæ diem, destinet studio Historiæ Ecclesiasticæ, evolvendis Patrum, Conciliorum scrip-
ptis.

Studii

*Theologici
annus pri-
mus, se-
cundus.*

*Reliquum
triennium*

ptis. *Theologiam moralem*, quam *Casus Conscientiæ* vocamus, excipimus ab hoc quinquennio. Enim verò tam vastum est hoc studium, ut intra hoc tempus, scientiæ navim vix à littore deducere quis possit.

Pietatis autem praxi, sive pro se, sive pro aliis informandis, nullos certos annos designamus, hoc enim exercitium quotidie vigere oportet, & si aliàs non vacat, saltem diebus Sabbathi à meridie; & diebus Dominicis, aliquid ex Homiliis & similibus ad pietatem incentivis colligendum est.

2. Tempus diurnum, seu horas diei quod attinet, orationis horam excipiet Bibliorum lectio, sive nuda, sive cum Commentariis. Quorum si unum Caput debitâ attentione pervolvatur intra bihorium ad minimum absolvi nequit. Reliquum, quod prandium intercedit, Controversiis dandum, ut & succedens à prandio bihorium. Post hæc præstat unius horæ otium sibi sumere ad ruminanda ea, quæ diurno spacio lecta sunt: Tum verò, si quod spacium super erit ante cœnam id Lectioni Historiæ Ecclesiastica

Pietatis exercitio omne tempus vacet.

Particulare legendi tempus, hora 1. Dei Orationi, 2 & 3. Lectio. Bibl. 4, 5, 6, 7.

Controvers. Lect. Ante cœnam Hist. Ecclesiæ.

*stica vel
Prof. desti-
bandum.*

stica attribuere. Post cœnam ei, qui sui juris est, non svaserim lucubrandum, sunt 12. hore diei, inquit Christus, Job. 11. 9. ac qui ex his (nisi enormiter tardus) saltem 8. bene impenderit, rem studioso dignam præstiterit.

*Theologia
Scholasti-
ca studium
quomodo
& quando
instituen-
dum?*

3. Postquam ad Theologiam Scholasticam ventum fuerit, horæ tamen omnes ante meridiem, lectioni Biblicæ & Controversiarum ex professo Theologicarum, erunt impendendæ; Scholastici penè meridiem præstolentur, saltem nemox à prandio in eos irruas; requirunt enim animum sui compotem, acutum & perspicacem, qualis esse nequit, exhaustionibus stomachi nondum sedatis. Idem censeo de tempore legendorum Casistarum & Histor. Ecclesiasticæ, quin & Patrum, quando Historica tractant. Cætera enim eorum, ut commentaria, conferenda sunt cum lectione Bibliorum, controversiæ cum lectione Controversiarum, de quo discrimine scriptorum in Patribus, ex indice ipsorum faciundo, suprâ quoque diximus. Ab hac temporis dimensione tamen excipimus, præparationes ad Disputationem, con-

*Patrum
& Histor.
Ecclesiastica.*

concionem, aliaque exercitia. Hæ enim præparaciones, instituendæ erunt proximo spacio ante destinatum cui-cunque exercitio tempus, ne memoriâ rursus effluat, quod quasi sorbillans imbibisti.

VII. Exacta quantitas lectionis nulli potest præscribi, nisi perspectâ ingenii capacitate. Hoc Cocœthes ab omni studioso abesse velim, quod studio falsæ πολυμαθείας aut πολυϊστορίας quidam affectant, ut multas saltem paginas evolvant. Hoc enim non ad scientiam, sed ad summariam cognitionem conducit, de quâ supra diximus. Atque hoc commodi isti sentiunt, quod nullius auctoris mentem fideliter referre nequeant, & si forté quid allegent, falsi criminis, aut inadvertentiæ convincantur. Tùm verò ut sæpius ista conquirere & investigare cogantur, quæ semel assequi & imbibere poterant. Hoc in universum pro determinandâ Lectionis quantitate sufficiat, si nemo à lectione discedat, donec auctoris mentem planè perspexerit, etiamsi ter, quater, octies, decies, vel sæpius etiam iteranda fiet lectio; tamen-

*Quanti-
die vel ho-
râ sit le-
gendum?*

tametsi etiam adhibendi sint indices, Lexica Theologica, aut Historica, vel alii etiam autores, si difficultas sit in termino, vel in ratione concludendi, vel intentione auctoris, aut simili quopiam. Sit solidum quodcunq; subest.

III. DE SCRIPTIONE.

*Scriptio
necessaria.*

Ad sublevandam memoriæ lubricitatem non utile solùm, sed & necessarium est, quidpiam rerum lectarum literis consignare, nec enim quisquam, cui synciput lanum, tam est felix memoriæ, ut objectis omnibus locum assignare in occipite queat, quin succedentibus aliarum rerum notitiis, alia excident: De hac considerandum venit.

1. *Tempus*, quando scribendum. 2. *Materia*, quid scribendum. 3. *Ordo*, quo quid scribendum.

*Quando
sint consi-
ciendi Co-
dicilli cõ-
munes?*

1. *Loci Communes, aut cõdicilli Reminiscentiæ*, non sunt scribendi, nisi post tertium ab inchoato studio annum, seu post primum, quàm ex professo Controversiarum Tractationem Studiosus orsus fuit. Ratio est quod ante hoc tempus destituitur iudicio, quid necessum sit annotare, miratur omnia, omnia ipsi rara sunt,

sunt, ut est ἀγνοίας proprium *ἰαυμαίσειν*,
 juxta Aristotelem. Deinde, quia illa,
 quæ primum in memoriâ locum occu-
 pant, non tam facilè cedunt, quàm ea,
 quæ postea ingrediuntur, cadunt enim
 in rasam tabulam, ut Philosophus dixit,
 adeoq̄ue feliciùs adhærent, quàm quæ
 succedunt, quæ causa est, quòd eorum,
 quæ infantes ferè didicimus, etiam se-
 nes recordemur, quæ vici; difficilior.
 Ne igitur Studiosus provectior ea nau-
 scet, quæ tiro putavit esse singularia dif-
 ferat huc usq̄ue Scriptionem in Locos
 Communes.

2. Consignet saltem ea, quæ rara sunt,
 à communi opinione disidentia, aut in
 quibus putat singularem quandam Em-
 phasin esse. Idq̄ue tribus vel totidem
 verbis, ut memoriæ saltem subsidio sint
 non integras sententias infarciat, nisi
 libri cujusdem porrò compos fieri ne-
 queat. Ratio est, quòd hodiè, quando
 plerique autores suis ornati indicibus
 prodeunt, proclive sit, pleraque lecta aut
 repetita invenire, secus, quàm ante hoc
 seculum; Quamobrem tum major erat
 LL. Communium necessitas. Quæ verò

*Quid sit
 scribē dum
 & quan-
 rum?*

rara sunt, dejudicabit partim suo pte ju-
 dicio, sumto ex iis, quæ hæctenus legir,
 partim ex indice autoris, si videat, tale
 quid nusquam occurrere; partim ex col-
 latione indicium ex aliis autoribus, ita
 nechitale quid promittant. Denique
 si Liber per se rarus sit, quem commo-
 datò, aut casu accepimus, tunc opera
 pretium est, consignare, quæ exciderit
 nolimus.

Quo sint
 ordine cõ-
 scribendi?

3. De ordine; quo formandi sint
 ejusmodi codicilli, non consentiunt
 autores. Plerique eum ordinem ducunt
 convenientissimum, qui juxta seriem
 Locorum Theologicorum instituitur,
 tu primò de *Sacra Scriptura*, deinde de
Deo, atque ita deinceps tituli formen-
 tur; Verum primò, Loci hi ipsi tampro-
 lixi sunt, ut vel in ipsis Systematum com-
 pilatoribus difficile sit invenire, quod
 inquiris. Deinde multa occurrunt Per-
 sonalia, Historica, Chronologica, & alia
 in tractatione unius saltem Loci Theo-
 logici, v. gr. *De Scriptura*, de *Deo CHRI-
 STO*, quæ non patiuntur se astringi ad
 ejusmodi generalem titulum, ut v. gr. de
Constantini Magni Donatione, *Leprâ Ba-
 ptismo*,

primò, & solet queri in controversia de
 potestate temporali Romani Pontificis:
 Hanc verò difficilè fuerit reperire sub ti-
 tulo *de Ministerio Ecclesiastico*. Remon-
 strantium nomen, origo, successus, do-
 ctrina, &c. non possunt commode redigi
 ad particularem quandam cōtroversiam
 cum Calvinistis, v. gr. ad titulum: *De Pre-
 destinatione*, &c: atque infinita alia. Sal-
 vo igitur aliorum iudicio, videtur Al-
 phabeticus ordo mihi esse facilior, non
 simplex, sed mixtus ex ordine Locorum
 Theologicorum, Historicorum, Chro-
 nologicorum, &c: & Alphabetico: Ut v.
 gr. vox *Transubstantiationis* peculiarem
 quidem rubricam constituat, & non ad
 Eucharistiæ aut Sacramenti titulum re-
 feratur, ita tamen, ut rubrica alia con-
 stituatur pro *Transubstantiationis na-
 turà*, alia pro modo, alia pro *Transub-
 stantiationis tempore*, &c: Sic vox *Papa*,
 non quidem referatur ad Articulum de
 Ecclesia, sed tamen alius sit titulus: Pa-
 pæ nomen, alius, Papæ potestas Episco-
 palis: Alius; Papæ potestas secularis,
 alius, Papæ infallibilitas, atque ita de-
 ceptus, si circa vocem aliquam multæ-

controversiæ incidant, vox distinguatur juxta causas, effecta, attributa, & cuique peculiaris titulus assignetur, tum facilius erit quæsitâ reperire, quàm si omnia ad unum articulum referam, quæ quoquo modo eum attingunt.

Conscri-
ptio Libro-
rum & Dis-
putatio-
num.

4. Ad Scriptionis ordinem quo que pertinent *Disputationum & Librorum conscriptio*, Marten, quod dicitur, proprio: Quæ quia pro diversitate materiæ, tam in Polemicis, quàm in Moralibus præcipue, pro diversitate intentionis, & movendi Lectorem; hinc inde instituitur, certus conscribendi ordo ei præfigi nequit. Tanquam commune requisitum hoc tenendum est; Methodum analyticam esse optimam, si in quavis materia, prius de Etymologia & definitione rei, thesis statuatur, antithesis confutetur, deinde causæ sive constituentes, sive corruptæ materiæ, forma finis, subjecta, objecta, effecta, repugnantia, similia, &c. argumentis eo ordine, quo magis vel minus robusta sunt, probentur, & contraria refutantur, atque in universum à generalibus ad specialia, ab hypothese ad thesin fiat progressus.

IV DE

IV, DE DISPUTATIONE.

Disputationem dicimus non mutuam digladiationem, veluti ad scamna, sed collationem eorum, quæ legimus aut dicimus cum aliis, qualis materia est, ut promptus fiat & expeditus Studiosus, ad transferenda ea in usum, quæ hinc inde collegit. Experientia enim comprobavit, eos quasi torporem & situm contrahere, qui multa devorant, nihil concoquant, neque egerunt, ideoq; talis *Simons* omninò necessaria est.

Disputatio quid?

Ea est vel Homilitica, vel solennis, vel socia.

1. *Homilitica Disputatio* est, quando non habitâ ratione solennis processus, amicus cum amico per confabulationem confert de iis, quæ legit, quod a quod hunc vel illum reperit, quid sentiat: De hac vel illa conclusione, de modo & nervis argumentandi, & quæ alia passim pro lectione occurrunt. Hoc *Exercitium* vel animi saltem causâ instituentum est, inter deambulandum, ut hac ratione ea, quæ legimus, in memoriam revocemus, nos ipsos acuamus, aut quæ

Homilitica.

non advertimus, alterius commonestatione propius pensitemus.

Solemnis.

2. *Solemnis Disputationis* ordo apud nos manifestus est. Hoc unum requiro, ut qui discere cupit, mihi non proponat pro disputatione, quod ipse novit solvere, aut scit esse invalidum, sed ea exquirat, quæ conscientia & iudicio suo movent dubitationem, eaque argumentis, quibus potest omnium optimis & apodicticis urgeat, non topicis aut trivialibus, quibus suo iudicio nihil inest virium. Idem *de Respondente* monco:

1. Ne sollicitus sit de numero, sed de pondere argumentorum: justam enim oppositionem oportet diametralem esse, quàm unum uni est: non est, opponatur. Unde sequitur in vera & solidâ responsione unum saltem argumentum palmarium esse posse, & quod directe scopum feriat. Aut Oppositio non est legitima, sed lateralis tantum.
2. Nec facile se sinat ab aliqua responsione, cui vim inesse putat, dimoveri ad diffidentiam, donec opponenti penitus expositâ & dilucidatâ re, satis fecerit. Alioquin assuefiet ad *Pluarias* & responsiunculas futiles

tiles, neque unquam solidioris doctrinae curam sumet, Idem tamen observandum. 3. OppONENTI pro qualitate argumenti propositi respondendum esse, nec enim, si responsio hypothetica, aut ad hominem suffecerit, omni armaturâ in hostem proruendum est: Quantum rogaris, tantum responde.

3. *Disputatio socia* dicitur Collegium *Sociale*, Gallianum, quando VI. VII. vel plures curam suscipiunt de evolvendis certis sive Commentatoribus, sive Polemicis, & quod quisque legit, in communem societatem referunt, ut sententiarum copia, aut dissensus haberi, & in Locos Communes referri possit. Quale studium vehementer conducit ad locupletandam in quovis scibili eruditionem, ideoque vel maximè affectandum, ut haberi possit, cum hac tamen cautela, quia plerorumque Studiosorum iudicium nondum satis est firmum, memoria etiam labilis, & minùs fixa intentio, ut in ejusmodi Collegio eundem autorem semper bini legant, eorumque in Collegio unus referat, alter attendat, præsente autore, cujus Analysis

*Cautela
Collegii
Gelliani.*

lyſim referunt, quò, ſi quid ab uno fuerit ſive præteritum, ſive non rectè apprehenſum, ab altero corrigatur, aut utriuſque non conveniat, ex *αὐτοψία* autoris totum Collegium dijudicari poſſit.

Concionatoria exercitia,

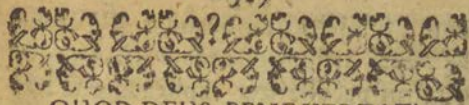
4. Ad hujus generis *γυμναſίας* pertinere quoque videtur *Exercitium concionatorium*, pro Theologia practicâ, aduſum referenda, de cujus informatione & modo, quia peculiari Methodo diſputavimus, hic pedem ſiſtimus, & deferimus, ac nuncupamus.

Τανώτερον καὶ λίω.

*INIS METHODI STUDII
THEOLOGICI.*

QUOD

QUOD DEUS BENE VERTAT!

Methodi Concio-

nandi Viginti Sex, quibus annexæ sunt observationes, formulæ, & elegantiones phrasæ in qualibet concionis parte notatu dignissimæ
Conscriptæ.

à

JOHANNE FORSTERO

SS. Theol. D. & PP. in

Academia Witteber-
genfi.

*Methodi Tractandi Evangelia
& alios Scriptura lo-
cos sunt*

I. Περσσωποτική, in qua personæ con-
siderantur. II. ἰσορική, quæ persequi-
tur 1. τὰ ἠγέρματα 2. τὰ πρῶτα, 2. τὰ
ἑπίματα. III. Τοπική, cūm Locus com-
munis

X 5

munis

munis subijcitur explicandus. IV. *γνωμική*, cum dictum quoddam *ἀξιόλογον* excerpitur peculiariter explicandum & tractandum. V. *πρὸς φραστικὴ*, cum textus I. *πρὸς φραστικῶς* declaratur. 2. Loci Communes breviter eruuntur: VI. *πρὸς ἵστατικὴ*, quando circumstantiæ perlastiantur. VII. *κατηχητικὴ*, cum textus ad peculiare quandam Catheseos partem refertur, eaque pertractatur. VIII. *συγκριτικὴ*, si res gesta, vel persona, cum simili comparatur: ut cum Lutherus cum Elia, vel cum Mose, Johannes cum illustribus viris V. T. IX. *αιτιολογικὴ* cum causæ rei tractantur. X. *ιατρικὴ*, cum in prima parte morbi recensentur, in alterâ *ἀντιφάρμακῶς* monstrantur, in tertia præscribitur diætâ. Vocatur I. *παθολογικὴ*. 2. *θεραπευτικὴ*. 3. *διαιτολογικὴ*. XI. *ρηματικὴ* cum aliqua tantum verbula ex textu valdè Emphatica *καὶ διδασκαλικά* excerpuntur declaranda. XII. Textualis, quæ unam partem textus post alteram explicat, & unicuique suam *πὸ ῥῆσιν* statim addit. XIII. *καιονικὴ* ἢ *ἀφοριστικὴ*, si ex textu Canones vel certi aphorismi excerpuntur. XIV. *ἀλληγορικὴ*, quæ res per

De hac vide
de Aphor.
nium.

per similia tractat per totum concionis *Hic modus*
 cursum. XV. Disputatoria, quando se-*describi-*
 cundum officium disputantium inter-*tur in*
 rogantis & respondentis rem tractamus; *aphorbo-*
 dicitur aliàs *συρράκτικη*, cujus præcipue *oscil. in*
 tres partes, in quarum 1. ponitur Status *Comparat-*
 Controversiæ, in 2. Thesi & Antithe- *tionē.*
 sis, in 3. Decisio. XVI. *Διαλογικη*, quan-
 do Concio formatur, ut Colloquium
 sit 1. de Disputantibus. 2. de Disputa-
 tione. 3. de Eventu. XVII. Termino-
 rum, quando per terminos textum ex-
 plicamus, similiter desinentes vel in no-
 minibus vel in verbis. De hac metho-
 do vide Schleupnerum de quadruplici
 methodo concionandi. XVIII. *τοπο-*
συνοπτική, quando omnes loci Evan-
 gelii breviter explicantur. XIX. *ζη-*
τηματική, quando ad unam vel alteram
 quæstionem ex textu sumptam ex co-
 dem respondemus. XX. *ἀντιλογική*
 quando paradoxa quædam, quæ in
 textu sunt, explicantur: verbi gratia,
 in Evangelio Dominica Exaudi hæc 3.
 sunt: 1. Haftenus non petiistis patrem
 in nomine meo. 2. Hæc dixi vobis
 per proverbialia. 3. Non dico vobis,
 quod

quod patrem pro vobis sim rogaturus.
 XXI. λεξιπραντιη', quando 1. unum ver-
 bulum perpendimus, atque 2. ejus usum
 indicamus v. gr. Spiritus Sanctus cur di-
 citur Spiritus, cur dicitur Sanctus? Ubi
 1. de ejus essentia & cum Patre & Filio
 coexistentia. 2. transferatur ad usum.
 2. Tim. 3. ostensum; omnis doctrina divi-
 nitus inspirata utilis &c. XXII. ωσαυτη
 τμη', quando res, quæ ad textum non
 propriè pertinent, tamen cum textu
 conferuntur, & unâ operâ explicantur,
 ubi dicta ex Mose, Prophetis & Psalmis
 desumpta, conferuntur & explicantur
 cum Evangelio. XXIII. Scenica, quæ
 constat tribus periodis: 1. ωσαυτ. 2. Αν-
 τισ. 3. Κατασκευη; quam methodum
 maximè sibi vendicat Dominica Invo-
 cavit, in quâ exordium Topicum; Exe-
 gesis tripartita. In ωσαυτ enim con-
 sideranda: 1. Der Schwaplag 2. Der
 Kämpffer. 3. Der Rüstzeug. In Αντισ
 3. diversi actus considerandi veniunt:
 1. Der Hungers Teuffel / der Christo zusee-
 het / huic successit. 2. Der Kecker Teuf-
 fel / ab Arrio usque ad Mahometem.
 3. Der Gilden (Beih) Teuffel: Omnia ti-
 bi

bidabo: Der hat dem Papst das Reich
gezeigt. XXIV. Διδασκαλική, quæ sic
comparata, ut 1. pertractetur textus 2. eli-
ciantur ποροισμάτῃ. XXV. Μίχτα, quæ
tractat textum Evangelicum in tribus
partibus, in quarum. 1. Sensus literalis, in
2. ἀναγωγικός, & in 3. ἀλληγορικός XXVI.
ᾠδὴ δευγμαλίτη, quando γνώμη vel di-
ctum aliquod sumitur in Exordio, idem
propositione adhibetur tractandum per
totum Evangelium seu Textum, mon-
stratis è textu Exemplis. v.gr. ex Psal. 50.
Ruffe mich an/ &c.

Wir wollen dieses Sprüchlein für uns
nemen/dann was in dem selbigen der König
David saget/ das findet sich alles im Evans-
gello Domin. XIV. Trinitat. de leprosis.
1. enim Invocant. 2. Exaudiuntur. 3. Deum
celebrant.

*In anscultanda concione ob-
servanda:*

I. Votum aliquod præmittatur. Exor-
dio. II. Exordium unde sit ductum: An-
ab 1. Historiâ (Sacra.) 2. Dicto, (Chria.)
3. Circumstantiâ temporis. 4. Effectibus
5. Re

*Calendar,
Ecclesiast:*

5. Reipsâ. 6. Causis. 7. Contrario. 8. Ge-
nere ad speciem. 9. Locorum minus
principalium declaratione. 10. Loco-
rum nudâ recitatione. II μεταβάσις
concionis vel textus præcedentis. III.
Propositio, cujus notanda. Rotundi-
tas. 2. Partes. IV. ad Attentionem ex-
hortatio. V. Votum quod Exordio subij-
citur. VI. Εξήγησις, vel Tractatio, cujus
perpendendum 1. Initium. 2. Textus par-
titio. 3. Singularum partium expositio.
4. Locorum Cōmuniumeductio. 5. Am-
plificatio. VII. Peroratio, quæ fit vel 1.
ex abrupto; vel 2. ἀνακεφαλαιώσῃ, sum-
mariâ repetitione, καὶ ἄλλῃ, vel 3. ἄλλῃ
sola. VIII Votum, quod his omnibus ab-
solutis subijcitur.

*Explicatio uberior quinque
ἐξηγήσεως partium.*

Observemus autem circa I. Initium,
An ἐξήγησις rectâ ordiatur tractationem,
an præmittat ὄρασιν κενύω, cujus utrius-
que notandæ formulæ. Circa II. Parti-
tionem notandi, 1. Termini ὁμοιωτὲ ἁεὶ-
το Latini Germanici. 2. Formulæ quæ
partitioni subijciuntur. Circa III. Par-

tium expositionem notentur. 1. *Ἐπιφρασις*. 2. *Ἀνάλυσις*, Circa IV. Locorum communium educationem notetur 1. Propositio. 2. Confirmatio. Circa V. Amplificationem notanda est Elocutio, quæ in usu tam troporum, quàm schematum consistit. Tropi eminentes in concionibus sunt: 1. Metaphora. 2. Periphra-
 sis. 3. Parœmia. 4. Mimesis. Schemata sunt vel 1. Dictionis, vel 2. Sententiæ, vel 3. Amplificationis. Schemata Dictionis, quæ concioni inserviunt, sunt 1. Repetitio ejusque Species, Anaphora. 2. Asyndeton. 3. Paronomasia. 4. Epiphora. 5. Epizeuxis. Schemata Sententiæ quæ ornatum Concioni conciliant, sunt, 1. Interrogatio. 2. Exclamatio. 3. Dubitatio. 4. Communicatio. 5. Præteritio. 6. Permissio. 7. Apostrophe. 8. Optatio. Schemata Amplificationis præcipua sunt hæc I. Expolitio, quo pertinent 1. Synonymia. 2. Phrases elegantiores. 3. Congrua Epitheta. 4. Con-
 venientia adverbia, quæ verbis adduntur. 5. Omnis generis amplificationes, quæ ex locis dialecticis sumuntur. II. Distributio, in qua Res & verba no-
 tentur.

ventur. III. Comparatio, ubi notanda
 1. Formulæ. 2. Similia ipsa. IV. Antithe-
 sis. V. Congeries. VI. Incrementum.
 VII. Gradatio. VIII. Profopopœja.
 IX. Sermocinatio; X. Gnomæ. ubi sciend-
 um, quod dicta sunt Profana vel Patris
 vel alius auctoris, 2. Sacra, ubi observe-
 tur, quomodo 1. applicentur, 2. allegen-
 tur, 3. Periphrasi optimâ explicen-
 tur. XI. Transitio, in qua notandæ For-
 mulæ.

DE EXORDIO

Et iis, quæ ad hoc pertinent.

CANONES.

1. Exordia sint succincta. 2. Appo-
 sita & ad scopum concionis directa.
 3. Directa ad attentionem, quæ sit, si
 auditoribus rei, de qua dicendum, ma-
 jestas, necessitas & utilitas ob oculos
 ponitur.

Fontes Exordiorum.

Ducuntur maximè Exordia : 1. Ab
 Historia. 2. A dicto. 3. A Circumstantia
 temporis, diebus præcipuè festis. 4. Ab
 effecti.

effectibus, quod observari potest in concionibus funebribus & passionibus. 5. *A re ipsa*: quod fit, si summa Evangelii vel alius alicujus textus ad dicendum propositi propositioni præmittatur. 6. *à Causis*, cum materia præfens suscipiatur jam pertractanda. 7. *à Contrario*: ut si dicendum, quid sit remissio peccatorum, vel justificatio hominum, in exordio ostendatur & tractetur, quanta sit peccati turpitudine & malignitas: Si de resurrectione mortuorum, præmittatur descriptio mortis & affectionum ejusdem. 8. *A genere ad speciem*: uti si de redemptione per Christum factâ dicendum vel concionandum, in genere beneficia Dei in nos collata prædicentur & enumerentur. 9. *à Locis minus principalibus*: quod fit in Evangeliorum enarratione, si locus principalis sumitur declarandus, in exordio loci minus principales tractentur, & deducantur, ut in Evangelio de filio viduæ Nainiticæ è mortuis resuscitato, tractari potest locus de sepultura. In Exordio itaque perstringendi sunt hi loci: 1. de Calamitatibus piorum. 2. de Christi *Φιλανθρωπία*. 3. de Christi omnipotentia. 4. de Viduis. 5. de Resurrectione mortuorum.

6. de Morte 7. de Vita æternâ 10. à Locorum communium recitatione: si hi recensentur, & unus ex iis ad dicendum proponatur, qui videtur maximè consideratione dignus atque explicatione, statuique Ecclesiæ accommodetur præsentii. II. à Μεταβάσις: valde enim didactica sunt μεταβατικά exordia, quæ constant ἀνεφαλαίωσι & περιεφαλαίωσι sequentis concionis, maximè inconcionibus Catecheticis & in enarratione integri alicujus libri sacri:

FORMULÆ.

Exordiendi & quidem

I. ab Historia.

1. Wir lesen/ Geliebte in Christo/ eine denckwürdige Historien / So geschrieben/ vel so sich kürzlich also verhelet / vel, welche sich begeben vnd zu getragen/ vel, welche wir im Eingang dieser Predigt kürzlich wollen erzehlen / berichten vnd einführen/ vel, welche sich zum vermelten Text gar wol schieket vnd reimet. 2. Man schreibet von N. N. das sich zu getragen. 3. Ewer Lieb wissen die Historien/ welche sich etc. 4. Ewer Christliche Liebe ist wol bekand die Wundergeschichte.

II. à Sen-

II. à Sententia seu dicto.

1. N. N. Setzet vnder andern auch diesen denckwürdigen Spruch. 2. Vnter andern schönen Lehren / welchen der Geistreiche N. N. im Buch seiner Prophetischen Weissagung vns hinterlassen / ist auch dieses gülden Sprüchlein zu finden. 3. Vnter andern sehr Herrlichen vnd Geistreichen Sprüchen / haben wir auch dieses / das für andern / gleich wie die helleuchtende Sonne herfür (leuchtet) scheint / vnd sünckelt gleich wie die Carfunkelstein. 4. Es stehen sehr viel vnd herrliche Sprüche in N. N. Aber vntern andern ist dieses fast der fürnehmste. 5. Da Der Mann Gottes den elenden vnd jämmerlichen Zustand des Menschlichen Lebens beschreiben wil / legt er vnter andern diese Wort auß / vel, brauchet er vnter andern auch diese Wort. 6. Der N. N. mahlet vns vnser Leben für Augen. 7. Der N. N. fasset die ganze Lehr von N. N. in diesen kurzen vnd runden Aphorismum zusammen vnd spricht / &c. NB. Non semper author prius nominatur, ut in præcedentibus, sed aliquando dictum præponitur, author verò subicitur, ut

in seqq. Freuet euch in dem H. Ern / Phil.
4. Wir müssen alle sterben / stehet geschries
ben / 2. Cor. 5.

*Nunc sequitur, quomodo dicta vel histo-
rias applicare debeamus. Formu-
le applicandi dicta.*

Dicta vel 1. evolvuntur per Periphra-
sin & ἀπολογία 2. vel statim ad propo-
situm accommodantur.

De Modo Priori.

1. Mit welchen Worten dieser H. Leh-
rer anzeigt. 2. Dieses sind kurze vnd we-
nig Wort / aber so kurz vnd wenig sie auch
sind / so wird doch darin die ganze Sum-
men vnd Inhalt für gehalten oder ein le-
bendiger Spiegel für Augen gestellt. 3. In
diesen Worten führet vns der Geist Gots
zweyerley zu Gemüch. 4. Diesen
Spruch möchten wir nicht unbilllich einen
Ausbund nennen der ganzen Heiligen
Schrifte / ja einen unerforschlichen Brunn-
nenquell alles lebendigen Trostes / der ei-
nen Menschen in Noth vnd Todt / Leben
vnd sterben / stärcken vnd erquicket kan. 5.
Mit

Mit welchen Worten er dann Anleitung vnd zuverstehen giebt. *Accommodatio ad propositum*: quæ fiat post periphrasin, *αιολογιαυ* vel alias amplificationes. 1. Dessen haben wir auch ein fein Exempel in dem ist verlesenen Text. 2. Was bißher erzehlt worden/ das haben wir gar fein in den verlesenen. 3. Dessen erinnern wir vns billich bey dem Eingang der Erklärung dieser ietz verlesenen. 4. Nun dahin gehet vnd siehet auch dieser Text/ oder das heutige Evangelium.

De Posteriori.

1. Was N. in N. Spruch lehret/ das wird vns fürgehalten in heutigen Evangelio. 2. Was vorlängst der Prophet geweissaget/ hat Christus der H. Er im heutigen Evangelio mercklich erfüllet. 3. Freylich ist es das/ in massen aus verlesenen Text klar vnd offenbar. 4. Worauff der Sohn G. Dites seine liebe Kirche getröstet hat bey dem Propheten N. N. das hat er heute in dem Werck selber geleistet vnd verrichtet / etc. in dem etc.

Formule applicandi historias.

1. Diese erzehlte Historia schicket vnd retimet sich fein auff den verlesenen Text. 2.

Tag/ ein frolockens Tag/ ein Gnadenreicher
 Tag. 6. Was die heiligen Propheten hin
 vnd wider in ihren Schrifften verkündiget/
 darauff so viel Gottesfürchtige Patriarchen
 vnd Könige in V. T. mit höchsten Verlangen
 gehoffet/ das ist am heutigen Tag/ Gott sey e-
 wig lob vno Danck/ erfüllet worden,

IV. Ab Effectibus.

1. Das ist der Tag/ den der HERR ge-
 macht hat/ laßt vns freuen vnd frölich sein;
 sagt David Psal, 118. freylich/ dilecti, istis
 dieser Tag/ den der HERR gemacht hat;
 Wolan laßet vns freuen vnd frölich seyn
 darinnen/ vnd warumb nicht/ sehet/ das ist
 der Tag. etc. 2. O HERR vnser Gott/
 gelobet sey der HERR vnd sein heiltiger Na-
 me (oder herrlicher) muß gepreiset vnd ge-
 rühmet seyn ewiglich, Also haben die drey
 Männer in ferwigen Ofen zu Babel ges-
 ungen: Also sollen vnd wollen wir auch
 auff diesen heutigen Festtag von Herzen
 grund mit heiligem Mund/ auß eiveriger
 Andach/ singen vnd sagen: Gelobet etc.

2. Wir lesen/ 2. Reg. am 7. als Benhadad
 mit seinem Kriegsvolck die Flucht gegeben

Gleichförmige Geschichte wird uns im heiligen Evangelio vorgehalten. 3. Ebenemassen wird uns im verlesenen Text vermeldet. 4. Wie meinet ihr lieben Christen! bedencket euch ein wenig / haben wir nicht in N. N. eine gleichförmige Historien? Ja freylich / den / etc. 5. Diese letzt erzählte Historia kan auff gegenwertigen Text / Zeit / Fall / nicht unförmlich gezogen werden etc. 6. Mit dieser Historia machen wir billich den Anfang dieser instehender Predigt.

III. à *Circumstantia temporis.*

1. Das walt G. D. der Vater / Sohn vnd Heiliger Geist / die ganze Hochgelobte Dreyfaltigkeit / wir fahen nun heut wieder umb an / vel, Wir haben abermal erlebt / etc.
2. Wir halten and begehen heut in der Christlichen Kirchen vnd Gemein gar ein fröliches vnd Gnadenreiches Fest / welches 2. 3. 4. Namen. 3. Es ist heut erschienen der Maiestische Tag der Empfängnis / etc. 4. Heut auff diesen gegenwertigen Tag begehen vnd feyren wir das wieder oder Namen. Gedächtnis / 5. Es ist dieser Tag ein hochfeyerlicher Tag

kommen vier Männer in sein Lager / finden keinen Feind mehr : sondern einen grossen Schatz von Geld / Gütern vnd Proviant / dawaren sie nicht allein drüber gar frölich vnd wohlgemuth : Sondern fangen auch an zu beten vnd zu sagen / dieser Tag ist ein Tag guter Botschafft : Also mögen wir heut auch wol mit einander sagen vnd sprechen / Dieser Tag / etc. 4. Kommet / lasset vns im HErrn frölich sein Psal. 9. Mit diesen Worten mögen wir Heute auch billich einer den andern anreden / vnd sagen : kommet etc.

V. à Re ipsa.

1. Dieses N. heist vnd begreift in sich 2. 3. 4. Theil. 2. In diesen verlesenen N. N. redet vnd handelt der Sohn Gottes 3. In diesem N. N. wird vns fürgehalten ein Wundergeschichte oder Werck / so der HErr an dem N. gethan vnd verrichtet / oder eine Predigt / so der HErr gehalten.

VI. à Causis.

1. Es mag sich E. Christliche Liebe wol verwundern / was doch die Gottesfürchtige Antiquitet für ein bedencken gehabt / ^{das} sie

ſie jetzt verlesenen Text auff heutigen Son-
 tag vorlegt/ darauff ſol E. E. wiſſen. 2. Das
 ich Ewer Liebe dieſen Text vorgeleſen hab/
 vnd zu erklären vorgenommen/ geſchicht
 nicht ohn gefähr/ ſondern vmb dieſer Urſach
 willen. 3. Es haben die Lieben Alten gar wohl
 geordnet/ das man den verlesenen Text iniger
 Zeit der Gemeine Gottes ſol vortragen.

VII. à Contrario.

Hic propter rerum varietatem non
 poſſunt ſubjici formulæ Exordiendi pe-
 culiaries.

VIII. A genere ad ſpeciem.

Was ſonſten in gemein vom heiligen
 Evangelio geſaget wird/ das ſey breve &
 longum, nach Ausſpruch des heiligen Apo-
 ſtels Bartholomæi; Das kan man auch in
 ſonderheit/ vornemlich vom verlesenen
 Sprüchlein reden vnd ſagen: welches zwar
 von Worten wenig/ von Verſtand/ vnd Eh-
 ren aber/ ſo daraus flieſſen/ ſehr lang iſt.

*IX. & X. à Locorum minus principa-
 lium Demonſtratione, & à locorum
 nuda recitatione.*

1. Das heutige Evangelium ist ein rechter Brunnquell vol allerley nützlichen vnd notwendigen Lehren 2. In diesen werden vns viel vnd denckwürdige Lehren vorgehalten. 3. Dieser Text ist reich von Trost/ Lehr vnd Vermahnung. 4. S. Paulus ins gemein von der ganzen Heiligen Schrift redet vnd spricht/ 1. Tim. 3. vel Rom. 13. das kan auch insonderheit von den heutigen Text gesagt werden.

XI. à METABAΨEI.

1. In der nechsten Predige ist. E. L. berichtet worden / vel, haben wir angehört vnd vernommen/ etc. Nun wollen wir ferner fort fahren. 2. Wir haben bisher/ durch verleihung Göttlicher Hülff/ Gnad/ vnd beystand des Heiligen Geistes/ abgehandelt vnd erkläret / folget. 2. Wir haben bishero durch Hülff vnnnd Handreichung des Heiligen Geistes glücklich zu ende bracht/ Nun wollen wir ferner in die Hand nehmen vnnnd angreifen. 4. Wir sind numehr mit der Hülffe Gottes kommen bis hiber / davon wollen wir hinfüro in etlichen Predigten handeln.

DE PROPOSITIONE.

Canones.

Propositio 1. sit adstricta textui. 2. Non sit πολυμερής: sed ad partes quàm paucissimas revocetur. 3. Sit ἑμερής ad summum. 4. Partes à se mutuò dependeant, ut si prior sit θεωρητικὴ, posterior sit πρακτικὴ: si altera εἰσιώδη, altera ἄπεισιώδη; si altera causas, altera effectus enumeret: si in alterâ finis rei commendetur, in altera media ad finem tendentia sive potius ductentia exprimentur: si prior agat de rei adversæ & periculi magnitudine, in altera de auxilii majestate differatur: Creuspiegel / Trostspiegel. Ita peccatum & remissio peccatorum ἀντιδιαρρημένως possunt explicari. Sic mors & debellator mortis, id est, Christus. 5. *Propositio* brevissimis verbis, iisque maximè perspicuis efferatur, tardiusq; pronuncietur vel etiam repetatur. 6. *Propositioni* interdum præmitti potest exhortatio ad attentionem. 7. *Propositio*, si fieri potest, præsentis temporis accommodetur. Ut die nativitatis Christi: Was uns der Herr Christus mit seiner Geburt beschicket. Item. Wie wir das liebe Jesulein auff seinem

seinen Geburts Tag sollen anbinden / vnd wie es sich hingegen wiederumb gegen vns löse. Die paschatis. Mit was Christlichen Gedancken wir unser Osterlamb oder Osterfladen essen sollen.

DE ATTENTIONE.

Ad hanc excitandam notentur hæ
Formula.

1. Nun wolan / lieben Christen / thut ewer Ohren vnd Herzen auff / vnd höret mit fleiß zu / biß ich aller Kezer vnd Schwermer Seelen Giffe / hochärgerliche Lehr / mit Krafft vnd Macht / auch Beystand des heiligen Geistes / zerlege vnd wiederlege / dabey ihr eine fleißige observantz nehmen / ponderiten vnd wol betrachten solt / &c. 2. Tretet herbey ihr Christliche Zuhörer / laßet vns mit einander diesen einigen Punct heut mit Andacht hören / etc. vnd beherzigen. 3. Wolan / liebe Christen / wolan / laßet alle andere Gedancken fahren auß Ewrem Herzen / vnd laßt vns nur allein in der Furcht Gottes mit einander betrachten. 4. Wolan demnach wir das ander heut alles stehen vnd fahren lassen / vnd nur allein in
der

der Furcht des Herrn betrachten. vel, die Augen vnseres Herzens allein auffheun/ vnd auff das Fürnembsste achtung geben. 5. Nun wolan ich bin der gänzlichhen Heffnung vnd Zuversich/ ihr werdet mit fleiß zuhören/ vnd selbst ewer Bestes bedencken/ darinnen ewer aller Seelen Seligkeit bestehet vnnnd gelegen ist/ &c. 6. Wolan liebe Christen/ seyd fehr munter vnd wacker/ vnd höret mit fleiß zu/ es sol euch nicht gerewen/ wir wollen von einem solchen reden / daran vnser aller Heyl vnd Seligkeit gelegen ist. 7. Wollen die Augen vnserer Herzen nur allein richten vnd wenden auff diesen vornembsten Hauptpunct. 8. Nun wolan/ liebe Christen/ wir wollens mit geniffen/ vnd was der Heilige Apostel Paulus an seine Gemeine N. begehret/ Wollen wir nicht anders ansehen/ als wenn diese Epistel stracks an vns geschrieben/ vnd vns durch Tychicum seinen trewen Boten selbst zu Händen gestellet were.

DE VOTO.

*Propositioni subjiciatur votum. Expedi-
dit, ut illud verbis efferatur iis, quæ vel in
exoro*

*exordio, vel in propositione usurpata, vel
tempori presenti maximè accommodata.*

Formule voti.

1. Das nun solches mit Nuß vnd Frucht
geschehe / gebe GOTT Gnade vnd Segen
durch Jesum &c. 2. Nun der ewige All-
mächtige GOTT / von welchem alle gute vnd
vollkommene Gaben herkommen / der för-
dere sein Werck / daß es vns allen gerethe
zu ewiger Seelen Heyl vnd Seligkeit / pro-
pter filium ejus, Amen. 3. So heiligt vnd
reiniget nun ewer Herzen / erwecket ewer
Gemüther / vnd singet den Christgesang.
4. GOTT der HERR hochgelobet in Ewig-
keit / Gebe vns hierzu den Geist des Ver-
stands vnd der Weißheit / damit es ihme
gerethe zu Ehren / vnd vns zu Beförderung
vnser Seligkeit. 4. Der getrewe Gott helffe
gnediglich / das meine wolgemeinte Arbeit
nit sey vergeblich / sondern viel Frucht schaffe
vnd bey meinniglichen wahre Busse vnd bes-
serung folge / durch Jesum Christum Amen.

ALIO MODO.

1. Nun mein HERR Jesu Christe / Ich
wil pflanzen vnd begießen / gib du darzu das
Gedeihen

Gedenken vom Himmel. 2. Gott der Him-
 melische Vater gebe hierzu seinen Heiligen
 Geist durch Christum/ Amen. 3. Der All-
 mächtige Gott eröffne meine Lippen/ vnd
 euch ewre Herzen durch den Heiligen Geist/
 das wir mit Ruh hören vnd lernen mügen.
 4. Der getreue Barmherzige Gott/welcher
 der Purpur Krämerin India ihr Herz auff-
 thete/ daß sie darauff Achtung hatte/ Was
 vom Himmel geredet war / Actor. 16. Der
 thue auch heute auff ewre Christliche Her-
 zen / damit ihr möget mit fleiß darauff ache-
 haben / was ich euch an iho aus Gottes
 Wort werde für tragen. 5. Christus Jesus
 der vns den Text selbst gegeben / wolle auch
 vns beystehen/ vnd rechtmässige Erklärung
 in meine Lippen vnd ewre Herzen giessen/
 vmb seines allerheiligsten Namens willen/
 Amen. 6. Gott fördere sein Werck/ Amen.
 Gott verley vns zu beyden Theilen seine
 Gnade mildiglich/ das wir mit Ruh lehren
 vnd hören/ Amen.

De Exegesi vel Tractatione

Hujus Canones generales sunt.

I. Exegetis constat quatuor partibus seu
 membris potissimam. 1. *Textus partitione*
 (cui

(cui præmittitur interdum initium) 2. *Singularium partium expositione.* 3. *Amplificatione.* 4. *Locorum communium educatione,* vel ut vocant, usitatâ applicatione vel præxi. II. Exegetis textûs non semper statim suscipitur tractanda, sed eidem interdum proœmiolum præmitti consuevit, quo ad Exegetin propositionis aditus aperitur. Ideò notetur.

I. *Initium.*

Hoc etiam facilè sumitur, unde quis vult, maximè à textûs præcedentibus, & potest ejus modus sat percipi ex generalis exordii enucleatione suprâ positâ.

Formule statim exordiendi.

1. Was nun anlanget dieses vnser fürgenommenes Püncklein.
  2. Das wir nun also bald zur Sache schreiten.
  3. Wir haben vns auff dßmal fürgenommen zu handeln.
  4. Das wir nun nicht viel Vnbschweiff gebrauchen / schreiten wir als bald zum Handel/ vnd meldet hiervon vnser Text also: So schreibet nun/ &c.
  5. Die Wort/ so wir zu handeln fürgenommen / lauten also:
  6. Es meldet der Heilige Evangelist N. vnter andern in der Evangelischen Historien.
- II. *Textus*

II. Textus partitio & explicatio.

De hac notentur seqq. Canones:

1. Explicatio textus institui potest dupliciter: ὁμοφραστικῶς, vel Ἀναλυτικῶς.
2. Paraphrasis sit popularis & perspicua.
3. ἀνάλυσις textus accommodatissima iudicatur, ea quæ terminos ὁμοιωπέλυτος habet.
4. Excogitatio terminorum sit non coacta, sed suâ sponte fluat: sin minus, absteineatur à terminis.
5. Maximè arident auditoribus termini Germanici.
6. In partitione summo studio ὑποδιαρέσεις vitentur; perturbant enim auditores, orationis cursum interrumpunt, tempus inutiliter iisdem percensendis & interpretandis teritur.
7. In explicatione non allegentur multa ex profanis auctoribus dicta.
8. Parcus etiam sit concionator in citandis Patribus; plus enim ostentationis quàm utilitatis causâ videntur adhiberi.
9. In explicatione verborum ad fontes linguarum recurratur.
10. Ea similibus Scripturæ locis illustretur.
11. Quantum fieri potest opera detur, ut λέξις petatur è Scriptura sacra (mit der Schrifft sol man

man reden) quam ad rem plurimum facit
Scripturæ assidua lectio.

Formula Partitionum.

1. Dreyerley haben wir bey diesen Worten in acht zu nehmen. 2. Wir haben hiebey dreyerley zu betrachten. 3. Es wil vns der Heilige Geist hier mit zu Gemüth führen. 4. Es sind fürnemlich. 2.3. 4. Stück/ so vns der H. Geist zu betrachten fürsetzet. 5. Damit wir aber diesen jetzt verlesenen Text desto besser fassen/ merken/ behalten/ vnd vns zu Nutz machen mügen/ so wollen wir in Gottes Nahmen zu diesen Evangelio schreiten/ vnd daselbige in diese zwey nachfolgende Puncte/ Wie sichs dann selber theilet/ abtheilen/ Einmal vnd fürs Erste wollen wir hören vnd sagen etc. Darnach vnd für das ander. etc. 6. Es ruhet solches auff diesem Punct.

*Formula, quæ partitioni subi-
ciuntur.*

1. Dem oder diesem last vns in der Kirche Gottes mit einander nachdenken. 2. Von einem jeden kürzlich vnd ordenelich. 3. Dese se Umstand lasset vns kürzlich mit einander ansehen/ etc. 4. Wolan von einem jeders der onderheit. 5. Auff dieses lasset vns mit fleiß achtung

achtung geben. 6. Diesem laſſet vns ſtetſig nachdencken.

III. Amplificatio.

1. Hic dominatur Elocutio. 2. Hæc verò in uſu Troporum & Schematum maximè conſiſtit. 3. Tropi itaque & ſchemata inſigniora ex auctorum lectione, vel ex concionibus annotentur. 4. Adhibeantur ſcitè & *ἐνκαιρως* ſeu opportunè. 5. Fitq; id potiffimùm delectandi vel ſtudiendi auditores ſtudio.

I. De Tropis.

Inter Tropos eminet: 1. *Metaphora*. 2. *Periphrasis*. 3. *Paræmiâ*. 4. *Mimesis*. Hi quatuor pro concione maxime uſurpari conſueverunt, cæteri minus. Nulla certè doctrina æquè facit ad genuinam Scripturæ explicationem atq; troporum doctrinam. Quando autem ad tropum conſugiendum ſit, docet regula: Verba ſunt intelligenda ſecundum verborum proprietatem, niſi cogamur evidenti abſurdo. Quando igitur verba pugnant cum analogiâ fidei vel caritatis, ad tropos fugiendû.

De Metaphora

Facit hæc ad declarationem vel delectationem

tionem. Ab ignotioribus siquidem ad notiora nos ductat. Itaq; etiam Scripturæ perquam familiaris. Huc pertinet Allegoria, quæ est perpetua Metaphora. Est enim totus sermo in Allegoriâ Metaphoricus. De Allegoriâ videatur Alstedius de textu Theologico. f. h.

Exempla Metaphoræ.

i. Die Sünde ist eine Tochter des Zorns/ eine Mutter des Todes/ eine Schwester des Unglücks. 2. Ein edles Sprüchlein/ ein güldenes Sprüchlein/ ja so noch was edlers/ als Gold kan erdacht werden. 3. Wir können nicht allwege auff lantern Rosen gehen/ sondern müssen biß weilen auch einen sawren Apffel biß thun/ Das vns die Augen überaehen. 4. Wenn wir lauter gute Herren Tage/ vnd Jubilate zu singen vnd zu sagen hetten/ So geben wir nicht eine rauhe Bone umb alle Schrifftten/ der Heiligen Apostel/ Propheten/ vnd Evangelisten. 5. Gott greiffte vns dermassen zu zeiten auff die Haube/ das vns das Herkel (Herkesengel) krachte. 6. Wenn die Binde der Anfechtung/ vnd die Wellen der Trübsal vnd Verfolgung brausen vnd sausen. 7. So lange

lange wir in diesem elenden Thränenthal
 Wandeln vnd wallen/ da gehet vnd wehet
 vns eine rauhe Luft vnd rauher Wind
 umb den andern unter die Augen vnd Nas
 sen/ das vns zum öfftern die Seuffzer/ heils
 se Zähren und Thränen auß denselben ge
 zwungen vnd gedrungen / über die Backen
 herab stessen / trieffen/ vnd sich ergiessen. 8.
 Es herket Gott seine Kinder offemals so
 starck / das ihnen die Seele darüber aufge
 het. 9. Das Leben ist vns nicht zum Erbe ge
 geben / wir haben keinen Erbstecken darin
 nen / keinen Erbfall in der Welt. 10. Wir
 müssen manchen trüben Pfützen die Augen
 aussereyen. 11. Es haben auch die grossen
 Heiligen nicht allezeit Seide gesponnen.
 12. Einem die Flügel verschneiden / das ist /
 schwächen vnd Abbruch thun. 13. Ds Weib
 hat einen neuen Gürtel bekommen / das ist /
 Sie ist schwanger worden. 14. Gott kan vn
 sern Feinden gar wol einen Ring (Püffel
 ring) in die Nasen werffen / vnd ein Gebiß
 ins Maul legen (das Maul lassen umbge
 hen/ wie eine Windmühle) 15. Die vermein
 te Hohenpriester vnd Geistliche werden wol
 die Blutmesse / Die sie vnter dem Creutz
 Christi angefangen/ über die Kirche Gottes
 vollends

vollends hinauß schreyen/ biß endlich der
 Herr Christus mit Donner vnd Blitz vom
 Himmel pro pace leuten wird.

2. *De Periphrasi.*

Periphrasis. 1. declarationis ergò ad-
 hibetur. 2. Dictis Scripturæ obscuriori-
 bus sic subtexta. 3. Brevis sit, & verbis per-
 quàm perspicuis constet.

Exempla Periphraseos.

(1) 1. Tim. 4. Gott hat die Speise geschaff-
 fen/ zu empfangen mit Dancksagung. Hier
 hören Ewer Liebel/ das wir schuldig sein/
 Gott dem Herrn/ für solche empfangene
 Wohlthaten vnd Gaben/ Lob vnd Danck zu
 sagen (2) Joh. 20. ἐστὶν εἰς μεσσοῦν, das ist eis
 genelich so viel gesagt: Ehe sich die Jünger
 seiner versahen/ stunde er mitten vnter ihnen
 (3) Bey Gott ist kein ansehender Perso-
 nen/ das ist/ er liebet einen armen Bettler/
 so er gläubig ist/ so wol als einem reichen
 Zucker (Gold/Hansen) Er frage nichts nach
 seinem Ansehen. (4) Das Gesetz richtet
 Zorn an/ Rom. 4. Das ist/ Es zeiget vnd
 weilet vns auff Christum/ vnd den Zorn
 Gottes wieder die Sünde.

9. De Paroemia seu Pro-
verbiis.

Proverbia r faciunt ad delectationem.

2. Modicè inspergenda sunt concioni. 3.
Ea, quæ vel scurrilitatis vel levitatis ali-
quid habent, vitanda. Omnia enim, quæ
pro concione dicuntur vel aguntur, gra-
vitatem spirare debent.

Sylvula Proverbiornm.

1. Die Gottlosen sind gar sicher/ gleich
als wenn der Himmel voller Geigen hieng.
2. Nimmer Gold/ nimmer hold. 3. Immer
Wein/ immer Brüder mein. 4. Vexatio dat
intellectum. 5. Die Morgenstunde trege
Gold im Munde. 6. Noth lehret beten. 7.
Das ist das gemeine Latein: Ovis ein Pres-
diger/ Lupus ein Zuhörer. 8. Wer hoch steis
get/ der fellt hoch. Frem: Wie über sich
heuet/ dem fallen die Späne in die Augen.
9. Die Predigt stiechen wir/ wie der Teuffel
den Weyrauch. 10. Das Ey wil klüger
sein als die Henne. 11. Es wird nichts so
klein gesponnen/ Es kömpt endlich an die
Sonne. 12. Der Teuffel schlegt Blech an.
13. Es ist kein Heilliger gen Himmel gefahr-
ren

ren/ der Teuffel hat ihm eine Klette oder
 Schandfleck anhengē/ oder anwerffen wol-
 len. 14. Wenn der Apr Würffel außwirfft/
 so mögen die Brüder spielen. 15. Rips/ raps!
 In meinen Sack/ ein ander mag sehen/ wie
 er anch was bekömpt. 16. Ehr vnd Tugend/
 stehet wol beyssammen. 17. Sic itur ad astra.
 Ja wie die Kuh ins Mäuseloch/ &c.

4- De Mimesi.

1. Mimesis est, cum aliorum verba re-
 citamus 2. Usurpatur maximè, cum vel
 adversariorum Objectiones, vel aliorum
 querelas, vel Epicureorum impias voces
 proponimus.

Exempla Mimeseos.

1. Ja! sprechen unsere Widersacher die
 Calvinisten/ wie solte Christus mit seinem
 Leibe in Abendmahle zugegen seyn/ Ist er
 doch gen Himmel gefahren/ vnd wird ehe
 nicht wieder kommen/ bis am Jüngsten Ta-
 ge. 2. Da sagt die Welt/ Es ist ein Pfaff/
 solte ich meinen Sohn einen Pfaffen las-
 sen werden/ das lasse ich wol. 3 Illustre ex-
 emplum extat, Sap. 2, v. 6. Laßt vns wol les-
 beu/ weils da ist/ etc.

II. De Schematibus.

Hactenus Tropi. Nunc sequuntur Schemata. Hæc in tres distribuuntur classes.

1. Quædam sunt Dictionis. 2. Quædam Sententiæ. 3. Quædam Amplificationis

1. Schemata Dictionis.

Ex Schematibus Dictionis, Elocutioni inserviunt hæc potissimum: 1. *Reperitio* ejusque species, *Anaphora*, *Epiphora*, *Complexio*, *Epizeuxis*. 2. *Asyndeta*. 3. *Paronymasia*.

1. *Exempla Anaphoræ.*

Umb der Buzucht willen ist die erste Welt in der Sündflut ertroucket vnd versencket worden. Umb der Buzucht willen hat Gott der HErr die Königreiche/ Sodom vnd Gomorra/ mit Schwefel/ Pech vnd Feuer vom Himmel herab/ verderbet/ verzeret/ vertilget vnd auffgefressen. Umb der Buzucht willen/ ist fast der ganze Stamm Beningamin außgerottet/ vnd vertilget worden etc.

2. *Exempla Epiphoræ.*

Kirchen vnd Schulen lobet den Herren: Obrikeit vnd Unterthanen lobet den HErrn Ihr Hauß väter vnd Haußmütter

lobet den H^{er}rn: Vnd die ganze werthe
Christenheit lobt den H^{er}rn etc.

3. *Exempla Complexionis.*

Was machte es/ das Simeon Vnd Levi/
Gen. 34. wegen ihrer Schwester Dina/ so
dürstiglich Hemor vnd Sichem erwürgen
ten? Das macht der Zorn. Was hat dem
Heroden/ so zu einen grewlichen Blutbad
getrieben/ dz er alle Kinder wegen des new
geborenen Jüden Königs ließ umbringen?
Das machte der Zorn. Was hat den
Kerem in solche Wahnsinnigkeit gebracht/
in dem er das Ungewitter nicht vertragen
kunte/ das er in das Meer eiserne Hacken
werffen ließ/ vnd mit Ruthen steupen? Das
macht der Zorn: Der Zorn ist eine solche
bestia, welcher die Leute so Wahnsinnig zu
richten kan.

4. *Exemplum Epizenxens.*

O Land/ O Land/ höre des H^{er}rn
Wort etc. Jer. 22.

5. *Exemplum Asyndeti.*

Gott der H^{er}rn nehret/ speisset/ erhebe
vns reichlich/ Väterlich/ gnädiglich.

6. *Exemplum Paronomasiae.*

Einen nehmen Gut vnd Blut/ Schweiß
vnd

vnd Fleisch/ Geld vnd Feld/ &c. 2. Die Gewissen nagen vnd plagen. 3. Wir sind nicht gebohrne/ sondern erkohrte Kinder Gottes/ aus grosser/ blosser/ grundloser Güte/ Gnade vnd Barmherzikeit. 4. Gefährliche vnd beschwerliche Anfechtung. 5. Die Sünde schreyet vnd steiget/ singet vnd klinget im Himmel/ das Gott/ vnd die Engel müssen Nasen vnd Ohren zuhalten/ zu dringen/ anzwingen/ murren vnd kurren. 6. Das Unzüchtige vnd Geldsüchtige Babelstumb: die fressigen vnd nachlessigen Mönche: Die hinkelenden vnd für Gott stinkenden Bercklehret/ &c. 7. Krafft vnd Safft verlieren.

II. Schemata Sententia, ornatum & affectum orationis conciliantia.

1. Interrogatio 2. Exclamatio. 3. Dubitatio. 4. Communicatio. 5. Præteritio. 6. Permissio. 7. Apostrophe.

I. DE INTERROGATIONE,

1. De questione simplici.

Interrogatio duplex: simplex & Composita seu Conjuncta. I. Simplex ad docilitatem

etatem magnam vim obtinet. 2. Itaque
 sapius usurpanda. 3. Imò apud rudio-
 rem auditorem membra explicationis,
 per interrogationes (Fragstück) in forma
 ti commodissimum.

Formule Interrogationis.

Simplicis.

1. Denn was ist das heilige Evangelium
 anders/ Als ein Aushand einer schönen
 Trostpredigt? 2. Wie? Was höre ich denn
 da? sterben Reiche Leute auch? 3. Wer
 wolte ihn deshalb verdennen? 4. Was
 rumb das? Warumb nicht? 5. Ja meinet
 ihr wol/ das es Gott im Himmel gefalle? 6.
 Ach/ wie kommen wir doch immer vnd E-
 wig auff diesen Brath! (auff diese weise?)
 7. Ach wie wollen wir doch unsern Leiden
 thun! Ach wie wollen wir doch immer vnd
 ewig aus diesem Jammer kommen! 8. Was
 meinet ihr wol? Wie werden durch diese
 Worte die betrubte Menschen/ Adam vnd
 Eva/ erfreuet worden seyn?

2. De Questione Conjunctâ.

1. *Questio Conjuncta* dicitur proprio no-
 mine Objectio, Subjectio, Prolepsis vel
 prz-

Præsumptio, αν'τιληψις. 2. Est, quando movemus quæstionem (objectionem) eamq; diluimus. 3. Constat igitur ἢ παροβολῆ καὶ ἀποβολῆ, id est, Objectionis ap-
 positione, & ad eandem responsione.

FORMULÆ παροβολῆς καὶ
 ἀποβολῆς.

1. Wolte aber jemand einwerffen vñnd sagen/ etc. dem geben wir zur Antwort. 2. Es möchte aber ein einfältiges ChristensHertz sich alhier bekümmern/ vñnd sagen/ &c. Aber/ halt stille/ lieber Christ/ laß dich eines bessern berichten. 3. Wen ein Calvinist alhier verhanden were/ Da würde er laut schreyen vñnd sagen/ etc. Ach du elender Tropff/ was sagstu? Gemach/ gemacht mit dieser Gotteslästerung. 4. Alhier fället eine Frage für/ etc. Wenn ein Calvinist darauff antworten solte/ würde er halt seine blinde Natur zu rath fragen/ vñnd sagen/ etc. Aber hierauff geben wir auß Gottes Wort diese Antwort etc. 5. Fragstu aber/ du einfältiges ChristensHertz etc. So soltu wissen/ etc. 6. Ich weiß gar wol das ehliche ist bey sich gedendenken vñnd sagen/ etc. Aber halt still/ lieber Christ/ laß dich eines bessern berichten.

2. De Exclamatione.

2. Exclamatio efficaciter movet affectum. 2. Itaque haud negligenda. 3. Subjiciatur commemorationi rerum stupendarum, admirabilium, inauditarum, &c.

EXEMPLA.

1. O Bosheit über alle Bosheit! O Gotteslästerung über alle Gotteslästerung! Was kan doch Gotteslesterlicher erdacht vnd auff die Bahn gebracht werden. 2. O ein elendes Elend! O ein jämmerlicher Jammer! 3. O Unsinnigkeit über alle Unsinnigkeit! 4. O ein grosser Jammer! O ein vuerhörter Jammer! O Jammer über Jammer! O ein jämmerliches vnd elanden Wesen! 5. Weh uun vnd aber Weh/ immer Weh/ vnd ewig Weh/ ellen Gottosen etc! 6. O du leidiger verfluchter Geiz/ welche Sünde vnd Laster sind so groß/ dazu du nicht den Menschen zwingst vnd dringest?

3. De Dubitatione.

Dubitatione utimur. 1. ad significandam

dam vel movendam animi consternationem. 2. Cum magno proposito rerum cumulo indicamus, nos nescire, quid eligendum inde, vel quid primo loco dicendum. 3. Cum de rei difficultate conquerimur.

EXEMPLA.

1. Ach/wo nun hinnauß? Wie ist nun der Sachen zu thun? Ach wer wil da heiffen? Wer wil retten? Wer wil trösten? 2. Ach da stehen wir nun zwischen Sünd vnd Tod/ Wo sollen wir den fliehen hin/ da wir indogen bleiben? 3. Ach wo wir nur hinsehen/ da sehen wir die grossen mächtigen Werke Gottes für Augen/ das ich nicht weiß/ wo ich sol anfangen/ mitteln oder enden! 4. Es sind der Früchte der Auferstehung Christl so viel das/wo ich mich nur hintwende/ da stehen sie Hauffenweise vmb mich her/ das ich nicht weiß/ von welchen ich zum. 1. 2. 3. reden vnd handeln sol 5. Ich wolte gerne/ lieben Christen/ hiervon weitläufftiger handeln: Aber die Sache ist zu hoch/ mein Verstand ist zu geringe/ mein Herz zu enge/ meine Zunge zu schwer/ (schwach) vnd meine Gedancken zu kurz/ Ich kan es nicht ergreifen/ vnd wenu auch der Vortrefflichsten vnd Gelehrtesten

testen Schüler einer des Heiligen Geistes /
oder Apostel Paulus selbst / solts darvon
reden / der doch im dritten Himmel gewesen
ist / so wurde er anfangen dawieder zu pro-
testiren / vnd einwenden / er köndte auch laut-
ter nichts aufrichten / Sein wissen were
Stückwerck ꝛc.

*IV Formula Communica-
tionis.*

1. Denn bedencket es doch selber / liebe Chris-
ten / bedencket es doch ein wenig in ewrem
Herzen. 2. Istts nicht war / liebe Christen /
ihr müßets selber bekennen / erweget es / sin-
net diesen hohen Sachen / mit Christlicher
Andacht in ewren Herzen ein wenig nach.

V. D. Præteritione.

1. Vim habet exaggerandi. 2. Usurpa-
tur, quando de pluribus, quæ dicenda,
unum tantum nodò perstringitur.

EXEMPLA

1. Ich wil nicht sagen / vel, Ich wil still-
schweigen / nicht melden. 2. Es mag auch
dieses hin passiren. Nur dieses wil ich kürz-
lich berühren / vnd ein wenig außführen. 3.
Ich köndte allhier sagen / von D. aber ich
wills nicht thun. Höret nur dieses / von
dem ich sage ꝛc.

6. De Apostrophe.

1. Maximè est Pathetica.
2. Prophetis per frequens.

EXEMPLA.

Dir sey es gesagt vnd geklagt / O Ewlo
ger Gott / (O HERR JESU CHRISTE /) wie
sicherlich die böse Schand: Welt / dich vnd
dein Wort verachtet!

Ach hilf / du getrewer Gott / du Barm-
herziger Gott / gib Gnade / das wir solches
bedencken!

Höret / Ihr lieben Hauß: Mütterlein / zu
euch wende ich mich / Euch rede ich an / ihr
sollet mir hie auff Antwort geben: Kan
auch eine Leibliche Mutter ihres Kindleins
vergessen?

O du liebes Osterfest! Du bist ein rechte
Freuden Fest.

Ich möchte (wolte) auch wol heraus-
brechen / vnd mit dem Propheten sprechen:
Mercket nun ihr Feinde etc. Mercket auff
Ihr Himmel / vnd du Erde nim zu Ohren.

O du vermaledeyete Sünde! Wieder
dich predige ich / Du hast vns in solche
Noth vnd Tod (Gott sey es geklaget!) ge-

stürket. Aber Todt / wo ist dein Stachel?
Helle / wo ist dein Sieg? etc. 1. Cor. 15.

7. *Formule Optationis.*

Wolte Gott! Ach wolte Gott / das wir
dieses betrachteten! Ach wie manche Sün-
de vnd Schande würde verbleiben!

Ach du Ewiger Gott / laß vns' solch
Herkend nicht sehen / erleben / erfahren?

Helffe der Barmhertzige Gott! das wir
solches beherzigen (zu Herzen nehmen.)

Hier stehe ich für deinem Angesichte / vnd
für deiner Göttlichen Majestät / mein H. Er-
esu / gib mir deinem H. Geist / der mir von
oben herab / meine Zunge vnd Mund also
regiere / auff das ich von diesen hohen Sachen
mit Nutz vnd Frucht predige etc.

Ach wolte Gott / das ich den erwünschte-
ten Tag sehen vnd erleben möchte!

Wolte Gott! das alle unsere Zuhörer
solches zu Herzen nehmen / vnd ihr Leben
darnach anstellen!

3. *Figure Amplifica-
tionis.*

Ex his præcipuæ sunt (*Expolitio. 2. Distri-
bucio.*)

butio. 3. Comparatio. 4. Antithesis. 5. Congeries.
 6. Incrementum. 7. Prosopopœia. 8. Sermocina-
 tio. 9. Gnome. 10. Transitio. 11. Gradatio.

I. EXPOLITIO.

Hujus complexu continentur. 1. Syn-
 nonyma. 2. Phrases Elegantiores. 3. Con-
 grua Epitheta, & 4. convenientia Adver-
 bia. 5. Omnis generis amplificationes,
 quæ ex locis dialecticis desumuntur.

1. De Synonymis.

1. Synonyma in promptu sint ad vitan-
 dam *Ἐπιτολογίαν*. 2. Earum præsertim re-
 rum, quæ sæpius in concione repetendæ,
 cujusmodi sunt Subjecta & Prædicata
 Propositionis, de qua dicendum. 3. Stu-
 diosè igitur colligantur & excogitentur.

Synonyma Dei.

Der grosse wolthätige Himmels- König.
 Der weit- vnd breit- herrschende Monar-
 che. Der Gott (der Hord) Israel. Der ge-
 rechte Herrscher über die Menschen. Der
 Herrscher in der Furcht Gottes. 2. Sam. 2 7.
 4. dem Niemand gleich ist. Du bist groß/
 vnd dein Name ist groß/ vnd kanstts mit der
 That beweisen/ Jeremiae am. 20. 6. Ein
 rechter lebendiger Gott/ ein Ewiger langmü-
 thiger Herr/ v. 10. Für seinem Zorn bebet die
 Erde

Erde. *ibid.* vers. 20. Er hat die Erde durch
 seine Krafft gemacht/ Er macht die Blisen.
 vers. 22. 13. Der Jacobs Schutz ist v. v. 16. Er
 heist HERR Zebaoth. vers. 19. Du gerechter
 Richter/ der du Nieren vnd Herzen prüfest.
 Jerem. 11. 27. Cap. 13. 10. Cap. 20. 12. Der
 Trost Israels vnd ihr Noth-Helffer. Cap. 24.
 Die Hoffnung Israels Cap. 27. Der
 Quell des lebendigen Wassers. v. 13. Der
 Lebendige Gott. Jerem. 23. 36. Israels Va-
 ter. Cap. 32. 9. Der die Sonne dem Tage
 zum Liecht/ vnd Mond vnd Sternen nach
 ihrem Lauff der Nacht zum Liechte. Cap. 32.
 35. Der Uns die Seele gemacht hat. Cap.
 35. 16. Der Herr/ der Unserer Väter Hoff-
 nung ist 50. 2. Unser Erlöser ist starck. 16.
 24. Gott der Rache. 16. 56.

Synonyma Christi.

Der Zweystämmige Held/ Esa. 48. 16.
 Die Mittel Person des eingebornen Shons
 Gottes/ das Gewächse Davids/ Er sol ein
 König seyn/ der wohl regieren wird. Jer. 23.
 5. Cap. 52. 15. Der da sol Gerichte vnd Ge-
 rechtigkeit anrichten. Der HERR/ der vnser
 Gerechtigkeit ist/ Jer. 23. 15. Der Ewige
 Sohn Gottes Joh. 2. Unser lieber HERR
 Jesus. Unser Himmlischer Gnaden- vnd
 Ehren

Ehren König. Unser getreuer vnd eraw-
 ter Hoherpriester. Dieser vnser hochvers
 denter Heyland/ vnser Liebster Immanuel.
 Der Hochgeborne Heskog des Lebens.
 Der Vnüberwindliche Steg- Fürst. Der
 Doctor mit der Gelehrthen Zungen. Got-
 tes Sohn / Sonne / Wonne / vnd Krone
 seines Göttlichen Herzens. Christus/
 Das Blutreiche Carmesin W^{ir}m. Die
 Sonne der Gerechtigkeit / Mal. 4. Der
 Helleuchtende Morgenstern. Apoc. 2. Der
 Mund vnd Grund der Wahrheit. Esai. 5.
 9. Joh. 14. 26. Der Weg vnd Steg zum ew-
 igen Leben. Joh. 14. Der Fürst des Le-
 bens Actor. 3. Der einzige Durchbrecher.
 Der Herr / vnd Erbe aller Dinge Actor.
 20. Hebr. 2. 1. Der Hochgebenedente Him-
 mels- Fürst / Christus Iesus / Gottes vnd
 Marien Sohn. Dein vnd mein Hey-
 land Jesus Christus / Unser Herkrawter
 Immanuel Der getreue Heyland. Der
 Himlischen Doctor vnd Orator mit der Ge-
 lehrten Zungen.

Synonyma SS. Trinitatis.

Die Hohe / Heilige / Hochgelobte vnd
 Vnzertrenliche Dreyfaltigkeit.

Synonyma Angelorum.

Die Himlischen Fron-Geisterlein/ Wege-
weiserlein. Die himlische Menschendiener
ein Buser trewe Auffwärterlein. Die
Himlischen Musicanten vnd Sängerelein.
Gottes des Himlischen Vaters Kammer-
diener. Die liebliche Capellen/ so vor Got-
tes Angesicht ohn Vnterlaß singen/ vnd
klingen. Der helleuchtende Chor Engel
Gabriel.

Synonyma Diabolorum.

Der Sündenstifter. Der selbige
Gottes Ehrendieb. Der stolze Geist. Der
stuckende Hellenbock. Der Fürst der
Welt. Der hellische Schadenfroh. Al-
ler Vnarch Vater. Der grimmige See-
lenmörder. Der Sünden eingeber. Nuren-
geist Der schändliche Gewinnst Gottes. Al-
ler Welt verführer. Christi Wiederpart. Der
alte Schwarzkünstler. Ein guter kündiger.
Tausendstziger Seelen Dieb. Der grosse
Seelendrache. Der Fierige Lindwurm.
Die alte Schlange. Meister aller Schelm-
stück. Blindürstiger Tyrann. Christe Feind.
Christenschinder. Wüterich. Böslustiger
Scheim

Schelm. Der unbarmherzige Wolff. Der
Keuschheit Zerstörer. Abgesagter Feind vnd
Schalk. Der Erbsfeind aller Zucht vnd
Erbarkeit. Verfehrer Göttlicher Ordo-
nung. Pharao ist zum Teuffel in die
Schwemme geritten.

Synonyma Prophetarum

& Apostolorum

Der Hochstehende Alde/ vnd Cansler
Christi Johannes. Der Hoherleuchtere
vnd Geistreiche Prophe Esaias. Moses
der Heerführer vnd Bräufürst des Isracto-
tischen Volcks. Der Heilige vnd von Gott
woherleuchtere Christ. Ritter. Johannes/
Christi Herold vnd Legat.

Synonyma Christianorum.

Wir heissen dich deinem Nahmen/ &c.

Jer. 14. 15.

2. *Prases Elegantiores.*

Ich wil si also ablesen/ das keine Trau-
be am Weinstocke/ vnd keine Feige am Fei-
genbaum oelben sol. Jer. 8. Er wird vns
helffen nit einem bittern Trunck/ Ibid.
Ist den keine Salbe in Bilead/ oder ist
kein Arzt nicht da? Ibid. Ich wil das Volck
mit Bermuth speisen/ vnd mit Gallen tren-
ckn. cap. 1. Das du mich nicht auffreibest/

vnd aus dem Lande der Lebendigen aufstie-
 rest. Cap. 20. Jerem. Ceter über einen
 schreyen. Cap. 12. 6. Ich wil sie aus dem
 Mittel aus ihrem Lande reißen. Cap. 22. 14.
 Deine Scham auffgedeckt/ vnd deine
 Schenckel entblößet. Cap. 13. 22. Hat dei-
 ne Seele ein Eckel an Zion? c. 16. 19. Des
 Erbarmens bin ich müde. 16. Mit der
 Wurffschauffel zum Lande heraus schauf-
 felt Cap. 15. 7. Ihre Sonne sol bey hohen
 Tagen untergehen. 16. 19. Ich wil ewer
 Schätze in die Karuse geben. 19. 13. Der
 Teuffel kan vns bald ein Bein vnterschlas-
 gen/ da purzelt wir dahin/ vnd fallen in ei-
 ne Sünde über die ander. Wenn es mit
 vns diese Mittel vnni Wege erreicher/
 das wir diese Elende Wer sollen gesegnen/
 da fürchtet vnd entsetzet sich Fleisch vnd
 Blut. Wir Kräutern vnd vülverträglich/
 vnd fühlen/ wie die Leibes Kräfte abneh-
 men/ vnd immer allgemach schwächer wer-
 den/ vnd verschwinden: Dennoch trost
 vnd pocht mancher stinckender Madensack/
 gleich als wolte er alle Menschen überzeu-
 gen/ vnd ewig hier bleiben. Wir wollen stet-
 tig semper frey/ Junckern/ vnd Herrn sijn.
 Das Haus der Seligkeit sol man nicht am
 Giebel/ oder ohne Grund/ sondern am Fun-
 dament

dament anfahren zu barwen/ Welches ist der
 Eckstein Christus. Wir wollen Hände
 vnd Füße anspannen/ vnd mit vollem
 lauff zur Busse rennen Gottlose Herzen
 kriechen nach gethaner. Busse wieder in ihr
 alte Bubenhaul Der Todt hat lange
 Schenckel/ er kan vns angreifen/ ehe wirs
 gedennen. Wir tragen stets dem Todt
 am Halse. Den alten Bettlers Mantel
 ablegen/ vnd den neuen Rock anziehen.
 Die Anschläge der Feinde auff ihre Köpffe
 schieben. Wer für seinen Schöpffer Sün-
 gidet/ der muß den Arzt in die Hände kom-
 men. Sir. 31. Weder im Himmel noch auff
 Erden ist keine Creatur/ auff welche der All-
 mächtige vnd unsterbliche Himmels König
 mehr gewaget vnd gewendet hat/ als auff
 vns elende Erden Würmlein/ vnd nacken-
 de Madensäcke. Die Seele des Gottlosen
 fährt oft mit Zetergeschrey heraus. Der
 Teuffel helt viel Menschen fest in seinen
 Klauen/ das sie nicht leichtlich loß werden.
 Mit dem ist nicht allein gethan. Wenn gleich
 die Menschen wollen unter dem Hütlein
 spielen/ so können sie es doch Gott nicht ver-
 drehen. die Anschläge der Feinde auff ih-
 ren Köpffreiben. Gott müssen alle ding zu

Gebot stehen. Die Medici haben schon das
 Consummatum über ihn gesungen/ denn
 die Seele stehet ihm auff der Zungen. Ew-
 ger Gott/ wie so ger keinen Schimpff an die
 Wahrheit leiden! Das sind Raben Eltern/
 denen so viel ist ein Kind/ als ein Kind
 Unsere gute Werke sind wie ein schiml-
 ches Schärfflein/ mit dem wir die Schul-
 denslast unserer Sünden nicht bezahlen
 können/ sondern es gehöret darzu das Ro-
 sinfarbe Blut Jesu Christi/ welches ist
 das rechte Gold/ vnd seine Unschuld/ wel-
 che ist das köstliche Silber. Der Todt
 der Gottseligen ist alles Jammers Jener-
 abend. Gott hat den Menschen nicht aus
 Erden vnd Steinen zusammen gesezet
 noch also erschaffen/ Das ihm nichts weh
 thun köndte/ sondern hat ihm Fleisch vnd
 Blut gegeben/ das ihm auch wol frembs
 der Leute Zustand zu Herzen geher. Ich
 sitz Gott im Stuck der Barmherzigkeit/
 gibet den Gottlosen Zeit vnd Raum zur
 Busse/ siehet durch die Finger/ oder lest sie
 ihr Sünden Maas erfüllen/ dort aber/ im
 Stule der ernstern vnd strengen Gerechtig-
 keit/ wird er Rache übē. Es ist kein Kräutlein
 oder Safft/ das vertreibt des Todes Krafft.
 Gott

Gott heit wol Ursachen/ die Pforten seiner Gnaden vns für der Nasen zuzuschließen. Wir müssen täglich mit dem Teuffel in selde Egen vnd Kriegen. In dem Einrit Christi zu Jerusalem sind die Kindlein seine Herolden/ sungen ihn an/ vnd sagen etc. Irrige vnd rechtschwebende sachen mit seinem nechsten haben. Das ist dem Lauff der Heiligen Schrift gerades Weges zu wieder. Die alten Haderumpen vnd Bessers Mäntel ablegen/ vnd einen neuen Rock anziehen. Einen die Egen in den Hals treiben/ oder ins Maul schieben.

3. *Congrua Epitheta.*

Großmächtiger/ herrlicher vortrefflicher Reichthumb/ oder Ruh. Eine wunderwunder grosse/ inbrüstige/ herrliche Liebes Eine überschwenaliche Liebe. Ein theurer/ edler/ werther köstlicher Schatz. Unausprechliche Gnad vnd Wolthat Gottes. Das schmerzlichste/ vnd schämlichste Leiden Christi. Der zweystämmige Held Iesus Christus. Der schmerzliche/ vnd schmäliche Todt. Lieblose/ vnd Feindselige Wiederpart. Ein recht Gottliebendes Herz. Vielsältiges sehen. Das hellsehende

nende Wort Gottes. Selen giffteiget Jethumb. Ungefärbte Liebe. Lebendiger Trost. Freuherstiges Wolmeinen. Schälte Augen. Herzbrechende und rührende Wort. Durchdringender Gift der Seelen. Unersättige Begierde. Schleunige Hülffe. Unersprüßlicher Vorschub. Das edle Licht der Vernunft. Unverschämte Zucht. Der Vaterschänder Ham. Der Ungerechte Rauberische Zöllner Zachaus Der offenbahre Sünder im Tempel. Petrus/ der Verleugner Christi. Der Mörderische Schächer am Creuz. Der Propheten Mörder Manasses. Der Ehebrecherische David Die Unzüchtige Maria Magdalena. Wie wird dieses ein Freuden Wort/ ein Trost wort seyn/ am Jüngsten Tage / wenn der Herr Christus alle Anßerwehlere also anreden wird: Venite &c.

4. Congrua Adverbia.

Inbrünstig/ andächtig/ sehnlich/ fleißig
beten Reichlich/ mildtätlich/ gerne geben.
Schrecklich/ grausamlich/ tröstlich/ gnädig
diglich straffen. Sicherlich in den Tag hin-
ein

nein leben. Gröblich / schrecklich Sündigen.

5. *Omnis Generis Amplificationes.*

Hæ singulis educendæ locis, cum primis è loco causarum & adjunctorum. Exempla ubique sunt obvia. Singulare habemus Rom. 8. 33. 34. Wer wil die Außgewählten Gottes beschuldigen? etc.

II. *DISTRIBUTIO.*

Miri ficam hoc schema & in amplificando, & in exaggerando vim habet.

EXEMPLA.

1. Der Sohn Gottes hat die Sünde
 Beilget / das Gesetz erfüllet / den Zorn Gottes
 gestillet / den Teuffel erlegt / die Helle Inpromul-
 terstört / dem Tode alle seine Gewalt ge- gatione
 nommen. 2. Im Himmel war ein grosses legis.
 Donnern / Blitzen vnnnd Wetterleuch-
 ten / in den Lüfften hörte man einen Hall
 vnd

vnd Schall der Pojauen / der Erdboden
 zitterte vnd bebete / der Berg Sinai raus-
 chete / die Ysraeliten stunden / vnd waren für
 Furcht gar erstarrt / (schier erstorben) 3.
 Das Herz im Leibe krachet / das Marck in
 Weinen wil verschwinden für Trawrigkeit /
 wenn Gott einer Mutter ins Herz greiffet /
 vnd ihr liebes Kind als ein Stück darvon /
 wegreißt. 4. Der Zorn Gottes ist gestil-
 let / der Teuffel überwunden / der Todt er-
 würget / vnd das Gesetz auffgehoben. 5.
 Vnter dem Leyden Christi / ist die Sonne
 am Himmel verblichen / es sind die Felsen
 zersprungen / die Erde hat gebebet / die Grä-
 ber haben sich auffgethan. 6. Der Mensch
 ist gar verdorben / ihm etwas zu helfen /
 da ist keine Krafft / keine Macht / es ist
 alles hinweg / aus dem Verstand die ange-
 schaffene Weißheit / aus dem Herzen die
 angeborne Gerechtigkeit / aus dem Willen
 die Lust vnd Liebe zum Wort / aus dem
 Gemüch die Bereitwilligkeit zu dienen. 7.
 Im Anfang ist Adam vnd Eva zu ei-
 nem schönen Gebew erschaffen / in wels-
 chem Gott gewohnet hat / Aber durch die
 Sünde ist es bausällig worden / die Krieger
 bande

bandloß/ die Schwellen faul vnd würmig/
 es fählet ein Spar am Dache/ das Haus
 hat eine bösen Biebel/ der Sohn Gottes
 stücket es/ wenn er zu vns einkehret/ vnd mit
 seinem H. Geist wohnung darinnen macht.

3. COMPARATIO.

1. Ad illustrationem & delectationem
 summè est necessaria.

2. Itaque in excogitandis similitudi-
 nibus popularibus, multùm studii ponat
 concionator.

3. Diligenter autem attendat, ut aptas
 similitudines excogitet.

Comparationum Formula.

1. Gleich wie; Eben er massen! In gleicher
 Weise; Eben eine solche Gelegenheit hat es
 auch: Eben also ist es auch bewand vnd bes-
 schaffen: Eben er massen gehets zu. 2. Neh-
 met ein Gleichnis; 3. Das ich ein Gleich-
 nis gebe. 4. Ist eben also etc.

Sylloge Similium.

Ecclesia in adversitatum æstu constitu-
 ta potest comparari:

1. Ollæ in medio igni, carbonibus, &
 lignis in cinerem abeuntibus.

2. Rubq

2. Rubo illi Exod. 3.

3. Arcturo, qui circumagitur perpetuo & tamen non occidit.

4. Arca Noë. Quemadmodum extra illam, vitam in cataclysmo tueri non poterat: ita, si quisquis extra Ecclesiam est, inde perit iudicio: Extra Ecclesiam non est Salus. *Greg.*

5. Luna: Quemadmodum enim hæc nunc plus; nunc minus fulget; ita quoque Ecclesiæ ortus & obitus suos habet. aliàs què est in statu perfecto, quando per sinceram verbi divini prædicationem & Sacramentorum legitimorum administrationem, quæ sunt signa Ecclesiæ veræ: aliàs in statu corrupto, cum vel alterum vel utrumque horum signorum corrumpitur. *Ambrosius.*

Sic hæreses & hæretici comparari possunt coticulæ, quæ per se non est prædicationis acuit.

Similitudines.

Gleich wie ein saugendes Kindlein sich sehnet vnd Schreyet nach seiner Mutter/ ein verschlossen Stuben Vöglein nach einer grünen

grünen Heyde/ ein junges Lämblein so lange blecket/ bis es seine Mutter antrifft: Eben also sol sich der Mensch auch sehnen nach dem ewigen Leben/ vnd in demselben nach seinem Himlischen Vater.

Gleich wie die Schlag-Zhr/ so ein Hoffmann dem Keyser Carolo M. stahl/ Welche er in seinem Bosen getragen/ Ihn verharren: Also geschieht auch/ wenn wir unsere Sünde nicht gestehen/ sondern verleugnen wollen/ da fehet an das Gewissen-Zhrlein zu schlagen in vns vnd macht vns für mämiglich schamroth.

Gleich wie die Strausse/ Wenn sie ihre Köpffe in das Röhricht vnd Graß stecken/ vermeinen/ Mann sehe sie gar nicht: Also vermeinen die Sünder/ wenn sie an einem vermacheten Ort stehen/ Gott sehe sie nicht/ vnd werden also Ihre Sünden verborgen sein.

Gleich wie ein Dornstrauch/ wenn man ihn hart drücker/ einem in die Hand sticht/ wenn man ihn aber gemach angriffet/ sehr wol reucht; Also ist's auch mit dem Reichtumb beschaffen/ wenn man es so hart an sich helt zc.

Gleich wie auff einer Wiesen grosse vnd mittel.

mittelmeßige Blumen gesehen werden/aber zugleich von den Meyern abgemeyet vnd abgehawen werden: Also nimpt/ vnd meyhet auch Gott Alte vnd Junge zugleich ab/ darmit er seinen Himlischen Lustgarten zieret

Gleich wie einen Diebe sein Strick/ wenn er gleich von Goldfarben Seiden/ nicht wol anstehet. Also zieren vns vnser Kleider nich hoch/ Wenn sie gleich noch so künstlich weren/ weil sie vns durch die erste Sünde verderbet/ Da wir zuvor keine be- dürfftig gewesen.

Gleich wie in einen Wasser/ so Aille ster- het/ Schlangen/ Frösche vnd ander Vnge- zieffer wachsen: Also auch allerley Sünde vnd Schande in eines müßigen Herzen: otium enim pulvinar Satanae.

Gleich wie ein Arzt des Kranken Ge- sundheit wieder zu bringen allerley medica- menta ordnet: Also auch Gott.

Gleich wie der Wind nur die Hülsen/ vnd nicht die Frucht hinweg führet: Also führet auch das Unglück nur die unbestän- digen Gemüther zc.

Sus comparatur avaro, dum vivit, neq; lac, neque lanam, possessoriq; victum reddit, moriens verò &c. Sic &c.

4. ANTITHESIS.

Etiam hoc Schema plurimum valet in exaggerando.

Exempla.

Christus hat vns gebracht aus der Sünde in die Gerechtigkeit/ aus dem Fluch zur Gnade/ auß der Höl im Himmel/ aus dem Tode ins Leben/ Aus der Finsternis aus Licht/ aus dem Reich des Teuffels ins Reich Gottes/ aus ewiger Schmach vnd Schand zur ewigen Glori vund Herrligkeit/ aus der Verdammnis zur ewigen Frewde vnd Herrligkeit/ aus Leid in Frewd; aus Kranckheit in Gesundheit; aus dem Hungerthal in die ewige Speiskammer.

Aus dem Tode gelangen wir zum Leben/ aus der Vnrube in der Ruhe/ auß der Angst zur Frewde/ aus die Arbeit zur Erquickung/ von der Erd im Himmel.

1. Cor. 11. Es wird geseet verweßlich ze.
Da wir werden aus Feinden Freunde/ aus Eibeigenen Knechten Herßliche Kinder/ aus Todten lebendige/ aus Verdampften Gerechte vnd Selige.

Wer da in seinen Herzen fühlet/ das er bey Gott in Gnaden/ der ist reich in Armut/ starck in Schwachheit/ frölich in Leiden.

Adam ist irdisch/ sündlich/ vnd sterblich/
 Christus der Herr vom Himmel ist heilig
 vnd/ gnad vnd huldreich.

Seind wir aber vnweiss/ Christus Christus
 wil vnser Weisheit seyn; Sind wir
 Sünder/ Christus wil vnser Gerechtigkeit
 seyn; Sind wir Kinder des Zorns/ Christus
 wil vnser Gnadenthron sein; Gerathen wir
 in der Feinde Bande/ Christus wil vnser
 Erlösung sein; Gehen wir irre/ Christus
 wil vnser Weg sein; Stecken wir in Tribu-
 sal vnd Noth/ Er wil vnser Schirm vnd
 Trost sein; Sterben wir/ so wil Er das Le-
 ben sein; Sind wir im Grabe/ so wil Er
 die Auferstehung sein.

Christus bringt vns aus dem Tode in das
 Leben/ aus der Helle in den Himmel/ vns
 dem Reich des Teuffels ins Reich
 Gottes/ aus ewiger Schmach vnd Schand-
 de zur ewigen Glori vnd Herrlichkeit.

V. CONGERIES.

VI. INCREMENTA.

1. Nihil æquè ad exaggerationem valet,
 nisi geminum hoc Schema;

2. Per-

3. Perpetuo conjungitur. 1. Nicht allein; sondern auch. 2. Das gieng noch wohl hin: Das were ja noch zu verbeissen: Aber da behleibts nicht: 3. Höret noch mehr/nach weiter. 4. So das noch mehr/ärger/grösser.

Exempla Congeriei & incrementi.

Einmahl am Jüngsten Tage/ wird der Gottlosen schande vnd Gottesverächlichen Buben ihre macht vnd pracht/ ihr quass vnd kraß/ Gang vnd tranck / ihr trohen vnd pochen/ ihr schnauben vnd drauen/ auffhören müssen.

Es ist keine Noth noch Todt/ keine Schmach noch Klag/ kein Hunger noch Kummer so groß vnd schädlich/ so schwer vnd gefährlich/ so sorglich vnd ernstlich/ Gott der HERR lau Rath vnd that (Bege vnd Stege) hülff vnd Trost darwieder schaffen vnd finden.

Alles was wir iht vor Augen sehen/ das wird am Jüngsten Tage vergehen/ verschwinden/ vnd zu nichte werden.

*VII. GRADATIONIS
EXEMPLA.*

Wo wahre Buss ist / da ist vergebung der Sünden: Wo vergebung der Sünden ist /

das ist Gottes Gnade: Wo die Gnade Gottes ist/ da ist Christus Jesus: Wo Christus ist/ da ist auch sein Verdienst vnd Sühnung für unsere Sünde: Wo diese ist/ da ist Gerechtigkeit: Wo Gerechtigkeit ist da ist auch ein still vnd ruhig Gewissen: Wo dis ist/ da ist auch der H. Geist: Wo der H. Geist ist/ da ist auch die ganze Hochgelobte Dreifaltigkeit: Wo diese ist/ da ist auch das ewige Leben. Derwegen wo wahre Busse ist/ da ist auch das ewige Leben.

Christus hat sich für vns dahin gegeben nicht nur in den elenden Jammerthal/ sondern gar in das schmerzhliche Leiden/ ja in dem schmälichsten Tod des Creuzes/ Welches der aller greulichste/ abscheulichste/ vnd verfluchteste Todt ist.

Dem er sich da nicht allein der Christlichen Kirchen einverleibet/ Sondern den H. Aufferwehlten/ vnd denen nicht allein/ sondern/ allen Engeln.

In den Städten findet sich die Pracht/ aus der Pracht kömpt der Geitz/ aus dem Geitz Vermessenheit/ vnd alle andere Vn tugenden/ Wie sie immermehr den Nahmen haben mögen.

8. PROSOPOPOEJA.

Wenn die Sonne am Himmel Sinn
 vnd Vernunfft hette/ vnd reden könnte/ so
 würde sie iho mit vns jauchzen/stolocken/vnd
 laut Alleluja singen.

Wenn die stummen vnd tummen Crea-
 turen reden köndten/ so würden sie vns mit
 grosses Verwunderung anreden vnd sagen.

Solten nur die Steine in der Kirchen
 reden/ so würden sie vns her sagen/ was für
 Creuel vnd Abgötterey an diesem Orte vors
 zeiten vnter dem leidigen Papsstumb getrie-
 ben worden.

Wenn der Mammon redenmöchte/ so
 würde er selber seine Knechte (Mammons
 Diener) anspeyen vnd außschreyen: O ihr
 Narren über Narren/ verlasset ihr Euch auff
 mich? batwet ihr nur etc.

Wenn der Wein reden könnte/ würde er
 ihrerviel anlagen/ die ihn übermässig hie-
 nin schlingen/ da er doch nicht zum übers
 fluß/ sondern zu des Menschen Fröligkeit er-
 schaffen wird.

Wenn vnser liebes Vaterland reden
 köndte/ würde es bald sagen/ Man solte sol-
 che Hellbrände in das tieffeste Wasser ver-
 sencken.

9. Sermocinationis formulæ.

Gleich wie Christus meldet Matth. 12. 42.
de Regina Antri: Also werdē auch am jüng-
sten Tage auffstehen / vnd vns anklagen vn-
sere liebe Vorfahren / Die Eltern werden sie
anklagen propter verbi divini contem-
tum: Die Kinder propter neglectam mi-
sericordie.

Am jüngsten Tage wird herfür treten ein
frommer einfältiger Christ mit seinen guten
Wercken / vnd das ganze Papstumb zu
schanden machen. Es werden aufftreten die
armen Witwen / Waisen / vnd Schüler / vnd
her rechnen / rühmen vnd preisen die Gut-
thaten / die ihnen erzeiget worden.

Solten iho unsere Vorfahren / die alten
Teutschen / wiederumb auffstehen / vnd die
seltsame Manier vnd Bier / Tracht vnd
Pracht / die new auffgebrachten seltsame
trachten sehen / wie würden sie sich doch ver-
wundern / erensigen / segnen / vnd sagen: Ach
behüte Gott / sind das unsere Nachkommen?
Sind das Teutsche!

Wenn es möglich were / das die zu So-
dom an jeso solten zugegen sein würden sie
anders nicht sagen: denn das wir gleiche
Straffe mit ihnen / oder viel eine grössere
verdienen hetten.

X. G N O M E.

1. Dicta Patrum rarò citentur.
2. Ethnicorum dicta rarius.
3. Scripturæ dicta ubique inspergantur per totam concionem.
4. Delectus adhibeatur.
5. Interdum eâdem de re plura citentur *ἀνέκλιτος* causâ, sed unum aliquod valde Emphaticum in ultimnm locum reseruetur. Idq; vel tardius pronuncietur, vel bis repetatur, vel subjectâ *ὡς φησὶ* illustretur & declaretur.
6. Et hoc etiam observari potest in aliis Scripturæ locis sigillatim allegatis, ut *ὡς φησὶ* declarentur: id enim non parum facit ad docilitatem.

Formule allegandi Scripturæ dicta.

Davon haben wir helle Sprüche in Gottes Wort: Wie geschrieben stehet: Wie solches bezeuget etc.

Befage/ Vortrage/ Krafft/ Inhalt dieses denckwürdigen Sprüchleins.

Höret ein Zeugniß auß Gottes Wort:

Inmassen auß diesen folgenden Sprüchleinen

chen der Schrifft klar zu ersehen / klar vnd
offenbar erscheinen et:

Darzu stimmee auch / Oder damit stimmee
überem etc.

Auff diesen schlag redet der Apostel etc.

Hieher gehören / können gezogen werden;
Hierauff deutet auch etc.

Hervon reden diese nach folgende Zeug-
nisse vnd Sprüche der H. Schrifft.

Die Zeugnis der Schrifft sind so Hell
vnd klar / als die Sonne am Mittage.

XI. TRANSITIO.

1. Hæc monstrat connexionem & co-
hærentiam membrorum & Methodi.

2. Itaque non negligenda.

EXEMPLA.

Vor ein / vors ander gnung vom Ersten /
folget das Ander.

So viel vom Ersten lasset vns auch das
Ander besehen vnd anhören.

Das ist das Erste St ücke dieser vnserer
Predigt / last vns nun fortschreiten / vnd auff
das ander kommen.

Das ist also kürzlich die Erklärung des
Texts / nun wollen wir auch hören / was wir
dabey zu lernen haben.

De Peroratione.

Haftenus de Expositione Textus: super est Peroratio, quæ sit pathetica. Constat autem vel ἡ εὐχὴ solâ, vel ἀνακρίσις & εὐχὴ simul, vel ex abrupto concluditur.

Εὐχὴ contextatur ex verbis concionis & ad hanc unice sit directâ, & hæc erit specialis εὐχὴ: generali εὐχὴ optatur à Deo ut concio frugifera sit in cordibus auditorum.

Formula Generalis

εὐχὴς.

Der Gütliche Barmhertzige Gott gebe hertz zu seine Gnade / vnd Segen (vnd H. Geist) umb Christi Jesu willen / das wir solches wol erwegen (mercken) feste behalten / fruchtbarlich gebrauchen / vnd durch auch erlangen das Ende des Glaubens / welches ist der Seelen Seligkeit (Die erbliche Besizung der ewigen Freude vnd Seligkeit.)

Gott gebe seine Gnade / das wir es bewahren / in einem feinen guten Herzen / vnd Fruchtbringen in Gedult / umb Jesu Christi willen.

Ddu

O du GOTT H. Geist/ der du bist das
Pfand vnd Siegel anserer Seligkeit/ vers
sigele auch diese Predigt in den Herzen mei
ner Zuhörer/ zum ewigen leben/ Amen.

Ich habe abermal diese theuer Pfänck
lein mit dem Wasser deines heiligen Evan
gelij begossen/ Ach du Himmelischer Gert
ner JEſu Christe gib du dazu deinen heiligen
Göttlichen Regen/ das sie anffwachsen/ vnd
verfehet werden ins Ewigke leben.

Conclusio Ex Abrupto.

Gnug auff dieses Mahl; So viel auff
dies mahl/ von diesem einigen Püncklein.
Hierbey lassen wir es bewenden/ bleiben/ vnd
ruhen: Gottes Gnade sey mit vns/ Amen.

Gott gebe/ das wir es mögen mercken/
behaltten/ vnd trewlich nach folgen.
Diß hab ich jeho wollen handeln vnd vor
bringen.

De voto post Orationem.

Die Gnade vnseres HERRN JEſu
Christi 2c. 2. Cor. 13. v. 13.

Die Güte Gottes halte vnd walte über
euch heut vnd allezeit in Ewigkeit Amen.

Der Friede vnseres HERRN JEſu Christi &c.

Δόξα τῷ Θεῷ.

M
 CONSILIUM.

LEONHARTI HUTTERI,

SS. Theologiæ D. ejusdemque in Aca-
 demia Witebergenfi P. P.

De

*Studio Theologico rectè inchoando felici-
 titerq; continuando.*

OBSERVATIO I.

STUDIO Theologiæ, quippe sacratissi-
 mo, omnemq; judicii humani aciem,
 transcendentem, præ preces manè sunt præ-
 mittendæ, vesperi subjungendæ. Hæ verò
 ab animo pio & fiducia in misericordiam
 ad bonitatem Dei defixa proficiscantur.
 His non modò nos nostrosq; verùm et-
 iam totam Ecclesiam Catholicam Christi,
 in his terris militantem, inque hac tres il-
 los ordines hierarchicos, inprimis verò
 studiorum nostrorum progressus miseri-
 cordi Deo commendabimus: gratias et-
 iam pro acceptis beneficiis corporalibus
 ac spiritualibus agemus. Has verò preces
 unius Psalmi recitatione & manè & ve-
 speris finire quotidie decebit.

OCSER

OBSERVATIO II.

Preces matutinas mox excipiant studia, quibus tres horas ante, tres post prandium, ad minimum quotidie assignare decet.

OBSERVATIO III.

Studiorum initium & finem constituat lectio S. Bibliorum, in qua quidem cum fructu instituenda magnâ industriâ opus fuerit: idq; regulis istis. 4 commodissimè comprehenditur.

I. Regula.

Manè capita duo ad summum, vel unum etiam duntaxat legito, adhibitis & ad invicem collatis trium linguarum codicibus, Germanico, Latino & Græco, ut de momentis singulorum locorum, imò singularum vocum accuratior fieri possit meditatio: ubi tamen in latinâ linguâ vel majoris illius operis Osiandri textus cum commentariolis, vel minorum Bibliorum Tubingensium à D. Andrea Osiandro publicatorum opusculum adhibeatur: ex utroq; enim vulgatæ Latinæ versionis (quæ falsò D. Hieronymo adscribitur,) *σφαλματα*, eorundemque ex textu Græco in N. ac Hebræo in V. T. emendatio, uno quasi intuitu deprehenditur.

2. *Regula.*

Ex unoquoq; capite in peculiarem libellum in forma octavâ, ex chartâ puriore compactum referantur *propos* & sententiæ illustriores, quæ vel ad confirmandos articulos fidei faciant, vel ad consolandum pertetritas conscientias plurimum momenti obtineant. Scribantur autem illæ sententiæ germanico idiomate ex Lutheri versione petito. Nihil enim magis futurum Theologum & ministrum cum primis verbi juvare aliquando, imò exornare etiam in commisso obeundo munere Ecclesiastico potest, quàm si cum Scripturâ loquatur & quidem, ne mutato verbo (si fieri queat) unico. Usus autem hujus libelli non erit iste, ut duntaxat sic quasi in cellularâ quadam collectas habeas insigniores sententiâ Scripturæ; quanquam etiam ille usus non omninò nullus est: verùm is demum erit verus ejus usus, si singulis diebus vel domi unâ horâ addiscendis illis & memoriæ probè infigendis sententiis tribuatur, vel in æstate ruri obambulantes, subinde librum hunc ad manum habentes, periculum faciamus, an eas, quas per aliquot dies domi congesimus, memoriter & quidem

dem de verbo ad verbum recitare queamus. Hoc qui per unum annum præstiterit, experietur incredibilem in Bibliorum lectione profectum, imò alacriorem, & promptiorem sese ad homiliticum cōcionum publicarum exercitium deprehēdet.

3. Regula.

Ex singulis capitibus brevia argumenta sive summulæ capitum, *οικονομία ἀναλυτική* seu dispositio incertas partes alteri cui-dam libello, itidem ex mundiore charta compacto, inscribantur: tūm adjiciatur brevis quædam & paucissimis verbis comprehensa consignatio præcipuorum argumentorum, quibus unaquæq; propositio, sive quæstio, seu controversia in quovis capite à Spiritu S. confirmatur. Quam ad rem unum aliquem interpretem sive commentatorem, & eum quidem reliquis accuratiorem, ad manum habere plurimum profuerit. Hic libellus exactissimam *συνόψιν* singulorum capitum Scripturæ intuenti ac legenti ob oculos ponet, qui etiam sæpius lectus & relectus textum ipsum Biblicum, & sic doctrinam Christianam universam altius nobis infiget. Usus autem libelli hujus concionatori & ministro verbi

verbi erit maximus. Quia enim non semper
 ad manus habere possumus commentarios
 Biblicos, sed interdum cogimur, præsertim
 in peregrinationibus, ex tempore quasi, &
 sæpiùs in illis locis conciones habere, ad
 personas etiã maximè autoritatis, ubi nulla
 librorum copia nobis esse potest, imò haud
 rarò evenire solet inter Pastores & Super-
 intendentes, ut laborum oneribus ita sint
 pressi, ut nullum ocium, nullum certè tem-
 pus ad legendum commentarios conceda-
 tur, & nihilominùs tamen officio sit satis-
 faciendum: in istis igitur casibus omnibus
 confugere, & quasi ad anchoram recurrere
 licebit ad hunc libellum secundum. Hic e-
 nim tibi mox argumentũ capitis vel etiam
 totius libri dictabit, quod argumentum fu-
 turæ concionis exordium subministrare
 potest. Porro hic ipse liber mox monstrat
 ejusdem capitis dispositionem. Tandem
 ipsa etiam argumenta suppeditat, quibus
 propositio capitis confirmari potest. Jam
 si accedat primi illius libri usus, qui insi-
 gniores Scripture sententias continet, haud
 erit difficile amplius, vel bihorii spatio se-
 se præparare: præsertim si cõjungatur liber
 tertius, qui est locorum communium, de
 quo infrã agetur. Tres istos libellos nun-

quam non ad manū habere debet minister verbi, siue domi in sua Ecclesia officium faciat, siue aliò ablegetur, & vel in ipso etiam itinere rogatus concionem habere debet, ubi admodum turpe, hic demum veile inquirere libros & commentarios in textum, vel nobis ad Ecclesia propositum, vel sponte nostrā ad explicandum susceptum.

4. Regula.

Non unius ejusdemq; generis sunt libri Biblici. Nonnulli *διδασκτικοί* qui de articulis fidei & doctrinæ Christianæ ex professo agunt, quales sunt epistolæ Apostolorum: nonnulli verò historici, quales sunt in V. T. libri Mosis, Josuæ, Judicum, Ruth, Samuelis, Regum, Paralipomenon, Esdræ, Nehemiæ, Esther: In N. T. quatuor Evangelia, Acta Apostolorum. Nonnulli deniq; mixti, hoc est; partim didactici, partim historici, quales sunt Job, Ps. Proverbia, Prophetæ &c. Ideò studiosus Theologiæ, & minister Verbi non pari modo & studio singulos istos libros evolvat & pertractabit, sed in lectione historicorum librorum satis erit, si historias ipsa brevibus summulis cōprehensas consignet. Quà parte utilissimam operam præclarissimus Theologus D. Hunnius p.m. in

in sua epitome Biblica quam quisque sibi comparare, & hunc in modum cōpingi curare debet, ut circa calcem illius charta purior, unius digiti latitudinem adæquans, adjiciatur, cui chartæ possimùm eadem, quâ à D. Hunnio cœptum est, vitâ & methodo summulę historiarum Evangelicarum & Apostolicarum N. T. inscribantur. Sic enim non semper opuserit, tota capita historiarũ Biblicarũ evolvere, sed epitomen istam consulere & bis tẽve quatẽve quotannis percurrere, quæ mox, ceu digito indice, mōstrabit singulas historiarũ circũstantias.

Ut ne tamen nonnullæ circumstantię (singulas enim in illam epitomen referre impossibile est) nostrę memorię excidât, haud abs re fuerit singulis dieb9 post Cœnam, antequam cubitum eatur, horam unam vel in æstate duas, lectioni illorum librorum historicorum in ipsis Bibliis Germanicis tribuere: jucunditas enim historiarum medebitur fastidio, viresq; judicii sic minùs à cibo sumpto, qui alioqui ad studia animum reddit languidiorem, fatigabuntur. Cæterum quoad libros didacticos eos majorã studio & methodo eâ, quam regulæ tres primæ præscribunt, tractari suaserim, disparã tamen etiam ratione, ita quidem, ut duplum

temporis scriptis Apostolicis, Paulinis præsertim, tribuas, & bisea absolvas & perlegas, quàm semel V. T. libros didacticos percurreris. Est enim N. T. complementum Veteris, & dilucidius nervosiusq; mysteria religionis Christianæ in N. quàm V. Testa traduntur. Et hanc quidem methodum horis antemeridianis illis, quæ à lectionibus publicis vocant, sanctè observare decet. Nec festinandum est nimis, ita ut quis magis de absolvendo & finiendo hoc studio, quàm de ejus soliditate velit esse sollicitus. Quod si non semper duo capita hunc in modum tractando absolvere possis unum sufficiat: neque enim multa, sed multum est legendum. Quod si etiam uno anno libros didacticos Apostolicos ad finem perducere nequeas (id quod tamen facile fieri & præstari posse arbitror) accedat annus etiam alter. Nam si semel eos hunc in modum absolveris, tunc per omnem vitam facilior & expeditior erit lectio librorum Apostolicorum, imò paratior & commodior etiam eorum, quæ duobus libellis consignata, usus.

Cæterum ne interim, dum in unâ aut alterâ epistolâ enucleandâ versaris, aliquorum librorum didacticorum utriusq; Testa

Testamenti te capiat oblivio, sua serim, ut in dies circa vesperam horam unam, vel sesquihoram, tribuas tumultuariæ quasi lectioni illorum librorum, donec ad illorum etiam specialem & accuratiorem cognitionem ordo studiorum matutinarum te perducatur, id quod fiet, si scripta Apostolica ad finem perduxeris. Proinde lectio hæc Biblica, pomeridiana vel vespertina, potius erit generalis, ubi illud potissimum tibi curæ sit, ex ea *περὶ γνώσιν* aliquam haurias, ut in genere scias, quâ de re quovis in libro vel capite agatur, licet nō *ἐμφάσις* singularum phrasium & sententiarum, item argumentorum confirmantium eruas, & in suas cellulas reponas, id quod mox præstabit suo tempore subsequens accurata illa & methodica lectio Biblica. Quare lectione hac pomeridianâ Biblicâ, per sesqui horulæ spacium, quinque ad minimum capita percurre, & sic quovis anno universorum Bibliorum lectionem facile expedire potes. Hæc de lectione Bibliorum & generali & speciali.

OBSERVATIO IV

Studium Biblicum excipiat cognitio articulorum fidei, quæ rursus gemina institui potest: alia generalis seu compendioso, alia specialis seu disputatoria.

Generalis est, quæ Studiosus Theologiæ, sive futurus minister verbi sibi eligit compendium quoddam articulorum fidei. Hujusmodi compendiorum hodiè plura extant, quorum tamen non una eademq; est ratio. Quædam nimis sunt curta & concisa, pueris magis in Scholis trivialibus, quàm Studiosis Theologiæ in Academiis accommodata, qualia sunt Catechesis Chytrei, Margarita Spangenbergæ & Adami Francisci. Quædam verò prolixitate suâ nimia ediscentibus fastidium mox pariunt, quæ ego quoq; Studio Theologiæ haud propoluerim ediscenda. Quædam deniq; mediâ quasi viâ incedunt, & dulce quoddam prolixitatis cum justâ brevitate temperamentum præ se ferunt; quo in genere præ cæteris, ceu gemmæ elucent loci Theologici Hafnenfferi, qui præter brevem nervositatem & nervosam brevitatē insuper nihil inexplicatum relinquunt, quod ad veram notitiam controversiarum hujus seculi pertinere videtur, quantumvis ad disputandum nondum sufficiant. Proinde hunc ego libellum (salvo tamen, cujusvis saniore judicio) à Studio Theologiæ quotidie per unam horam evolvi, & quidem ante prandium, & quàm diligentissime memoriæ insigi, velim. Sic enira

in promptu habebit, quod de cujusvis articuli tam thesi, quàm antithesi, tum ex Scripturis, tum ex rationibus, quovis tempore in concionibus & disputationibus proferre possit. Sed cū jam à nobis Compēdium Theologicum è Scripturis, & nostram Ecclesiarum symbolis sit adornatū, velim illud vel omnino locis Hafenrefferi præferri, eò quòd constet ex ipsis phrasibus & verbis libri Concordiæ, vel certè cum eo conjungi, & ad unguem edisci. Sic in quolibet examine rectissimè stabis. Et talis quidem esse potest generalis locorum Theologicorum cognitio horâ antemeridianâ unâ post absolutam illam accuratam Bibliorum & quidem in illis librorum *διδασκαλῶν*, lectionem instituenda, ita quidem, ut horæ duæ priores antemeridianæ lectioni illi Biblicæ; tertia verò anteprandium locis Theologicis Hafenrefferi ediscendis adsignetur.

OBSERVATIO V.

De Speciali cognitione articulorum fidei.

Specialis articulorum fidei tractatio disputationes & cōtroversias omnes cum adversariis potissimùm respicit. Ea verò instituitur tum, quando certum aliquam maximeq; controversum articulum solidè adversus quasvis quorumlibet adversariorū

phas & sophismata, pertarctamus. Fit autem hoc tractatio, imò talis solida articulorum fidei controversorum notitia à nobis comparatur, partim meditando, partim exercendo. Meditando tùm, quando ea nostrorum Theologorum scripta, quæ ex professo controversiis seculi nostri sunt opposita, accuratè cognoscimus, & bis tère quaterve evolvimus: ut tùm affirmativæ nostræ fundamenta; tùm rationes, quibus adversariorum argumèta infringi possint, breviter & succinctè libello cuidam, in hunc usum ex puriori charta compacto, consignaverimus. Id quomodo fieri debeat, mox ostendetur, ubi de locis communibus instituentis suppeditabimus consilium. Debent autem in hoc primo genere specialis cognitionis locorum fidei, optimi, selectissimi, & adæquati auctores à nobis evolvi, ut, v. gr. in certamine cum Pontificiis de Sacra Scriptura, de Sacramentorum numero, missa, communione sub utraq; speciè, transubstantiatione, de cultu Sanctorum, imaginibus, & id genus aliis abominationibus Pontificiis, legendus est cum primis incomparabilis ille Theologus Martinus Chemnicus, qui in examine Tridentini Concilii adeò solidè & nervosè tùm ex Scriptura, tùm ex ortho-

orthodoxâ veritate, Pontificiorum strophas elisit, ut, num quicquam solidius dari possit, merito ambigatur. Sic in certaminibus, quæ nostris Ecclesiis cum Sacramentarii intercedant, illi seligendi sunt autores, qui classici sunt, & qui reliquis palmam præferunt, quales comprimis sunt Consensus Calvinistici refutatio: Declaratio Formulæ Concordiæ: Chemnicii libellus de duabus naturis in Christo: ejusdem de Fundamentis Cœnæ Dominicæ: Hunnii tractatus de persona Christi, de Sacramentis, de Prædestinatione: quò cum primis etiam pertinent loci Theologici Chemnicii. Neq; verò plures autores simul evolvendi: sic enim non modo copia rerum & quæstionum, sed etiam tractationis varietas memoriam turbaret, & ingenii vires enervaret: sed singuli seorsim, ita tamen, ut quod in quolibet autore peculiare sese offert, observetur, & eo, quo mox dicetur, modo ad enchiridion Locorum communium referatur.

Alter modus, quo specialem hanc & accuratorem articulorum fidei cognitionem comparare possumus, in exercitiis publicis & privatis consistit, in quibus vel auditores, vel respondentes, vel opposcentes agimus. Ubi in genere illud semper observandum.

ut & objectiones & solutiones earundem quàm diligentissimè in peculiari codice annotes, non integris syllogismis, sed medioduntaxat couclusionis, ejusdemq; probatione; sic non integris responsionibus, quæ sæpiusculè pro re natâ prolixiores esse solent, sed earum duntaxat momentis & nervis consignatis.

OBSERVATIO VI.

De Locis Communibus rectè instituendis.

In utroq; studiorum genere, de quo hactenus dictum est, nempe in accuratiore illa S. Bibliorum lectione, & in hac speciali locorum Theologorum tractatione, commentariis opus esse quisq; videt. Neq; enim ita felici Minervâ quisq; vel procreatus, vel illo ingenio præditus est, ut Scripturarum oracula & articulorum fidei mysteria, proprio Marte intelligere possit.

Porro cùm parùm profit, multa vel audiisse, vel legisse, nisi præcipua rerum momenta retineantur, ac ad usum transferantur; & verò vix ullus dari queat, qui rerum omnium auditarum & lectarū memoriam conservare possit, ideoq; usus locorū communū Theologorum certè maximus est. De his rectè instituendis aliis aliter videtur; nobis isthæc placet sententia, ut conscribantur

bantur loci communes, non alii; nisi Enchiridici, quorū usus & domi & foris esse possit, non paginarum numero abundantes, id quod tedium & confusionem parit: sed scriptione brevi, succinctâ, Atticâ, repleti. Id quod bifariam rectè instituetur, pro diversitate duarum distinctarum, quas tractabimus, materiarum. Initio igitur suaserim vel Biblia integra, vel Novum duntaxat Testamentum, sed Græco Latinum ita ligari & compingi in usum nostrum, ut duabus paginis impressis, semper interferatur pagina una chartæ purioris. Jam si vel in lectione Commentariorum in libros Biblicos, vel in evolutione eorum autorum, qui de controversiis nostri seculi scripserunt, vel in disputationibus tam publicis, quàm privatis, vel denique in concionibus aliquid sese offerat, quod vel spectat ad obscurioris alicujus loci Biblici expositionem orthodoxam, vel ad conciliationem locorum in specie pugnantium, vel ad refutationem *μεταφορῶν*, quas Scripturis inferunt Adversarii, pertinet: illud mox ad illum ipsum textum Biblicum, de quo agitur, assignabis, non integris semper descriptis periodis, sed rerum momentis & rationum ponderibus duntaxat notatis, assignatis
 etiam

etiam simul autorum libris & librorum paginis, quibus uberius continetur tractatio. Usus hujus consilii erit maximus in disputationibus, colloquiis, concionibus ubi mox coram, & uno quasi intuitu licebit, cujusvis loci Biblici & veram sententiam & sophismatum futilitatem deprehendere.

Ceterum cum non semper Scripturarum momentis, sed interdum etiam rationibus & autoritatibus pugnetur, ideoque locorum communium Euchiridion nobis usui esse poterit: id quod sic instituat.

1. Compingatur chartaceus libellus in majori octavo, digitorum 3. vel ad summum 4. crassitie.

2. Osterniones tres relinquuntur vacui in usum indicis, sive à frontè, sive à tergo, consultius tamen, si à fronte.

3. Reliquæ pagellæ singulæ, quæ eas, quibus index est consignandus, sequuntur, numeris ordine signentur.

4. Pagellæ, quæ indici destinatae sunt, literis Alphabeti ordine rursus notentur.

5. Primum quemque locum, qui incipienti hoc opus in lectione privata, aut publica, in disputationibus & concionibus occurrerit, primæ statim post indicem paginae cum suo titulo inscribat, & illi loco duas assignet

assignet pagellas vacuas. Secundum locum qui post primum illum occurrerit, rursus cum suo titulo pagina tertiæ post indicem inscribat, & huic etiam loco pagellas vacuas vel unicam etiam tantum, prout latè ille locus patet, assignet, & sic deinceps.

6. Tandem quisq; locus ad indicem est referendus, & quidem ad literam illam, à qua locus incipit.

Quòd si contingat, ut locus aliquis duas pagellas sibi destinatas compleverit, in fine scribenda erunt isthæ: reliqua, huc pertinentia quare hæc vel illà paginà: ubi ita non rursus paginà isthæ in indice notanda.

Cæterum locis istis non integræ tractationes autorum aliorum sunt inscribendæ: sed, uti jam modò admonuimus, præcipuarum rerum momenta, ut

1. Loci Scripturarum præcipui, in quibus sedes cujusq; dogmatis continetur.

2. Argumenta Confirmationum cujuslibet quæstionis Theologicæ, non rursus integra notanda, sed *αφοριστικῶς* duntaxat eorum momentis assignatis.

3. Dicta Patrum insigniora ad locum & quæstionem ipsam pertinentia.

4. Objectiones adversariorum, non rursus

fus integris argumentis, sed syllogismorum duntaxat & responsionum mediis connotatis; ubi tamen semper autor ipse & pagina libri, ex quâ singula hæc petita, annotari debent: ut si forte pleniorum desideremus tractationem, mox constare possit, unde eam petere queamus.

Hæc commodissima videtur ratio instituendi locos cōmunes Theologicos. Quod si tamen aliis aliud visum fuerit, eos libenter suo sensu abundare patimur, modò virgulam criticam & censoriam in hoc nostrum consilium non prius sibi sumserint, quam periculum fecerint, utra methodus studiosis Theologiæ magis sit profutura.

OBSERVATIO VII.

De Studio Lingue Hebrææ

Studium hoc succisivum esse debere judicamus incipienti. Illis verò, qui jam, in studio Theologico progressi fuerunt, omninò singulis diebus hora ad minimum una, sed pomeridiana, in Hebræis fuerit infundenda.

OBSERVATIO VIII.

De lectione Scriptorum Adversariorum

Lectio

Lectio Scriptorum adversariorum ita profuerit, si prius Theologorum nostrorum libellos istis ex professo oppositos probe cognoverimus.

Deinde, si demto verborum furo & neglectis oratoriis declamationibus, quæ Calvino cum primis & Bellarmino communes sunt, ipsorum adversariorum rationes in formam syllogisticam resolverimus, easque sic nudas examinaverimus: ibi demum nobis vera lux, tam circa doctrinæ nostræ firmitudinem, quam circa adversariæ sententiæ vanitatem, patebit.

OBSERVATIO IX.

De Lectione S. Patrum.

In Lectione Patrum ne impingatur, accuratâ circumspectione & limato iudicio opus fuerit, Proinde studium Theologicum ab eâ minimè auspicandum sed serò, parçè, circumspectè, & non prius illi legendi, quam in studioso Theologiæ, vel potius in ministro verbi, iudicium præclare sit confirmatum, & omnium articulorum, tam quoad thesin, quam quoad antithesin, notitia solidior sit comparata.

Multa enim scripta sub titulo & venerabili S. Patrum pallio obtruduntur Ecclesiæ,

eleſiæ, quæ tamen ſunt ſuppoſita, Quin
imò in illis etiam Patrum monumentis,
quæ pro orthodoxis vel maximè habentur
plurima occurrunt, quæ ad analogiam fidei
non quadrant; id quod in Auguſtino, Hie-
ronymo, Damasceno, Cypriano, Origene,
Clemente Alexandrino, & reliquis fermè
omnibus clafficis etiam ſcriptoribus vetu-
ſti, ad oculum poteſt monſtrari.

Quâ de cauſâ S. Patrum lectionem illis
cum primis judicamus competere, qui jam
in publicis docendi muneribus ſunt conſti-
tuti, & judicii ſunt firmioris.

OBSERVATIO X.

*De lectione tomorum B. Lutheri & Dni
Phil. Melancthonis.*

In lectione tomorum Lutheri (quæ ta-
men Studioſo Theologiæ extraordinaria
eſſe, hoſiſq; ſucceſſivis ab eodem inſtitui de-
bet,) plurimum profuerit, ſi juniores Theo-
logi poſteriora ejus ſcripta primum legant;
quippè quæ exactiſſimo judicio ab ipſo ſunt
edita. In prioribus vero ſcriptis ipſe Luth-
erſ plurima deſideravit, ut patet ex præfa-
tione Tomi Wittebergici præmiſſa: neq;
enim uno momento errores omnes abjecit
ſed

sed progressu temporis magis magisque in puritate doctrinæ cœlestis profecit & confirmatus est.

* Quoad scripta Dn. Philippi, si quis ea legere, & evolvere voluerit; haud equidem reluctari velim: siquidem in illis multa orthodoxa, utilia, salutaria contineri, nemo, nisi impius & amens, negaverit.

Interim tamen non quodvis probandum & simpliciter accipiendum in iisdem, sed exactum judicium adhibendum esse, omnes cordati & exercitati Theologi graviter judicant.

OBSERVATIO XI.

Artium liberalium, cum primis Logicarum, repetitionem crebram, lingvarum item Græcæ & Latinæ exercitationes frequentissimas instituere, summè & utile & necessarium fuerit ei, qui Theologus esse, quàm videri, malit.

OBSERVATIO XII.

Studiosus insuper Theologiæ semper habeat ad manus librum quendam miscellaneorum, cui quotidie inscribat historias, sententias, gnomas illustriores item proverbia, adagia, & quicquid in universâ lectione privatâ, vel colloquiis etiam atq; auscultationibus venustum atque elegans oblatum fuerit.

JOH. FORSTERI, SS. Th. D.

de Studio Theologico ritè instituen-
do & absolvendo.

CAPUT I.

Generale.

IN augustissimo Theologiæ studio tripli-
cia sese offerunt subjecta: quædam sunt
utilia: quædam utiliora; quædam utilissi-
ma, summeque necessaria. Utilissima per-
tinent partim ad *Jewerian*, partim ad *weg-
Ew*, Ad *Jewerian* necessaria est. 1. Frequens &
assidua Scripturæ lectio. 2. Locorum com-
munium cognitio.

Utiliora sunt scriptores Ecclesiastici, qui
vicissim in quadruplici differentiâ.

Primas sibi vendicat Lutherus cum suis
tomis. Secundas Ecclesiastica historia. Ter-
tias Patres. Quartas Scholastici.

Utilia sunt adversariorum scripta.

CAPUT II.

De Lectione S. Scripturae.

Lectio Scripturæ instituitur vel sine
Commentariis, vel cum Commentario. In
lectione minùs accuratâ & sine commenta-
rio hic modus potest observari. Ex Bibliis
Germa-

Germanicis primo manè summâq; vesperâ
 bina legantur capita ex scriptis didacticis :
 cujusmodi sunt in Vet. Testamento. 1. Le-
 vit. Num. Deuter. Hiob, Psalmi, Proverb.
 Ecclesiast. Canticum, Sapient. Sirac. Pro-
 phetæ. In N. T. Epist. Pauli & reliquorum.
 Post prandium verò & Cœnam itidem bina
 capita legendo percurri possunt ex scriptis
 historicis, qualia sunt in Vet. Testam. Ge-
 nes. Exod. Jos. Judic. Samuel. Reg. Chronic.
 Esther. Nehem. Tobia, Judith, Maccab. In
 N. T. historia Evangelica cum Actis Apo-
 stolicis & Apocalypsi. Maximè verò & cre-
 brò tenenda est lectio Psalmorum, Proverb.
 Ecclesiastæ, Cantici, Sapientia, Sirac. &
 Jobi.

Hic quoque notandum, quòd singulis è
capitibus certa quædam dicta *αξιωματικὰ*
ἁγια memoria mandanda, utiq; tenaciùs me-
 moria inhaerescant, crebrò repetenda. Il-
 la verò vel asterisci in margine ostendent,
 vel libellus Schmugkij, qui dicitur: *Bibel-
 büchlein* / vel suum cuiq; judicium.

Lectio magis accurata, & cum Com-
 mentario, requirit. 1. Ut Scriptura legatur
 eâ ipsâ in lingvâ, in quâ primitùs literis mã-
 data fuit. Quod ut Studiosus Theologiae
 prestare valeat, cognitione lingvarum

instructus sit necessum est, imprimis verò lingvæ Græcæ, in qua N. T. memoriæ proditum extat: Deinde Hebrææ, in quâ libri Canonici V. T. sunt exarati; & partim etiam Chaldaicæ, propter Esdram & 6. Cap. Dan. quæ Chaldaico Idiomate constant, nec non phrasas propter Chaldaicas, quæ alicubi in Scripturâ insperguntur.

2. Commentarios, qui annotationibus suis eruditis libros Scripturæ explanarunt, legat: quò referimus etiam assiduam Professorum Sacræ paginæ interpretum auscultationem. Inter eos autem, qui in Sacrum Codicem fuerunt commentati, delectus est adhibendus, nec facilè vel Pontificius vel Calvin. interpres legatur à Studiofo, qui nondum est firmati iudicii.

Inter omnes verò Commentatores maximè excellit Lutherus, cui adjungimus Chemnicium in Harmoniâ Evangel. cujus confirmationem feliciter cœpit D. Polycarpus, itemque D. Hunnium cum suis Comment. in N. T.

In Prophetas minores extat Commentarius D. Winckelmanni. In Esaiam D. Arularius: In Daniele D. Gesnerus pag. m. fuerunt commentati. In Pentateuchum D. Pelargus; In Psalmos Gesnerus; Implures
S. Scri-

S. Scripturæ libros Brentius. Omnium autem maximè studioso Theologiæ necessaria sunt Biblia Osiandri, in quibus habetur
 1. Brevis textûs paraphrasis. 2. Præcipuorum locorum commnium annotatio. Potest etiam Biblia Tremellii conjungere.

CAPUT III.

De Locis Communibus.

Theologia est disciplina informandi hominem peccatorem, salutis æternæ recipiendæ studio, cujus finis consequendi media sunt loci communes. Quo nomine veniunt necessarii religionis; Christianæ articuli, qui fundati sunt in Scripturâ. Hinc locus primus de Scripturâ: cui succedit de Deo, ejusque voluntate.

De Deo notanda sunt duo: 1. Essentia. 2. Voluntas. Deus est unus in essentiâ, hinc locus de Deo: & Trinus in personis, hinc locus de Trinitate. In Trinitate, tres sunt personæ, Pater, Filius & Spiritus Sanctus, hinc locus de Spiritu S. Opera Dei consistunt in creatione visibilium & invisibilium creaturarum, earumq; conservatione: hinc ergò articuli de creatione, Angelis, homine, ejus animâ, imagine Dei, libero arbitrio, providentiâ Dei.

Voluntas DEI cognoscitur ex Lege, vel

ex Evangelio: hinc locus de Lege & Evangelio.

Lex ostendit peccatum: hinc locus de peccato, eiq; connexis; de causâ peccati, necessitate & contingentia. Evangelium agit de Justificatione: hinc locus de Justificatione. Itemq; locus de fide, qui illius ambitu continetur. Item de Prædestinatione, Sacramentis, Ecclesiâ, Ministerio verbi: tum de Justificationis effectis, vel de hominis justificati adjunctis, ut sunt 1. Charitas: hinc locus de bonis operibus & tribus vitæ ordinibus. 2. Patientia, hinc locus de cruce & invocatione. 3. Spes: hinc locus de quatuor hominum novissimis, cujusmodi sunt 1. Mors, ejusq; connexum sepultura. 2. Mortuorum resurrectio. 3. Extremum judicium, quo cum cohæret seculi consummatio, reditus Christi ad judicium. 4. Vita æterna; cujus contrarium infernus & purgatorium. Hi sunt præcipui doctrinæ Christianæ articuli, ad quos omnia, quæ in Scripturis leguntur referri debent & possunt, memoriæ & judicii juvandi studio. Quo etiam facit, ut studii Theologici cultor, locorum systema eo ordine & aptâ singulorum cohærentiâ, sibi imaginetur, sicut jam monstratum. Quod ut eò facilius consequatur, in locis com-

communibus cognoscendis opera collocetur indefessa, idq; partim audiendo Professores, partim legendo locorum communium interpretes, qui in duplici differentiâ. Quidam tractant *συνοπτικῶς*, ut Hafenreff. Margarita Th. Compen. Heerbr. Quidam *διεξοδικῶς*, quos inter excellunt loci Chemnicii, Thesaurus Vogelii, liber Christianæ Concordiæ, illi prius, hi posterius legendi sunt.

CAPUT IV.

De Praxi Theologicâ.

Praxis Theologica spectat partim vitam, partim doctrinam Theologi. De illa aliàs docendi locus ex 1. Tim. 3. ubi virtutes ministri Ecclesiæ longâ seriè memorantur. Praxis verò doctrinæ vel est merè Theologica vel Ecclesiastica. Merè Theologica exercetur concionando, de quo subsequentiâ observentur capita.

I. Exercitium concionandi non differatur in ætatem proveciorem, sed in florente adhuc juventute, positis jam Theologiæ fundamentis, in vero timore Domini, absq; omni temeritate, suscipiatur.

II. Conciones à verbo ad verbum conscribantur & memoriæ mandentur, idque tum certitudinis, tum memoriæ, tum copiæ in dicendo comparandæ gratiâ.

III. In primo statim istius exercitii exordio certa informandi conciones methodus adhibeatur, de quâ à variis varii editi extant libelli. Inter quos maximè eminet methodus concionandi ab Hunnio, Osiandro, Pancratio præscripta: itemq; Rhetorica Ecclesiastica Keckermanni quæ tamen cum iudicio accuratiori legenda.

In genere de methodo concionandi tenendum est.

1. Ut exordia propositioni vel textui maximè sint accommodata, adeoq; vel à dicto, vel exemplo, vel simili desumpta.

2. Ne Propositio sit multiplex, sed ad summum triplex, & quidem ordinatè ut propositionis partis sint ἀντίστροφαι, & ordine quodam concinno cohæreant.

3. In ἐξηγήσει textus hic ordo observandus:

(1.) Cujusq; partis ἐπιδιαίρεσις subjungatur, vel hac omisâ, paraphrasis.

(2.) Singula ἐπιδιαίρεσις membra ex textu 1. Eruantur 2. Aliis verbis declarentur 3. Confirmentur & amplificentur
1. Scripturæ dictis. 2. Exemplis. 3. Si obscuritas rei postulet, similia quoque inspergantur.

(3.) Textu sic declarato, Loci communes

nes eruantur, qui vicissim dictis & Scripturæ exemplis confirmentur.

(4.) Addita tandem applicatione, quo nomine venit demonstrati modi locum cōmunem ab auditoribus in fide & vitâ ad usum transferendi. In conclusione subjicitur *ἀνακεφαλαίωσις* & *Ἐχὴ*, vel etiam interdum, affectus gratiâ, uno atque altero verbulo ex abrupto concluditur.

4. Elocutionem in concionando quod attinet, ea non sit affectata, sed quantum fieri potest, phrasibus Bibliorum Germanicorum constet; vel alioquin propria, perspicua & simplex existat.

5. Quia multum ad dicendum facit imitatio, futurus concionator sibi aliquem, qui in hac re excellit, imitandum proponat, eumq; sedulo & attentè audiat, eaque, quæ imitatione maximè digna, annotet, vel etiam integram ejus ex ore describat concionem.

6. Nequaquam ex Postillis integras describat cōciones, sed ad methodum jam adumbratam, vel ab aliis præscriptam proprio Marte suas conciones conformare annitatur. Atque hæc de praxi merè Theologicâ.

Jam paucis etiam de praxi Ecclesiasticâ, quo nomine appello ea, quæ propriè ad

administrationem muneri Ecclesiastici variosque casus, qui inibi occurrunt, scitu & cognitu necessaria sunt De his verò libelli extant peculiare, quorum potissimi sunt
 1. Agenda Ecclesiastica. 2. Manuale Bidenbachii. 3. Pastorale Lutheri, à M. Conrado Portâ editum. 4. Cõsilia Theologica Bidenbachii. De jure connubiorum vel causis matrimonialibus extat tractatus Beustii, Hemmingii, & utroq; accuratior, Chytræi.

Hactenus de utilissimis; sequuntur utiliora.

CAPUT V.

De Luthero.

Hujus scripta tam abundè sapientiâ cœlesti & eruditione Theologicâ sunt referta, ut etiam nonnulli ex Pontificiis, licet ipsi *ἐναντιοί* sint hostes D. Lutheri, affirmare non dubitarint, in uno scriptorum Lutheri folio plus Theologiæ inveniri, quàm interdum in integro alicujus Patris Codice.

Sunt verò scripta Lutheri duorum generum: quædam dici possunt didactica. *Lehrschrieffen*/in quibus vel locum Theologicum ex suis fundamentis eductum declarat: vel textum quendam Biblicum admirabili quadam dexteritate explanat: partim verò illi-

illius scripta sunt *πολεμικά ἢ ἐλεγτικά*,
Streitschriften / in quibus vel adversus Pon-
 tificios, vel Calvinianos acerrimè pugnat.
 Cæterùm inter scripta Lutheri didactica
 maximè excellit. 1. Ipsius Genesis seorsim
 edita. 2. Cygnea ejus cantio de ultimis
 verbis Davidis, quæ habentur tomo 8. Ger-
 man. Inter polemica palmam reliquis præ-
 ripuit. 1. Liber de captivitate Babylo-
 nicâ. Item de Papatu Romano contra Ponti-
 ficos. 2. Tres ejus libri, omni auro precio-
 siores, qui continentur in 3. tom. German.
 contra cœlestes Prophetas. 3. Confessio ejus
 major. 4. *σερέωμα* verborum institutionis
 (*das die Wort noch fest stehen*) iique omnes
 ac singuli oppositi sunt Zvinglio - Calvi-
 nianis, quibus adjungi potest Confessio
 minor Lutheri tomo 8. Lutherus autem
 ipsemet postillam suam Ecclesiasticam vo-
 cat librum suum optimum in disputando
 Lutherus ferè observat methodum *ἀθλη-
 τικὴν*. Antequam enim cum hoste comi-
 nùs congreditur, *προγυμνάσιον* vel præludi
 loco præmittere solet quædam quasi *πρό-
 ρεργα* & postea demùm gladium suum edu-
 cit, ex Scripturâ in medium proferendo di-
 ctum aliquod ponderosum, quo hostem
 jugulat, ideoque *κατ' ὀπισθομήν* telum illud
 non

non semel, sed aliquoties hosti infligit, atq; hæc suâ ratione vim & efficaciam verbi divini evidentissimè demonstrat.

CAPUT VI.

De Historiâ Ecclesiasticâ.

Historia Ecclesiastica est rerum Ecclesiasticarum enarratio, ab Apostolorum tempore ad præsentem usque ætatem dèducta. Hanc descripserunt ex antiquis Eusebius, Socrates, Sozomenus, Evagrius, Nicephorus, quibus postea successerunt Zonaras, & alii, quos inter etiam referuntur conciliorum tomi, quos in brevem *σύνοψιν* redegit Gesnerus. Historiæ verò Ecclesiasticæ compendium conscripsit D. Lucas Osiander in Centurias & certa volumina distributum, quæ inde etiam Centuriæ Ecclesiasticæ inscribuntur.

Cæterùm in lectione historiarum Ecclesiasticarum hæc potissimùm capita diligenter attendi debent. 1. Ecclesiæ propagatio. 2. Ejus persecutio. 3. Ejusdem inter tot Satanæ furores conservatio. 4. Doctores Ecclesiastici, qui singulis floruerunt seculis. 5. Sophismata & hæreses in Ecclesiâ ortæ. 6. Concilia, quibus hæreses illæ fuerunt sublata.

CAPUT

CAPUT VII.

De Patribus.

Patres nominantur Ecclesiæ Dd. qui à primo post Christum natum seculo, vel à tempore Apostolorum, usq; ad 1000. à partu virgineo annum vixerunt. Distribui possunt in tres classes ratione Concilii Niceni, quod celebratum fuit anno 325. Quarum primæ adscribimus eos, qui ante Concilium Nicenum in Ecclesia docuerunt, suntq; partim Græci, partim Latini.

Ex Græcis ante Concil. Nic. vixerunt hi potissimum septem. 1. Justinus Martyr. 2. Athenagoras. 3. Tatianus. 4. Irenæus. 5. Theophilus Antiochenus. 6. Clemens Alexandrinus. 7. Origenes Adamantius.

Ex Latinis autem hi præcipui quatuor. 1. Tertullianus. 2. Cyprianus. 3. Arnobius. 4. Lactantius.

Circa Concil. Nic. floruerunt imprimis ex Græcis Athanasius & Eusebius. Ex Latinis verò Hilarius. Post Concilium dictum hoc docuerunt ex Græcis: Basilus, Nazianzenus, Epiphanius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Ex Latinis autem Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, qui vulgò quatuor patrum columnæ appellantur; quibus, licet in duode-

cimo demum seculo floruerit, annumeramus Bernhardum.

*De Lectione Patrum hæc ὡς ἀγγέλματα
κερμυὰ teneantur.*

1. Iudicio D. Hunnii & aliorum, Patrum omnium optimos lectuque dignissimos esse Athanasium, Augustinum, & Dàmascenum, quibus nos adjungimus Bernhardum.

2. Patres non sunt ἀυτόπιστοι, sicut S. Scriptura, sed eatenus tantùm fides scriptis eorum adhibenda, quatenus ea sunt analogæ S. Scripturæ, quæ unica est norma & forma articulorum fidei.

3. Ideò nefas est à manifestis Scripturæ testimoniis provocare ad Patres.

4. Patres tantùm faciunt πρὸς τὸν συγκαταψήφισμὸν, consensum Ecclesiæ.

5. In prioribus occurrunt multæ stipulæ & navi, qui vel commodâ interpretatione ex aliorum scriptis sanandi, vel eorum affectibus aut temporum injuriæ adscribendi, vel charitatis pallio obtegendi.

Oratio de lectione Patrum habetur in tom. I. Chemnitii, digna quæ legatur. Medullam Theologiæ Patrum conscribere cœpit Abrahamus Scultetus, qui labor mere-

tur

tur commendationem, Hoc verò minimè commendandum, quòd Calvinianus iste scriptor aliqua Patrum dicta de Personâ Christi & Cœnâ Domini, doctrinæ nostræ Lutheranae consentanea, in sensum Zvvinglio Calvinianum, inexcusabili *Ψευδερμεία*, detorquet, & proinde etiam cum iudicio legendus est.

CAPUT VIII.

De Scholasticis.

Scholastici dicuntur ii, qui post Patres orthodoxos seculis posterioribus vixerunt, & præcipue in Petrum Lombardum vel Magistrum sententiarum sunt commentati: quales fuere Thomas de Aquino: Scotus, Gabriel Biel, Durandus, & postremâ hâc ætate Gregorius de Valentiâ, qui commentarium scripsit, & quod omnibus diris execrandum, Theologiam ferè in Philosophiam, & hanc in illam, impiè transformavit. Vicem illorum omnium supplere potest P. Lombardus, qui systema Theologiæ Ecclesiasticæ conscripsit.

Sequuntur utilia cujusmodi sunt adversariorum scripta.

CAPUT

De Adversariorum scriptis.

In Theologo requirit Apostolus non tantum ut sit *ικανός & διδάξαι*, verum etiam ut sit *διωαπός πρὸς τὸ ἐλέγχειν τὰς ἀντιλέγοντας*, quod fieri non potest, nisi eorum *ἀντιλογία* ἢ *ψευδοδασκαλία* præcognoscat. Agmina vero adversariorum, quibus cum hac tempestate potissimum nobis est digladiandum, duo sunt præcipuè;

Alterum ducunt Jesuitæ: alterum Calviniani. Agminis Jesuitici Protagonista est Robertus Bellarminus, qui totam doctrinam Jesuiticam, immenso Codice, in 4. tomos distinctam, & in certa volumina, & controversias vicissim subdistinctas, complexus fuit.

Chemnicus verò libellulo quodam brevi doctrinam istam in compendium redegit, quod capita doctrinæ Jesuiticæ inscribitur. Cum hoc conjungi potest Catechismus Canisii & decreta Concilii Tridentini.

Calviniani agmiuis antesignanus est Calvinus, qui summam doctrinæ suæ comprehendit 4. libris, quos inscripsit *Institutiones religionis Christianæ*. Syllogen verò doctrinæ Calvinisticæ è variis auctoribus colle-

collegit Schlüsselburgius, quæ Theologia Calvinistica inscribitur. Verum non modò adversariorum Scripta legi expedit, sed hæc cum lectione, ut eorum refutatio jungatur, necesse est. Et Pontificiorum quidem errores in libro aureo, quem non ita pridem Theologi Neoburgenses Germanico Idiomate conscriptum ediderunt, in quò omnes Pontificiorum & Jesuitarum erroneæ opiniones deteguntur, ex Verbo Dei, Conciliis, Patribus, corpore Canonico, solidissimè refutantur. Itemque Examen Concil. Trid. Chemnitii. Calvinianos peculiaribus editis libellis in præcipuis locis controversis confutavit D. Hunnius. Et quidem 1. in l. de Personâ Christi. 2. In l. de Sacramentis. 3. In loco de Prædestinatione. Quibus scriptis verè gemmeis, & si quid gemmis præciosius, nemo ex Theologiæ Studiosis carere potest ac debet.

Atque hæc de tribus objectis cœlestis doctrinæ cognoscenda. Jam quâ ratione & ordine in iis Studiosus occupari debeatur, brevissimè quoq; delineabimus.

CAPUT X.

De ordine ac ratione, quâ Theologia Studiosus in objectis Theologiæ versari debeat.

Ec

Primo

Primo anno in utilissimis se exerceat, omisis iis, quæ in utroque gradu inferiori consistunt.

Secundo anno utilissimis adjungat utiliora.

Tertio utrisque utilia.

Singulos per dies, secundum horas, in discendo hunc potest observare ordinem: Usque ad sextam piis precibus & Bibliorum Germanicorum lectioni immoretur.

A sextâ usque ad septimam Scripturam legat cum Commentario.

Octavâ & Nonâ det operam audiendis Professoribus. Decimâ lectiones repetat.

A primâ ad secundam incumbat historiæ Ecclesiasticæ: Secundâ lectiones repetat.

Tertiâ & Quartâ audiat Professores. Quintâ tribuat lectioni scriptorum Lutheri. Ab

octavâ usque ad nonam iterum operam det lectioni Bibliorum Germ. piisque precibus.

Cæteris iis horis quibus vel Professores non audiat, vel illi non legant, scripta adversariorum legendo percurrat.

Die Mercurii disputationem frequenter, & in S. lingvâ se exerceat.

Die Saturni de Concione in Evang. Dominicale cogitet, vel Commentarium in illud legat, Sacræque lingvæ det operam.

Et

Et quod omnium maximè est præcipuum,
operas suas omnes invocatione numinis di-
vini auspicietur; Etenim.

*Nullius est felix conatus & utilis unquam,
Consilium si non detq; juvetq; Deus.*

Et Johannis 5. Sine me nihil potestis face-
re. Assiduè igitur rerum Sacrarum medi-
tationem exorsari supplicemus DEO ex
Psal. 119. Aperi mihi, Domine, oculos
meos, ut videam mirabilia
legis tuæ.

Brevis Instructio de Lectiõne Biblica & Locis Communibus.

B. D. BALTHASARIS MEIS-
NERI, Prælecta mense Martio
Anno 1640.

Duo sunt, quæ in Studio Theologico mi-
nus rectè institui vulgò solent; 1. Biblior-
um Lectio. 2. Locorum Communium col-
lectio. De utroque obiter tantùm mentem
meam exponam; cætera privatæ collationi
& aliorum prudentiori meditationi relin-
quens.

DE LECTIONE BIBLICA.

Ante omnia comparanda sunt *talia exemplaria*, quibus per dies vite uti velis & possis, cum variatio exemplarium vehementer turbet memoriam. Quæ in octavo modo habentur, vix semper adhiberi poterunt ob typi exilitatem. Quare tutius esse censeo, si quoad versionem Latinam, utamur *editione D. Osiandri*, quæ mundissima & annotationibus referta: quoad *Germanicam*, *Editione Hutteriana*, in quarto vel simili: Quoad *textum Hedreum*, si velis eum solum, *Venetiana editio* tum in quarto, tum in octavo, habetur pro correctissimâ: si versionem *interlinearum* desideres, exemplar *Aureliense in fol.*, *Pagnini & Ariæ Montani curâ editum*, comparare tibi potes.

Porro quod *Lectionem ipsam* attinet, duplex esse potest & debet. 1. *Cursoria*. 2. *Accurata*.

1. *Cursoria* instituat^r manè & vesperi, cum aliis pietatis exercitiis, ubi capita aliquot continuè perlegantur sine *Versionum & Interpretum inspectione & examine*. Ad hanc *Lectionem* adhibeantur *Biblia Germanica*, & evolvantur hoc modo. *Libri Historici cum Psalmis*, aliisque libris
mora-

moralibus, quippe qui faciliùs intelliguntur, quàm Scriptura Prophetarum & Epistolæ Apostolorum.

Ut autem Historiæ Sacræ fortiùs imprimantur memoriæ.

1. *Martinianum memoriale* vel simile adhibeatur.

2. *Summaria B. D. Hutteri* seorsim excusa adjungantur.

3. Præcipuè dicta, vel tres notabiles, schedâ annotentur.

Et hæc omnia singulis diebus post prandium repetantur, vel quærendo nos ipsos, vel cum contubernali & amico conferendo. Multùm enim facit ad memoriã, si talis tùm versuum, tùm summarum, tùm dictorum & historiarum Biblicarum repetitio, per quæstiones & responsiones, inter contubernales instituatur.

II. Quod autem concernit lectionem *Accuratam*, huic per diem integra ad minimum hora tribuenda est. Quo modo inprimis perlegendi sunt *Libri Prophetici cum Epistolis Apostolicis*, quibus finitis, ad cæteros etiam libros accessus fieri potest.

Methodus Lectionis accuratæ

1. Inspiciantur versus memoriales & summaria.

Ec 3

2. Textus teque.

2. Textus perlegatur aliquoties *in lingua Originali vel Hebraicâ vel Græcâ.*

3. Mediteris ipse, quod sit præcipuum capitis argumentum.

4. Brevisissimam secundum Canones Logicos & Rhetoricos analysin Instituas & consignes.

5. Probatissimum Interpretem adjungas, & ejus Commentarium diligenter perlegas.

6. *Dubia in textu occurrentia per piam meditationem,* & interpretis lectionem, adhibitis etiam concordantiis, unde vocum significationes genuinæ facillè possunt hauriri, *enodentur,* simulque dicta annotentur, quorum usus est, tum contra adversarios, tum in Concionibus, hoc est, quæ faciunt, vel ad fidem confirmandam, vel ad pietatem excitandam. Semper igitur aliquot paginae uni capiti sunt tribuendæ, in quas scribatur. 1. Argumentum. 2. Analysis. 3. Vocum Hebraicarum & Græcarum evolutio, si quædam difficultas incidat. 4. Præcipua dubia cum responsionibus. 5. Dicta ipsa, quæ volumus memoriæ infigere. Hæc omnia brevissimis verbis consignentur, ut parcatur tempori, & consulatur memoriæ. Hoc autem pacto per septimanam vix duo
aut

aut tria poterunt absolvi capita, si unam duntaxat horam per diem isti velis studio impendere. Et si maximè non absolvatur hæc lectio in Academiis, continuari tamen poterit in officio. Præstat enim incepisse, quàm nihil fecisse, vel sine certâ methodo, erroris instar, hinc inde circumvagari.

II.

DE LOCIS COMMUNIBUS

ritè instituendis.

Loci Theologici nihil sunt aliud, quàm omnium rerum sacrarum in studio Theologico occurrentium collecti fasciculi. Nemo igitur sibi imaginetur, se intra annum vel biennium posse tales locos absolvere. Fufius est studium nostrum, quàm ut tanta temporis angustia finire queat. *Vix quinquennium aut sexennium sufficit.* Præstat tamen & hîc incepisse, quàm penitùs neglexisse. Quæ inchoantur in Academiis, perteri possunt in officiis.

Sciendum verò est, quod *duplices Loci Communes Theologici* possint confici. 1. *Præctici.* 2. *Theoretici.* Ibi materiæ homiliticæ; hîc controversiæ colliguntur: ibi movendi sunt animi auditorum; hîc convincendi

sunt animi auditorum; hic convincendi & convertendi sunt Hæretici.

Loci Practici. I. *Locos Practicos* quod spectat, studiosus tantum temporis non habet, ut illos conficere accuratè possit. Quare hoc erit optimum, ut vel confusè tantum annotentur, secundum *titulos Alphabetarios* (prout factam in *Polyanthêa Langii*) quæ audiuntur in concionibus. Possent igitur tituli ex *Polyanthêa* describi, ut ad illos referatur, quicquid in Concionibus memorabile observatur, vel si in aliorum lectione privatâ quiddam, eò pertinens, occurrat. Nec abs re fit, si conciones Dominicales breviter excipiantur, dispositio cum rebus annotetur, semperq; spatium relinquatur, ut annis sequentibus novæ dispositiones possint adjungi. Ita per triennium, si quis in nostrâ moretur *Academiâ*, magnum sibi thesaurum poterit colligere, nimirum sex distinctas Evangeliorum expositiones, si utramque Concionem, quæ in templo arcis & Parochiali habentur, vel excipiat, vel domi annotet. Exemplum verò Locorum Moralium plenè tractatorum vide apud *Heralidum* vel *Peralletum Tiraldum* in summâ virtutum & vitiorum (quæ nuper *Coloniæ Agrippinæ* prodiit in quarto.)

Metho-

Methodus breviter hæc esse potest, ut si ad fidem, vel quamvis aliam virtutem hortari, aut à vitio dehortari volumus, colligantur. 1. *Germanicæ formulæ loquendi emphaticæ, & ad movendum accommodatæ*. 2. *Dieta Biblicæ efficacissima & penetrantia*. 3. *Dieta Patrum*. 4. *Dieta Prophanorum*. 5. *Exempla*. 6. *Allegoriæ*. 7. *Similitudines*. 8. *Miscellanea persuasionis argumenta*. Ad quorum locorum collectionem quantum temporis requiratur, quis non intelligit? Hæc verò colligi possunt ex commentariis Nostratum, ex Postillatoribus, ex Harmoniâ Chemnitii & Lyseri, ex Enchiridio locorû Marlorati, ex operibus Granatensis (qui Pontificus est) ex Promptuario morali Stapletoni: ex Concordiâ Evangelicâ Barradii, & Dictionario pauperum.

II. Porrò quod attinet locos Controversiarum, quos vocavi *Theoreticos*, duo præcipuè in vulgato colligendi modo merentur summam reprehensionem:

1. *Quod multi putant, omnibus controversiis unum volumen compactum esse tribuendum*. Quis enim in disputationibus hujusmodi corpus circum portabit? Et sæpe controversiæ uni tantum spacium non attribuitur, quantum in tractatione postmodum

requiritur. Quare optimum est, ut singulis controversiis tribuantur distincti quaterniones aut octerniones, iique non compacti, sed tantum literis Alphabetariis notati, ut semper plures possint vel interferri, vel in fine adjungi: sitque spatium, si quædam porrò annotanda, occurrerint.

2. *Quod censent, locos controversiarum per titulos Alphabeticos esse disponendos, & quicquid legitur vel auditur, ad istos titulos esse referendum.* Confusissimus hic modus est, ubi miscentur Theoretica & Practica: controversiæ non tractantur plenæ, sed tantum portiunculæ habentur sine ordine & iudicio conglomeratæ. Quocirca nemo putet se locos Theologicos conscribere, quando magnum quoddam volumen habet, in quo ad titulos Alphabetarios exscribat iisdem verbis, quæ in lectionibus audit, vel in auctoribus legit. Centones hi sunt, imò nisi dispersæ particulæ. Nequit enim ex aliis auctoribus quicquam utiliter colligi, nisi controversia jam ante sit tractata, vel ad minimum delineata. Quod ut fiat, indefesso labore, multo tempore & vigiliis opus est. Non omnes capiunt verbum hoc, quia nec ingenii, nec sumptuum, nec temporis

poris ratio omnibus id permittit. Multi subsistunt in Compendiis & Postillatoribus: Hic autem cum in formo, qui in Theologum perfectum vult evadere.

Qui ergo tentare volunt, hanc methodum observent:

I. Evolvenda sunt Compendia Theologica, ut *D. Leonhardi Hutteri, Hasenrefferi, Herbrandi*, & illa per crebram repetitionem nobis debent esse familiaria, ut cognitio quædam generalis & confusa rerum Theologicarum habeatur.

II. Labore isto exanthlato ipsi locorum collectioni & conscriptioni manus admovenda est. Aquâ autem controversiâ sit incipiendum, nō multum adeò refert: Omnes enim pertractandæ sunt: Eligat hinc quivis, prout ad hanc vel illam fertur, vel prout hujus vel illius cognitio ipsi præ aliis est magis necessaria. *Si placuerit, initium fieri potest à Controversiis Calvinisticis, cum illarum non sint adeò multæ; post accedat ad Jesuiticas tertio ad Photinianas; quarto ad Anabaptisticas &c.*

III. Collector non alio animo accedat, quàm si peculiarem ipse Tractatum de controversiâ illâ velit conscribere.

IV. Quo-

IV. Quocirca duos vel tres ad summum auctores ex nostris adhibeat, qui plenè tractarunt istam controversiam, ubi fideli semper consilio est opus, ne in autoribus eligendis erretur. Tempus non patitur, ut per singulas controversias auctorum legendorum nomina consignem, ideoque privatæ collationi hoc reservo.

V. Auctores hosce tres percurrat brevissimè, tantùm titulos & modum tractandi inspiciendo, notetque in peculiari paginâ, ubi hic vel ille proponat statum Controversiæ, ubi recenseat argumenta Confirmationis, ubi ad Objectiones adversariorum respondeat, ut statim invenire possis, quando in ipsâ collectionis operâ versaris.

VI. Post rerum mediteris de convenienti dispositione, quæ ex præcipuarum quæstionum ex istis autoribus decerptarum annotatione facilè inveniri potest, vel si hæreas, consilium pete, aut sequere methodum illius Auctoris, qui videtur omnium esse optimus & μαρτυρούμενος. Potest autem Controversia tota, vel in Partes, vel in Capita, vel in Quæstiones aut Sectiones aut membra distingui: nihil enim

enim refert, quo nomine membra divisionis appellites.

VII. In ipsâ speciali Quæstionum pertractatione.

1. Ἰσχυρῶς proponantur status Controversiæ, ubi sententia nostra declaranda, & antithesis ipsorum Adversariorum verbis annotanda est.

2. Ex auctoribus illis colligantur præcipua Confirmationis argumenta nervusque illorum brevissimis, & quantum poterit fieri, tuis verbis exprimat: si enim auctorum dictiones omnes retineantur, tædiosum hoc nimis, nec tam collectio esset, quàm exscriptio

(Argumenta verò ista in tres semper Classes possunt dispesci 1. in dicta S. Scripturæ. 2. Rationes ab Analogiâ fidei, & 3. antiquitatis testimonia, simulque apponi debent exceptiones, si quas Adversarius protulerit.)

3. Expediâ confirmatione Ἰσχυρῶς nostræ accedatur ad ἀντιθέσιν, & si fieri potest, præmittantur generales distinctiones & resolutiones pro solutione argumentorum & objectionum. Deinde in specie respondeatur ad ipsorum Argumenta ex SS. Scripturis & ratione.

ubi mediteris primùm, quid tu putes respondendum esse; post ex auctoribus illis tribus responsiones colligas, & certis ac significantibus terminis, si fieri queat, breviter includas. Declarabo hoc Exemplo. Si colligere velis Locum de Persona Christi; poteris illum in capita octo distinguere. (1) Sit de Divinitate λέγῃ quæ demonstranda est SS. Scripturæ dictis, rationibus & testimoniis contra Arianos. (2) De Humanitate, cujus veritas vicissim asserenda. (3) De unione personali, ubi removeantur modi falsi, exprimatürque vera ac realis istius ἐνώσεως differentia. (4) De Communicatione Naturalium, & prædicationibus Personalibus inde resultantibus. (5) De Communicatione Idiomatum in genere, ejusque tribus distinctis gradibus. (6) De primo genere Communicationis. (7) De secundo, (8) De tertio, quid vicissim in distincta membra dispescatur, ut nempe demonstretur κοινωνία omnipotentiae, omnipraesentiae, omniscientiae &c. (9) De distinctis Christi statibus, Exinanitione & Exaltatione, quæ facta per Ascensionem & Sessionem ad dextram Patris. In primâ collectione adhibeantur Hunnius in libellis quatuor, De Personâ Christi: D. D. Hutterus in Formula Concordiæ

cordiæ: Lælius contra Bellatminum, & Tomus 1. Locorum Theol: Gerhardi. Pari modo procedendum est in controversiis reliquis.

VIII. Absoluto ita Articulo, in fine per theses addi potest brevis recapitulatio præcipuorum contentorum, ut memoriæ fortius infigantur.

IX. Percurrantur alii auctores, præter istos, ex quibus primùm collegimus, & si quid novi observetur, prioribus collectaneis addatur, & sic tandem perfectum prædibit opus Locorum Communium.

Hæc colligendi ratio laboriosa quidem est, optima tamen & maximo cum fructu conjuncta, præsertim in disputationibus. Nam si locum quendam dictâ ratione conscripseris, per biduum aut triduum illa repetere potes, quibus hinc inde cognoscendis multas alii septimanas insumunt. Prærequiritur verò judicium aliquod, & cognitio generalis Theologiæ, in primis lingvarum & Philosophiæ. Quæ studia nisi præmissa sint, nihil laudabile efficies. Qui ergo adminiculis istis & tempore destituuntur, *illos compendiis vel aliorum locis, quales sunt Chemnitii, Hunnii, Gerbar-*

Gerhardi &c. contentos esse oportet, satisque erit, si modò istos sibi familiares reddiderint; Qui verò ad colligendum animum appulerint, lectiones ob id non negligant, ne αὐτοδίδακτοι sint, adeoque ἀδιδάκτοι. Istud oportet fieri, sed hoc non debet omitti, & plerumque insipiunt, qui sibi soli sapiunt.

Verùm hæc de generali collectionis Methodo sufficient; specialia privatæ collationi aliique tempori reservamus.

F I N I S.

